

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HANS RASMUSSEN

Ilden
i min
Esse

DANSK METALARBEJDERFORBUND

*W. D.
Lansdowne*

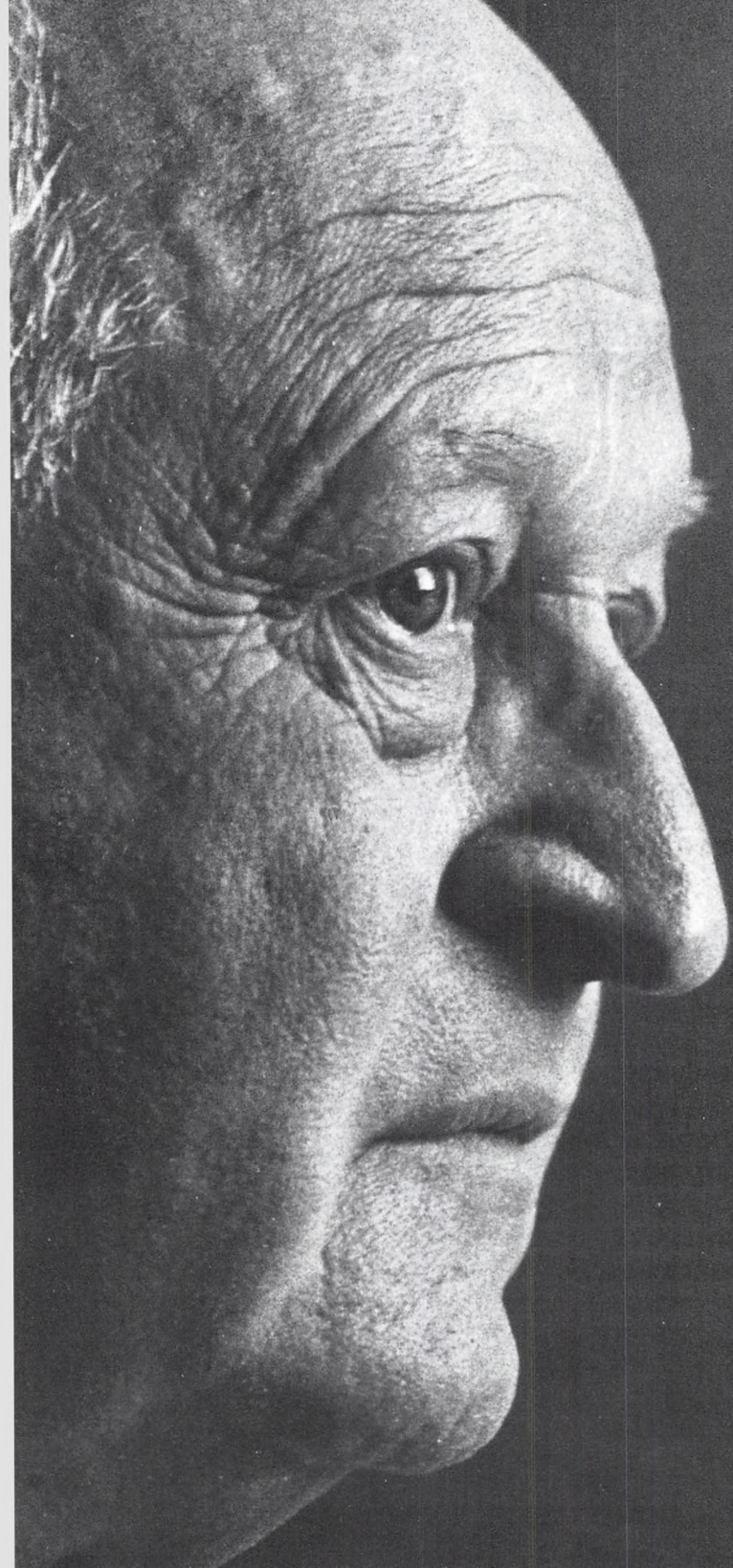
ILDEN I MIN ESSE

Med venlig hilsen

DANSK METALARBEJDERFORBUND

A handwritten signature in black ink, appearing to read "George Paulsen". The signature is fluid and cursive, with a long, sweeping underline that extends to the left.

HANS RASMUSSEN

Ilden i min Esse

*Redaktion
Ib Koch-Olsen*

DANSK METALARBEJDERFORBUND

Ilden i min Esse

© Copyright by Hans Rasmussen 1977

Tilrettelægning: Redaktøren

Tryk: Hafnia tryk a-s

Repro: Dansk Kliché-Fabrik

Printed in Denmark

1. oplag 1977 – Dansk Metalarbejderforbund

2., 3. og 4. oplag 1977-1978 – Fremad

5. oplag 1982 og 6. oplag 1989 –

Dansk Metalarbejderforbund

Ialt trykt i 23.600 expl.

ISBN 87 557 0775 0 (hft.)

ISBN 87 557 0876 0 (ib.)

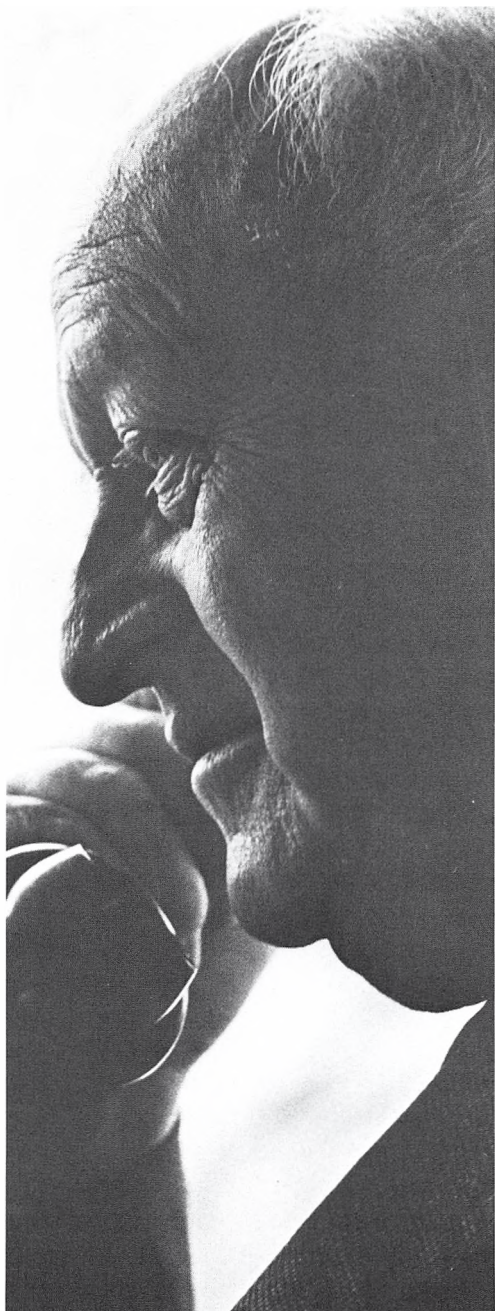
Tak for bistand til: Anne Filtenborg, Charles Hansen, Henrik Hansen, Odense, Randi Larsen, A. P. Møller, Odense Stålskibsværft og Alfred Thierlein, samt til leverandører af billedmateriale: Aktuelts arkiv, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, Danfoss, Det danske Stålvalseværk, redaktionen af »Metal«, Mulernes Legatskole, Nørmark Foto, Odense, Politikens Presse Foto, Per Pejstrup, Teknisk Skole, Odense, Alfred Thierlein, Thrige-Titan, Edwin Westh og Thorsten Ørnberg.

Red.

Når jeg nu, nær ved de 75 år, ser tilbage på mit liv, sættes tankerne i bevægelse. Livet nærmer sig det sidste afsnit, og jeg ser, at mange af de opgaver, det har stillet mig, er blevet løst. Dette har kun været muligt gennem samarbejde og kompromis. Samarbejdet med andre har bygget på demokratisk indstilling, social forståelse og menneskelig samhørighed. Trods al forskellighed er der af mange samfundsgupper ydet bidrag til en total ændring af vort samfund, ikke alene socialt og politisk, men også kulturelt. Nye problemer opstår, og nye generationer må tage dem op til løsning. Jeg håber, at de fra min prøvede generation kan hente et og andet, som de kan få positiv anvendelse for i deres liv.

Jeg er taknemmelig for den tid, der har været givet mig til at foretage et tilbageblik over min tilværelse. Derved har jeg fået en følelse af, hvad der stærkest har præget mig i livets løb. Ved at vende tilbage får man kastet lys over, hvorfor man blev den man blev, og hvordan man fik sin indstilling til livet. Man er sikkert mest modtagelig for indtryk

i barndommens og ungdommens tid. Senere er man dog ikke altid klar over, hvordan alt det man oplevede, kom til at virke. Det gælder også med hensyn til påvirkninger fra mennesker, som man gennem tiden har haft med at gøre. Men alt dette må afgjort have dannet energikilder, med skjulte strømme af reserver, der kunne øses af, når vigtige beslutninger skulle tages.

Jeg har langtfra kunnet få alt med. Men jeg håber, der er en vis linie til stede, selv om et og andet kun kan være skitser og skikkelser. Da jeg trak mig tilbage som forbundsformand på Smedeforbundets kongres i 1972, fremkom min mangeårige medarbejder, hovedkasserer Chr. Carlsson, med en henstilling til mig om at prøve at kaste blikket tilbage og at viderebringe en del af mit livs mange oplevelser. Forslaget vandt tilslutning fra hele kongressen. Det blev nu ikke alene en slags tillids erklæring til mig. Jeg opfattede det også som en tak for mange års godt medarbejderskab. Selv følte jeg det, som blev jeg pålagt en ny, men interessant opgave. Jeg har søgt at løse den så godt som muligt. Resultatet forelægger jeg i denne bog, idet jeg takker Dansk Metalarbejderforbund for tilskyndelse og opmuntring til fortsat arbejdsindsats.

Gennem hele livet har jeg haft en ild i mig, og den har fået næring af alt, hvad jeg har oplevet. Den har farvet mit arbejde, og den har givet mig glæde og varme. En del af alt dette har jeg kunnet skildre i denne bog. Men også kun en del. Jeg har dog fået plads til at uddybe et par af mine hovedtanker om arbejderbevægelsens fremtid. Dette er vist nok så vigtigt som egentlige erindringer, fordi det peger frem. Arbejderbevægelsen, den faglige bevægelse og den politiske organisation, har sammen med oplysningsarbejdet sin styrke i kraft af et storlået samvirke. Jeg håber med denne bog at have bidraget til en forståelse af denne styrke – og forhåbentlig til forøgelse af den.

DRENG I VINDEGADE

Min far, Hans Christian Rasmussen, blev født i Tranekær på Langeland 15. april 1865. I hans papirer står, at han var søn af Maren Hansen og Jens Rasmussen. Jeg har ikke kendt nogen af dem. Min farfar, Jens Rasmussen, forlod min farmor og rejste til USA. Man hørte senere, at han var kommet i klammeri på et værtshus og herunder var blevet skudt ned. Han skal have været en stærk fyr, der ikke var bange af sig. De uforfærdede langelændere er jo ikke sådan at bide skeer med!

Min farmor giftede sig igen med en anden langelænder. Han hed Jens Christensen. Så vidt jeg ved, var han skomagermester. Heller ikke denne, min fars stedfar, har jeg set noget til. Der var ikke inden for småkårsfamilier særlige forbindelser mellem slægtens forskellige grene. At rejse var jo dyrt, og at skrive breve var besværligt. Fars mor og hans stedfar var blevet bosiddende på Langeland, vist nok i Longelse. Jeg har derimod mange gange senere besøgt min fars halvbror, der var skomager på Vesterbro i Istedgade 12. Han hed Anton Christensen og fik to sønner, hvoraf én, Edvard Christensen, blev første vicedirektør i Handelsbanken. Anton var en rap skomager, der både syede og reparerede skotøj. Han blev »hofskomager« for en god bekendt af mig, formanden for statstjenestemændenes Centralorganisation I, »sølvsnorene«, Charles Petersen, der var formand for Dansk Jernbaneforbund 1914-38 og formand for Landstinget 1940-47. Også han har gouteret Antons gode replik og morsomme udtryk. Fik Anton sig et glas af de våde varer, bemærkede han gerne: »Indholdet af det glas her kan dårligt nok væde tungen – glasset er taget for tidligt fra mo' ren!«

Min far blev døbt i Tranekær kirke 7. maj 1865, og blev vaccineret af distriktslægen 31. maj 1866. Fars skolegang var ikke meget bevendt. Undervisningen ved skolen i Tranekær var ringe, og det var ikke hver dag, skolen blev besøgt. Skolelæreren havde ikke megen viden, og hans evne til at videregive sin viden var stærkt begrænset. Bibelhistorie

spillede en stor rolle i hans undervisning. Men der kom ikke nogen professorer ud af hans elevhold!

Det ser ud til, at min farmor og hendes mand er flyttet fra Tranekær til Hennesved i Lindelse sogn på det sydlige Langeland, idet min far blev udskrevet af Hennesved skole med eksamen 8. april 1879 og konfirmeret i Lindelse kirke 12 dage senere. Sognepræsten i Lindelse skrev i hans skudsmålsbog: »Søndagen efter var han første gang gæst ved Herrens bord.«

Skudsmålsbogen, hvor disse oplysninger blev indført, er udstedt i Lindelse præstegård 27. april samme år. Det fremgår, at Far straks 1. maj blev ansat på Bauenbjerggård i sit hjemsohn. De følgende år arbejdede han som tjenestedreng og karl hos bønder på det sydlige Langeland. Fra november 1885 til november 1886 arbejdede han i Torpe sydøst for Rudkøbing. Han var derefter på Rudkøbing Dampmølle i et års tid, lå som soldat i Odense og blev igen karl hos bønder, der ligesom de forrige var karrige både med løn og føde. Fra 1. november 1889 til februar 1891 tjente han på Boltinggård, en herregård sydvest for Ringe på Sydfyn, og fra sidst i 1891 til 1895 arbejdede han i Uggerslev nordvest for Otterup på Nordfyn. Derefter tog han til Odense, hvor han bl. a. i tiden juli til oktober 1896 var ansat på Industripalæet.

Skudsmålsbog blev indført for alt tyende i 1832. Den skulle – indtil 1867 – foruden oplysning om tyendets navn, alder, tjenesteforhold, pladser m. m., også indeholde et skudsmål, altså en erklæring om vedkommende tyendes opførsel, »sæder« m. m., det sidste ophørte dog i 1867. Fars skudsmålsbog, som jeg har endnu, er en lille uanselig bog i lilla bind med små sorte bladmønstre sammen med hvide og sorte prikker. Ryggen er af sort shirting, bindet er blå på indersiderne. På den første side er trykt ordet Skudsmaalsbog, og med blæk har præsten skrevet: »For Hans Christian Rasmussen af Hennesved, Lindelse sogn på Langeland.« Den består af 48 blade, der er gennemhullet forneden, og et stykke rødt-hvidt sejl garn holder siderne sammen med bindets forreste del. Bagest på bindets inderside er sejl garnet fastholdt med rødt lak, præget med myndighedens signet.

Skudsmålsbogen indeholder altså *ikke* – som det var påkrævet før 1867 – noget skudsmål, altså skriftlige udtalelser om min fars tjeneste. Den husbond, »som fæster et tyende«, har kun ret til at indføre,

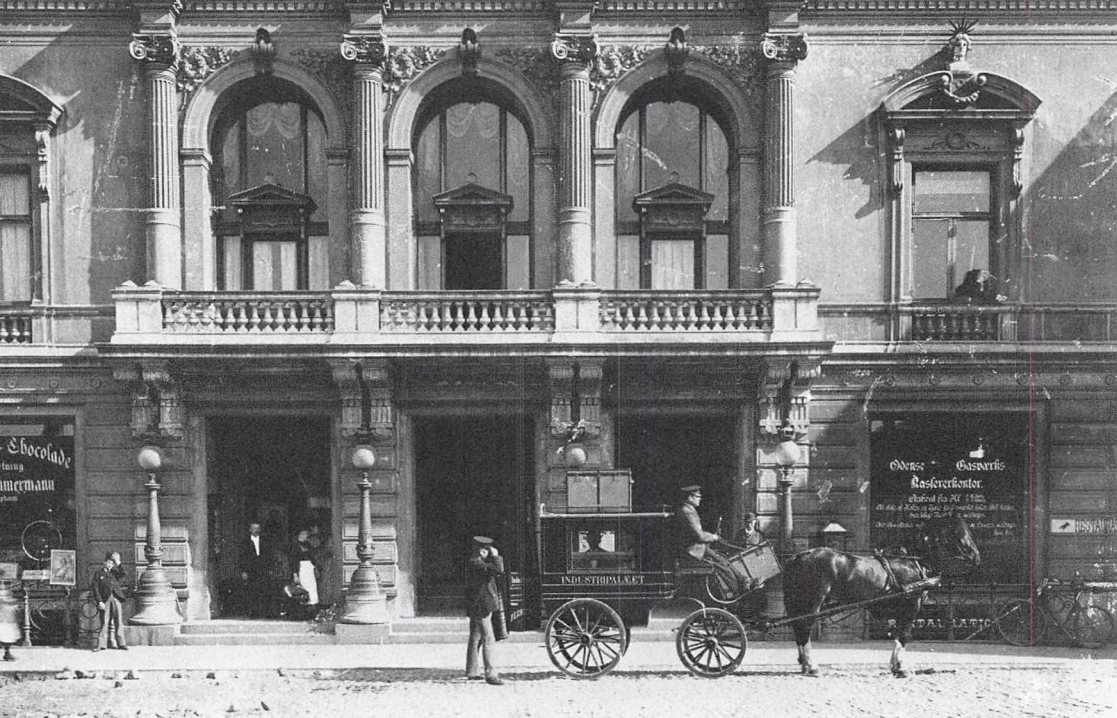
Farfar i Amerika 1880. Fot. Ishpening L. S. Michigan.

hvilken tid tyendet er fæstet, i hvilken egenskab og for hvilken løn, men må ikke indføre »nogensomhelst anden bemærkning«. I købstaden skulle politiet og på landet sognepræsten påtegne skudsmålsbogen straks efter ankomsten, ligesom tyendet skulle afmeldes ved afrejse. Skudsmålsbog for tyende blev endelig afskaffet i 1921.

I den tid Far tjente ved at arbejde for bønderne, var hans sovested i reglen lige op ad stalden. Der kom nok nogen varme fra kreaturerne, men karlekammerets vægge drev af fugt, og når det var frost, hændte det at hans dyne frøs fast til væggen. Den stærke lugt fra stalden, fra gødningen og fra dyrenes urin, kunne rive i næse og lunger.

En tjenestekarl på landet havde ikke meget håb om at få en bedre tilværelse, end den han havde. For den unge karl Hans Christian måtte Odense stå som den forjættede by. Her var levestandarden for den almindelige arbejder højere end på landet. Den fynske hovedstad måtte virke stærkt dragende, og her kunne man også finde muligheder for at videreudvikle sig. 22 år gammel måtte Hans Christian springe soldat ved dragonerne, der dengang havde hjemme på en rytterkaserne i Odense. Han lå inde ved dragonerne 1887-88. Rytterkasernen blev mange år efter overtaget af fabrikant Thomas B. Thrige, som her oprettede en fabrik for Triangel-biler. Disse vogne blev meget anvendt, navnlig som droscher i hovedstaden.

Min far var glad for at være dragon. Han blev endnu mere kendt med heste end før. Ét var, at han havde et godt forhold til dyrene –

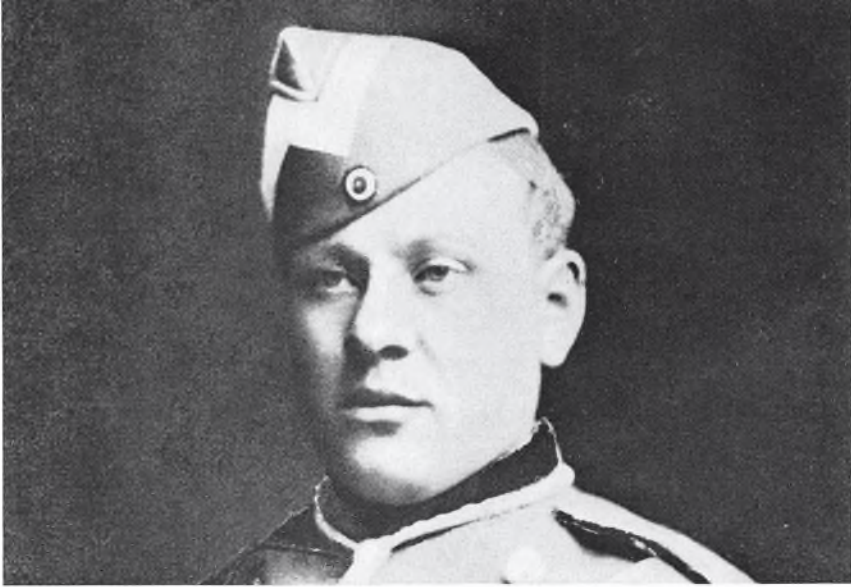

Industripalæet 1895. Far på bukken, Mor i nichen t. v.

dem beherskede han, og han forstod sig på dem. Men som den stædige langelænder han var, lod han sig ikke noget byde af andre mennesker. Det var nu ikke så praktisk for en menig dragon. Da en underofficer så sig gal på ham og eksercerede med ham, mere end hans tålmodighed kunne bære, gik naturen over optugtelsen. Næverne sad løst på min far, og underofficeren kom nærmere øretævernes holdeplads, end hans ranglede skelet kunne bære! Episoden nedfældede sig i soldaterpapirerne og fulgte Far livet igennem. Det betød, at alle anstrengelser for at blive ansat i offentlig tjeneste var forgæves.

Far holdt meget af at arbejde med heste. Han kunne lide at anvende dyrene, at omgå dem og passe dem, hvad enten han arbejdede i marken eller var herregårdskusk. Ejeren af Boltinggård, godsejer Hans Lauesen, gav ved afskeden i 1891 Far det vidnesbyrd, at han var en særdeles pålidelig og dygtig karl, der omfattede sin gerning med stor interesse, så alt det, han havde med at gøre, var i god orden: »Han kører godt og har megen omhyggelighed for hestene og kan jeg dertil føje, at han er en flittig og rask karl med god forstand og meget ædruelig.« Og hertil føjede Lauesen, at min far også i fremtiden ville gøre sig fortjent til påskønnelse hos dem, han kom til at tjene. Også som hotelkarl, bl.a. på Industripalæet i Odense, var Far glad for stadig at

Far som dragon i Odense 1888.

have med heste at gøre. Han førte Industripalæets kendte hotelvogn, som bragte gæsterne fra banegården til hotellet og tilbage igen.

Det har vel været midt i 1890-erne, at Hans Chr. Rasmussen mødte den jævnaldrende svenske pige Anna Stina Jönsdotter. Hun var da midt i tyverne og virkede som stuepige på Industripalæet. Hun var født i nærheden af Halmstad 25. januar 1865. Endnu før hun var fyldt 18 år, forlod hun sit fødeland. Hun vidste, at hun måtte klare sig selv i denne verden, da hendes forældre havde et stort kuld unger. Det var årsagen til, at hun forlod »Fattig-Sverige« for at søge plads i København. Her ernærede hun sig med arbejde i de fleste af døgnets timer.

Heller ikke min mors forældre har jeg kendt. Selv så hun hverken dem eller sit barndomshjem senere hen i livet. Halmstad og Odense var lige så fjernt fra hinanden som USA og Sverige. Heller ikke udvandrerne til USA genså jo nogensinde deres hjemland og den slægt, de havde forladt dér. Min mor så dog ved lejlighed de to andre søskende, der var draget til København fra Halmstad.

Jeg har senere hen i livet mødt den ene af mine to mostre, Johanne. Hun blev gift med en glad københavner, der hed Chr. Petersen. Da jeg som ung maskinarbejder arbejdede flere steder i hovedstaden, var jeg ofte gæst i deres hjem i Hallandsgade på Amager. Chr. Petersen var fejemand ved Sojakagefabrikken, hvor jeg selv var beskæftiget i en periode i 1924. Onkel var en guddommelig forsanger, når det gjaldt gamle danske viser, og ganske særlig når snapsen og det gode danske øl havde vederkvæget et frokostselskab.

Personalet på Industripalæet 1895. Mor t. v. for pigen med flødekanden.

Mor havde efter gammel almueskik fået navn efter sin far, der hed Jöns, og havde derfor – foruden sit fornavn Anna – efternavnet Jönsdotter. Men da hun kom til klokkeren ved Sct. Knuds kirke, Carl Larsen, der siden 1896 havde titlen kammerråd, optrådte han meget bøs og buldrede løs, som han plejede over for småkårsfolk. Han ville virkelig ikke høre tale om, at en kvinde kunne have navn efter sin fars fornavn! Nej, Anna Jönsdotter måtte naturligvis have det samme efternavn som sin far, nemlig Andersson. Han ville ikke høre tale om, at min mor kunne beholde det navn, der stod på hendes dåbsattest.

Mor gik da til den kendte grundtvigianer, pastor Emil Koch, der var kapellan ved Sct. Knuds kirke og præst ved Gråbrødre hospital. Denne varme og ægte personlighed ville tage sig af sagen. Men den bøse klokker havde for længst ordnet det og skrevet det ind i kirkebogen, hvor Mor stod opført med navnet: Anna Stina Andersson. Pastor Koch havde ikke skygge af chance for at påvirke Carl Larsen – for »hvad i kirkebogen stod, lod sig ikke ændre«! Jeg har selv ved en lejlighed besøgt ham for at få en dåbsattest. Og jeg forstod da til fulde, hvorfor bulderbassen næsten havde kyst livet af min mor.

Min mor var munter og livsglad og i virkeligheden Fars modsætning, føjelig, så det var helt ufatteligt, ja – som vi sagde det – »som

Mor med sin første søn.

bare pokker!» Hendes sind og hendes indstilling kunne bære igennem mange vanskeligheder, også i den tid da hun var stuepige på Industripalæet. Her skulle hun gøre værelserne i stand. En gang hændte det, at en af hotelgæsterne havde lagt sit kunstige øje i værelsets vandfad. Da min mor aldrig havde set en sådan tingest, mente hun, at det var en slimklat, og den røg derfor ud sammen med det snavsede vand. Det medførte stor ståhej på hotellet. Glasøjet var dyrt, og man søgte ivrigt efter det. Men det lykkedes ikke at finde det – det var forsvundet ud i Odense Å. Den uheldige og uforsigtige »gæst den enøjede« viste sig ikke senere på dette hotel.

Mine forældre fandt altså hinanden i forbindelse med deres arbejde på Industripalæet. De blev enige om at slå deres pjalter sammen og giftede sig 22. december 1896. Deres fælles tilværelse begyndte de i en lille lejlighed i Vindegade 127. Her så min ældre bror, Carl Jens

Wilhelm, lyset i 1897. Men ikke længe efter tiltrådte Far en slags portnerplads i »Fyens Patriotiske Selskab«, en velgørende og rådgivende landboforening, der havde til huse i Vindegade 72, nær ved Klostervej. Fars og Mors lejlighed lå i kælderen og var usund og slet ikke egnet til beboelse. Her pådrog Mor og min bror sig hver en bronchitis, der plagede dem resten af deres liv. Det var et held, at lederen af det »patriotiske« selskab, forpagter F. Hempel Syberg, havde andre protegeer til stillingen. Han smed nemlig mine forældre på porten – de rykkede ud af den elendige kælderlejlighed, og det forlængede sikkert deres liv med mange år.

Far og Mor flyttede derefter til Kongensgade 15. Her kom jeg til verden søndag den 14. december 1902. Mor og de gamle kvinder i Vindegade vidste, at et søndagsbarn nok kunne have lidt svært ved at trives, men det ville få en særlig lykke i livet. Der er ikke noget ondt, der kan skade et søndagsbarn, sagde de. Det får også evne til at se, hvad der er skjult for andre, ja endog til at se hvad fremtiden gemmer! Mor lagde stor vægt på, at jeg var et søndagsbarn, og mente, at livet ville begunstige mig på mange måder. I dag synes jeg, at i hvert fald denne forudsigelse er gået i fuld opfyldelse, så jeg skylder min mor tak for, at hun ikke ventede med at nedkomme med mig til dagen efter!

Jeg var knap 6 måneder gammel, da familien flyttede fra Kongensgade 15 til Vindegade 73. Vindegade snor sig fra Vesterbro til Nørregade med Sct. Hans kirke. Den skærer Kongensgade i nærheden af godsbanegården og det gamle toldkammer på Østre Stationsvej, og den passerer Kongens Have, i hvis yderkant Odense Teater blev bygget i 1914. Ikke langt fra hvor Vindegade krydser Jernbanegade, lå i øvrigt min første skole. Når jeg på min skolevej passerede det flotte røde Grand Hotel, der var opført i 1896, stod der ofte en dejlig duft af god mad ud fra dette festpalads. Ellers var Vindegade præget af fattigdom, selv om det var flittige og arbejdsomme mennesker, der boede i den. Fattiggården lå lige i nærheden, og gadefejningen blev udført af fattiglemmerne. Som drenge drillede vi dem, det bedste vi havde lært.

I den nye lejlighed blev min søster Martha født 2. december 1905 som det sidste barn i søskendeflokken. Da jeg fik at vide, jeg havde fået en lille søster, skal jeg have sagt: »Nå, så det har jeg! Jamen, det bryder jeg mig ikke om. Væk med hende – hun kan ikke være her!« Men det kom nu til at gå godt os søskende imellem.

Min far og mor måtte hele deres liv kæmpe for at opretholde deres fattige arbejdsmandshjem på 2.-salen – eller kvisten – her i Vindegade

Mit hjem i Vindegade var i tagetagen i huset bag masten.

73. Ejendommens ejer var købmand Chr. Hansen, der havde sin forretning i stueetagen ud mod gaden. Det var en købmandsforretning af den gammelkendte slags med alle mulige kolonialvarer og duftende af krydderier, af klipfisk og nymalet kaffe fra den snurrende kaffemølle. Chr. Hansen var ikke nogen velhaver, men han havde sørget for at sætte et par kviste på huset, både til gaden og til gården, og havde indrettet lejligheden deroppe, for at han ved at leje ud kunne få huset til at forrente sig.

Vores lille kvistlejlighed bestod af fire ganske små rum. Der var køkkenet, to små stuer og et lille sovekammer. Alle stuerne havde en skrå væg mod taget. Og i sovekammeret var der kun et almindeligt tagvindue til forskel fra kvisten. Når det stormede stærkt, måtte vinduet tøjres fast, ellers ville det blive revet løs og glide ned over taget for at ende på gaden. Taget var ikke alt for tæt, og ofte brød min far ud i vrede og klage, når de nytapetserede vægge og de hvidtede lofter blev skæmmet af voksende fugtpletter. Og så fik købmand Hansen en ordentlig opsang. Men heller ikke husejeren havde for mange penge!

I det lille sovekammer stod der fire senge, hvor Far, Mor, min lillesøster og jeg sov. Min bror lå i den »fine« stue, lige under tag-skægget. I denne stue stod der et rundt bord med fire polstrede stole og en gammeldags sofa med faste armstykker. Derudover var der en kommode og et skumplet klædeskab. Der var tæppe på gulvet, men

det var i hvert fald ikke af persisk oprindelse! I spisestuen var der to borde. Det ene var spisebord, når det blev udvidet med et par sidefjæle. Ved det andet bord arbejdede man med læsning, med leg, med barbering og med syning på en gammel symaskine. Alt tøj skulle jo repareres og vedligeholdes, der var ikke råd til noget nyt. Ved særlige lejligheder kom en »syjomfru« hjem og tog sig af den finere syning. Det kunne være kjoler eller børnetøj. Syjomfruens løn var ringe, men så fik hun også serveret kaffe! Hun blev anbefalet fra hjem til hjem og forstod at indrette sig efter de skiftende arbejdspladser i kundekredsen.

I køkkenet var der et gammelt komfur til indfyring, men der var dog også to gasapparater, som Mor i almindelighed brugte i forbindelse med madlavningen. Elektrisk lys blev først installeret omkring 1917, da petroleummen slap op under krigen. I sovekammeret var der aldrig lys. Det skulle jo kun anvendes til søvn og hvile. I to af stuerne hang der gammeldags hængelamper med beholder og væge til petroleum. Lyset var ikke det bedste til læsning. Men det var fuldt tilstrækkeligt, når vi en enkelt aften fik os et spil seksogtres.

Seksogtres var jo et enkelt og spændende kortspil, som vi kunne spille to, tre eller fire, alt efter hvor mange der var til stede. Man var stolt, når man havde held til at opnå de eftertragtede 66 points. Når jeg tabte, blev jeg sur og tvær. Jeg havde endnu ikke lært: Tab og vind med samme sind! Når vi var to, spillede vi idiot-seksogtres med skiftende trumf efter meldingerne. Vi foretrak til tider seksogtres »med piber og trommer«, hvor man skulle give særlige meldinger, hvis man mente, at man kunne tage alle stikkene hjem – det var »piber« – eller man mente at kunne opnå 66 points, før modspilleren fik stik – det var »trommer«.

Mange aftener, ikke mindst om vinteren, blev tilbragt i den fælles stue, spisestuen. Der var kun råd til at fyre i én kakkelovn, og vi måtte derfor samles i det ene lille rum, hvor vi dårligt nok kunne være alle fem. Vi havde ikke råd til at fyre over om natten. Når vi om aftenen alle sad i den lille stue, og Far skulle læse sin Fyns Social-Demokrat, som han tyggede igennem på alle leder og kanter – han endte altid med føljetonen – ja, så havde vi at holde kæft, og der herskede da også en sand kirkerø uden nogen form for fnisen og larm – selv om det for os børn var meget svært at være stille.

Der var brosten i gården, og der var katte, og der var høns og gale haner. En af hanerne var meget angrebslysten, den var helt sort og så frygtindgydende ud. Når vi så skulle over på lokum i den modsatte

side af gården, skulle det gerne gå hurtigt. Men vi ville jo helst nå uskadt over. Og derover skulle vi jo – selv når vi var syge. Vi måtte derfor have fat i en stok – og så fik den sorte hane én over nakken!

Lokummerne i gården var af den gode gamle slags: ingen træk og slip – kun træsædet med hullet og under det latrintønden. Det blev anset for en stor luksus at bruge avispapir, og hændte det, at Fyns Social-Demokrat blev anvendt, så blev det betragtet som ganske usømmeligt. Fyens Stiftstidende var trods alt mere egnet til denne anvendelse end som læsestof for fattigfolk. Der lå noget af en gengældelse i denne behandling af Fyens Stiftstidende! Det hang sikkert sammen med, at nogle lejere på 1. sal følte sig dybt nedværdiget ved blot at komme i nærheden af Socialen – »Sjosjalen« – et organ, man i yderste nødsfald kun kunne holde i med en ildrager!

Mine forældre var ret sippede. Far var yderst pertentlig, også med sig selv, og han badede meget, ikke mindst i årene på margarinefabrikken, hvor man havde rigeligt med varmt vand. Vi andre lavede etagevask i køkkenet og benyttede ellers badeanstalten Ydun i Vindegade.

Det var ikke mange bøger, vi havde i mit barndomshjem. I den lille bogsamling stod C. A. Thyregods romaner og fortællinger – om den rige gårdmandssøn, der forhindres i at få den fattige pige fra husmandshjemmet. Og sønnen Oskar Thyregods tre romaner: »Præstens søn« – om en drikfældig præsts skæbne –, »De unge år« og »Mod skumring«, der udkom 1913-19. Desuden var der enkelte småbind af forskellig art og sidst, men ikke mindst, Bibelen, som var min mors foretrukne læsning. Mest var vi børn dog optaget af »Hjemmet«, som blev holdt til almindelig kulturel adspredelse – ikke mindst var Knold og Tot ugens oplevelse!

Det var helt ukendt at holde ferie. Ferie var en luksus, som fattigfolk havde at holde sig fra. Der var heller ikke noget med at søge ferieplads på landet. Det opfattede man som en slags tiggeri, og det lå i hvert fald slet ikke til en familie som min, der på alle måder ønskede at klare sig selv og ikke ligge andre til byrde.

Far var vel lidt tung i det, og han kunne til tider tage sig småting meget nær. Han kunne blive helt tosset. Så var det om at komme ud ad døren som et lyn og ta' trappen i ét spring – selv om der var tyve trin! Ja, det hændte også af og til, at han blev tosset over for min mor. Hun blev holdt småt med penge, og det skete, at hun måtte snige sig til

selv at tage penge fra hans portemonnæ. Han blev da fuldkommen ude af sig selv, når han opdagede det. Det var slet ikke til at begribe, hvor gal han blev. Jeg syntes, at han blev et andet menneske.

Stor var min far, og stærk var fyren. Han havde en jernvilje til at gennemføre noget, når han havde sat sig det i hovedet. Han var ikke god at være i klørne på, hvis et klammeri gik over i håndgemæng. Det var ham, der tog initiativet, hvis der opstod ballade – det var ganske enkelt *ham*, der slog først! Alle, der kendte ham, nærede derfor respekt for ham. Han kunne også ligefrem se sig gal på folk – så han var nok lidt vanskelig at have med at gøre. Jeg havde engang købt noget fyrværkeri til at skyde nytår ind med. Far blev rasende og tvang mig til at levere det tilbage. Grunden til min fars raseri var, at han som socialdemokrat fandt det utilgiveligt at hilse det nye år velkommen med fyrværkeri, når vort samfund under den første verdenskrig lå i slagskygger fra krigens ødelæggelser og myrderier.

Det hændte også, jeg fik klø af ham. Men min ældre bror, Carl Jens Wilhelm, fik flere klø. Han var mere letsindig. Min far blev meget opbragt, da Carl Jens løb af lære, og da han flygtede fra soldatertjenesten. Carl Jens var ellers en ret intelligent og skikkelig fyr, men han tog dagen, som den kom. Han var først i lære som klejnsmed, men løb fra det, fordi hans læremester, smedemester Chr. Andersen i Nergade, var en hård hund. Derefter kom min bror i grovsmedelære hos H. P. Hansen i Overgade. Jo, vi var meget forskellige. Jeg kunne også nok lave drengestreger, men jeg passede mere på. Jeg blev også holdt strengere, fordi jeg var kommet 6 år efter min bror.

Min far udnyttede al den tid, han kunne, til arbejdet, for at holde det lille hjem oven vande. Men pengene var og blev meget små, så han måtte også arbejde om søndagen. Han kørte da drosche for en vognmandsforretning, hvis indehaver hed Møller. Møller havde stald, hvor Kino-Teatret nu har til huse, i Asylgade 3. Her trivedes skarer af rotter – og det midt i den pæne etatsrådsby!

På Flakhaven havde droscherne deres holdepladser. En af dem holdt ved politistationen, en anden ved statuen af Frederik den 7., og den tredje – min fars drosche – holdt ud for Diskontobanken. Vi børn bragte varm mad frem til hans holdeplads. Og hvis han var på tur, blev madspanden anbragt i sækken med hestenes hakkelse, hvor den stod som i en slags hokasse.

Far kørte ofte for P. A. Kruuse, indehaveren af den store materialhandel på Flakhaven. P. A., som han blev kaldt, var radikalt byråds-

Margarinefabrikken 1910. Far bagest t. v. for skorstensmidten.

medlem, men i virkeligheden meget konservativ – og til tider splintrende gal. Han var far til nuværende kulturredaktør ved Jyllands-Posten, dr. phil. Jens Kruise. Om søndagen yndede P. A. Kruise at køre ud på landet i drosche, og når det var ham, der havde hyret droschen, så kunne jeg som dreng godt få lov at komme med på bukken. Jeg syntes, det var morsomt at opleve det fynske land uden for Odense, siddende højt til vejrs på bukken af min fars drosche. Kruise var temmelig large. Ud over prisen for droscheturnen, der var nogle få kroner, vankede der gode drikkepenge til Far.

Det hændte, at nogle af de kørende gæster ville snyde sig fra betalingen ved at hoppe af droschen, før de nåede den opgivne adresse. Men ingen af dem kom godt fra dette forsøg. Med et spring var min far nede fra bukken, og dermed var de uheldige passagerer kommet i stærkere kløer, end de havde regnet med. Der blev ikke appelleret til snydenstruppernes moralske habitus! Far anvendte slående og vel nok lidt brutale argumenter. Passagererne måtte afregne på stedet – prompte og kontant. Far mente nu også, at de små gule heste ikke skulle nedværdiges til snylterkørsel.

Far var stræbsom, nøjeregnende og ansvarsbevidst. Han kæmpede stædigt mod arbejdsløshed og var altid om sig for at få arbejde. Det kunne være løsere arbejde i det daglige, indtil han i 1903 kom på Odense Margarinefabrik i Vindegade 75, lige ved siden af hvor vi

boede. Han kunne da nå hjem til frokost kl. 8 til 8.30 og i middags-pausen, der var på 1½ time. Men også efter 1903 påtog han sig arbejde i fritiden. Foruden at køre drosche havde Far et job som kontrollør ved sygekassens fester i forsvarsbrødrenes bygning i Albani-gade og på National, nær ved H. C. Andersens barndomshjem. Han fik for dette arbejde 4 kr. pr. aften. Det var så hans opgave at holde justits, og man havde stor respekt for hans hurtige og beslutsomme optræden. Han tog også her altid offensiven over for en spektakelma-gar og sørgede for at få gassen lukket ud af ballonen hurtigst muligt. Far arbejdede også nogen tid under sukkerkampagnerne på Odense Sukkerkøgeri.

Fars løn var ringe, selv når man tog tidens lønniveau i betragtning. Han fik 16-18 kr. om ugen. Det blev bedre, da han blev ansat på margarinefabrikken. Da kunne lønnen gennem mange år ligge på en 16-21 kr. om ugen. På denne fabrik arbejdede min far til 1914, da verdenskrigen udbrød, og der blev lukket for tilførsler af kokosolie til margarineproduktion. Far blev så ansat i et firma, som vognmand Steffen Mair i Kongensgade ejede. Her skulle han køre sygevogn og rustvogn. Det passede ham godt igen at få med heste at gøre. Hos Steffen Mair var der arbejde dag og nat, ganske særlig i den periode sidst under verdenskrigen, da den spanske syge huserede. Det var ikke noget ufarligt arbejde, idet man var meget udsat for at blive smittet. Far fik da også selv spansk syge og måtte flere uger på sygehuset.

Efter krigen kom Far tilbage til margarinefabrikken og virkede der, indtil den ophørte sidst i 1928. Han nåede med lidt hiv og sving at fej-re 25-års jubilæum på fabrikken. Det var stort set en god arbejdsplads. Fabrikken var ledet af direktør W. Chr. H. Munch, en socialt indstillet mand, der aldrig var bange for at lade virksomheden give en arbejder en hånds-rækning. Han forsøgte som aktieselskabets direktør at skabe så gode forhold som muligt for medarbejderne. Det skete, at de fik udleveret arbejdstøj og forklæder – hvad der var meget sjældent for den tid. Der blev også af og til arrangeret udflugter og stillet køretøjer til rådighed.

Trods de gode forhold på fabrikken var Far gal over, at han, der elskede heste, ikke havde med virksomhedens heste at gøre. Men fabrikken ønskede at benytte min far i produktionen. Han havde selv troen på, at han kunne præstere en masse, stærk som han var. Far var

ikke ømskindet med hensyn til arbejdet. Han var nærmest det, man i vore dage ville kalde en morakker. Hans opgave var at bakse den nyfabrikerede margarine, der lå i store blokke, op i æltemaskinen.

Da margarinefabrikken ophørte, fik Far sin opsigelse og tog derefter arbejde som ledvogter ved Det Sydfynske Jernbaneselskab, Sydfynske Jernbaner, som det hed i daglig tale eller rettere kun »Sy'fynske« – på syngende fynsk uden det bløde d. Han skulle passe jernbanebommene, hvor jernbanen fra lokalstationen – der hvor nu rutebilstationen ligger – passerede Store Glasvej mod vest, og længere ude mod vest ved Fruens Bøge, hvor banen passerer Sønder Boulevard. Han var ikke begejstret over dette nye arbejde, bl.a. fordi han ofte måtte tilbringe mange aftentimer i et af de to ledvogterhuse.

Mor var fuld af overtro, og hun tog varsler af mange ting. Man måtte ikke begynde noget nyt på en mandag. Man måtte ikke klippe negle om torsdagen. Løb der en sort kat over gaden, varslede det ulykke. Man måtte ikke gå under en stige. Af og til kom en spåkone og lagde kort op. Sikke nogle historier de kunne få ud af kortene! Det hele blev taget meget højtideligt. Man kunne jo »læse« menneskers fremtid. Personlig fandt jeg kortene mere egnet til seksogtres!

Mor delte sin overtro med de gamle kællinger i Vindegade. De var allesammen fra landet. De troede også på alt det her. De kunne endog se nisser ved højlys dag! Jeg har været meget optaget af denne overtro, dog mere fordi jeg fandt det var spændende og interessant. Overtroisk, det er jeg ikke – ikke det der ligner!

Mor bidrog til hjemmets opretholdelse ved at arbejde som rengøringskone ved forsikringsselskabet »Tryg«. Men hun begyndte sin arbejdsdag med at gøre rent på Odense banegård kl. 4 om morgenen. Hun fortsatte også en tid med rengøring af kontorerne i Fyens Patriotiske Selskab. Selv om vi børn på mange måder var overladt til os selv, tror jeg ikke, at vi tog nogen skade derved, hverken åndeligt eller på anden måde. Jeg tror tværtimod, at vi snarere blev hærdet til at modstå de strabadser, som dagliglivet – også senere hen – bød os.

Fra vi var helt små, og til vi nåede skolealderen, var vi dog aldrig alene. Mor havde nemlig engageret en ældre kone til at komme og passe os. Hun boede ved siden af og hed Johanne Dorthea Larsen. Hun erstattede os helt de bedstemødre, vi måtte savne. Johanne Dorthea Larsen havde arbejdet på Brandts Klædefabrik i Vestergade til

1902, da hun fyldte 60 år. Hun var en af de første beboere, der senere flyttede ind i M. K. Brandts Stiftelse i Sadolinsgade 17.

Selv om Far supplerede sin fortjeneste med forskellige ekstrajob, skulle der meget til at klare forsørgelsen af en familie på fem mennesker, der alle skulle have klæder og mad, husly og varme. Huslejen var ikke høj, kun 130 kr. om året! Det var sandelig finansministerens opgave at holde igen! Det var bandlyste glæder at gå i teatret, at gå i biografen eller at kaste sig ud i andre fornøjelser. Men hvor ringe en indtjening Far og Mor end havde, så skulle der med faste mellemrum sættes et beløb ind i Fyens Stifts Sparekasse, for ingen vidste jo, hvad morgendagen ville bringe. Som sagt følte vi os ikke fattige. Det hang ikke alene sammen med, at både Far og Mor havde arbejde, og at Far påtog sig ekstraarbejde. Det hang også sammen med, at vi kun var tre børn. De allerfleste andre familier havde en talrig og uoverkommelig børneflokk at brødføde, uden at de kunne hente nogen form for offentlig bistand.

Men småt var det, og småt blev det. Påholdende var de, Mor og Far, endda stærkt påholdende. Hver øre måtte vendes, før den blev givet ud. Der var knaphed på snart sagt alt. Man sørgede for at bruge tingene så længe som muligt. Når man havde gået i lang tid med et par støvler, og de var ved at blive for små, ja, så kom de til skomageren og blev simpelthen forlænget. Når de så havde fået nye næser, kunne man gå med dem 3-4 år mere. Næh, det var andre forhold end i dag, hvor man næsten køber sko hveranden dag! Hos os måtte heller intet brød, ingen madvarer gå til spilde.

Jeg er vokset op under meget autoritære forhold. Man havde blot at lystre! Der var ikke sving i det fra vores side – vi havde ikke andet at gøre, sådan som vel ingen børn havde noget at skulle have sagt i hjemmene på den tid, i hvert fald slet ikke i arbejderhjemmene. Udgangspunktet var en del af arbejderbevægelsens motto: »Gør din pligt!« Derimod hørte vi sjældent fortsættelsen: »Kræv din ret!« Jeg synes også nok nu bagefter, at der måske var mere respekt, end gavnligt var. Hele dette forhold hang sammen med den anstrengte økonomi. Der var for eksempel aldrig noget, der hed lommepenge. I og for sig savnede vi det ikke, for vi var jo slet ikke vant til at have penge på lommen. Sådan var livet for småkårsfolk, og vi havde blot at tage det, som det lå.

Far var en ordensmand og meget punktlig. Det samme gjaldt Mor. De havde hver for sig lært det af deres egen nøjsomme opvækst. Ingen

af dem fik noget foræret. De havde lært, at pengene var små for den, der kom ud at tjene som ung. Man havde at klare de forskellige forpligtelser, man havde påtaget sig, og i øvrigt søge at opretholde en nogenlunde levestandard, sådan som en klassebevidst arbejderfamilie ønskede den. Livet var så langt fra nogen luksus.

På den anden side var vi ikke utilfredse med forholdene i det daglige. Mennesker var vænnet til i denne periode at søge at klare sig selv gennem den ret hårde tilværelse. Og samfundet gav ikke nogen form for støtte, der kunne tilskynde til letsind. Den hårde kendsgerning var, at kunne fattigfolk ikke klare dagen og vejen, så var der kun ét sted at hente hjælp, nemlig i fattigkassen. Og at få fattighjælp betød, at man mistede alle sine rettigheder i samfundet.

Nej, man havde at være yderst påpasselig med pengene, når ugelønnen lå på de 16-21 kr. Vi kunne få margarine til nedsat pris på margarinefabrikken, da min far arbejdede der. Smør var en aldeles ukendt luksus. Vi fik dog altid to retter varm mad til middag – det mente man var forudsætningen for at bevare sit gode helbred. Når der var smalhans, og vi var i yderste nød, hændte det, at Mor gik på lånekontoret. Godt, at den gamle ikke fik færtten af det, for så havde husfreden været spoleret for lang tid! Når det ellers kunne knibe, fik vi kredit hos købmand Hansen. Fester holdt vi aldrig, og vi havde kun sjældent gæster. Da jeg blev konfirmeret, var der kun en enkelt gæst til varm mad. Det var en ven af huset, Jens Jensen, der var blevet enkemand. Men kl. 21 var ballet forbi, for da gik Fatter i seng. Roen skulle brede sig – og så måtte Jensen gå. Festen var slut – og tidlig næste morgen ventede en ny arbejdsdag med sine forpligtelser. Min bror og jeg snuppede os dog et par øller for at vederkvæge os efter den lidt bratte afslutning på festen.

Da min far var 67, blev han ramt af samme lidelse som mange andre ældre mænd. Blærehalskirtlen, prostata, under urinblæren blev forstørret, og det medførte, at han fik stort besvær med vandladningen. Da man ikke som senere opererede direkte i kirtlen, måtte han have indlagt en forbindelse fra blæren og ud i den ene side, så vandladningen kunne foregå ad den vej. Han lå først længe på sygehuset og derefter hjemme. Hver dag kom en sygeplejerske og gav ham en udskylning med lapis. Det tog alt sammen hårdt på ham, og det var en meget svær tid, også for min mor, ikke mindst fordi Far skulle ned fra 2. sal og i gården, når et nødvendigt ærinde skulle forrettes. Tit måtte der bruges bækken, og det var hverken Far eller Mor glade for. Men

sådan var jo nu engang de givne betingelser, som man måtte tage uden at kny. Far blev 72 år gammel. Han døde i 1937. Min mor døde 75 år gammel i 1940.

Lige til det sidste fulgte Far interesseret med i sine børns gøren og laden. Vi havde at stille hjemme og aflægge rapport, og Far udtalte sin uforgribelige mening om, hvad vi foretog os. Jeg husker, at det absolut ikke passede ham, at jeg blev sekretær i Smedeforbundet. Det var ikke noget for mig, sagde han – for han vidste, jeg havde visse chancer for at komme ind i byrådsarbejdet i Odense. Han oplevede ikke at se mig som politiker, hvad han sikkert havde drømt om. Far havde selv været stærkt medvirkende til, at jeg blev politisk interesseret.

Både Far og Mor var overbeviste socialdemokrater, men de gik nu ikke særlig højt op i diskussioner om socialismen, dens teorier og ideer. Nej, det var *det daglige*, der var sagen. Man skulle være medlem af Socialdemokratiet, af sin partiforening, medlem af sin fagforening og af sygekassen. Far læste ivrigt bøger om Socialdemokratiet. Han var i en periode medlem af bestyrelsen for Fabrikarbejdernes Fagforening i Odense. Han holdt som sagt også Fyns Social-Demokrat og læste den uhyre grundigt. Mine første øvelser i at læse foregik ved hjælp af denne arbejderavis. Vi ventede altid spændt på konen, der kom med Socialen. Og vi slugte både nyhedsstoffet og de udmærkede oplysende artikler. Når der var ligesindede på besøg i hjemmet, diskuterede man politik.

Far var ivrig tilhører ved de meget livlige vælgermøder, som dengang fandt sted. Han gik også til mange af de oplysende foredrag, der blev afholdt på Odense rådhus. Jeg var ofte med og husker en del foredrag om fremmede lande. En af de foredragsholdere, jeg bedst husker, er den store taler og pædagog, Vilhelm Rasmussen, der holdt nogle blændende foredrag om arternes udvikling. Han skrev også i Social-Demokraten og blev folketingsmand i 1915. I 1924 blev han forstander for Statens Lærerhøjskole. Han kom ulykkeligt af dage ved en færdselsulykke i Belgien lige efter sin 70-års dag. En anden stor taler var folketingsmand K. M. Klausen, som Far satte megen pris på. Han var formand for finansudvalget og formand for skolekommissionen af 1919. Desværre døde han i januar 1924 – ellers var han nok blevet undervisningsminister i stedet for Nina Bang.

Mere og mere blev jeg optaget af politik. Jeg så jo, at mange familier i Odense sad på grønnere grene end vi andre. Jeg forstod også, at meningen med arbejderbevægelsen var, at man ville ændre dette ulige

forhold. Jeg forstod, at der var nogen, der ejede noget, og andre, der ikke ejede noget. De teoretiske begreber om den besiddende klasse og den besiddelsesløse klasse stod dog som noget helt uklart for mig. Men der var i alt dette noget, som særlig betog mig. Det var arbejderbevægelsens demonstrationer og fester, ikke mindst maj-festerne.

Det var højtideligt og betagende, når det store demonstrationstog af Odense-arbejdere snoede sig gennem byens gader med de mange røde fagforeningsfaner i spidsen, festligt ledsaget af sang og klang fra sangkor og hornorkestre. I dette lange optog gik jeg sammen med Far. Jeg var en lille stolt demonstrant, og jeg var en smule imponeret både af min far og af mig selv. Jeg forstod kun, at alle vi, der var med i toget, var sammen, og at vi gerne ville have det bedre. Jeg forstod ikke, at denne lange bugtende flod af fynske arbejdere var en politisk udfordring til det konservative borgerskab i byen. Jeg så fest og forhåbning i det, jeg så de røde lysende faner i majsolen, jeg så de store bannere, der krævede 8 timers arbejde, 8 timers fritid og 8 timers hvile. Arbejderne var i festdragt, ikke så få havde høje sorte silkehatte eller sorte bowlerhatte. Fra de fint pudsede messinghorn kom arbejdermelodiernes toner: Socialistmarchen: Snart dages det brødre, Internationale, I flugt går tiden over livets bølger . . . og mange flere, som jeg kom til at elske.

Demonstrationerne gik i reglen ud til skovanlægget Fruens Bøge, til udflugtsstedet »Sorgenfri«, hvor der lige over for plænen lå en restaurant. Længere ind i lystskoven kunne man ikke komme. Det var forbudt arbejderbefolkningen at komme ind på det, som var skovforeningens område. Her kom kun Odenses borgerskab. Når skovforeningen holdt fester, var det ifølge en bekendtgørelse forbudt at medtage »hunde og tjenestepiger«. Men ved Sorgenfri samledes demonstrationstogets mange deltagere, fanerne dannede en faneborg, musikken spillede, sangkorene optrådte, og der var fællessang.

Det, som greb mig mest, var de faglige og politiske talere, vi hørte. Disse talere tolkede af karsken bælg de fattiges sag. De imponerede mig med deres overbevisning og slagkraft. Jeg oplevede nogle af arbejderbevægelsens største talere: F. J. Borgbjerg, K. M. Klausen, Marinus Kristensen og stedlige folketingsmænd som Emil Marott og L. D. Rasmussen, formanden for finansudvalget. Jeg har vel været en 11-12 år dengang og gik i den grad op i, hvad jeg hørte og så, at jeg efter møderne gengav de taler, jeg havde hørt – som om jeg selv var taleren, der greb de mange arbejdere med sine ord!

Jeg fandt, at disse taleres hele optræden var et klart og åbent udtryk for ærlighed. Jeg gik da også med brask og bram allerede i 12-års alderen ind for Socialdemokratiet og deltog i agitationsarbejdet ved alle valg, hvor partiet opstillede. Det lykkedes mig at fiske mine fire første socialdemokratiske stemmer hos de gamle koner i Vindegade. Jeg var rævestolt, da jeg slæbte dem af sted til valglokalet og fik dem til at stemme på typograf L. D. Rasmussen. Vel var mine politiske synspunkter ikke synderligt underbyggede, men jeg gav dog ud fra min ærlige sjæl mit besyv med. Jeg var grebet af arbejderbevægelsens idé. Jeg føler det, som om jeg har haft en art medfødt politisk energi, der allerede gav sig udslag, da jeg var en stor dreng. Ja, det var en slags ild, en glød i sjælen, noget der blev ved at ulme og blusse hele mit liv.

Men det var langt fra alle småkårsfolk, der var positivt indstillet over for arbejderbevægelsens forsøg på at ændre de bestående vilkår. De var nærmest neutrale over for dette arbejde. Og jeg har som dreng gjort mange forgæves forsøg på at få de voksne inden for en familie til at stemme, når der var valg til Rigsdagen eller byrådet. Et andet hjem i Vindegade, som jeg daglig kom i, var også præget af små kår, og jeg kunne allerede som dreng ikke forstå, at man fuldstændig manglede interesse for politik. Men det gjaldt jo som sagt så mange familier. Det er vel også det forhold, der er skyld i, at vi ikke er nået endnu længere frem, end det er tilfældet. Det er jo nødvendigt at bibringe mennesker oplysning, at lære dem kendskab til, hvordan samfundet fungerer – og sker det ikke, så bliver et af slagordene på de røde faner til virkelighed: »Uvidenhed er trældom«! Jeg har ofte følt, at et virksomt oplysningsarbejde kunne medvirke til at ændre de umenneskelige forhold, som jeg har fået indblik i. Vi kan jo se, hvad der kan gøres i vore dage, når det drejer sig om u-landene, hvor en velorganiseret oplysningsvirksomhed kan bidrage meget til at skabe grundlag for stadig bedre vilkår for menneskene.

Det hjem, jeg taler om, kom jeg i gennem hele min barndom og ungdom. Det lå i Vindegade 67. Her boede malermester N. P. Rasmussen og hans kone. De havde fem børn, fire drenge og en pige. Dette hjem var et sandt fristed for os børn. Her kunne vi lege og skæmte, og familien strakte sig ved fødselsdage og andre festlige lejligheder langt ud over, hvad hjemmets økonomi kunne tillade. Man levede her i meget små kår, og alle måtte hjælpe til for at opretholde

hjemmet. Malermesteren blev revet bort, da han kun var ca. 35 år. Der stod så enken, Signe Rasmussen, og skulle klare tilværelsen for sig og sine fem børn. Nogle af dem var ikke engang begyndt at gå i skole. De tre af drengene, Viggo, Ejnar og Christian, var nogenlunde på alder med mig, mens Aage og Inger var lidt ældre.

Signe Rasmussen og hendes børn var altså småkårsfolk, og de kunne ikke vente nogen form for social støtte. De var på den anden side ikke uden stolthed. De ville selv prøve, om de kunne klare at opretholde eksistensen. Signe Rasmussen måtte efter sin mands død bære en rengøringskones skæbne hele resten af sit liv. Kl. 3-4 hver morgen startede hendes arbejdsdag med rengøring på skoler og kontorer og på Odense banegård. Arbejdet gik sin gang, dagene var fuldt besat, og arbejdstimerne udgjorde ofte mere end en normal arbejdsuge.

Imens måtte de mindste børn på fritidshjem, og de lidt større børn måtte efter skoletid gøre tjeneste som bydreng. Min bedste ven og trofaste kammerat fra denne familie var Aage. Han blev efter sin konfirmation sendt ud for at bo hos en tante, der var husbestyrerinde på en mellemstor gård i Søby på Midtjylland. Han skulle være tjenestedreng hos bonden.

Familien Rasmussens lille lejlighed bestod af to små værelser og et køkken. Man sov i sovesteder, der var indrettet på loftet i det lille lave hus. Det var kun en ringe beboelse, og i dag ville man vel nærmest betegne den som sundhedsfarlig. Ganske vist var lejen derefter, og der var på den anden side heller ikke tvivl om, at det var datidens kostpris for denne bolig. Signe Rasmussen måtte leje det ene værelse ud. Her boede i en del år en dame, der var søster til den gårdmand, som Aage tjente hos. Hendes sind var stærkt formørket, og ind imellem havde hun meget svære stunder, hvor hun hørte stemmer fra usynlige, som ville hende til livs. Det voldte Signe Rasmussen store bekymringer. Samtidig skulle hun jo selv alene tage sig af sine børns opdragelse. Men den leje, hun fik ind for værelset og kosten, var en kærkommen supplerende indtægt, selv om det var småpenge.

Familien Rasmussen blev mine venner for livet. Der er ikke flere af familien tilbage ud over Inger. Alle sønnerne døde, før de blev 60 år. Jeg har nu kun mindet om lykkelige stunder i den lille familie, og jeg har især en stærk erindring om Signe Rasmussen. Hun var jo en dagligdagens heltinde, hun som i en alder af omkring kun 35 år pludselig sad som enke med sine børn, tynget af bevidstheden om, at hun nu var den, der alene skulle tjene til hjemmets opretholdelse.

Signe Rasmussen blev noget over 80 år. Jeg var med til at fejre den runde fødselsdag – det har vel været i juli måned 1949. Hvorfor i alverden gav man ikke en kvinde som Signe en dekoration for veludført og samfundsgavnlig familietjeneste? Men udmærkelser bliver næsten altid givet til folk, der er født med en pengesæk på ryggen – eller til folk, som i forvejen har haft medvind i tilværelsen, og som har forstået at mænge sig med de store.

Jeg har endnu i dag i mit sind en stærk erindring om de bitre forhold, som blev budt Signe Rasmussen. Og denne erindring bidrog tidligt til, at jeg som ung mand gjorde mig min stilling klar med hensyn til et af mine mål i livet: at være med til at forbedre de sociale kår for småkårsfolk. Jeg har altid siden da syntes, at kun ét parti, Socialdemokratiet, havde mulighed for at føre en virkelig reformpolitik på dette felt – og i min ungdom fandt jeg, at det gjorde ikke noget, at det skete på bekostning af både militær og kongehus!

Vi vidste og følte selv, vi børn, at kampen for det daglige brød var krævende og hård. Mange af mine kammerater – og særlig børnene fra arbejderfamilierne – blev på grund af økonomi og sociale forhold af deres hjem tvunget til at tage bypladser. Det var i virkeligheden temmelig hårdt for børn i den alder. Tunge var de varer, som skulle bringes ud. Budcykler var en uhørt luksus, så det var med at slæbe på store kurve eller at skubbe og trække tunge trækvogne. At regne opgaver og læse lektier var noget, der helt kom i anden række, og det kunne være svært at klare forberedelsen til næste dags skolegang, når man kom hjem træt efter flere timers byplads.

Lærerne uddelte ofte i lutter uforstand dårlige karakterer og vidnesbyrd. Ja, disse børn blev ofte lidt hårde og genstridige, og et rapt eller surt svar kunne resultere i ørefigner eller bank. Nej, de var sandelig ikke forvante, og for mange af dem var det et ulidelig hårdt job at klare deres byplads. Særlig for de svage, hvis kræfter ikke var store, fordi den kost de fik, var alt for ringe.

Min far og mor lagde megen vægt på, at jeg skulle samle mig om skolearbejdet og lektierne. De tvang mig ikke til at tage byplads. De ønskede begge to ved fælles hjælp at skaffe det økonomiske grundlag også for min skolegang. Min indbyggede energi og min lyst til at bruge tiden tilskyndede mig dog af egen fri vilje til at tage plads hos en marskandiser. Datidens marskandisere ydede pengelån til folk, der til

Mine forældre 1928. Kanonfotoграфи.

gengæld satte nogle af deres ejendele i pant og i øvrigt betalte høje renter. Mange fattigfolk kunne dog ikke indfri deres panter til forfaldsdagen – og så blev deres ejendele solgt på auktion. Selv fik jeg, da jeg var 9 år, gennem marskandiseren et sølvur med kæde for 2 kr. Jeg brugte det, til jeg var op mod 20 år, og har endnu uret liggende som et minde om, hvordan det gik fattigfolks uindfriede panter.

Marskandiserne havde ikke tilstrækkelige midler til selv at finansiere denne lånevirksomhed. De havde heller ikke lokaler til at opbe-

vare de fattige kunders pantsatte ejendele. Jeg skulle så transportere alt det pantsatte op på det autoriserede lånekontor i Stålstræde. På en mindre legevogn, der var købt til formålet, kørte jeg lagner og dynebe-træk, sko og klæder, ure og andre værdigenstande gennem byen. Lånekontoret i Stålstræde var en art filial af Fyens Stifts Sparekasse, der her modtog panterne til genbelåning.

Det hændte, at jeg i forbindelse med en sådan transport af panter blev indviklet i slagsmål. Jeg var nok ikke selv uden skyld i, at slagsmålet kom i stand. Det skete engang, at jeg i kampens hede glemte mit ansvar for transportvognen – og da kampen stilnede af, lå de mange forskellige panter spredt ud over hele gaden. Det medførte ikke alene, at der vankede bebrejdelser fra marskandiseren. Min gage blev også nedsat! Jeg havde dog også andre indtjeningsmuligheder. Ved siden af mit hjem lå en bager, som jeg kunne gå til hånde. Så alt i alt kunne jeg godt indtjene en del penge, som i reglen blev omsat i såkaldte »2-øres mærker« i Fyens Stifts Sparekasse. Og naturligvis hændte det, at jeg flottede mig hos »Slikmutter«. Også en biografbillet kunne der trods alt en sjælden gang blive tale om.

I Mulernes Legatskole, hvor jeg kom til at gå, var der en dreng, som hed Arne. Han havde svage ben og yndede derfor at prøve armkræfter med os andre, også med mig. Jeg tænker derpå i dag, når jeg i Politiken ser tegninger med mærket -U. Drengen med de stærke arme blev tegneren Arne Ungermann. Han har berettet om vor drengetids oplevelser i biografen Kosmorama, hvor vi så Chaplin og Fatty, Douglas Fairbanks og Mary Pickford. Mine kammerater og jeg var vildt begejstrede over De tre Musketerer, og vi legede alle deres kampe på gaderne: »En for alle og alle for én!« Ungermann har beskrevet stumfilmene- nenes klavermusik i Kosmorama som en virkningsfuld, men »primitiv« erstatning for lydene: – Pianistens Albani-øl klirrede, og han gav Liebestraum hele pedalen for at overdøve det mægtige fælles smask, som vi ungdommelige publikummer satte i med, når de elskendes læber mødtes i nærbillede på det hvide lærred.

Det er nu ikke rigtigt at betegne pianistens spil som primitivt. Han var særdeles dygtig, og han forstod at slå de rigtige toner an og at skabe den rette stemning efter de skiftende film og de enkelte scener. Sammenlignet med de støjka- valkader af brølende underlægning- musik, vi skal døje i radio og TV i vore dage, var denne stumfilm- pianists

spil en stor nydelse. Var han væk fra klaveret en aften, følte publikum det som et stort savn. Hans suppleant havde slet ikke hverken hans følelse eller musikøre. Jeg har selv kendt pianisten. Han hed Oscar Hoffmann og blev senere min svoger, idet han i 1951 blev gift med min søster Martha. Desværre døde han pludselig, kun tre år efter, at de var blevet gift.

To minutter fra mit hjem lå Pantheonspladsen, der hvor nu Pantheonsgade snor sig mellem Vestergade og Vindegade, altså midt i byens hjerte. Når der kom besøg af større eller mindre cirkus i Odense, rejste de deres telte på denne plads. Stærkt prentet i min erindring står Cirkus Miehes forestillinger med deres heste og klovner og deres imponerende luftakrobater. Vi drenge havde naturligvis ikke råd til at købe billetter til cirkus – men vi havde heldigvis andre udveje til at få set forestillingerne. Der var mulighed for – ved hurtigt at løfte teltdugen op – at finde sig en gratis plads på ståpladserne. Ingen var dog så frække, at de tog siddepladser! Men det hændte, at en gratist blev opdaget, og så vankede der gerne nogle flade øretæver fra cirkusfolkene, efterfulgt af en kraftig og håndfast udsimidning. Alt det virkede som en spand koldt vand, og man mistede lysten til at blive gratist. Men den voksede dog frem igen, så snart et nyt cirkus havde opslået sit telt, og hornmusikken gjaldede over byen.

Vi havde også en anden mulighed for at se cirkus uden at betale for det. Vi lærte cirkusfolkene at kende, og så kunne vi tilbyde vores hjælp mod at få lov til at overvære forestillingerne. Jeg lærte to jævnaldrende børn af Miehe-familien at kende. Det var linedanserinden Thyra og klovnen August, der døde engang i 1940-erne. Det var højdepunkter i drengelivet at leve med i cirkuseventyret. Når vi gik cirkusfolkene til hånde, kom vi nærmere ind på livet af dem. Vi drenge var meget betaget af Thyra, der kun var 10-11 år. Vi fik et indblik i, hvor hård en skole hun og de andre artistbørn måtte igennem, bag om den ydre strålende succes.

Den ældre, statelige fru Dora Miehe-Pfänner styrede med fast hånd det store cirkus, så det var ikke noget under, at det samspil, hun iværksatte og ledede, resulterede i ganske enestående cirkusforestillinger. Endnu i dag, når jeg gennem TV ser efterkommerne af Miehe-slægten arbejde i cirkus, hører jeg fra min drengetid udråbernes høje rekommandationer, den kraftige hornmusik, hestenes hovslag i den bløde savsmuld – og jeg ser klovnernes numre i det kraftige projektørlys og oplever den åndeløse stilhed, når akrobaterne arbejder

højt oppe under teltet – alt sammen stærke indtryk af ledelse, inspiration, træning og fasthed.

Min barndom var altså som så mange andre børns på den tid, selv om mine søskende og jeg voksede op i små kår. Dagene var fulde af lyspunkter og liv, ja, fyldt med lyst og leg. Vi tumlede os i Ålykkeskov, og vi var musketerer, cirkusartister eller røvere og soldater. Børn har jo en mægtig trang til udfoldelse. Og vi så ikke mørkt på livet, selv om der faldt skygger ind i vores tilværelse. Vi anede af og til, at livet kunne være tungt at bære, uden at vi derfor blev sortseere. Måske er det en anelse af disse skygger, der har aflejret sig som et lille digt i min erindring, nogle linier som jeg nok har læst i »Hjemmet«, efter at jeg havde moret mig over Knold og Tot og deres spilopper med de store og stærke. Dette lille vers er ved forskellige anledninger senere hen dukket op i min hukommelse:

*På denne klode ej du trygt kan vandre –
dens væsener lever af at æde op hverandre.*

MULERDRENG

Da jeg var 6 år gammel, skulle jeg i skole. I april 1909 begyndte jeg i 1. klasse på kommuneskolen i Jernbanegade. De to første klasser havde til huse i en bygning, der lå ud mod Jernbanegade. De øvrige klasser gik i en bygning, der vendte ud mod en passage til Klostervej. Mellem de to skolebygninger lå gymnastiksalen og skoleinspektørens bolig. Over for, på den anden side af Slotsgade, lå Grand Hotel.

I de to første klasser havde jeg som klasselærerinde fru Bender-Petersen. Hun var god til at lære fra sig, men var dog noget lunefuld og kunne godt få et horn i siden på en og anden elev. Også min broder havde haft hende. Han afskyede hende. Jeg kom dog nogenlunde godt ud af det med hende og havde ikke noget besvær med at blive rykket op i 3. klasse, hvor jeg fik hendes mand til klasselærer.

I gymnastik havde vi en tidligere stabssergent, der hed Jens Vilhelm Rasmussen. Vi kaldte ham nu »Landsoldaten«, fordi han grangivelig lignede statuen af landsoldaten i Fredericia. Han var, hvad man i nutiden ville kalde en hård banan. Denne krabat af en gymnastiklærer hersede med os drenge i timerne for at få os til at udføre den ene skrappe øvelse efter den anden, som om vi skulle være akrobater.

I kommuneskolen havde jeg, vist nok i 2. klasse, musikdirektør Carl Johan Meinung som sanglærer. Han var kommet til Odense i 1896 og blev der til 1912, da han blev kapelmester ved Scala-Theateret. Jeg husker, at han var dygtig til at spille violin. Af en eller anden grund havde jeg fået til opgave at hente hans frokost på Grand Hotel. Han havde givet mig besked på, hvilken slags smørrebrød det skulle være, men det tog jeg ikke særlig højtideligt. Det må de heller ikke have gjort på hotellet. For da Meinung pakkede frokosten op, og så hvad der var i pakken, blev han helt tosset. Som straf måtte jeg i hele klassens påsyn klemme et par stykker af det opulente smørrebrød ned. Det smagte mig overhovedet ikke. Jeg var ikke vant til alt det fyld. Det eneste, jeg selv brød mig om, var fedtebrød, som jeg var vant til.

Mange af eleverne var børn af fattige forældre. De satte deres præg på skolen, også på undervisningen, fordi de ofte var uopmærksomme eller søvnige eller begge dele. Mange af dem havde jo været ude som bydreng tidligt om morgenen, inden de skulle i skole. De sprang bud med morgenbrød, eller de var mælkedreng. Også efter skoletid skulle mange af dem i byplads, så lektier blev der ikke megen tid til. Selv blev jeg jo af Far og Mor holdt til pligterne hjemme med læsning, stile og hjemmeregning. I reglen mødte jeg udhvilet og velforberedt op i skolen. Det skete en gang, at jeg på grund af uopmærksomhed blev sat uden for døren. Det var den ene gang for meget! Ved den lejlighed kom jeg i kontakt med skoleinspektøren. Jeg fik en balle af ham. Det er den eneste gang i de 3 år, jeg var på skolen, at jeg talte med min skoleinspektør. Han hed Løve.

Da jeg var 9 år, blev jeg optaget i Mulernes Legatskole, der set med vores øjne var lidt af en overklasseskole. Grunden til at jeg kom i denne skole var, at mine forældre gerne ville skaffe mig en skolegang, der kunne medføre bedre vilkår for mig, end de selv havde haft. Far havde hørt om denne skole og dens ry af nogle arbejdskammerater, der selv havde sønner som elever på skolen. Et af min fars mundheld var »Kundskab er magt«. Han mente, at den, der ikke kendte tingene, heller ikke kunne gøre sig gældende.

På Mulernes Legatskole var eleverne sorteret. Det var ikke alle og enhver, der kunne blive elev på skolen. Man undersøgte den kommende elevs forhold, ikke alene gennem oplysninger fra den skole, eleven hidtil havde gået i, men også ved besøg i elevens hjem. Jeg husker, at skolens leder, overlærer Magnus Th. N. Hertel, kom hjem hos os og fik en samtale med Far. Denne samtale har sikkert gjort udslaget. Hertel har ganske givet været tilfreds med Fars indstilling til skolearbejde: han så gerne, at lærerne holdt hans dreng til ilden. Man skulle *kunne* sine ting! Mor har nok ikke sagt så meget, for hun tog det hele med et mere let sind. Men lysende mild og overbærende som hun var, har hun ganske givet gjort indtryk på Hertel. I hvert fald blev jeg optaget som elev på Mulernes Legatskole 29. april 1912.

Min nye skole var traditionsrig, og den havde sin særlige historie. Professor Erik Mule fik i 1720 stadfæstet en fundats, der båndlagde de midler, som hans fætter, krigssekretær Rasmus Mule, havde testamenteret *ad pios usus* – til gudeligt brug – i Odense. Midlerne, som

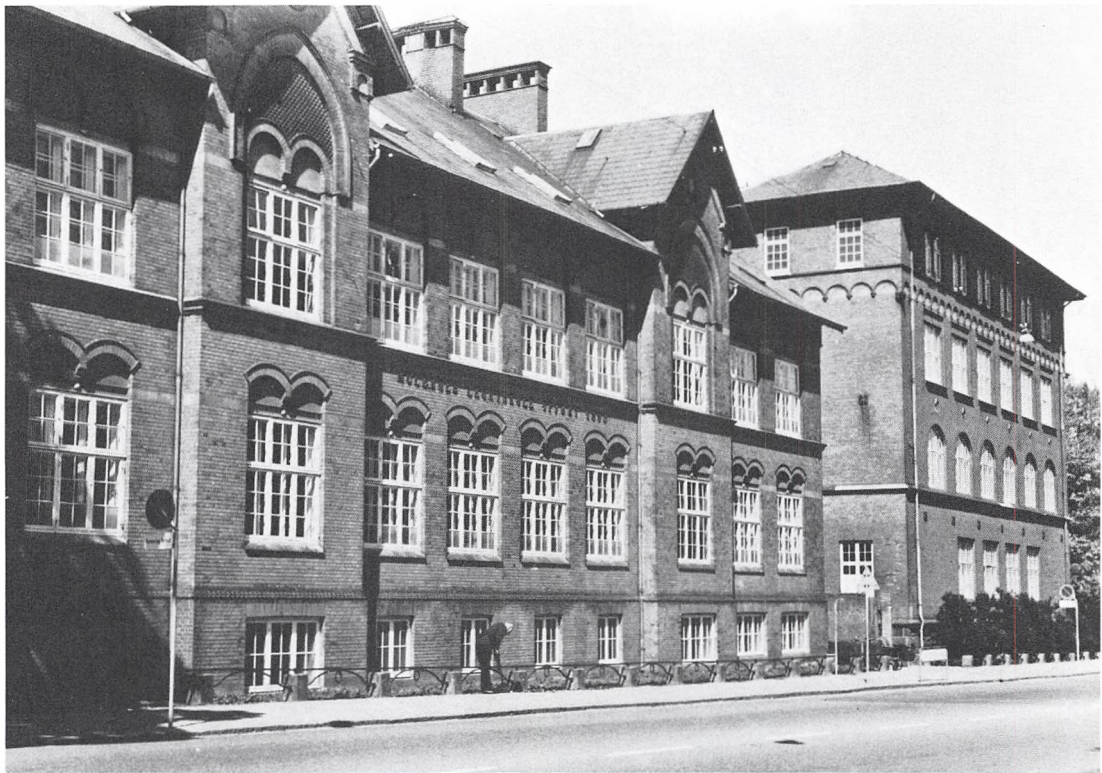

10 år gammel. På matroshuen: Herluf Trolle.

Erik Mule og hans søster, Anne Mule, senere forøgede, skulle bl.a. gå til stiftelsen af en skole. I 1831 var skolen gået ind under byens offentlige skolevæsen, dog sådan at dens midler blev bevaret som en særlig fond. 1874 åbnede skolen i en ny skolebygning med facade ud mod Pjentedamsgade under navn af Mulernes Legatskole. Dens opgave var, for en moderat månedlig betaling, at yde børn af mindrebemidlede forældre en videregående uddannelse. Den var nu en offentlig skole – men dog en betalingskole.

Da jeg blev elev i skolen, skulle der betales 4 kr. om måneden for hver elev i 2.-5. klasse, 8 kr. i 6. og 7. klasse. Dog var der fripladser til en ottendedel af eleverne, og en anden ottendedel fik skolepengene nedsat til 1 kr. pr. måned. Selv fik jeg et legat, der betød, at mine skolepenge blev nedsat til 2 kr. pr. måned. Skolebøgerne skulle vi selv

Mulernes Legatskoles gamle bygning på Hunderupvej.

betale, og det var en ret kostbar affære. En del elever fik dog støtte hertil i form af en særlig »boghjælp«, hvad jeg dog ikke fik. Jeg havde jo en slags friplads på skolen.

I min tid lå Mulernes Legatskole på Hunderupvej 17. Den bestod af tre skolebygninger, der var opført 1893 i røde mursten. Den ene var i to etager med kælder. Der var 12 klasseværelser og særlokaler til naturfag og sang samt et særligt gymnastikhus, alt beregnet til et samlet elevtal på 360. Overlæreren havde sin egen fritliggende bolig, også i røde sten. Skolen var tegnet af arkitekt Peter Monberg.

Sjælen i skolen var overlærer Hertel, der ledede skolen fra 1879 til 1920. Han var en mild, myndig og fast mand og en udmærket pædagog. Han havde i sin tid ønsket, at der skulle være et svømmebassin ved skolen, men opgav tanken, da det ville have kostet lige så meget som hele skolen, der blev bygget for 112.800 kr. Der havde oprindeligt været tanker fremme om, at denne skole for den store næringsdrivende mellemklasses sønner skulle være en eksamensfri skole. Byens borgmester støttede denne tanke, da han frygtede, det ville få

uheldige følger for den »jævne« befolknings børn, når de gennem eksaminer »blev løftet op over deres sociale niveau«. Hertel fastholdt bestemt, at eksamen havde skaffet skolen ry og havde bidraget til at føre dens elever fremad i livet. Skolen blev da også Odenses realskole efter Almenskoleloven af 1903.

Hertel ville have orden på sin skole, og han ønskede at gennemføre den yderste sparsommelighed. Gamle konvolutter skulle bruges igen, og han vendte dem og klistrede dem sammen på ny. Han sørgede også for, at skolens lærere mødtes en dag i juleferien og reparerede bøgerne i skolens lille bibliotek. Det hændte, at en elev tabte sin hue under udflugt med både i Odense Kanal, og Hertel kunne da forære den stakkels elev, der nødig ville komme hjem uden hue, en anden hue af den samling glemte huer, som han rådede over.

Hertel var også en mand af en vis hårdførhed. Eleverne skulle ikke blive forkælede og blødsødne. Vi spiste vores medbragte klemmer i skolegården både sommer og vinter. Samtlige frikvarterer skulle tilbringes udendørs. Men hvis det var rigtigt koldt en dag, løb overlærer Hertel selv i spidsen for sine drenge rundt om skolegårdens lindetræer, indtil man havde fået varmen igen.

Da vi under et forrygende snevejr var i gang med en sådan rundtur, kunne jeg ikke dy mig for at kaste en snebold efter den dreng, der løb foran mig. Det var strengt forbudt at kaste med sne. Heldigvis ramte snebolden ikke. Gud ske lov! Den lille drengestreg blev dog set af Hertel, og jeg følte mig meget flov. Han lod det blive ved det blik, han gav mig, og jeg var inderlig glad over, at han ikke sagde noget – eller *skrev* noget! For hvad ville en anmærkning i karakterbogen ikke have forvoldt af ulykker hjemme! Jeg ville have fået en ordentlig opsang af Far, når han skulle underskrive karakterbogen, og han ville strengt have påtalt en sådan »bølleoptræden«.

Hertel havde selv udgivet et par skolebøger. Den ene bestod af stoveøvelser. I denne bog viste han, at han havde blikket åbent for, at børn ikke alene lærer gennem øret og gennem læsning, men også ved hjælp af billeder. Han skildrede for eksempel ordet *risiko* ved at give en tegning af en ko, hvori der var tegnet et ris, altså en lille rebus. En anden af hans bøger var en kongerække med rim. I de indledende vers var der en skildring af oldtiden, hvor det om jernalderen hed:

*Jernet bed dog allerbedst,
ploven trak den stærke hest.*

Om stenalderen digtede han:

*Først man laved' alt af sten,
jættestuer gemmer ben.*

Om bronzealderen hed det:

*Så man sværd af bronze fik,
brænde lig, det blev nu skik.*

Og mottoet for sin skolebogsvirksomhed anførte han i samme bog:

*Binde fast, hvad der er lært,
gøre let, hvad der er svært
for den lille skolepog
har til hensigt denne bog.*

Hertel var yderst konservativ, dog næppe fordi han ejede noget særligt. Jeg tror slet ikke, han var særlig godt lønnet. Men han elskede Mulernes Legatskole, og han varetog sin opgave som leder med stor glæde og udviste stor omsorg over for sine elever. Vi kunne lide ham. Han var altid parat til at tage del i vores leg, selv om han var op i årene. Han må vel have været omkring de 60 år, da jeg blev optaget i Mulernes legatskole.

Skolens gamle elever, både de kendte og mange ukendte, har været præget af deres barndoms skole. Alle har været enige om, at ånden i denne skole først og fremmest var bestemt af Hertel. »Hans milde ånd var ét med denne skole,« er det blevet sagt, og han er blevet kaldt »manden med det altid bankende hjerte«. Hertel søgte at fremelske en ånd af redelighed, godhed og dygtighed blandt sine lærere og hos hver enkelt elev på skolen. Han var mild og god i sin færd og i sin tale. Hertels dygtige, grundige og krævende undervisning og hans åbne, redelige og noble færd gjorde indtryk på os alle.

Om morgenen samlede han os til morgensang og bad en bøn. Det var en smuk begyndelse på dagen, i fællesskab og højtid. Fru Hertel havde vi ofte som vikar. Hun havde en sjælden evne til at fortælle for os, så vi lyttede, betagne og grebne. Hertel fulgte med opmærksomhed den enkelte elev. Da skolen holdt 25-års jubilæum i 1918, var han i stand til at oplyse, hvordan det var gået 212 af de i alt 217 elever, der var udgået fra skolen. En af grundene til, at han lærte eleverne så godt at kende, var, at han altid sørgede for at få timer i begge 1.-underklasser, i begge 5.-klasser og i begge afgangsklasser.

Overlærer Magnus Th. N. Hertel. Af tegnelærer H. Jensen, 1910.

Blandt lærerne var det særlig den gamle overlærer Axel J. Rasmussen, der fik betydning for mig. Jeg var ikke særlig dreven i dansk, men Axel J. Rasmussen fik mig lært at tale og skrive dansk. Der var bestemthed og tempo i hans undervisning. Han krævede orden og præcision, sådan som denne skole i øvrigt krævede det på de fleste felter. Også det har jeg haft glæde af i årene siden. Axel J. Rasmussen blev senere inspektør for Sct. Hans Skole i Odense. Ved et jubilæum på Mulernes Legatskole i 1952 traf jeg ham og fik anledning til at sige ham tak for, hvad han fik lært mig.

Som sanglærer havde jeg Gustav Rosendal. Han havde stor betydning for skolesangen i Odense, og i 1906 havde han oprettet »Mulernes Legatskoles Sangkor«, der var en frivillig sammenslutning af drenge, som medvirkede bl.a. ved skolens translokationer. Ganske særlig husker jeg, at skolens kor flerstemmigt sang salmen »Den store, hvide flok vi se«, der var den mest foretrukne salme til at optræde

med. Rosendal blev kantor ved Thomas Kingos Kirke. Jeg havde ham i øvrigt også i geografi. Han var en hidsig krabat og var ikke bange for at give os nogle drag over nakken. Af og til var vi på skolen samlet til sang, hvor hans kone, Else Marie Rosendal, f. Krarup Hansen, optrådte. Hun havde stor betydning for byens musikliv og arrangerede folkekoncerter, medvirkede som solist og akkompagnatrice ved mange koncerter.

På mange måder var Mulernes Legatskole også en streng skole. Men det havde kommuneskolen også været. Man skulle *kunne* sine ting – for ellers vankede der no'en på to'sken. Og der var ikke langt fra ord til handling! Jeg fik også spanskrør nogle gange. Jeg husker ikke hvorfor, og jeg ved ikke, om det har været fortjent eller ikke fortjent. Men ondt gjorde det! De fik mig nu ikke til at hyle af den grund. Jeg har aldrig hørt til dem, der hylede. Jeg *bar* det – og ingen skulle kunne sige mig noget på!

Jeg var stort set meget godt tilfreds med skolen størstedelen af den tid, jeg gik der. Bagefter kan jeg godt se, at den var meget autoritær. Der var ikke tale om at give sit besyv med på nogen måde. Det drejede sig kun om at rette sig efter de ordrer, der blev udstedt. Men sådan havde det også været i den kommunale skole. Man holdt os til ilden, og man stillede krav til os.

Jeg var ikke så forfærdelig god til at skrive, men jeg kunne tilegne mig lektierne, fordi jeg havde tilstrækkelig energi dertil. De bibelske remser kunne jeg lære, og jeg var særlig optaget af historiefagene i det hele taget. Jeg var ganske god til at gengive, hvad jeg havde læst. Det har hjulpet mig meget, også senere. Det kneb for mig med matematik og regning, men i fag, hvor det gjaldt om at remse noget op, var jeg blandt de bedste.

Jeg brugte skolebiblioteket en hel del og læste mange rejsebeskrivelser. Jeg har altid været meget interesseret i rejser. Det var udmærket, vi kunne låne bøger i skolens lille udlånsbibliotek. Det var et godt supplement til skolebøgerne, og de bøger, man lånte, kunne tilfredsstille ens rejselyst og ens trang til viden. Skolen gjorde os i det hele taget interesseret i bøger, også ved at der blev uddelt bogpræmier for udvist flid eller god opførsel. Disse præmieringer fandt sted efter indgående rådslagning mellem lærerne og blev foretaget af klasselæreren. Jeg kom selv i betragtning engang og var glad og stolt over at modtage Jules Vernes »Jorden rundt i 80 dage« som præmie for flid og så godt som aldrig svigtende skolegang.

Vi fik som i andre skoler karakterer og blev placeret i klassen efter de numre, vi fik i forhold til karaktererne. I regelen var jeg placeret sådan omkring midten i klassen, hvor vi i alt var op mod 25 elever. Jeg drev det i højden til at blive nr. 7, men må dog indrømme, at jeg også i perioder har været langt nede – så langt som nr. 22. Det fik jeg nu meget spektakel for hjemme! Der var ingen kærlighed og trøst at hente i den anledning.

Hjemme kunne jeg heller ikke få hjælp til lektierne. Alene regnestykkerne rummede jo problemer, der lå langt over det, som min far og mor arbejdede med, eller som de kendte til fra deres skoletid på landet. Men jeg havde en god kammerat i Grønnegade. Han boede der, hvor Smedenes Hus ligger i dag. Orla Petersen hed han. Hans far var væver. Jeg kom meget sammen med ham, og vi hjalp hinanden med lektierne. Jeg har ikke set ham siden. Selv var han ikke særlig glad for læsning, og jeg tror nok, at han blev karl på landet. Hans bror hed Gustav. Han blev senere tegner og var som skoleelev meget dygtig til dansk stil. Engang havde jeg fået en stil for med det samme emne, som jeg vidste, han havde skrevet om. Så lånte jeg hans stil og skrev den af. Jeg fik meget ros for den!

Jeg havde nogenlunde karakterer, når jeg ser bort fra faget regning. Men jeg var altså bedst i fortællefagene. Jeg kan huske engang til eksamen, at jeg var så heldig at trække en seddel om Tordenskjold. Jeg remsede alt op om Tordenskjold og om søslagene og alt muligt andet om ham. Censoren greb imidlertid ind og bad mig stoppe forelæsningen – der var også andre, der skulle til eksamen! Der røg et 8-tal på. Det var den højeste karakter, man kunne få. Lærerne var ved eksamen flinke til at hjælpe os en lille smule, når det kneb.

Jeg kunne i almindelighed snakke mig fra tingene, hvis der var noget, jeg ikke vidste. Den snakkesalighed som jeg havde evne for, anvendte jeg da også i fuldt mål. Det gjaldt jo ganske enkelt om at snakke om noget andet, hvis man ikke vidste noget om det emne, man havde fået opgivet! Det gjaldt om at kæfte op og holde samtalen ved lige længst muligt. Jeg har måske også været for skrap til at snakke i timerne. Det var nemlig ikke altid, jeg holdt af at høre på den lærer, der talte. Jeg syntes, at der var så meget andet interessant, vi kunne beskæftige os med. Men resultatet var, at der kom et minus eller to i karakterbogen, og det trak jo fra. Når jeg en gang om måneden skulle have karakterbogen underskrevet hjemme, var det ikke så rart, for den gamle var satans gal over minusserne!

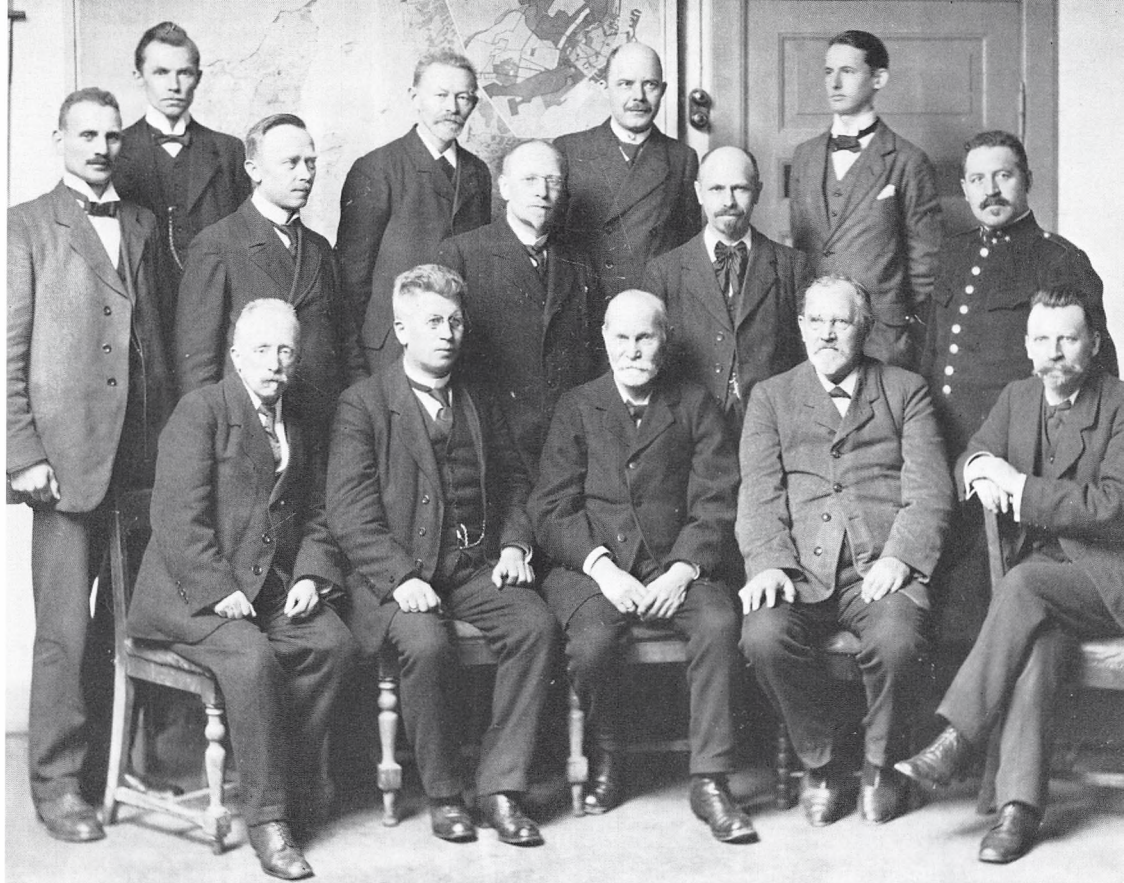
Blandt eleverne var der en del liberale, men hovedparten kom fra konservative hjem, hvis hele livsform og indstilling var præget af en stædig fastholden ved »det bestående«. De syntes afgjort ikke om socialdemokrater. Odense var jo overvejende konservativ, og der var slet ikke socialdemokratisk flertal i byrådet. Byrådsflertallet ønskede, at skatterne skulle holdes nede, og på et vist tidspunkt var Odense simpelthen et rent skattely. Op mod kommunevalg vedtog det konservative flertal eftergivelse af et kvartals kommuneskat – bagateller for de fattige – »valgflæsk« kaldte man det hjemme.

Der var altså visse politiske skillelinier imellem skoledrengene, men man spekulerede ikke så meget på politik, og det hele gik ret fredeligt til daglig. Men i forbindelse med byrådsvalg kunne det ske, at lidenskaberne kom i kog. Skolens konservative undervisning var præget af ret stor krigsbegejstring, der særlig kredsede om krigene i 1848 og 1864. Den var vel nok, hvad man kunne kalde lidt »krigsliderlig«. I historie gennemgik man alle vore sejre med stor begejstring. Det var måske nok naturligt for den tid, hvor også andre skoler var gennemsyret af en vis form for militær galskab. Vi drenge var helt sikre på, at en dansker let kunne magte hele 3 tyskere!

Når der var krig på kniven mellem eleverne, var det dog i regelen ikke politik, det drejede sig om. Det var modsætningerne mellem skolens forskellige klasser, der af og til blussede op. Det kunne godt af og til føre til drabelige kampe mellem klasserne. Til gengæld var det interessant at se, at de fleste »mulerdreng« udadtil holdt sammen. Og efter afsluttet skolegang viste det sig i øvrigt, at ikke så få gamle elever sluttede op om deres gamle skole.

Blandt de elever, jeg husker fra min egen tid, var – som jeg nævnte – tegneren Arne Ungermann. Han gik i parallelklassen, a-klassen, mens min klasse var b-klassen. Arne havde udviklet sine armkræfter, da hans ben var svage efter en børnelammelse, og han yndede at tage nogle tag med mig. Jeg husker, han stillede sig op på en skarnkasseforhøjning, hvorfra han prøvede armkræfter med mig.

3-4 klasser over mig gik den senere kommunistiske folketingsmand Aksel Larsen, der blev stifter af Socialistisk Folkeparti. Men de par klassers forskel var jo dengang en dyb afgrund imellem os. Først senere hen i livet, da vi begge var folketingsmænd, har vi haft anledning til at mindes vores fælles skole. Det er mit indtryk, at også Aksel Larsen var glad for sin tid som »muler«. Den daværende aldersafgrund mellem os blev jo senere til en politisk afgrund!

Lærerkollegiet på Mulernes Legatskole 1920 med skolens leder, overlærer M. Th. Hertel i midten. Siddende f. v. min første klasselærer O. M. Olsen, J. P. Jensen (overlærer 1922), Hertel, Povl Klavsén og Gustav Rosendal. Midterrækken f. v. P. Mortensen, N. C. Carlsen, Axel J. Rasmussen, R. N. Romose og kaptajn Peter Dalborg. Bagest f. v. Vagn Larsen, Mads Krogh, Henry Engberg og Poul Nissen.

Forholdene på skolen var mere patriarkalske end på den kommuneskole, jeg kom fra. Det at være »muler« var som at være medlem af en art sekt. Der var et særligt sammenhold mellem eleverne, og man havde forbindelse med de gamle »mulerdrengene«. Det var naturligvis kun drenge, der gik på skolen. Først langt senere kom der både piger og drenge som elever. Ja, end ikke *tanken* om »tøser« på Mulernes Legatskole kunne fostres i min tid!

Udadtill stod der en vis nimbus omkring Mulernes Legatskole. Det sammenhold, vi elever havde over for omverdenen, byggede dog ikke på denne nimbus, som vi egentlig ikke var særlig begejstrede for. Alligevel var der mange elever, der efter endt skolegang havde ønske om at fortsætte deres uddannelse under former, der mindede om ar-

bejdet på deres gamle skole. Mange af dem så bagefter tilbage på deres skoletid med stor glæde. Ved skolens 60-års jubilæum udtalte sagfører Chr. Linde: »Vi jævne folks børn havde med den daværende skoleordning og uddannelse kun udsigt til ganske beskedne stillinger i samfundet. Alle de såkaldte immaterielle stillinger var i hvert fald lukkede for os, hvis vi ikke på anden måde eller i betalende skole skaffede os yderligere kundskaber, hvad i virkeligheden ingen af vore forældre havde råd til at lade os gøre. Vi var de jævne folks børn uden adgang til den yderligere lærdom, der var nødvendig, for at vi kunne komme til at indtage den plads i samfundet, som arbejdslyst og iboende evner i og for sig berettigede os til. Her er det, at Mulernes Legatskole frembragte forandringen.«

En af de gamle elever, jeg husker, var Peder Mortensen, som jeg mange år senere fik anledning til at møde, da han var formand for Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jern- og Metalindustrien i årene 1968-71. Jeg kom til at forhandle mange gange med ham i de år. Peder Mortensen var søn af en jernbanearbejder og 4 år ældre end jeg. Han gik ud af Mulernes Legatskole med realeksamen i 1915 og kom i lære hos firmaet A. Jakobsen Fraugde i Odense, hvor han senere blev repræsentant og prokurist. I 1937 overtog han firmaet efter familien Jakobsen, idet han blev direktør og medlem af bestyrelsen. Han var med til at stifte Fraugde Plovfabrik som aktieselskab.

I de 3 år, Peder Mortensen var formand for Sammenslutningen, havde vi som sagt en del forhandlinger sammen. Jeg fandt nu ikke, at han var særlig meget beventd som forhandlingspartner. Den egentlige topfigur inden for Sammenslutningen var siden 1959 direktør Svend Rasmussen, som jeg forhandlede bedre med. Peder Mortensen kunne være ret besværlig og påholdende. Andre kan naturligvis have en anden mening – og jeg var jo da også Peder Mortensens modpart. Vi mente dog begge to, at vores gamle skole havde haft stor betydning for os, og vi var i hvert fald sammen med til at danne mulerdrengenes elevforening, hvor han virkede som sekretær. Peder Mortensen døde om bord på Storebæltsfærgeren i oktober 1972.

Selv om der var enkelte, som ikke så med blide øjne på deres skole, mens de var elever der, så skiftede mange af dem opfattelse senere hen i livet. Den senere indehaver af Hans Hansens Frø på Amager skrev ved sit 80-års jubilæum som elev: »Det var med ulyst, jeg gik ind gennem skoleporten den første dag, og det var med ulyst, jeg fortsatte i samfulde 7 år derefter. Men så vendte bladet sig, da jeg kom ud i det

praktiske liv. Det er for mig den dag i dag et under, at skolen fik stuvet så megen praktisk lærdom i min uvillige pære, og der er ikke den dag, hvor jeg ikke på en eller anden måde har grund til at være skolen taknemmelig.«

Kammeratskabet med de øvrige elever på skolen har haft stor betydning for mig. Jeg synes, at jeg gennem samkvemmet med skolekammeraterne først rigtigt blev stillet over for kravet om gensidig hjælp og hensyntagen. I en kreds af kammerater, hvad enten det er på en skole eller på en arbejdsplads, kan ingen være sig selv nok. Der er adskillige lejligheder, hvor man trænger til hjælp eller man selv må træde hjælpende til. Den udvikling af samfølelse og hjælpsomhed, som skolen er med til at fremelske, kalder på de smukkeste træk i menneskebarnets sind og karakter.

Da jeg gik ud af skolen, forlod jeg også barndommen. Jeg trådte dermed ind ikke i de voksnes, men i ungdommens rækker. Det er vel et af de største skel i livet, når man forlader skolen og går i gang med sin uddannelse på en arbejdsplads. Den overgang var også svær for mig. Det var dog så heldigt, at jeg stadig kunne bo i mit barndomshjem. Og jeg følte mig stadig som en stor dreng. Dette at bo hjemme betød meget netop i denne tid. I mit hjem havde jeg sådan set ikke selv behovet at tage noget større ansvar på mig. Havde jeg haft sorger eller bekymringer, kunne jeg altid trygt henvende mig til Mor eller Far, som straks var parate til at hjælpe eller til at trøste. Jeg tror ikke, det er godt, at mennesker stiler mod at blive for tidligt modne. Der skal også tid til at udvikle sig, *tid* til at blive et voksent og modent menneske. Og denne forvandling fra barn til ung sker bedst gennem en frugtbar, jævn og ganske rolig vækst.

Jeg blev efter nogle måneders forberedelser konfirmeret hos den landskendte grundtvigske præst ved Gråbrødre Kirke, Hospitalskirken og Sct. Knuds Kirke, Emil Koch. I en menneskealder var han formand for Højskoleforeningen i Odense og var meget socialt interesseret. Emil Koch og overlærer Hertel var svogre, idet Kochs søster var gift med Hertel. Emil Koch var et elskeligt og varmt menneske, og han var ikke bange for at gå utraditionelle veje, selv om han skulle komme til at træde folkekirken for nær. Han elskede blomster, var en udmærket botaniker, tegnede og malede også. Han var ugift og rejste meget, ikke mindst i Italien. Levende og interesseret var han og havde altid noget

at berette. Den gamle »mulerdreng«, billedhuggeren Axel Poulsen, har udført et portrætrelief af Emil Koch, der hænger i Hospitalskirkens klostergang.

Konfirmationsforberedelsen fandt sted i Emil Kochs præstebolig, der lå over for kommuneskolen. Konfirmationen foregik i Sct. Knuds Kirke. Familier i de højere kredse kørte i drosche til kirken. For os blev det en spadseretur til og fra kirke, jeg store dreng camoufleret som voksen i jakkesæt og hvid stiv flip. Far var i diplomatfrakke, høj hat og sorte fjederstøvler – ikke som ellers på søndagsturen jakke, frakke og blankpudsede træsko. Han brugte løst kravebryst med flip og løse manchetter. Hans fine tøj var skræddersyet, men så holdt det også 20-30 år. Mor var til anledningen i sort kåbe og kjole og sort hat og var inderst udstyret med underkjoler, bluser, »liv« og korset.

Min far ville egentlig have haft, at jeg skulle have været dyrlæge. Det var vel også derfor, at han havde fundet det rigtigt, at jeg kom ind på Mulernes Legatskole. Men jeg var allerede, da jeg var 14 år, blevet træt af skolen i 3. mellem, træt af bøgerne, af lektierne, af det jeg efterhånden følte som et tomt terperi. Men jeg havde nu ikke noget ønske om at blive dyrlæge, selv om jeg kendte min fars store interesse for dyr. Mine egne tanker gik vel nærmest i retning af at komme i en bank eller lignende. Inden jeg kom ud af skolen, besøgte jeg imidlertid det smedeværksted, hvor min bror var smed. Det havde min store interesse at komme til at arbejde med værktøj og maskiner. Og det var lige så tiltrækkende at få en læreplads i et håndværksfag som at komme i en bank.

Men det var faktisk meget svært at komme i lære. Vi søgte i lang tid efter en læreplads til mig. Vi var så nede hos Charles Hansen, der var direktør for Allerups Eftf. på Sdr. Boulevard. Han var kendt som en dygtig og punktlig direktør, og han var en god administrator. Charles Hansen ville have, at jeg skulle tage mellemskoleeksamen, men forstod dog godt, at jeg gerne ville ud af skolen. Han lovede at have mig i erindring, når han 1. maj 1917 skulle have nye lærlinge ind.

Charles Hansen glemte mig ikke. Han tog mig ind som lærling. Medvirkende til, at jeg kom ind som smedelærling hos Allerup, var sikkert Hertels anbefaling, som han udfærdigede 30. april 1917. Heri oplyste han, at jeg var udmeldt af skolen efter at have gennemgået 3. mellemskoleklasse, og han skrev om mig: »Han er i det hele en flink dreng, har opført sig godt og udvist tilfredsstillende forhold på skolen.« Jeg hentede anbefalingen på Hertels kontor i overlærerhjemmet.

I konfirmationstøjet 1917.

Hertel modtog mig varmt og var særlig hjertelig og omsorgsfuld. Det havde jo været en god tid. Jeg var selv lidt beklemmt ved at skulle sige farvel til den mand, der havde betydet så meget for mig, i de 5 år jeg havde gået i skole. Hertel så på mig med sit gode blik. Endnu husker jeg hans ord til mig: »Jeg vil gerne ønske dig alt godt på den vej, du nu selv har valgt. Jeg tror, du vil få glæde af den. Og jeg er sikker på, at du aldrig vil gøre Mulernes Legatskole skam.«

Jeg forlod skolen med en fornemmelse af, at vel havde jeg haft vanskeligheder, og vel havde jeg til tider følt skolegangen tvungen og kedsommelig, men samtidig vidste jeg, at skolen havde haft den største betydning for mig. Den satte mig i stand til at tænke og handle. Når jeg senere tænkte tilbage på min skole, fandt jeg også, at den gav mig mange forudsætninger for at kunne løse de opgaver i livet, som blev stillet mig, og for at kunne udføre de hverv, der blev mig pålagt. Skoledagene var en lærerig tid, og jeg har ofte sendt en venlig tanke tilbage til dem. Jeg fik en ballast her, en ballast af fornødne kundskaber, der gav mig mulighed for at klare mig i livets skole. Jeg tror i det hele taget, at den danske skole på mange måder har givet sine elever muligheder for at blive dygtige og arbejdsomme samfundsmennesker.

Ved et klassejubilæum omkring 1950 blev jeg bedt om at holde tale i skolegården, hvorefter vi besøgte skolen. Mine to gamle lærere, Poul Nissen og Axel J. Rasmussen, var med til middag om aftenen. Jeg fik det indtryk i samtaler med dem, at de stadig var meget reserverede over for »nymodens« tanker om samfundet. De kunne slet ikke se, at der var nogen som helst fordel ved at løsne på autoriteten – det ville være som at lade det hele gå op i røg. Ikke desto mindre nærmede jeg stadig dyb taknemmelighed mod skolen og over for mine lærere. Axel J. Rasmussen står endnu for mig som en ypperlig pædagog, der virkelig forstod at lære os drenge dansk, både i tale og skrift.

Jeg fik for nogle år siden anledning til at betale en del af min taknemmelighedsgæld til min gamle skole tilbage. Mulernes Legatskole var i 1944 gået helt ind under den kommunale skoleordning, og overlæreren blev skoleinspektør. Med de stigende krav til undervisning og i pagt med den almindelige demokratisering måtte det være naturligt, at skolen blev sat i stand til at undervise til studentereksamen. Det kom i 1961. I 1962 kunne den begynde sin virksomhed som nyt kommunalt gymnasium under sit gamle navn.

Mulernes Legatskole på 60-års dagen 1934.

Efterhånden blev de gamle skolebygninger på Hunderupvej for små, ja, helt ubrugelige til formålet. Jeg var da blandt de hjælpere, man anmodede om at bistå med at få en ny skole rejst. Takket være mine forbindelser til regeringen, særlig til indenrigsminister Hans Hækkerup, lykkedes det os at få en løsning på de problemer, der opstod. Og i sommeren 1968 kunne Mulernes Legatskole flytte ind i en ny, meget moderne skolebygning, indrettet med faglokaler, beregnet til 6 gymnasierækker og to realrækker, der senere blev afløst af HF-klasser. Skolen ligger nu i Vollsmose på Gillestedvej 11 ved Ejbygade, nord for vejen til Kerteminde.

Da forældreforeningen ved Mulernes Legatskole holdt 40-års jubilæum, torsdag 28. november 1974, var jeg indbudt til at holde festtalen. Jeg sagde, at min gamle skole havde indskrevet sit navn som en betydelig og indflydelsesrig skole. I et langt spand af år var der fra den udgået dygtige og evnerige elever, som på mange måder havde sat

deres præg på dansk samfundsliv. Skolen anvendte ikke de mere frie former, som man bruger det i dag. Nej, den var autoritær, man blev i høj grad opdraget til at lystre. Skolen havde højt kvalificerede lærerkræfter. Selv om de indtog en gammeldags og stiv holdning over for de frie rørelser i samfundet, havde deres undervisning perspektiver, som medførte, at eleverne fik lov at udvikle deres egne individuelle ejendommeligheder. Denne frihed rokkede ikke ved respekten for de stramme undervisningsformer og den strenge pædagogik. Vi lærte ganske vist ikke at vurdere udviklingen i samfundet. Jeg måtte dog erkende, at skolen og lærerne gav »en grundlæggende og en dybtgående undervisning, navnlig i de elementære fag, som alle – uanset hvilken levevej de senere ville vælge – så afgjort havde anvendelse for«. Stærkest af alt er erindringen om ånden i min gamle skole.

LÆRLING OG ARBEJDSLØS SVEND

Far skulle altså ikke se mig på vej til at blive dyrlæge. Han havde syntes, der lå en fremtid deri. Han havde jo på landet set, hvor højt estimeret dyrlægen var, og han havde set, at dyrlæger havde højere levestandard end almindelige mennesker. Og dertil kom Fars egen dybe kærlighed til heste. Jeg ville gerne ud at køre med ham, og kunne jeg få lov til at køre hestene selv, var det min store lyst. Men Far tillod ikke, at jeg holdt tømmerne. Lige over for os boede en vognmand, og han havde en to-tre spand heste. Hans søn var en 6-7 år ældre end jeg, og jeg var tit med ham ude på lange ture. Så fik jeg lov til at holde tømmerne, når vi for eksempel kørte til Langesø, der ligger et par mil fra Odense. Jeg holdt af at sidde på bukken, og jeg holdt af at dirigere hestene ved hjælp af tømmerne. Men ellers var jeg ikke særlig stolt ved hestene som dyr. Engang blev jeg sparket af en gal hoppe, så mit ene øre hang i laser. Min mor var ved at himle over det. Skaden blev dog hurtigt udbedret takket være kvalificeret syning, og jeg fik ikke varigt mén af sparket.

Til daglig havde jeg en vis forbindelse med dyr. I gården var der købmandens sorte menorcahøns – der jo stammede fra Balearerne. Det var meget morsomme høns, og nogle af dem havde ind imellem deres egne ideer. En af hønsene havde fået den vane at komme op ad trappen og lægge et æg på måtten lige uden for vores dør. Mor snuppede naturligvis ægget. Men hun havde et stort besvær med at få hønen til at lade være med at kagle bagefter. Købmanden og hans kone var missionsfolk, uhyre sparsommelige og meget påholdende. De skulle nødtigt opdage, at deres høne kom op til os og ligefrem forærede min mor et nylagt æg!

Vi havde ikke hund, men vi havde en kat selv. Det var en, vi havde haft i mange år, og den var til sidst blevet så gammel og skabet, at Mor mente det nødvendigt at aflive den. Hun og købmandens kone skulle drukne den i et kar med vand. Jeg overværede henrettelsen. Det var

forfærdeligt, for katten blev ved med at komme op af vandet. De måtte så sætte et andet kar oven i og fik til sidst bugt med det stakkels dyr. Det var en frygtelig oplevelse, en grimme forestilling – men heldigvis var de jo to om det. Jeg har ikke brudt mig om at skulle aflive dyr, selv om jeg har dristet mig til at hugge hovedet af en høne i ny og næ. Det var nu ikke lige sjovt hver gang – særligt ikke, når hønen gav sig til at løbe om uden hoved, med blodet strømmende ud af halsen. Nej, jeg har aldrig holdt af at gøre fortræd.

Vi holdt kat, ikke mindst fordi der var mange rotter overalt i det kvarter, hvor vi boede. Rotterne var nok en plage, men der var visse fordele ved plagen. Jeg tjente penge som en slags rottejæger! Vi drenge satte fælder rundt om for at fange rotterne. Mange af dem fangede vi i margarinefabrikkens stald ved siden af os i Vindegade – der var mødding dér. Vi gik så ned på brandstationen med de døde rotter. En mand i uniform udbetalte os 10 øre for hver hele rotte.

Det var faktisk en meget god forretning. Også for den uniformerede. Vi drenge var sikkert kun underleverandører, mens uniformen leverede rottehalerne til en eller anden i kommunen og fik *sin* betaling for dem. Jeg kom engang med en meget stor mus til ham og regnede med, at han ville betragte den som en rotte. Men han gennemskuede nummeret: »Det er Fanden rende mig ikke en rotte den dér!«

Den gik altså ikke! Men det gjorde nu ikke noget, for der var rotter i massevis. Ikke alene i margarinefabrikken, men også hos vognmanden over for os og i Drosche-Møllers stald, der lå dér, hvor Kinopalæet ligger i dag. Når vi var ovre i de stalde, kunne vi se, hvordan halmen bevægede sig af rotter – ja, der var hærskarer af rotter. Vi opdagede også, at nogle af rotterne var yderst durkdrevne. Selv når vi havde lagt røget flæsk i fælderne, holdt rotterne sig langt væk fra dem!

Jo, det vrimlede med rotter mange steder i etatsrådernes by. Og de søgte at fouragere, hvor de kunne komme til det. Vores egne skraldekasser var aflange og af træ med håndtag i hver ende. Rotterne bed sig ind i skraldekasserne for at få noget at spise. Rotteplagen var en af grundene til, at Mor altid sørgede for at fodre de mere eller mindre vilde katte. Hun var i det hele taget meget glad for katte.

Nej, det var ikke dyrlæge, jeg længtes efter at blive. Skulle jeg have fortsat i skolen, var det snarere et arbejde i en bank, der kunne have lokket mig. Men jeg følte en stærk dragning mod smedefaget – dette at komme i gang med et praktisk arbejde. Det var også tillukkende at kunne tjene lidt penge. Tiden gjorde jo, at vi ikke var alt for trygge.

Der var stort udbud af arbejdskraft – og der var stor fattigdom. Vi følte på den anden side også, at vi levede i en spændende tid, at vi stod midt i en stor udvikling. Vi levede i »håbets dage«. Jo, jeg *ville* i smedelære. Det var min egen frie vilje. Det var den vej, jeg ville gå. 1. maj 1917 begyndte jeg som smedelærling hos M. P. Allerups Eftf.

M. P. Allerups Eftf. havde provinsens største jernstøberi. Virksomheden var stiftet i 1836. Det var det første støberi på Fyn, og oprettelsen af dette jernstøberi betød i sin tid en fuldstændig revolution i landbruget. Man foretog på Fyn næsten med ét slag overgangen fra den gammeldags hjulplov til den moderne svingplov. I løbet af 4 år efter starten solgte M. P. Allerup 12.000 svingplove! Dertil kom, at Allerup leverede en mængde andre redskaber til landbruget. Det var en tid, hvor konjunkturerne gik rask opad, og M. P. Allerup udfoldede mange og store initiativer. Efterhånden blev hans virksomhed indrettet, så den kunne udføre bearbejdningsprocesser på næsten alle felter inden for jernindustrien. Den rådede nemlig over såvel maskinværksted og kedelsmedie som grovsmedie og kakkellovsværksted. Det var altså ikke alene en mangeartetet produktion, der fandt sted her, men denne ofte skiftende alsidige produktion betød også muligheden for en alsidig, god og fleksibel faglig uddannelse.

Vi kunne godt senere som fagforeningsfolk se, at Allerups Eftf. tog alt for mange lærlinge ind for at få billig arbejdskraft. På den anden side må jeg erkende, at det var en første classes uddannelse, man fik der, og mange søgte da også at komme ind på virksomheden. I nogenlunde normale tider under rimelige konjunkturer kunne de lærlinge, der var udgået fra Allerup, være nogenlunde sikre på at finde arbejde. Det var i sig selv en anbefaling at have været hos Allerup.

Jeg havde helt nyt arbejdstøj på, da jeg mødte op som lærling hos Allerup 1. maj. Det var min mor, der tog sig af disse ting. Jeg havde også nye træsko. Jeg havde blå arbejdsbukser med en kort arbejdsjakke. Det var nu ikke alle, der havde det. De kom simpelthen i det tøj, de kunne få fat i, og det var ofte blot noget gammelt tøj. Men hjemme hos os passede vi alle godt på vores arbejdstøj. Mor sørgede for, at vi fik skiftet og vasket i hvert fald hver 14. dag.

Jeg skal love for, at min første arbejdsdag hos Allerup blev en dag, jeg aldrig glemmer. Det var den almindelige regel, at de nye lærlinge skulle betale »indstand« – efter tysk »einstand«, indtræden – ligesom i

svendelavene. 1. maj var en dag, som svendene holdt højtidelig. Gennem overenskomsterne havde de sikret sig, at de kunne holde fri på denne arbejdnernes festdag. De gamle »bosser« blandt lærlingene fandt da hurtigt ud af, at de nye lærlinges indstand kunne bruges til at festligholde dagen på værkstedet. Lærlingene havde ganske vist ikke fri denne dag. Men da de ældre lærlinge havde fået købt et godt kvantum øl og tilsvarende brændevin – for vores penge! – blev også de nyantagne lærlinge tvunget til at deltage i festen og til at drikke med. Det er mit indtryk, at når de ældre gutter fik os med til at skåle i de stærke drikke, var det ment som en demonstration over for virksomhedens ledelse, fordi lærlingene ikke havde fri, men var tvunget til at arbejde på denne højtidsdag.

Det var ikke med min gode vilje, jeg deltog i festen. På den anden side ville jeg heller ikke sige nej til at indtage de forskellige gibbernakkere. Jeg havde ikke noget ønske om at blive skældt ud for en tøsedreng. Spiritussen gjorde da sin virkning på både de ældre og de yngre lærlinge. Vi kunne ikke beherske vores bevægelser, og vores gang blev noget slingrende. Den nye direktør, Hinke-Nielsen, og værkfører Laus Andersen, så sig nødsaget til at indkalde os drenge. Vi blev opstillet i nogle geledder, som svajede temmelig umilitærisk. Vi fik en kraftig reprimande – det vi selv på godt dansk kaldte: en ordentlig skideballe. Vi fik ikke alene bebrejdelser hældt i hovedet. Vi blev også truet med afskedigelse på grund af »festlighederne«. Derefter blev vi omgående sendt hjem kl. 12 middag.

Vi var absolut ikke glade for det, der var sket. Vi var bange for at blive jaget af lære, og ganske særlig gjaldt det de lidt ældre lærlinge. Det ville ramme dem hårdt at få deres lære afbrudt på grund af grove forsømmelser. Heldigvis fik denne 1. maj-fest *ikke* konsekvenser for nogen af os. Når sagen blev bilagt, hang det dog sikkert i høj grad sammen med, at værkføreren ikke selv var helt appelsinfri! Også *han* havde indtaget sit kvantum på festdagen.

Mine forventninger til arbejdet og mit ønske om at få en maskinel uddannelse var store og levende. Men mine drømme og mine håb svarede ikke helt til dagligdagens virkelighed. 1. maj-dagen havde været en barsk begyndelse til min 5-årige læretid. Det var en streng overgang fra skoletiden. Men jeg blev nu hurtigt fanget ind af arbejdet. Jeg følte, det var afvekslende, og jeg syntes, at jeg som lærling fik

Fra et støberi.

mange interessante opgaver at løse, selv om de første par år i høj grad gik med at være håndlanger og hente øl og brændevin i fornødent omfang. Vi var nu heller ikke under tilstrækkeligt opsyn. Ønskede man at smøge grimen af sig, kunne man godt finde anledning til det, uden at det vakte for meget postyr. De drenge, der ikke kom i hold, kunne godt »fise den af«.

Jeg var glad for, at jeg til at begynde med mest blev anvendt i kedelsmedien og her kom til at arbejde i hold sammen med svende på akkord. Jeg var ikke ked af at være med i akkordarbejdet, hvad enten det drejede sig om fællesakkorder med svendene, eller der var tale om enkeltakkorder på kakkellovsværkstedet. Jeg blev holdt til ilden. Svendene var folk, der kunne få noget fra fingrene. Jeg tror nok, at man – på godt og ondt – kunne betegne dem som morakkere. Jeg havde bare at pukle på! Vi lavede bl. a. i hundredvis af kabeldåser, der

blev anvendt i forbindelse med elektricitetens indførelse i by og på land, ikke alene til frembringelse af lys, men også som energikilde. Det var godt at stå på et værksted og arbejde med en selvstændig proces. Og alt det skæppede i fredagens lønningspose. Bogholder Andersen på værkstedskontoret udleverede lønningerne til de enkelte arbejdere. Man fik lønnen i gamle brugte skosværtæsker. Lærlingelønnen udgjorde nogle få øre i timen. Det var ikke noget, der spillede en afgørende rolle for mig. Jeg var ikke vant til som dreng at få lomme penge tildelt af de midler, som familien indtjente. Lomme penge havde jeg jo selv måttet skaffe mig ved at arbejde som bydreng.

I de første 3-4 uger af min læretid blev jeg sat sammen med en af de ældre lærlinge, Carl Rasmussen, der passede en høvl. Hans job var ret alsidigt. Han passede også en gammel drejebænk, og ind imellem var der skruestikarbejde, der skulle udføres. Og jeg var nærmest hans medhjælper. Derefter kom jeg en længere tid i kedelsmedien, hvor jeg gik grovsmed N. P. Nielsen til hånd – og først og fremmest skulle jeg »slå for«. Vi lavede beslag til nye vævemaskiner til Roulunds Fabrikker på Rugårdsvej i Odense. Nielsen havde årelang erfaring i arbejdet og var i øvrigt fagforeningsmand om en hals. Han krævede, at vi bestilte meget og var også selv meget flittig, selv om han nappede sig en lille en – først og fremmest ville Nielsen have penge med hjem i fredagens lønningspose.

Den dygtige leder af kedelsmedien var kedelsmedemesteren Marius Petersen. Han skulle først og fremmest sørge for, at pladerne blev »mærket op« efter skabeloner, der var blevet udført på snedkerværkstedet. Denne opmærkning var et vigtigt arbejde. Marius Petersen ledede kedel- og beholderarbejdet på en mesterlig måde. Jeg havde forbindelse med ham hele livet. Han var i mange år medlem af smedernes sangkor »Vulcan«, idet han havde en fortrinlig sangstemme. Da han blev op imod 90 år, skaffede jeg ham gennem forbindelser i Odense en plejehjemsplads. I sine mange arbejdsår udfoldede han stor aktivitet på sin arbejdsplads. Marius Petersen medvirkede afgørende til M. P. Allerups hele prestige.

I begyndelsen var det ret svært at anvende en forhammer. Når vi svejsede stykkerne sammen, var slagene fra forhammeren meget afgørende. Jeg måtte oppe mig gevaldigt og manglede heller ikke lysten. Men jeg fik store vabler i hænderne. Og undertiden kneb det med

kræfterne. Særlig om morgenen var det svært at komme i gang. En af svendene sagde til mig: »Det her skal du ikke fortsætte med – det egner du dig ikke til!« Lidt efter lidt vænnede jeg mig dog til de ubehageligheder, der fulgte med smedefaget, der på mange måder er et slæbearbejde.

Efterhånden blev mine muskler udviklet, og jeg fik gode armkræfter. Når det gælder forhammeren, er sagen jo den, at det drejer sig om et bestemt *tag*, man skal anvende. Der er nogen, der bruger en hammer, så de er lige ved at segne! Andre har *taget!* Den, der står og smeder, er meget afhængig af sin hjælper. Og hjælperen skal på sin side tilpasse sig takten i bearbejdningsprocessen. Ellers kan der komme mange fortrædeligheder ud af det hele. Samarbejdet mellem smed og hjælper skal foregå som et stykke musik, på én gang et harmonisk samspil mellem to og en samklang mellem ånd og hånd hos begge. Jeg fik efterhånden indblik i mange interessante processer. Det satte hjernecellerne i bevægelse, og jeg fandt på forskellige finesser og nye måder at udføre arbejdet på. Det gjaldt om at få det manuelle besvær mildnet mest muligt!

Mine fødder havde heller ikke alt for godt af det svære arbejde, særlig i forbindelse med transport af plader. Jeg blev faktisk noget platfodet af at slæbe på de tunge plader. Det skete derfor ikke så sjældent, at jeg om morgenen tog træskoene af og løb til arbejde på strømpesokker. Selv om jeg havde vanskeligheder både med hænder og fødder, befandt jeg mig godt i kedelsmedien. Jeg overvurderede mig selv i begyndelsen. Jeg mente, at benene og armene kunne klare alt. Selv om jeg ikke var nogen stærk fyr – ja, jeg var faktisk en splejs – så sørgede jeg imidlertid for selv at udvikle mine armkræfter. Jeg kunne godt slå en proper næve, og jeg var altid i stand til at løfte godt. Dertil kom, at jeg *ville* være udholdende. Og når et arbejde var ved at tage modet fra mig, så blev jeg stædig. Jeg *ville* ikke give op.

Allerup var et godt sted at stå i lære, og ikke mindst lærte jeg meget af den dygtigste drejer i Odense. Han hed Anton Sørensen. Han var ikke lige let at have med at gøre, men han tog mig godt i skole. Jeg hjalp ham af og til med at grave hans have på en grund, han havde købt sig i Læsøgade. Derved kom jeg ham lidt mere ind på livet. Anton Sørensen forstod at lære fra sig. Han lærte mig, hvordan man skulle renholde sin drejebænk og holde sine drejestål i orden. Han udviste stor tålmodighed over for lærlingene. Det betød dog ikke, at han var svag. Han var i virkeligheden temmelig streng – og vi havde bare at

lystre! Som voksen arbejder fik jeg mit speciale i pasning af drejebænke. Det skylder jeg Anton Sørensen en særlig tak for.

De sanitære forhold var under al kritik. Mange af arbejderne vaskede sig da overhovedet ikke, før de ved fyraftenstid forlod virksomheden. Der var en del, der lige med nød og næppe kunne finde en eller anden gammel gryde, et stykke vraggods fra støberiet, og deri vaskede de det værste snavs af. Jeg har nu altid været interesseret i at komme ren fra arbejde. Men der var altså ikke noget, der hed en varm hane, man kunne åbne for. Det ville have været opfattet som den helt vilde luksus. Ofte opvarmede jeg da et jernstykke i essen og puttede det ned i gryden med vand. Takket være dette opvarmede vand gik skidtet lettere af. Og da jeg fik alderen til det, hændte det også, at en pige ventede uden for fabriksporten – og så måtte jeg jo vise mig fra den rene side! Hjemme havde vi heller ikke noget badeværelse. Det var dengang kun de »fornemme«, der havde et særligt, lille baderum i deres lejlighed eller hus.

Direktørens kone, fru Hinke-Nielsen, var en påpasselig og dygtig hustru – måske *for* påpasselig. Da hun opdagede, at vi vaskede os før arbejdstiden var slut, klagede hun til sin mand over det. Hinke-Nielsen var i og for sig en rar mand, men hans kone hidsede ham op. Jeg fik en ordentlig overhaling af ham: vi havde at passe vores arbejde og ikke smutte til at vaske os i arbejdstiden!

Lokummerne var under al kritik, og der var alt for få af dem. De var meget uappetitive. Ikke desto mindre benyttede vi dem som en slags »selskabslokaler«. Det var selvfølgelig særlig lærlingene, der her kunne samles under udøvelsen af en naturlig proces. Mellemvæggen mellem de enkelte lokummer blev fjernet, så det kunne godt blive et større selskab, der samledes på én gang til snak og debat – og ikke mindst til cigaretrykning. Det gav også en lidt anden atmosfære! Selv har jeg nu ikke røget cigaretter. Det hændte, at selskabeligheden trak mere ud, end værkførerens tålmodighed kunne bære. Han stillede sig da ved udgangen, gennede hele lærlingeflokken ud og gav hver af gæsterne et par drag over nakken, efterhånden som de kom ud fra selskabslokalerne.

Da jeg arbejdede på Avernakken med benzinbeholderne i nærheden af Nyborg, var der ingen adskillelse mellem de enkelte latriner, men man affandt sig dermed. Enkelte steder havde man indrettet sig med

særlige afløb og trædesteder til fødderne, så man sad på hug, når man skulle forrette sit ærinde, ligesom det endnu sker i Syden.

Der var jo de allerfleste steder i Odense gammeldags lokummer til langt op i 1930-rne. Jeg husker ikke gamle dages natrenovation, hvor arbejdere kom og tømte lokumsspandene op i store firkantede trævogne. Der var faktisk sket det fremskridt i Odense, at man tog de fulde latrintønder med og satte nogenlunde rensede, tomme tønder i stedet for. Mine forældre havde endnu op i 1930-rne ikke fået indlagt moderne vandkloset i deres lejlighed. Der skete først større ændringer i forbindelse med de øgede udbud af lejligheder i 1930-rne.

Selv hos Thrige, der jo var en moderne virksomhed i min ungdom, kunne man ikke tillade sig at ryge. Min broders læremester, H. P. Hansen, blev i øvrigt »lokumsinspektør« ved Thrige. Hans opgave var at påse, at de nødvendige fravær på naturens vegne ikke udartede til stationære ophold i arbejdstiden. Når det blev tilfældet, måtte han forke de besøgende ud! Og hvis lærlingene ikke ville makke ret, fik de bare et par på torsken.

Langt op i 1950-erne var det forbudt at ryge på værkstederne. Skulle man have sig en smøg, så skulle det ske på lokummet. Jeg har som fagforeningsmand altid ment, at det var bedre at få en smøg under selve arbejdet end at skulle flygte til et lokum – uanset jeg som sagt aldrig selv har røget cigaretter. Vi måtte i den tid, jeg var i forbundet, føre flere rygesager frem bl. a. i den faste voldgiftsret. Arbejdsgiverne kom efterhånden til den samme erkendelse som jeg, men det tog beklageligvis mange år.

Der var også hos Allerup mange rotter. Kraften fra dampmaskinen blev jo ved transmission overført ved hjælp af remtræk til maskinerne. Disse remme kunne ved deres løb om remmeskiverne blive dejlig varme. Ved arbejde om aftenen, eller når natholdet var i gang, satte rotterne sig ofte op på disse varme remme, når der var et kortere stop i arbejdet. Når maskinerne så blev hurtigt sat i gang, blev rotterne hvirvlet ind mellem remmen og remmeskiven. De blev så flade som pandekager. Ved den store plandrejebænk, der ofte måtte tages i brug om aftenen og om natten, skulle man passe meget på for ikke at falde i søvn, for »spånen« kunne løbe af sig selv i mere end en time. Der var engang en arbejder, der mærkede, at en rotte var på vej op i hans bukser. Når en rotte først var et stykke oppe, fik man den frygtelige tanke, at den kunne fortsætte endnu højere op! Rotten måtte hurtigst muligt presses ud af bukserne.

Arbejdstiden hos Allerup begyndte kl. 6 morgen, og kl. 8 holdt vi en halv times frokost. Så arbejdede vi fra kl. 8.30 til kl. 12, og holdt middag fra 12 til 13.30 – eller, som det hed dengang: kl. halv to. De fleste tog hjem og spiste middagsmad og fik sig en middagslur bagefter. Derefter arbejdede vi igen fra 13.30 til 17.30. Og dertil kom, at Teknisk Skole skulle besøges i 2 timer – fra 19.30 til 21.30 – 5 aftener af ugens hverdage i tiden fra 1. september til 1. april. Også lørdagen blev undertiden taget i brug til undervisning. Ja, så kunne det være mere end tilstrækkeligt for en ung nybegynder i faget!

I den halvanden time jeg havde middag, gik jeg hjem til Vindegade og fik middagsmad. Far kom også hjem. Det var jo skik dengang, at man skulle have »sin varme mad« midt på dagen. Og der var ikke nogen smalle steder med hensyn til middagsmaden. Der var altid to retter mad på bordet. Som forret fik vi grød. Det kunne være vandgrød, boghvedegrød eller risengrød. Det hændte, at vi fik suppe i form af sago suppe, frugtsuppe eller hønsekødsuppe. Efterretten kunne bestå af frikadeller, lavet af pillet kød på rimler. Det kunne være bøf på mange forskellige måder. En ret vi nød meget, var stegte ben. Hvis vi fik grønkålsuppe eller hvidkålsuppe, var der kun denne ene ret, og dagen efter blev andendagssuppen suppleret op med pandekager eller æbleskiver. Tit fik vi også stegt flæsk til middag. Når jeg havde spist, lagde jeg mig i mit smedetøj på gulvet og fik mig en halv times lur – og så gjaldt det om at komme af sted i en fart!

Der var hverken hos Allerup, eller senere hos Thrige, noget der hed kantine. Hos Allerup havde svendene dog et lille spiserum ved siden af værktøjsburet – men her måtte arbejdsmændene og lærlingene ikke komme ind. Om foråret og om sommeren gik vi i pausen kl. 8 ned i Allerupsgade ved åen og spiste frokost. Der var en del, der havde mad med, men andre købte »braunschweigere« eller formkranse hos bager Bøje i Søndergade. Selv havde jeg kaffe med på en sodavandsflaske, og inden vi skulle ned til åen, varmede jeg flasken i en spand vand, hvori jeg havde plumpet et stykke varmt jern. Man skulle selvfølgelig gøre det forsigtigt, så man ikke sprængte flasken. Men ellers drak vi vand. Lønningerne var og blev små.

Der var nogle, der *drak*, men i almindelighed var det ikke øller. Når man drak – også i arbejdstiden – var det brændevin sammen med skibsøl. Det gjaldt nu især formerne i støberiet. Først drak man en slurk brændevin. Den skulle derefter fortyndes med skibsøl, ved at man tog sig et godt drag af ølflasken. Af og til morede formerne sig

Margarinefabrikkens personale 1924. Far er den første f. v. i bageste række.

med at narre hinanden ved at komme brændevin i skibsoflasken i stedet for øl. Når den intetanende kammerat havde taget sig en ordentlig »sup« af brændevinsflasken, lød det opmuntrende fra de andre: »Ta' dog øl til – det mildner!« Så langede han ud efter skibsoflasken og drak til – det var den skinbarlige brændevin, han tyllede ned til snapsen. Sådan kunne man lure hinanden. Men ofret så lysere på livet – ja, til tider kunne en så gevaldig hybenkradser få helt undergørende virkninger på gemyttet.

Vi læringe lavede også ind imellem lidt grin med svendene. Der var et gammelt inventar af en svend, som hed Jørgen Bonde. Han havde engang været skruebrækker, men var tålt af mester og værkfører. De fire esser i smedien var opstillet i en firkant. På loftet oven over var der lager for kakkellovnsværkstedet, her lå det gods, man skulle bruge. Vi lavede et hul i loftet lige over Jørgen Bondes esse, hvor han stod og svejsede eller smedede. Og så hældte vi vand lige ned over hans ambolt. Han blev selvfølgelig rasende, men vi var hurtigt over alle bjerge. Han har nok haft sine anelser, og havde han grebet os på fersk gerning, havde vi fået et par på kæberne – for stærk var han i armene, selv om gangen var tung. Og vi havde sådan set fortjent at få klø!

Jeg var for det meste mere heldig end de fleste lærlinge, fordi jeg blev anvendt til virkelig interessant arbejde inden for faget. Jeg deltog i en periode i arbejdet med at bygge de store benzinbeholdere på Avernakken ved Nyborg – det er de store beholdere, man endnu i dag ser nord for Nyborg Fjord. Her på benzinøen arbejdede jeg som naglevvarmer. Det var et støjfyldt arbejde, hvad enten man arbejdede inden i de store beholdere eller uden for. Der blev anvendt to nitterevolvere og to stemmerevolvere med trykluft. Når man var færdig med arbejdet og tog tilbage til Nyborg, kunne man i timevis mærke lufthammereens voldsomme rungen i ørerne.

Senere hen gik man jo over til svejsning, men det havde også sine gener. Af og til fik vi lærlinge os en tiltrængt afbrydelse i arbejdet, når vi skulle hente forfriskninger i Nyborg. Det skete ikke med ekspresfart. Vi benyttede en trillebør, og det tog sin tid. Vi nød at være væk fra det larmende arbejde. Det var ikke just miljøforbedringer, man drøftede! Og udtryk som forurening eller støjplage – ja, dem kendte vi ikke dengang! Vi tog tingene, som de kom – og som de var.

Vi lavede også hos Allerup her i tiden under første verdenskrig drejebænke for Nielsen & Winther. Dette firma fremstillede værktøjsmaskiner til Rusland. Allerup skulle udføre nogle drejebænke med flade vanger. Det skulle være præcisionsarbejde. Det blev også gode drejebænke, der blev fremstillet – selv om der kunne være kiksere imellem. Vi beholdt selv nogle af disse drejebænke. En af dem blev betjent af en drejer, der blev kaldt »Fine Jeppe«, fordi han arbejdede med manchetskjorte på, noget ganske uhørt i forbindelse med den slags arbejde. Fine Jeppe blev mærkværdigvis ikke nær så snavset som vi andre. Han må have haft et særligt greb på tingene.

Det var et meget lærerigt arbejde, selv om vi kunne se, at det ikke just drejede sig om de fineste »tolerancer« i udførelsen. Sørensen var en mester i anvendelse af krumpasser og dansemester, altså passere til henholdsvis ind- og udvendig måltagning. De drejede dele var perfekte efter de opgivne mål. Men når tolerancemålene ikke passede fuldstændigt, kunne det knibe at levere reservedele, der var tilfredsstillende. Med hensyn til tolerance var der betydeligt større krav hos Thrige. Det skulle jo være op til hundrededele af en millimeter for at passe de enkelte dele sammen. De måtte derfor kontrolleres meget nøje, og i flere tilfælde endte de bearbejdede maskindele i brokkassen. Hos Allerup drejede vi styringsbolte i mange størrelser til anvendelse i to-delte formekasser i støberiet.

Efter bearbejdelsen af en større ordre blev de færdige elementer anbragt på lageret sammen med andre elementer til brug ved en senere lejlighed. Dette lager af halvfabrikata var et vigtigt led i hele produktionsprocessen. Det kunne hænde, at særlig dovne knægte, når de fik besked på at dreje et nyt hold bolte, gik ned på dette halvfærdiglager og herfra hentede færdigdrejede bolte. Det var en nem måde at tjene akkordløn på – men hæderlig var den jo ikke! Til lidt undskyldning kunne det tjene, at der ikke hos Allerup var nogen særlig kontrol med de dele, der var henlagt på lageret, så det var en smal sag at snyde.

Hos Thrige derimod skulle man have udstedt rekvisition af værkføreren, hvad enten det drejede sig om udlevering af råmaterialer eller andet, der skulle anvendes i arbejdsprocessen. På leveringsedlerne skulle der stå en forklaring på, hvad man skulle benytte materialet til. Det fremgik dog af de udleverede tegninger, som ligeledes indeholdt plus- og minustolerancer, der strengt skulle overholdes.

Det var altid en festlig dag, når Det kgl. privilegerede Skyttelaug afholdt sin fest med konkurrenceskydning. Det foregik i anlægget over for fabrikken. Virksomhedens stifter, M. P. Allerup, havde været oldermand i Skyttelaug, og da festen fandt sted lige i nærheden af fabrikken, var der stemning til stede hos alle, især blandt lærlingene. Vi følte – og det var jo ikke uden grund – at skyttestævnet havde en særlig tilknytning til Allerups Eftf. Vi hørte og så skytteoptøget komme gennem Søndergade og vandre ind på festpladsen i anlægget ved Ansgar Kirke, hvor der var rejst forskellige boder.

Også lærlingene fandt det da naturligt, at de fra begyndelsen deltog i festen. Det var spændende at følge skydningen på nært hold, og efter frokostpausen blev vi derfor ovre i anlægget i stedet for at genoptage arbejdet på fabrikken. Der var langt fra tale om, hvad man i dag ville kalde »faglige møder«! Selv om der blev sendt bud efter os, dristede vi os til at blive nogle timer ekstra for at deltage i festlighederne. Når vi kom tilbage, blev vi modtaget med varme øretæver og fik besked på, at hvis vi gentog den slags forsømmelser, måtte vi regne med at blive smidt på porten. Nu lå det sådan, at Skyttelaugets medlemmer, skyttebrødrene, netop denne dag var meget large med drinks og fint smørbrød – så det var trods alt øretæverne værd!

Når skydningen hen imod aften var bragt til ende, og man havde kåret skyttekongen, gik processionen med de mere og mere muntre,

og vel også noget beduggede, festklædte skytter til Odense rådhus. Foran i processionen bar man skydeskiven, og på skiven stod en yngre smedelærling, der skulle hentes fra et af de anerkendte og eksaminerede grovsmedeværksteder i byen. Alle var på benene for at se Skytte-laugets medlemmer i højt humør vandre fra anlægget til rådhuset, hvor gildet blev fortsat til den lyse morgen. Da var det højtidelige helt forsvundet fra de gode Odense-borgere. I gryet blev kursen sat mod hjemmene. Men sejladserne var højst usikker. Mellem de før så stolte skuder var ikke så få vrage!

Kontrollen ved indgangen til Allerup-fabrikken var meget lemfældig, for ikke at sige ganske liberal. I en kælder i forbygningen ved porten sad en skomager, som havde opsyn med, hvem der kom og gik, samtidig med at han ernærede sig ved at reparere fodtøj. Og når det da skete, at drengene af og til forlod virksomheden uden ledelsens tilladelse, gjorde skomageren ophævelser derover. Men kåde som vi var, råbte vi bare til ham: »Hold kæft, skomager, og pas din læst!«

I de fleste tilfælde gav skomageren ikke nogen indberetning til ledelsen. Han har sikkert ikke fundet det umagen værd at klage over det passerede, for hans løn har ganske givet været meget ringe. De gange, vi lærlinge tiltog os uberettigede friheder, satte vi nu ikke penge til. Vi blev ikke trukket i timelønnen. Flere lærlinge havde arbejde i akkord, så vi måtte altså hale penge, vi havde mistet, hjem ved at gøre en ekstra indsats i arbejdet.

Jeg var glad for at gå på Teknisk Skole. Vi lærlinge kunne ofte være trætte, når vi skulle derhen om aftenen. Skolen lå på Hunderupvej ved siden af Mulernes Legatskole. Jeg synes, at vi fik meget udbytte af undervisningen, selv om jeg må indrømme, at der var adskillige, der faldt i søvn, fordi interessen efter en lang dags arbejde var så som så. Jeg var også glad for at lære de elementære fag. På Mulernes Legatskole havde jeg fået en god undervisning i dansk og skrivning, faktisk en bedre undervisning end man fik på kommuneskolerne. Jeg fik nu i min lærlingetid opfrisket disse fag, og jeg fik mine regnekundskaber betydelig forbedret.

Teknisk Skoles forstander var den meget dygtige og ansete ingeniør Otto Windinge, der som ganske ung cand. polyt. var blevet lærer ved skolen i 1902 og – 30 år gammel – dens forstander i 1908. Min lærer fra Mulernes Legatskole, Axel J. Rasmussen, var en slags vicefor-

Forstander for Teknisk Skole, ingeniør Otto Windinge.

stander. Det var Otto Windinge, der prægede skolen. Han var en kapacitet som leder og meget afholdt af elever og lærere. Jeg satte megen pris på ham.

Ejendommeligt nok kom Windinge og jeg senere hen til at sidde sammen i skolerådet for den tekniske undervisning, et råd der var nedsat af Handelsministeriet som led i statens tilsyn med den tekniske undervisning for håndværkere og industridrivende. I dette skoleråd mødtes vi mange gange og jo under ganske andre omstændigheder. Men når jeg så og hørte Otto Windinge, gik mine tanker ofte tilbage i tiden, til timerne på hans skole. Vel var det hård kost som ung lærling at sidde og blive undervist aften efter aften med en lang trættende arbejdsdag bag sig. Men jeg tænkte også på, hvor stort udbytte jeg havde haft af disse timer og følte stærkt, at de kundskaber, jeg hentede der, gav bonus senere.

Et fag, der særlig optog mig, var tegning. Faglæreren her var snedkermester H. C. Hansen, en glimrende underviser og dertil en skrap karl til at holde styr på os. Vi lærte at tegne maskindele, at udregne dimensionerne på dem og at fremstille skitser, så vi senere var modne til at arbejde efter virksomhedernes arbejdstegninger. Denne tegneundervisning skulle danne grundlaget for forståelsen af de tegninger, som vi senere hen i livet inden for faget blev præsenteret for. Undervisningen på Teknisk Skole var simpelt hen grundlaget for at kunne

betjene en maskine, også når det drejede sig om at udføre montagearbejde. Vi skulle lære at kunne forstå en tegning og at bruge den. Det var det vigtigste formål med denne undervisning. Derfor blev der givet os opgaver med tegning af små krumtappe og andre maskindele. De øvrige elever – de der skulle være guldsmede, sølvsmede, snedkere og tømrere – tegnede produkter, som de senere skulle komme til at arbejde med i praksis.

På den tid brugte man de såkaldte mestersvende til at undervise i det mere faglige. I de elementære fag havde vi lærere fra forskellige skoler i Odense. Disciplinen var skrap i den forstand, at vi havde pligt til at møde på skolen og pligt til at overvære dens undervisning. Vi blev derfor nøje kontrolleret af lærerstaben. Mødte en elev ikke op, blev han udelukket fra undervisningen, og det blev indberettet til lærepladsen og til hjemmet. Det var bare med at møde op! Og mødte vi ikke, risikerede vi, at man nægtede os svendebrev. Det betød, at vi til sin tid ikke blev regnet for rigtige svende.

Mens jeg var lærling, var smedefaget et par gange udsat for lockout. Disse lockouter omfattede ikke lærlingene, og virksomheden ønskede derfor, at vi skulle udføre en del af det arbejde, som forekom i støberiet, og som ellers var os uvedkommende. Som talsmand for lærlingene hos Allerup gik jeg imod, at vi skulle påtage os at udføre konfliktberørt arbejde i denne del af virksomheden. Det medførte, at jeg i et par uger blev frataget mit dyrtidstillæg. Det var dog nådigt sluppet, for jeg kunne som obsternasig lærling være blevet afskediget med øjeblikkelig virkning. Så havde Fanden for alvor været løs i Laksegade. Den gamle ville have givet mig en ordentlig omgang, hvis jeg var kommet hjem og havde fortalt, at jeg var blevet afskediget fra min læreplads på grund af opsætsighed!

Som lærlinge var vi ved at blive politisk bevidste. Vi gik meget op i svendenes drøftelse af faglige og politiske problemer. Den voldsomme spænding på arbejdsmarkedet og den politiske krise i påsken 1920 bragte mange gemytter i kog. Christian 10. afskedigede landets lovlige, radikale ministerium, hvori Stauning var kontrolminister.

Arbejderbevægelsen betegnede handlingen som *statskup* – og der blev truet med »almindelig strejke«, altså generalstrejke.

Ledelsen ville også under denne krise have os lærlinge til at arbejde i støberiet. Vi kunne vel nok have klaret arbejdet, men vi fandt det helt

urimeligt at påtage os det. Når der nu var konflikt, måtte dette arbejde hvile, indtil der igen kom orden i tingene. Der blev i forbindelse med strejkeuroen gjort forsøg på at organisere lærlingene. På de enkelte større virksomheder med mange lærlinge kunne man give sin utilfredshed til kende. Men det var især svært at skabe en virkelig følelse af solidaritet blandt lærlingene på de mindre værksteder. Man kunne ikke få samtlige lærlinge til at bakke op bag dannelsen af en lærlingeforening. Det blev kun til spredte forsøg, der ikke fik resultater.

Der blev i anledning af konflikten i april 1920 kaldt til stort møde på Flakhaven. Der skulle en af arbejderbevægelsens store ledere, redaktøren af Social-Demokraten, F. J. Borgbjerg, tale. Vi lærlinge mente, at også vi var indbudt til at deltage i mødet, selv om det fandt sted i arbejdstiden. Vi drog altså oprømte af sted. Der var revolution i luften! Borgbjerg stod på en trækvogn og talte om den politiske krise. Han brændemærkede arbejdsgiverne for deres afvisende holdning overfor arbejdernes krav til nye overenskomster. Og han rasede mod kongen og hans kupministerium Liebe. Borgbjergs flammende tale fik os til at føle, at Danmark skælvede i sin grundvold, og at vi smede skulle være med til at bringe orden i samfundet, det samfund, hvis konge havde smidt landets lovlige regering på porten. Vi sang begejstret med på de røde sange. Og vi klappede, så vi blev varme i næverne. Vores afdelingsformand, Vilh. Werner, var med, da fagforeningerne forsøgte at stoppe organisationen Samfundshjælpens skruebrækkere ude på ladesporet i Odense. Politiet var udkommanderet og gav også Werner en omgang »knippelsuppe«.

Da jeg var ved at afslutte min læretid i foråret 1922, var der en konflikt løbende på arbejdsmarkedet. Jeg fik her for alvor dens virkninger at mærke på min egen hud. Jeg erfarede, at en konflikt virker menneskeligt nedbrydende, når man føler sig sat uden for samfundet, og føler at ingen har brug for en, ja, at der ikke er nogen mening med ens tilværelse. Jeg så med mine egne øjne, hvordan en konflikt også ødelægger rytmen og balancen i produktionsprocessen. Da den sluttede, var der ikke brug for så megen arbejdskraft som før. Jeg var blevet udlært og havde fået mit svendebrev. Men nu var der ikke mere plads for min medvirken i produktionen. 1. maj 1922 måtte jeg melde mig arbejdsløs hos smedenes afdelingsformand i Odense, Wilhelm Werner. Den første måned var karenstid, og først da den var udstået, var jeg berettiget til at hævne arbejdsløshedsunderstøttelse. Den udgjorde hele 18 kr. om ugen.

Jeg blev altså kastet på porten straks, da jeg var udlært. Der var kun små muligheder for at komme i arbejde igen inden for jernindustrien. Mange af de ledige smede og maskinarbejdere var dygtige, erfarne og velkvalificerede folk. Efter lockoutens afslutning i maj 1922 ventede de på igen at blive tilknyttet deres gamle virksomheder. Dag efter dag, uge efter uge gik. Det var ikke opmuntrende at være uden arbejde.

Jeg forsøgte hver dag forskellige steder at finde job, og det lykkedes også af og til at få et. Jeg blev da engageret af den senere kapelmester ved Det kongelige Kapel, Johan Hye Knudsen, i forbindelse med kapellets provinsturné. Jeg skulle dog ikke spille i kapellet – og min udsigt til at blive noget ved musikken var i alle henseender ringe! Mit arbejde forud for koncerten var dog af en vis betydning: jeg skulle flytte bænke og stole ude i Odense Kvæghal, hvor Hye Knudsen gav en større koncert. Det er faktisk det nærmeste, jeg nogensinde har været den finere musik her i landet. Så prøvede jeg lidt snedkeri. Den gamle købmand, der ejede huset, hvor vi boede, havde afstået forretningen til sin søn, Ludvig Hansen. Den nye købmand var også snedker og havde været værtshusholder i Hamburg. I baghuset til ejendommen boede der en anden snedker. Han hed Nielsen, var udlært svend, men havde nedsat sig som selvstændig. Disse to snedkere lavede stole til Odense Stolefabrik, og jeg gav dem undertiden et nap med.

Men ellers søgte og søgte jeg. Jeg henvendte mig på kontorer og hos værkførere for at høre, om der skulle være ledigt arbejde. Også Svendborg værft søgte jeg at komme ind på. Men alt var forgæves. Mange var der jo om budet. Dertil kom, at de virksomheder, der endelig havde ledige jobs, ikke brød sig om at få »udlærninge«, nyudlærte svende. Nej, de ville have folk, der virkelig havde arbejdet som svende gennem længere tid.

Selv om jeg var arbejdsløs, fik jeg absolut ikke lov til at ligge og fjere den. Det var med at komme ud og se at få fat i noget. Husets rytme skulle overholdes. Far skulle på arbejde. Efter morgenmaden kørte jeg så på cykel rundt til de forskellige steder. Jeg var jo bundet til Odense, fordi jeg som arbejdsløs skulle til kontrol mandag, onsdag og fredag i tiden mellem kl. 9 og 12. Det foregik hos den senere borgmester Vilh. Werner, der både var formand og afdelingskasserer for smedene i Odense op til 1931. Han boede i en lejlighed i et kooperativt byggeforeningshus på Store Glasvej 47.

Hans kone, Marie Werner, var noget af en skrap mutter. Hun var i stand til at fortælle smedene, hvordan man skulle opføre sig. Marie

gav dem, der ikke kunne komme til tiden, en ordentlig overhaling. Der var overhovedet ikke tale om, at man kunne få kontrolstempel, hvis man mødte efter tidens udløb, altså efter kl. 12. Marie Werner var drivkraften i hjemmet og var en gevaldig støtte for sin mand. Jeg forsøgte i øvrigt engang at få forskud på understøttelsen. Men jeg fik ikke en rød reje. Det eneste svar på anmodningen var Werners: »Du må sgu administrere de beløb, du får!«

Selvfølge lig kunne vi udnytte vores »fritid« også til at more os lidt. Som ungt menneske kom jeg i årene omkring 1920 på Hotel Hafnia i Nørregade. Det var en af de mange restauranter, der tog sig af den lettere musik. Samtidig var der optræden, og vi havde anledning til at høre moderne jazz. En øl kostede på dette sted 45 øre, men det var nødvendigt at drikke mindst to, for at man kunne få lov at sidde ved et bord nogle timer. Jans Restaurant på Nørrebro var nærmest for søfolk og havnens folk. Den er nu revet ned. Den havde fået det ejendommelige navn »Skal vi hilse på Jan«. Fatter Jan, som vi kaldte ham, havde en datter, der var gift med en søn af den berømte bryder, Bech-Olsen. Den unge Bech-Olsen blev en af mine særlig gode venner. Jan var også skrædder, og han leverede skræddersyede habitter til Far og mig. Prisen var 40-50 kr. for en habit. Når jeg kom hos Jan, var det efter arbejdstidens ophør sammen med mine kolleger fra Thrige. Havde en gæst fået søsygefornemmelser af drikkevarerne, lempede Jan ham ud i hønsegården, så ofringen kunne ske til gavn for hønsene. Det var dobbelt profit for Fatter Jan. Havde vi fået lidt rigelig øl, sagde Jan til mig: »Husk på min Far!«

Det var virkelig ganske overraskende, da Odense i 1914 fik sit eget kommunale orkester. Man havde indtil 1909 alene haft dragonmusikken og infanteriets orkester, der dog i 1911 blev reduceret til 12 mand. Borgmester Valdemar Bloch fik da gennemført, at der i 1914 blev dannet et orkester på 15 musikere og en kapelmester. Orkesteret skulle for 10.000 kr. årligt afholde 50 offentlige friluftskoncerter og 10 vinterkoncerter. Koncerterne fandt sted i Kongens Have, hvor byens honoratiores promenerede, i Lægeforeningens Have og i Fruens Bøge.

Min føling med det rige musikliv, der senere trivedes i Odense, var ikke stor. Jeg interesserede mig nok for hvad der skete på de felter. Og jeg ved da, at der igen kom liv i musikken i Odense i 1920-erne. En af de mænd, der var med til at genoprette musiklivet, var J. Chr. Hæstrup,

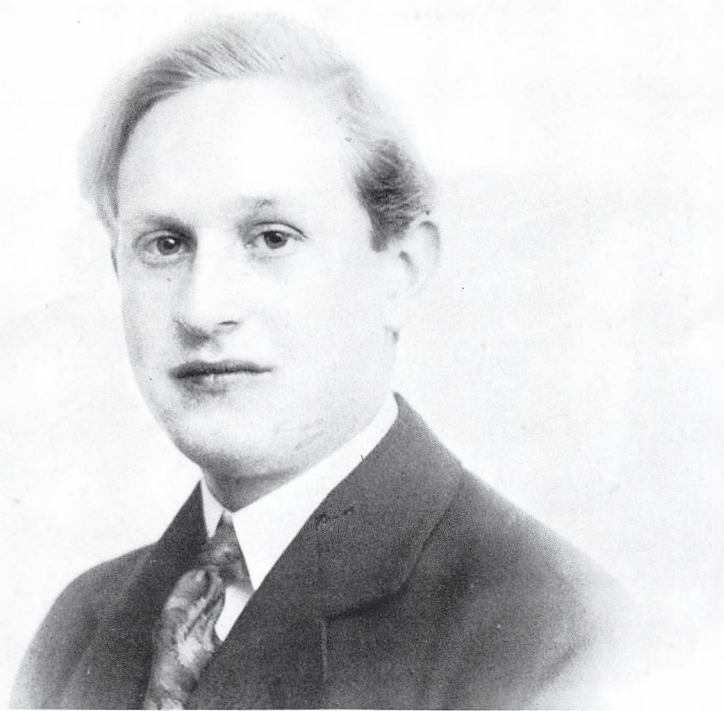

kammerråd Larsens afløser som kantor ved Sct. Knuds Kirke i 1923. Hæstrup blev senere domkantor, og hans søn er besættelsestidens historiker, professor, dr. phil. Jørgen Hæstrup. Det var J. Chr. Hæstrup, som gennem mange år udstedte dåbsattester for mig, idet jeg skulle præstere et antal af attester i min egenskab af bestyrelsesmedlem i Folke-Ferie. Til vore institutioner skulle vi have beværterbevillinger, og til hver bevilling krævedes særlige attester fra alle bestyrelsesmedlemmer.

De store musikopgaver påtog Odense Musikforening sig. Det drejede sig her om blandet kor. Men andre tog sig af mandssangen, særlig Håndværkerforeningen. Siden 1889 havde Odense imidlertid en særlig arbejderforening, der kaldte sig Fællesforeningernes Sangkor. Dette kor havde skilt sig ud fra de socialdemokratiske fællesforeninger og dannet en selvstændig sangforening med navnet »Karl Marx«. Jeg har ved forskellige anledninger haft lejlighed til at høre dette kor, hvis sange gjorde indtryk på mig, fordi de i modsætning til fællessangene ved de store stævner var indstuderet med øvede stemmer.

Vi unge lærlinge og svende kom ikke meget i teatret. Vi var ikke indstillet på det, for der var ikke nogen tradition derfor i vores familier. Penge havde vi ikke så mange af. Alligevel husker jeg de mange skuespillere og direktører på Odense Teater. En af de første gange, jeg var i teatret, var sammen med jomfru Larsen fra baggården i Vindegade 73. Der kom ingen sol ind i hendes elendige lejlighed, for margarinefabrikken lå lige op ad hendes vinduer. Bagved var købmand Hansens lille have. Hun bad mig springe ud af vinduet og hugge æbler til hende. Hun var mager, blodfattig og mørk. Aften efter aften måtte hun sidde og sy handsker for en helt urimelig lille betaling. Det var lysstrejf i denne kummerlige tilværelse at komme i teatret af og til. Jeg var med hende på Odense Gamle Teater på Sortebrødre Torv. Jeg husker ikke, hvad vi så, men jeg erindrer blot, at det var et lystspil. I mine unge år oplevede jeg Dollarpriessessen og Jomfruburet på det nye Odense Teater. Jomfru Larsens liv endte i forvirring og sindsformørkelse. Hun løb ud på gaden og fægtede med sine sakse og truede med at stikke dem i folk. I oktober 1914 blev det nye Odense Teater taget i brug. Dets motto var: »I kunsten kan livet kendes!«.

Smedeforbundet gjorde nogle forsøg på at få anbragt arbejdsløse danske smede på skibsværfter i Hamburg og Stettin. Det var lige før,

Atten år. 1920.

jeg selv tog turen derned. Men så fik jeg tilbudt arbejde på min gamle læreplads, M. P. Allerups Eftf. Da var der gået 5 måneder, en tid jeg aldrig glemmer. Langsomt var ens virkelyst og handlekraft ved at blive lammet. Jeg kæmpede imod og lærte meget af den tid. Og jeg var meget glad for at komme ind på mit gamle lærested, nu som svend. Allerup var gået i gang med en produktion af elektromotorer og andet elektrisk udstyr, efter at man havde overtaget en ophørt norsk virksomhed i Larvik. Jeg arbejdede som drejer og fik megen indsigt i denne produktion, en indsigt som senere kom mig til gode på andre virksomheder, ganske særlig hos Thomas B. Thrige.

Jeg beskæftigede mig ved min drejebænk med fremstilling af aksler, koblinger, kommentatorer, lejeskjolde og hvad der nu ellers hører til en produktion af elektromotorer. Min løn var efter tidens forhold ikke ringe, idet den lå på 125 til 150 øre i timen. Ledelsen var i hænderne på den dygtige og indsigtfulde ingeniør Ludvig Dam, der havde ledet den elektriske virksomhed i Larvik og nu var fulgt med til Danmark. Han skulle forsøge at sætte en produktion i gang af elektriske artikler på denne gamle maskinfabrik. Men produktionsprocessen var ret gammeldags og foregik under meget patriarkalske forhold. Imidlertid var folkene rent fagligt godt kvalificerede, men de var ikke vant til at

Demonstration af arbejdsløse på Marmorbroen, København o. 1925.

arbejde med så små tolerancer som på 1/100 millimeter. Ludvig Dam forstod at tilrettelægge produktionen og at give de rigtige vejledninger til arbejderne. Dertil kom, at han var meget socialt interesseret og havde en udpræget loyal indstilling over for medarbejderne. Han var en høj, præsentabel mand, men temmelig bestemt. Han var ikke sådan at løbe om hjørner med. Han ønskede, at man skulle gå systematisk til værks i forbindelse med de forskellige processer. Fremstilling af elektriske motorer egnede sig til massefremstilling og serieproduktion. Det ville give mindre kostpriser, hvad jeg stort set var enig med ham i. Dette ville også give bedre fortjeneste for den enkelte arbejder. Trods al dygtighed og trods rationaliseringsforsøg kunne Allerups Eftf. ikke holde trit med udviklingen.

Midt i året 1924 trængte jeg til lidt forandring og rejste til København, dog uden at have sikret mig arbejde forinden. I den første tid i København boede jeg under meget gammeldags forhold i Frankrigs-

gade hos en ældre dame, en fru Rasmussen. Jeg havde meget lang vej til F. L. Smidths filial i Trekronergade og skulle passe meget på for at nå frem til tiden. Når Langebro først var svinget ud, kunne det godt tage en rum tid, før den svingede tilbage. Jeg spiste hos en kusine, Anna Christensen, i Hallandsgade. Hendes mand hed Thorvald. Min onkel og tante boede på 2. sal i samme ejendom.

På arbejdspladsen i Trekronergade blev det finere arbejde udført, blandt andet tandhjulsudvekslinger til cementmaskiner. Lønnen var ikke høj. Blandt fagets folk blev virksomheden kaldt »smedenes fattiggård«. Dog var der indført en bonusordning, således at en arbejder, som havde været der mere end to år, fik en uges løn som bonus ved nytårstid – og så fremdeles, så lønnen stadig steg. Jeg arbejdede her ved en ældre drejebænk med en centerpatron, som kun havde omvendte klør. Jeg var ikke så begejstret for de helt elementære mangler ved denne gamle maskine. Ofte måtte jeg bruge kloplanen til processer, som så afgjort egnede sig mere for opspænding i centerpatronen. Selv om det var en virksomhed, der tog sig af den finere produktion, skulle de faglærte arbejdere alligevel være ret alsidige. Man skulle selv kunne smede og slibe sine drejestål. Gik der brud på drejebænken, var det ens egen sag at få den bragt i stand igen. Derved mistede man også penge, nemlig forskellen på timeløn og akkordløn. Jeg havde i Trekronergade en værkfører, som hed Niels Ove Nittegård Nielsen, også blot kaldet »Manden«. Han blev i 1929 overværkfører for hele virksomheden, altså også for hovedafdelingen på Køgevej. Han tog fra da af kun navnet Nittegård.

Siden arbejdede jeg på Kastrup Maskinværksted. Overværkføreren hed C. Bollerup. Han var øverste chef for værkstederne på Kastrup

Smede på skovtur 1928. Fra Klub 9 hos B & W.

Maskinfabrik, mens jeg var ansat der. Senere fik jeg gennem Funktionærernes Værkstedsforening i Jernindustrien igen gode kontakter med ham. Han og lederen af Smedeforbundets anvisningskontor, A. P. Jørgensen – der gik under navnet »Sorte Jørgen« – havde taget initiativet til, at mange af de stridigheder, der opstod med værkstedsledere, blev søgt bilagt gennem regelmæssige sammenkomster mellem vore organisationsledelser. Bollerup var såmænd helt stolt over under disse organisationsmæssige møder at træffe en af sine tidligere svende som sekretær i Smedeforbundet.

Sidst på året arbejdede jeg som drejer på Sojakagefabrikken i København. Men arbejdet tyndede ud her. Jeg ønskede at komme ind som lokomotivfyrbøder ved De danske Statsbaner, for senere at blive lokomotivfører. Jeg var medlem af Socialdemokratiets Sundby-afdeling og forhørte mig hos statsminister Th. Stauning om mulighederne for at komme ind ved etaten. Stauning mente ikke, det var rimeligt i min unge alder at søge ind i statstjeneste. Han fandt, at jeg hellere skulle arbejde på at dygtiggøre mig. Staunings ord gav mig tilskyndelse til at holde op på Sojakagefabrikken og søge et 5 måneders ophold på Esbjerg Arbejderhøjskole.

ELEV PÅ ESBJERG

Jeg fik besked fra skolens forstander, Julius Bomholt, om at jeg var optaget, og i sit brev medsendte han skoleplanen. Det hele så spændende ud, vel også noget overvældende. Men 3. november 1924 drog jeg af sted til Esbjerg med store forhåbninger. Toget var fyldt med rejsende. De fleste af dem var unge mennesker, der havde deres tunge kufferter og tasker med. Det var jo skiftedag. Ikke alene skulle mange ud i nye pladser. Efter gammel tradition begyndte netop denne dag mange højskoler landet over deres vinterkursus. Jeg vidste nu, at jeg i de kommende 5 måneder skulle bo på Esbjerg Arbejderhøjskole. De fleste af de unge mennesker i toget var unge landmænd og unge piger. Der var en stor forskel mellem os, der var fra byen, og dem, der var fra landet. De fleste af de unge landboere skulle ud i nyt arbejde. Vi andre skulle som arbejdsløse tilbringe et halvt år på højskolen i Esbjerg.

Når man ikke tidligere har været på de kanter af Danmark, var det meget interessant at iagttage, hvordan landet ændrede karakter. Fra de fede jordarealer på øerne og de bugtende bakker i Østjylland skiftede landskabet i Vestjylland over til sandede og magre jordstykker med lave vindblæste trævækster. Jeg skulle i de kommende måneder få et stærkt indtryk af det slid, der måtte udfoldes for at eksistere i Jylland. Menneskene dér blev mere prægede af knaphed, og de var langt fra så talende og åbenmundede som københavnere og fynboer. Ja, det var på mange måder som at komme til en helt anden verden. Sproget var et andet, det var en helt anden dialekt. Vestjyden var også mere tilbageholdende, når det gjaldt fremmede. Der gik i hvert fald nogen tid, før vestjyden fandt det naturligt at give sig i kast med de fremmede på en mere fortrolig måde. De kom jo fra egne af landet, som efter vestjydens mening var præget af en magelig tilværelse!

Jeg kom til Esbjerg jernbanestation om eftermiddagen. Sammen med flere andre unge arbejdere, der også skulle til højskolen, tog jeg bussen ud til Vardevej, hvor den gamle skole, som vel ingen kender

nu, lå. Bygningen var indviet 7. januar 1917 og var bygget af arkitekt R. Ovesen i to stokværk med sidefløj i et stokværk. Stilen var som de fleste grundtvigske højskoleers: en slags borg i røde mursten med hjørnetårn og vindfløj. Man havde frit udsyn til byen og til Vesterhavet. Der var plads til, at ca. 60 elever kunne bo der.

Vi blev modtaget af lærerne og forstanderen og fik anvist vores værelser. Hele bygningen duftede af rengøring og nyferniserede gulve. Jeg boede på øverste etage i et lille værelse sammen med en maskinarbejder fra Fredericia og en typograf fra Århus. Det var med nød og næppe, der kunne være tre senge i rummet. Vi hyggede os dog sammen og kom godt ud af det med hinanden.

Højskolebygningen var indrettet meget spartansk, ligesom det var tilfældet med de fleste andre højskoler. Der var ingen faciliteter af nogen art. Der var ikke varme på værelserne, vi havde kun varme i foredragssalen og i dagligstuen. Der var ikke noget, der hed kummer på værelserne. Al vask foregik i store fælles vaskerum, der også rummede wc. Vi boede på 3- og 4-mands værelser med temmelig hårde senge og ganske simple madrasser. Det øvrige sengetøj skulle vi have med hjemmefra. I de hundekolde vinteraftener samledes vi i »slyngelstuen«, dagligstuen, der var alt for lille – ofte hang vi på ryggen af hinanden! Kosten var ganske jævn, som det også var tilfældet på de øvrige højskoler. Der var især én ret, som vi ikke var glade for, det var kålrabi, som vi af og til blev fodret af med. Vi fik også hestebøf, som jeg syntes ganske godt om. Det sødlige kød smagte mig, selv om det

Dagligstuen på Esbjerg Arbejderhøjskole i 1920-erne.

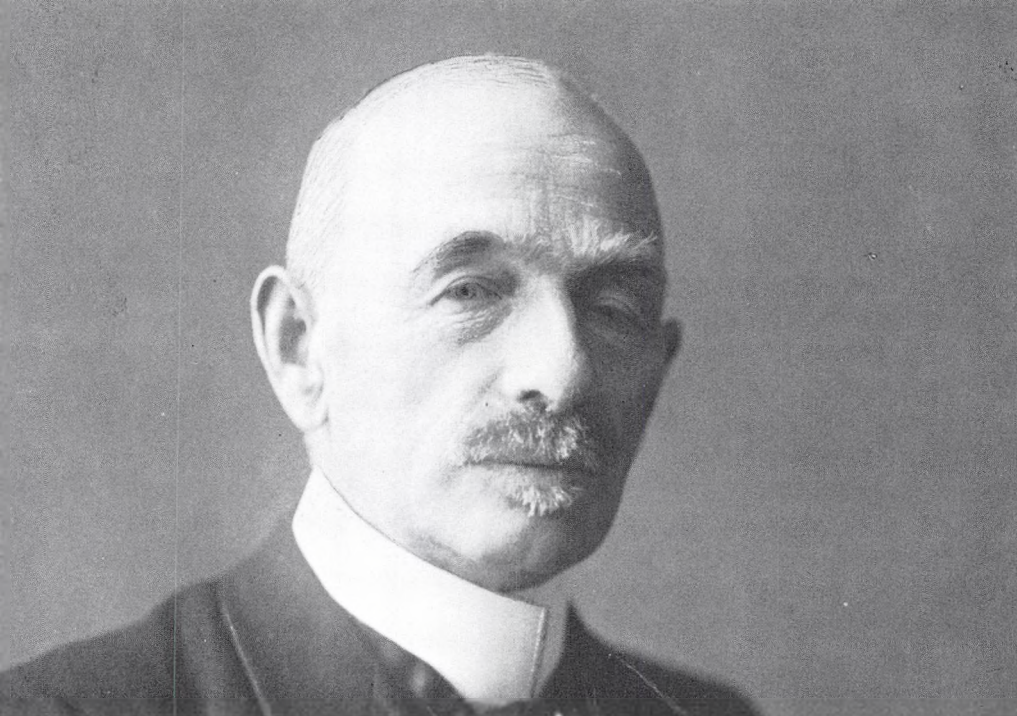
Arbejderhøjskolen for tilbygningen i 1929.

havde en lidt fremmedartet smag. Jeg fortalte ikke derhjemme, at vi fortærede heste. Den gamle var blevet forfærdet, hvis han havde hørt det, og ville have bandet de røde barbarer, der spiste kød af hans højt elskede dyr. Jeg havde jo sparet noget op – et ikke helt lille beløb i de tider: 1000 kr. – og kunne gå ud og supplere højskolekosten ved at spise på et lille værtshus og få mig en god bøf, eller jeg kunne gå på konditori. I nærheden af skolen, midt i en granplantage, lå der et lille skovhus, hvor man kunne købe kaffe, brød og øl for en billig penge, ja, priserne lå tæt på grænsereglerne for likvidation! Hos skovhusets rare og gæstfri værtsfolk havde vi vores faste aftenkomsammen. Her gik bølgerne højt, for vi drøftede alt mellem himmel og jord.

Vi var nogle stykker, der hjalp med til at forberede åbningsfesten i foredragssalen samme aften. Ind til tegnestuen var der en løs trævæg, der skulle tages ned. På den måde blev salen dobbelt så stor. Bordene stillede vi op i et par lange rækker, lagde bordpapir på og hjalp med at sætte kopper og tallerkener frem. Om aftenen satte vi os i nogenlunde spredt fægtning, lærere og køkkenpiger sad forskellige steder imellem os. Øverst oppe sad forstander Julius Bomholt med skolens formand, redaktør J. P. Sundbo, ved siden af sig. Vi sang vistnok Holger Drachmanns sang »Nye tider, nye tanker, trods dem, hvo som vil!«, som var skrevet til Studentersamfundets stiftelse i 1882. Sangen gik på melodien »Ja, vi elsker dette landet« – og det var en melodi, vi allesammen kunne synge med på.

Bomholt bød os velkommen. Han talte om den tid, vi levede i og kaldte den en rodløs og jagende tid. Men skolen havde nu åbnet sine

Højskolens formand, redaktør J. P. Sundbo o. 1925.

porte for os og ville give os ro til et sandt dygtiggørelsesarbejde. »Den røde borg« var rejst for arbejdet og de stille studier! »I en lang vinter skal I nu glemme jeres tidligere tilværelse og ombytte den i et stille arbejde med bogen. Den oplysning, der skaber klarhed og udsyn, tilegnes nemlig kun i stilhed. Måtte det da, som det er skolens højeste ønske, lykkes for jer alle at finde ind i denne nye og vidunderlige tilværelse – at føle jer hjemme her og leve livet her med åbent sind...« Vi skulle have ro til at være mennesker. Skolens mål var ungdommen, vel at mærke den del af ungdommen der *ville* noget, og som ikke var bange for at gå i gang med problemerne. »Smid alle store ord over bord!« sagde Bomholt. »Hellere en ordknap ungdom, der er indstillet på praktisk arbejde, end en ungdom, der kun kender følelsernes begejstring.« Lærere og elever skulle i fællesskab samle sig om problemerne og underkaste dem en kritisk revision: »Arbejd selv! Tænk selv! På åndeligt område får enhver det fulde udbytte af sit arbejde.«

Vi erfarede, at mange af lærerne og alle de forstandere, der havde været på Esbjerg Arbejderhøjskole, var præget af den gamle grundtvigske bondehøjskole. Skolens første forstander, Rasmus Vind, havde været elev på Askov og senere lærer ved Janderup Folkehøjskole i 8 år. Da han gik af, blev Laura Alkjær sig forstander i 1921.

Laura Alkjær sig havde været elev på Askov og Undløse højskoler og havde besøgt det engelske arbejderkollegium Ruskin College. Med sin stærkt idealistiske indstilling var Laura Alkjær sig blevet ført over i socialismen. Alligevel havde hun stadig forbindelse med alt det i fortiden, som havde inspireret hende. Hun drømte om at forene grundtvigianismen med socialismen. For hende var grundtvigianismens tro på en åndelig frigjort menneskelighed noget helt afgørende, og hun mente, at socialismen kunne frigøre menneskene rent socialt.

Baggrunden for oprettelsen af højskolen i Esbjerg var bl.a., at Socialdemokratiets kongres i 1901 havde opfordret partiets hovedbestyrelse til at undersøge de nærmere muligheder for at oprette en højskole for arbejdere. Tanken havde af og til været fremme tidligere, men den var blevet aktuel i det nye århundrede. Den første arbejderhøjskole blev da oprettet i 1910 af Esbjergs arbejdere gennem Fællesorganisationen og den socialdemokratiske forening i Esbjerg. Det var en kommunelærer, den senere bibliotekskonsulent Jørgen Banke, der havde været ivrigt optaget af tanken om en Esbjerg Arbejderhøjskole. Redaktør J. P. Sundbo gik varmt ind for den. Han betragtede det som en livsopgave at få skabt en virkelig højskole for arbejderbevægelsen. Han blev på en måde den egentlige grundlægger af skolen og var dens formand, også i min elevtid.

Sundbo var midt i tresserne, da jeg kom på arbejderhøjskolen. Han var redaktør af Vestjyllands Social-Demokrat siden 1898 og var en meget selvstændig herre og en afgjort ener. Han var søn af en husmand og var født i 1860 i Udlejre ved Frederikssund. Vi hørte, at der var kulsvierblod i hans årer. Da han var 7 år, blev han hyrdedreng, gik i almueskolen og gjorde landarbejde. Han havde fået et stærkt indtryk af højskolen. Ikke alene ved at være elev på højskolerne i Vejstrup og i Askov i 3 vintre omkring 1880. Men han havde også virket som lærer ved Lundby Højskole og senere ved Jørlunde Højskole nær Slangerup under den frisindede grundtvigianer Morten Pontoppidan.

Gennem sit virke i folkehøjskolen havde Sundbo lært dens store værdier at kende, havde fået respekt for den og havde lært at holde af det, som var bedst i højskolen. Sundbo var som formand for bestyrelsen med til at sætte sit præg på højskolen i dens begyndelsesperiode. De første år havde skolen til huse i lejede lokaler, først i Teknisk Skole, siden 1915 i en hel bygning i Stormgade.

Kontakten med Sundbo fik vi i de timer, han havde med os om mandagen. I disse »mandagstimer« talte han over emner fra tænknin- gens historie, litteraturen, kunsthistorien, åndshistorien, ofte samlet om enkelte personligheder som Leonardo da Vinci, Sokrates, Thor- valdsen, Orla Lehmann. Men ikke mindst fortalte han os om lovgiv- ningsproblemer, om samfundsforhold og om kommunalpolitik. Han var dygtig til at fortælle, så det var meget interessante timer. Vi var klar over, at han var en af dem, der i høj grad satte præget på Esbjerg. Oluf Bertolt har karakteriseret Sundbo med betegnelserne: uroen og ildsjælen i Esbjergs kommunale liv.

Grunden til, at det var om mandagen, Sundbo holdt foredrag for os, var, at han de øvrige dage i reglen skulle være i København til møder i Folketinget. I mere end 20 år havde han været medlem af Esbjerg byråd og siden 1918 medlem af Folketinget, hvor han havde specialise- ret sig i sager som fiskeriet, jernbaneproblemer og kommunale valg- retsspørgsmål. Oprindeligt havde Sundbo været venstremand, men var efterhånden blevet socialdemokrat. Hans særlige interesseområder som politiker var landarbejdernes og husmændenes kår. Som aktiv politiker, der fulgte direkte og levende med i sin samtid, forstod han at skildre det lovgivningsarbejde, som den socialdemokratiske regering var ved at iværksætte.

Jeg tror ikke, at unge arbejdere i dag kan sætte sig ind i, hvilken oplevelse det var for os unge i 1924-25 at være elever på arbejderhøj- skolen. Der var høj luft over skolens arbejde, og der var en ganske særlig spænding i alt, hvad vi beskæftigede os med. 1924 var jo det store år, da arbejderne for første gang i Danmarks politiske historie dannede regering. Sejren ved folketingsvalget 11. april havde været resultat af en hård valgkamp. Kampen havde stået mellem Venstre og Socialdemokratiet. Venstres kamp gjaldt »frihedstanken imod tvangs- systemet«. Socialdemokratiet kunne henvise til, at der under den fo- regående Venstre-regering havde været både bankkrak og valutakrise.

Sammenlignet med valget i september 1920 fik Socialdemokratiet i april 1924 en fremgang fra 390.000 stemmer til 470.000 stemmer, i alt 36,6 pct. af samtlige stemmer og dermed en fremgang i Folketinget fra 48 til 55 mandater. Partiet stod som Folketingets største parti og havde sejret stort over Venstre, der mistede 6 mandater i Folketinget og nu kun sad med 44. De konservative gik frem og lagde 1 mandat til de 27, de havde. De radikale vandt 2 mandater og rådede dermed over 20. Det slesvigske parti sad stadig med 1 mandat. Kommunisterne var som før

ikke repræsenteret med deres kun lidt over 6.000 stemmer, og det samme gjaldt Retsforbundet, der mistede 12-13.000 stemmer.

Socialdemokratiet måtte danne regering, og det var naturligt, at Th. Stauning blev statsminister. De radikale ønskede at stå frit. Den eneste mulighed var derfor at danne en ren socialdemokratisk mindretalsregering, og det stemte sikkert også med de ønsker eller den stemning, der var inden for arbejderbevægelsen. Mange af de ministre, som kom i regeringen, var kendt af offentligheden på forskellig måde, og de allerfleste havde gjort en betydelig indsats i bevægelsen. Det var lidt af en sensation, at en kvinde, Nina Bang, blev undervisningsminister. At F. J. Borgbjerg var med som socialminister følte helt naturligt. Formanden for det nystiftede Arbejdernes Oplysningsforbund, lektor C. V. Bramsnæs, blev finansminister.

Det store socialdemokratiske gennembrud ved valget og dannelsen af en ren socialdemokratisk regering skabte stor glæde hos alle arbejdere over hele Danmark. Det havde jo været en kamp igennem et halvt århundrede. Men regeringen kunne styrtes når som helst, og meget afhang af, hvor forsigtigt den ville gå til værks. Først og fremmest skulle valutaspørgsmålet løses, og man ville fremme produktionen og eksporten for at formindske arbejdsløsheden. Stauning bebudede, at der ville komme lovforslag om banker, aktieselskaber og forsikringsvirksomheder og forslag til reformer inden for forskellige samfundsområder. Spørgsmålet om oprettelse af bedriftsråd berørte Stauning kun løseligt og meget forsigtigt. De politiske møder landet over i sommeren 1924 havde formet sig som opgør mellem Landstingets flertalspartier, Venstre og Konservative, og Socialdemokratiet.

Sundbo skildrede i sine timer arbejdet i Folketinget. Det hæmmedes stærkt af, at det borgerlige flertal i Landstinget ikke kunne rokkes på grund af valgreglerne. Regeringen var nødt til at samarbejde. Det var dens første opgave at løse valutaproblemet. Man ville standse kronens fald og forsøge at forøge dens værdi. Socialdemokratiet, Venstre og de Radikale gennemførte i ugerne før jul den nødvendige lovgivning. Nationalbanken fik forlænget sin fritagelse for pligten til at indløse sedler med guld til udgangen af 1926. Der blev optaget en valutakredit på 40 millioner dollars for at stive kronen af. Dens værdi skulle gradvis forhøjes. Der blev udskrevet nye skatter på 40 millioner kroner. Halvdelen blev fremskaffet ved at forhøje indkomstskatten, og

den anden halvdel bestod i luksusafgifter. Socialdemokratiet havde ikke opnået en forhøjelse af formueskatten, idet Venstre ikke ville gå med dertil.

Vi hørte, at Sundbo havde været et emne som indenrigsminister. Når det i stedet blev C. N. Hauge, hang det sikkert sammen med, at Sundbo – så vidt vi forstod – hørte hjemme på partiets venstrefløj. Desuden erfarede vi elever, at han ikke var nem at bide skeer med. Vi kunne godt diskutere med ham. Men vi følte absolut, at der var en grænse af autoritet i forholdet til ham, en grænse som vi skulle passe på ikke at overskride. Vi kunne absolut mærke, den var der. Kulsvierblodet gjorde ham meget impulsiv og selvbevidst. Jeg tror ikke, Julius Bomholt har haft det let som forstander. Vi havde absolut fornemmelsen af, at Sundbo talte og opførte sig, som om det var ham, der ledede og ejede skolen. Bomholt, der selv virkede som journalist ved Vestjyllands Social-Demokrat, mente, at også den skarpe strid fra provisorietiden sydede i Sundbos blod: »Man kunne ligefrem se det på ham, når han gik. Han havde en egen hård og huggende gang, som om han overhovedet ikke lod sig standse – hverken af roser eller af brændenælder.« I forsvar og i angreb var Sundbo i fuld vigør. Når den borgerlige presse rakkede ham ned, følte han det hver gang som en særlig æresbevisning!

Jeg husker tydeligt, hvordan de borgerlige aviser altid skældte Esbjerg Arbejderhøjskole ud og betegnede den som et sted, hvor man først og fremmest terpede socialistiske teorier ind i eleverne. Naturligvis var der håndfaste radikale socialister i elevflokket. Men det var usandt, at skolen skulle være en »socialistanstalt«. Flertallet af elevflokket var i bund og grund af borgerlig indstilling, og lærerne var slet ikke indstillet på, at vi skulle gøres til partitro socialister af den ene eller den anden slags.

Den ånd, som Sundbo ønskede, skolen skulle være fyldt af, havde ikke så lidt til fælles med den, der gennemtrængte de bedste af de gamle højskoler. Sundbo ønskede, at også arbejderhøjskolen skulle rejse tvivl over for enhver autoritetstro. Og samtidig skulle den sætte alle aktuelle problemer under debat. Han troede bestemt på, at det menneske, der ville udvikle sig til at blive et frit menneske, måtte igennem en eller anden form for oprør. Han var meget betaget af Jeppe Aakjær, og mange af Aakjærs vers lod han trykke første gang i Vestjyllands Social-Demokrat. Sundbo elskede selv de store digtere, ikke alene Aakjær, men også Henrik Pontoppidan, Marie Bregendahl og

Forstander for højskolen, Jul. Bomholt o. 1930.

Bjørnson. En af hans yndlingsange var »Løft dit hoved, du raske gut«. Han følte sig i særlig grad ét med Aakjær og yndede at citere ham – og han gjorde det så godt, at man næsten troede Sundbo selv havde digtet versene! Særlig gjaldt det linierne:

*Her kommer fra dybet den mørke armé
og fordrer af verden et svar,
skønt dawningens glimt i vor dryppende le
er al den fane, vi har ...*

Julius Bomholts medrivende foredrag, hans visionære tale var båret af en mægtig tankeflugt, af vældige udsyn over store vidder, af en stærk tro på arbejderbevægelsen. Han var ikke så lidt præget af 1920-ernes og den første efterkrigstids dyrkelse af »arbejderen«, således som denne dyrkelse fandt sted i den tyske republik og i Sovjetunionen. Bomholt var i høj grad med til at skabe liv og sjæl i den danske arbejderbevægelse på denne tid. Men han havde aldrig stået på et værksted selv. Han var 28 år, akademiker, uddannet som teolog, og havde været højskolelærer på Askov 1921-22, derefter lærer ved ar-

bejderhøjskolen og var lige blevet forstander i 1924. Han havde imidlertid en stærk føling med arbejderne og var selv vokset op i et papirarbejderhjem i Silkeborg. Han var ikke så lidt af en digter, og han var egentlig dybest set ikke så lidt af en romantiker – også i sin dyrkelse af en særlig »arbejderkultur«.

Bomholt var vel nok lidt håndfast i sin skildring af kapitalismens sejr i økonomi og produktion. Han var måske også for hurtig til at forkaste den borgerlige kultur, som han kaldte en slags blomst på udbytningens fundament. Hans skildringer af arbejderklassens ubrydelige solidaritet og dens kamp for at udvide og sikre sit interesseområde gjorde et stærkt indtryk på os. Vi følte i høj grad, at vi var med i det, som Bomholt kaldte »den sociale fremrykning«. Den fandt sted på tre fronter. Arbejderen gjorde sin indflydelse gældende på dem alle, idet han både var producent, konsument og politisk borger, og han havde den solidariske sammenslutning, fagforeningen, til at værgе sin stilling som »producent«. Dette kampmiddel gjaldt det om at gøre så virkningsfuldt som overhovedet muligt.

Bomholt skildrede, hvordan de lokale fagforeninger blev sammen-sluttet i distrikter og landsdele, og hvordan de store landsomspændende forbund blev smeltet sammen i et nationalt centralforbund, én stor landsorganisation, der igen fik forbindelse med de internationale organisationer. Over for arbejdernes organisationer stod de stærke centralorganisationer af arbejdsgivere eller arbejdskøbere. Det indbyrdes styrkeforhold mellem disse to vældige hæere var afgørende for arbejderne kår. Efterhånden opnåede også arbejderne organisationer en samfundsmæssig anerkendelse og blev et led i et stort retssystem, hvorefter konflikterne skulle søges løst efter bestemte aftaler.

I Danmark blev grundlaget for løsning af arbejdskampene det såkaldte Septemberforlig, der i 1899 fastlagde forhandlingernes forløb og reglerne for arbejdskampe, og som blev grundlag for de instanser, der skulle søge at løse konflikterne: den permanente voldgiftsret – siden 1910: den faste voldgiftsret – og forligsmandsinstitutionen. Der-til kom, at fagbevægelsen efterhånden også blev et anerkendt led i selve samfundsadministrationen gennem arbejdsløshedslovgivningen. Og med tiden blev regeringerne nødt til at indkalde arbejderne repræsentanter i kommissioner og udvalg, så man også kunne høre arbejderne stemme i samfundsvigtige erhvervsspørgsmål.

På virksomhed efter virksomhed blev der valgt tillidsmænd, der skulle repræsentere de ansatte over for arbejdsgiverne. Det var begyn-

delsen til arbejdernes ligestilling med kapitalen og ledelsen. Tillidsmanden var den første begyndelse til medindflydelse på virksomheden. Vi hørte også om, hvordan der i Centraleuropa blev skabt lovfæstede bedriftsråd for at tilfredsstille arbejdernes krav om medbestemmelsesret i virksomhederne. Bomholt skildrede dette som et enkelt skridt fremad på en vigtig vej, der førte til det endelige mål: det økonomiske demokrati, produktionsmidlernes socialisering.

Vi unge arbejdsløse, der sad på de hårde træbænke i foredragssalen, fik ikke alene forøget vores følelse af at tilhøre et større fællesskab, hvor vi, arbejderne, var dem, der producerede, dem der frembragte varerne og maskinerne. Vi fik også – hver af os – en stærk fornemmelse af at være små enkeltled i en verdensomspændende økonomi: skønt man kun var en fattig forbruger og sad her som arbejdsløs højskoleelev, var der selv i den spartanske højskolekost en gentagelse af det klassiske eksempel på den »globale« sammensætning af den jævne mands frokostbord: margarine, fremstillet af råstoffer fra Manchuriet, te fra Ceylon, kaffe fra Brasilien, peber fra Indien, frugt fra Californien, porcelæn fra Tyskland ..., ja, som Bomholt udtrykte det: »Selv i en tilsyneladende almindelig kage kan råstoffer fra klodens to halvkugler have sat hinanden stævne!«

I sin bog »Arbejderkultur«, der udkom 1932 i AOF's bogkreds, talte han om forbruget som en direkte port ind til fællesskabet, kollektivismen. Bomholt kunne tale en lille smule nedladende om fortidens gamle »mester«, der sad og formede sin egen vase i sit lave værksted og lagde sin personlighed i sit værk, mens det moderne menneske følte sig opmuntret af den storslåede tanke om »det verdensomspændende fællesskab«, der bringer varen frem i dens mest rationelle form, befriet for alle fejlgreb og vilkårligheder. Vi, der kom direkte fra værkstederne eller fra arbejdsløsheden, følte vel ikke helt dette store perspektiv. Vi var nok vant til hårdt arbejde. Men vi kendte også arbejdsglæden, ikke mindst når vi kunne se et resultat af vores indsats. Og mon ikke vi da kunne føle lidt af det samme som den gamle mester, der sad og så sin vase færdig?

Vi forstod, at arbejderne var forbrugere, at det var dem, der udgjorde den store del af varekøberne, og Bomholts skildring af forbrugernes sammenslutninger, landmændenes andelsbevægelse og arbejderkooperationen i byerne, viste os, hvor mægtig en kraft vi var, hvis

vi virkelig ville slutte os sammen og organisere egne produktionsforetagender. Vi besøgte også Esbjergs vigtige kooperative virksomheder, særlig brødfabrikken og brugsen. Og vi var med, da der på restaurant »Børsen« blev holdt et stort møde om Kooperationen, hvor Frederik Dalgaard fra Det kooperative Fællesforbund talte. Og vi forstod, at Kooperationen, dybest set, helt og klart var et udtryk for demokrati. Vi vidste, den var vokset til en verdensbevægelse. Og vi drømte om, at vi gennem Kooperationen kunne skabe det socialistiske samfund.

Vi vidste også, at mange områder af produktionen allerede var overtaget af det offentlige, af kommunerne og staten. Det gjaldt vandværker, gasværker og elektricitetsværker. Det gjaldt ikke mindst trafikken, det gjaldt slagtehuse, badeanstalter og hospitaler, skoler, biblioteker, museer, parker og legepladser. Alt dette var først og fremmest muliggjort ved, at arbejderne også havde fået den politiske magt og var rykket frem i kommunalbestyrelser og udvalg, i kommissioner, skatteråd, amtsråd, rigsdag og regering. Stat og kommune forvaltede nu en stigende del af den private indkomst til gavn for alle borgerne, der fik andel i de fælles goder.

Også landets love var i de sidste årtier blevet præget direkte eller indirekte af arbejderbevægelsen. Sociallovgivningen med arbejderbeskyttelse og arbejderforsikring gav større tryghed for arbejderne, hvad enten det drejede sig om ulykkestilfælde, sygdom, arbejdsløshed eller alderdom. Der var blevet afstukket grænser for, hvad den mægtige kunne tillade sig over for den svage, den afmægtige eller magtesløse.

Det var dog stadig sådan, at vi, der var arbejdsløse, kun fik en lille understøttelse. Arbejderen skulle have været syg gennem en vis periode – hvor han ikke fik løn! – før han fik mulighed for hjælp. Den fast ansatte fik jo sin løn, selv om han var syg. Og ferie – ja, ferie, det var jo noget, de allerfleste arbejdere overhovedet ikke kendte til. Men i stigende grad blev der tale om forøget socialt medansvar. Rigsdagen sørgede for at præge lovene på økonomiske felter med denne tanke. Der var også bygget en bro mellem folkeskolen og den såkaldte højere undervisning, og gennem udstykning af jorden kunne den ubemidlede landbruger få adgang til at blive selvstændig. Det var i virkeligheden arbejderbevægelsens tanker om en social kultur, der trængte igennem – i modsætning til den gamle herskerklasses individualisme.

Fagbevægelsen skulle dog være andet og mere end et apparat til at skaffe penge til arbejderne. Vi følte, at selve det, at vi var på Esbjerg Arbejderhøjskole, i sig selv var et bevis på, at bevægelsen var langt

mere end økonomi. Vi hørte også om, at den danske arbejderbevægelse netop her i 1924 havde skabt en stor kulturel sammenslutning, sin egen vidt omspændende kulturinstitution, Arbejdernes Oplysningsforbund, altid senere kaldet AOF. Og oplysningsforbundets første leder, Harald Jensen, havde håndfast og skarpt karakteriseret arbejdernes kulturbevægelse med ordene: »Den danske arbejderklassens kulturværk begyndte den dag, da fagforeningerne skaffede de første to øre i lønforhøjelse.«

Økonomien var grundlaget for kulturen. Man havde hævet lønnen og gjort arbejdstiden kortere. Derved fik arbejderne tid til og økonomisk mulighed for at dygtiggøre sig personligt. Og denne dygtiggørelse blev igen en mægtig drivkraft i kampen for hele arbejderklassens selvstændighed og for at gøre den enkelte arbejder selvstændig. Det var lykkedes arbejderbevægelsen at hæve det retsløse proletariat fra at have været en hær af trælle til at blive en samfundsmæssig betydningsfuld organisation.

Arbejderbevægelsen var gennem sin organisatoriske indsats i høj grad medvirkende til den socialisering af kulturmidlerne, som fandt sted i disse år. Det talte ord, »det levende ord«, var stadig anvendt både ved møder i det offentlige forsamlingshus eller i de offentlige anlæg. Bogen var blevet socialiseret gennem bibliotekerne, og den var grundlag for et bredt demokratisk kulturarbejde. Også på Esbjerg Arbejderhøjskole var bogen i høj grad et middel i oplysningsarbejdet, og den blev det centrale middel i studiekredsen, den særlige oplysningsform, der blev arbejdernes, og som på mange måder supplerede og ofte afløste det gamle foredrag. Der var dog ikke på Esbjerg så mange studiekredse som senere. Der manglede simpelthen varmeanlæg dertil! Men i forbindelse med foredragene var der spørgetime og aktuelle diskussioner.

Også massemedierne var med til at gøre en begivenhed, som tidligere kun få havde deltaget i, til fælleseje for de mange, ja, for mennesker over hele jorden. Få timer efter, at en begivenhed var indtrådt, var den gennem telefon, telegraf, radio, billedtelegrafi nået ud til den fjerneste avis. Og filmen var blevet det store fælles oplevelsesmiddel. Mennesker under alle himmelstrøg oplevede de samme dramaer, de samme skuespillere. Radioen, der var lige ved at komme frem i disse år, så vi som en vidunderlig opfindelse. Bomholt mente, at radioen på

en vis måde »socialiserede« foredrag, musik, drama og sang på en helt anden måde end før: Verden var ved at blive til ét eneste stort sogn!

Men samtidig var disse socialiserede kulturmidler også propagandaapparater for de herskende, og de kunne bestemme »den offentlige mening« efter borgerlige formål. Men op imod den borgerlige individualisme trådte nu massekulturen på det ene område efter det andet. Tusinder af mennesker kunne mødes til gymnastikstævner, til store sangstævner, til politiske møder. Mennesket var ikke mere så ene som før. Der var altid noget, der kaldte på det enkelte menneske, og der var et stadigt vækspil mellem individet og massen. Der blev skabt muligheder for vældige fælles oplevelser.

Bomholt så i særlig grad arkitekturen som et område, hvor den nye tid kæmpede imod den gamle. Byggeriet skulle ikke mere udtrykke den enkelte velhavende bygherres påhit i en eller anden asocial villastil. Nej, bygningskunsten skulle afpasse sig efter de krav, som det normale menneske, gennemsnitsmennesket, stillede til hygiejne og praktisk indretning. Arkitekturen skulle have et formål, skulle bestemmes af sin funktion, den skulle være funktionalisme. Ja, som Poul Henningsen udtrykte det, den skulle være »et redskab for samfundet i kampen for en lykkeligere menneskehed«.

Industrien, maskinerne, havde muliggjort denne ensartede massekultur i arbejdernes boliger, ligesom den også havde gjort det i borgerskabet. Konkurrencen om at levere de billigste varer havde også andel i dette »fremskridt«. Det var massernes behov, som industrien ville tilfredsstille. Mange af tingene var fyldt med dikkedarer, løvefødder og gesvejsninger – og de bragte glæde ind i de tusind hjem. I stadig højere grad skulle tingene dog nu indrettes efter, hvad de skulle bruges til, være funktionalistiske, hvilket var udtryk for, at alt, hvad der var skabt til at fungere rigtigt, også var smukt.

Vi havde set, hvordan de mange små hjem i Danmark var blevet ændret. Industri-kulturen havde gjort det muligt, at man ikke længere havde kalkede vægge, men et ordentligt tapet. Den gamle slagbænk og puf kunne nok være i brug endnu, men den blev efterhånden afløst af en sofa. Der var nu betræk på stolene, og der var måske kommet en gyngestol med i møblementet. Der stod blomster i vinduet, og der var fotografier og farvetryk på væggen. Der var måske også en etagere med billeder og nipsgenstande.

Der lå et kulturfremskridt i det, der her var sket. Noget, der gjorde særligt indtryk på mig, var Bomholts skildring af en ny mennesketype, der blev udviklet: et menneske der skulle være bærer af en ny kultur. Han betegnede det som »det organisatoriske menneske«. Vi følte selv, at vi var i den fase af udviklingen, hvor det ikke længere var agitationen, der var afgørende, men selve den virkelighed, som vi var med til at omforme. Det var ikke længere den store taler fra tribunen, der var med til at omskabe samfundet. Det var nu langt mere forhandleren ved mødebordet, tillidsmanden, fagforeningsmanden.

Dette »organisatoriske« menneske måtte lære argumenterne at kende. Han måtte ikke være bange for at tage en storm på sin egen generalforsamling eller på en kongres. Den nye tillidsmand og organisationsleder måtte gøre nye erfaringer. Han skulle være taktiker og mødeleder. Og han skulle ikke blot være taler, men også skrive artikler til blade og tidsskrifter. På samme måde skulle de tusinder af mennesker, der fik ansvar inden for kooperationen, i kommunalpolitik og på Rigsdagen, tvinge sig til at dygtiggøre sig for at kunne løse opgaverne. Netop derfor var oplysningsarbejdet af den største betydning. Bag organisationsmennesket stod organisationen, medlemsmasserne, som ejede den egentlige, besluttende myndighed – om man vil: en kollektivvilje.

Vi forstod, at *teorien* havde haft en alt for stor plads i arbejderbevægelsen. Der var i og for sig nok et grundlag for det, fordi man i begyndelsen måtte have en agitation, der rettede sig mod målet og videre. Men derefter måtte teorien fortrænges til fordel for det praktiske arbejde på samme måde, som det havde givet sig udtryk i de to første »Internationale«, skabt af arbejderorganisationerne i de enkelte lande: Første Internationale, der levede i 9 år fra 1864, og som beskæftigede sig med teorierne gennem diskussioner, resolutioner og paroler – og Anden Internationale, der blev stiftet i 1889, og som gik i gang med dagens problemer, virkeligheden og de praktiske løsninger.

Jeg lagde temmelig meget arbejde i den studiekreds om fagforeningsproblemer, som Bomholt ledede. På grundlag af mine notater udarbejdede jeg et referat af studiekredsens behandling af en del af spørgsmålene. Jeg gjorde mig også mine egne betragtninger og skrev dem ned med stålpen og blæk. Det har været ganske interessant for mig selv, nu mere end 50 år efter, at genlæse og genopleve min opfattelse af revolutionen. Jeg skrev i mit højskolehæfte: »Så længe menneskeheden er egoistisk og brutal, som i vore dage, vil den sociale

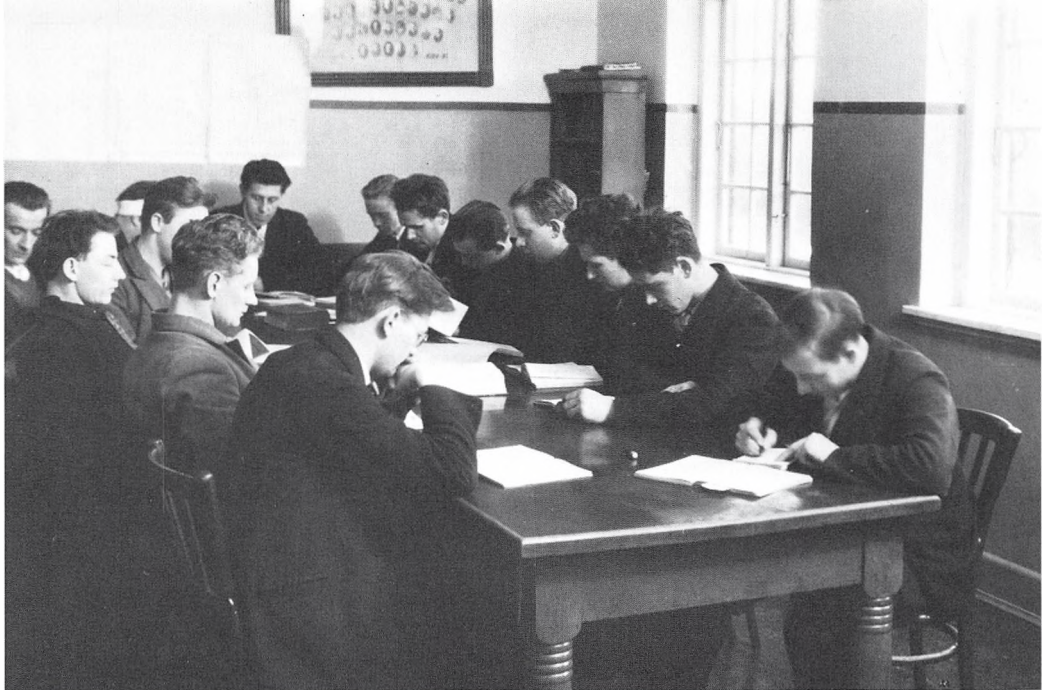
revolution så ikke blive signalet til kamp om byttet eller til almindelig lediggang, så det hele går til grunde? Hvad nytter alle omdannelser i de økonomiske forhold, så længe menneskeheden ikke er bedre. De opgaver, der skal løses, kræver intelligens, disciplin og organisatoriske evner. Da udviklingen stadig skrider fremad, kunne det tænkes, at mennesket af socialismen kunne skabes til en bedre art. Således tør vi vente og håbe, at de kampe, vi fører mod kapitalen, engang må nå til ende og føre til en lys og god tilværelse for os alle her i samfundet.«

Viceforstander var Rasmus Brændeskov, der havde været medforstander fra skolens start i 1910. Han var tillige lærer ved Esbjerg Kommuneskole, men han boede på højskolen og underviste der nogle timer om ugen. Brændeskov var en fængslende fortæller. Han berettede i sine foredrag om udviklingen på det europæiske kontinent fra den franske revolution og til de stærke omvæltninger, der fandt sted i Europas lande omkring 1920. Jeg bed især mærke i hans oplysninger om, at i revolutionsprocesserne havde borgerskabet altid brug for proletariatet, anvendt som murbrækker i kampen for et nyt samfund. Samtidig hermed fik proletariatet afløb for sin trang til forandring. Men så snart de bedrestillede havde deres på det tørre og havde opnået, hvad de ville, så lod man arbejderbevægelserne sejle deres egen sø. Moren havde gjort sin pligt – moren kunne gå!

Det var også Brændeskov, der gennemgik forslaget om indførelse af bedriftsråd, som socialminister Borgbjerg fremsatte i Folketinget 3. december 1924. Vi benyttede en lille grundbog om emnet, som oversatør C. L. Skjoldbo havde udarbejdet, og hvori der også var en skildring af tyske skitser til bedriftsrådsinstitutioner. Tankerne var jo udsprunget bl.a. af erfaringerne med arbejder- og soldaterrådene i krigsafslutningens Tyskland.

Disse timer hos Brændeskov var med til at forme min indstilling med hensyn til Socialdemokratiet og dets kamp på to fronter. Jeg så det socialdemokratiske parti som arbejderbevægelsen og samtidig som en folkebevægelse, der skulle tage sig i vare for at gå på akkord såvel med det yderste højre som det yderste venstre. Jeg følte, at Rasmus Brændeskov var en stor pædagog, og jeg fik et stærkt indtryk af, hvor levende optaget han var af sin tid og af arbejderbevægelsen. Kort efter, at jeg forlod Esbjerg Arbejderhøjskole, blev Brændeskov skoleinspektør på den kommunale skole i Stubbekøbing.

En studiekreds på Esbjerg Arbejderhøjskole.

Blandt lærerne på højskolen var også Frode Kristensen. Han var født i Thorsted Sogn i Ringkøbing Amt som søn af en husmand. Han blev landarbejder og tjente penge til at komme på højskole ved at arbejde i tørvemoserne – tørv var jo et eftertragtet brændsel de sidste krigsår. Han havde været elev hos Thomas Bredsdorff på Roskilde Højskole i 1918-19, senere på Askov og Den internationale Højskole i Helsingør. I et år havde han været lærer på Bornholms Højskole, da han i 1924 blev lærer på Esbjerg Arbejderhøjskole. 3 år senere gik han over til Roskilde Højskole som lærer, hvor han fortsatte, efter at AOF havde overtaget skolen, og hvor han virkede i mange år. I 1949 blev han forstander i en kort periode efter Hj. Gammelgaard.

Frode Kristensen var et levende menneske, der grundigt forberedte sig til sine forelæsninger og studiekredse. Han kunne måske nok virke lidt tør, og han havde svært ved at komme i kontakt med flere af eleverne, fordi han var fra landet. Men hans fremstilling af råstoffer-nes betydning for menneskelivet, for samfundet, rummede næringsfyldt stof, for de fleste noget ganske nyt. Han virkede på os i kraft af sin redelighed og sin rene karakter. Men han havde det ikke altid lige let. Han var begynder som underviser, og Sundbo havde sikkert ikke evnen til at se den karat, Frode Kristensen ejede, og som senere kom til udfoldelse i oplysningsarbejdet, ikke mindst på Roskilde Højskole.

Hvor meget socialist Frode Kristensen var, ved jeg ikke. Jeg havde engang en dravat med ham. Jeg foreslog i en time, at vi hurtigst muligt skulle rationalisere dansk landbrug ved at slå de mange små brug sammen, så man fik skabt store rationelt drevne landbrugsforetagender. Frode Kristensen mødte mine forslag med afvisende modstand. Han var tilhænger af husmandsbevægelsen, og han havde selv som husmandssøn og som landbrugsmedhjælper set betydningen af denne bevægelse, kulturelt og økonomisk.

I den periode, jeg var på Esbjerg Arbejderhøjskole, havde jeg forbindelse med den lokale afdeling af Smedeforbundet. Vi, der begyndte som elever, havde søgt den såkaldte amtsunderstøttelse og havde fået bevilget denne traditionelle hjælp til opholdet. Det var imidlertid en stor lettelse for os unge arbejdsløse, at der skete den ændring i understøttelsesvilkårene, at vi, der under opholdet var registreret som arbejdsløse, kunne få arbejdsløshedsunderstøttelse i denne periode. Det betød en meget stor hjælp. Som smed skulle jeg hente understøttelsen i Smedeforbundets afdeling i Esbjerg. Afdelingens kasserer hed A. Caben. Han var en af afdelingens medstiftere, var indvandret fra Tyskland og bragte altså organisationstanken til smedene i Esbjerg. Han var afdelingens første formand i et års tid siden starten i 1890 og var kasserer i årene 1899-1930.

Formanden for afdelingen her var nu Laurits Rosendahl. Han var blevet formand i 1923 og vedblev med at være formand i alle årene op til 1942, da han under den tyske besættelse som overbevist kommunist måtte tage væk fra Esbjerg. Men straks efter befrielsen blev han igen formand og virkede i årene 1945-54. Han var en ilter og brændende sjæl, der blev Esbjerg-smedenes centrale skikkelse. Han kæmpede for sine kammerater med en fantastisk ildhu. Rosendahl er en af dem, der har været afgørende med til at forbedre smedenes vilkår. Arbejdsgiverne frygtede ham og erindrede med gru hans forhandlingstaktik. I Esbjerg-tiden kom jeg hos ham sammen med andre elever, der også var smede. Vi drøftede her dagens spørgsmål og blev gæstfrit beværtet med kaffe og brød. Afdelingsmøder deltog jeg dog kun i en enkelt gang. Det var vist et almindeligt medlemsmøde om afdelingens virksomhed. Hele Rosendahls familie var konservativ.

Et af de første mæglingsmøder, jeg som sekretær i forbundet var med til, fandt netop sted i Esbjerg. Det drejede sig om en konflikt i en

virksomhed, der hed Hoffmann. Her havde smedene nedlagt arbejdet, fordi der ikke var tilstrækkelig varmt i værkstedet. Smedene krævede at få udbetalt den arbejds løn, de havde sat til, mens Hoffmann krævede bod og erstatning, fordi arbejdet var nedlagt uden varsel. Han var en »kullerrad«. Rosendahl gav ham dog ikke noget efter. Han reagerede voldsomt, og jeg tør sige, at møblerne blev flyttet et par gange. Konflikten endte med, at man indgik den aftale, at parterne skulle arbejde fordrageligt sammen, og der skulle afgives normalt varsel efter jernindustriens regler, nemlig to måneder forud for et eventuelt nyt slagsmål! Kort tid efter ragede parterne dog uklar igen. Næh, Rosendahl havde et iltert sind, og han var meget stejl. Jeg husker, at han aldrig ville være med til at forny en overenskomst. Han var dog en af dem, der senere ønskede, at jeg skulle blive formand for Smedeforbundet. Han var personlig en nobel og tiltalende mand. Jeg lærte at sætte pris på ham.

Der var også folk inden for arbejderbevægelsen, der kunne give Rosendahl råt for usødet. Julius Bomholt sad sammen med ham i Esbjerg byråd. Ved en anledning, hvor de drøftede et eller andet socialt spørgsmål, ville Rosendahl med kommunisternes sædvanlige taktik overbyde socialdemokraterne. Da var det, at Bomholt kaldte ham for en »stakitpisser«! Jeg deltog i et politisk møde på Paladshotellet i Esbjerg under min højskoletid. Her var Stauning kommet til stede. I forbindelse med debatten var Rosendahl oppe på talerstolen og boltrede sig i angreb på Socialdemokratiet. Stauning fik ordet og sagde om Rosendahl: »Jeg tager ikke Laurits Rosendahl så højtideligt. Han har erklæret sig som modstander af militæret, ja, nærmest for militærnægter – men da sikringsstyrkerne blev indkaldt, stillede Laurits Rosendahl på torvet med fuld oppakning og gevær på skulder!«

Vi udgjorde som sagt ikke en ensartet elevflokk. Navnlig i begyndelsen af skoleopholdet var der nogle temmelig fremtrædende kommunister. De ville bekæmpe »revisionisterne« og »reformisterne«, altså socialdemokraterne. Det kunne ikke være andet så få år efter revolutionerne i Tyskland og Rusland. De angreb i det hele taget alt, hvad der havde med ledelse at gøre. Jeg havde en stærk fornemmelse af, at det i virkeligheden var syndikalismen om igen. Men det var måske til syvende og sidst særlig disse elever, der fik lært, at påstande må afskaffes og erstattes med argumenter.

En hel del elever var præget af arbejdsløsheden og af det håbløse i deres situation. Selve det regelmæssige liv på højskolen var dog på en

vis måde med til at rette mange af dem op. Vi var ikke alle lige velklædte, i hvert fald ikke i det daglige, selv om de fleste dog havde et sæt tøj til »finere brug«. Flertallet var pæne i tøjet og drog omsorg for deres renhed. Der var kun 3-4 »rigtige« bumser. Når det udelukkende er unge mænd, der er sammen gennem måneder, vil der være en del, der er tilbøjelige til at slække på kravene til det ydre. Skolen gav dog også undervisning i hygiejne, og samværet på skolen virkede i sig selv på mange måder opdragende og berigende.

De fleste af os forstod, at det kapitalistiske samfund kunne ændres langsomt i den retning, vi gerne ville have. Men vi havde ikke fået nogen form for marxistisk katekismus banket ind i hovederne. Det passede mig godt. Ensidighed lå ikke for mig. Jeg havde allerede da mest lyst til at beholde benene på jorden. Nu var det virkeligheden, det gjaldt, selv om vi var bjergetaget af socialismen!

Jeg forlod arbejderhøjskolen i Esbjerg 1. april 1925. Jeg var blevet fyldt med ny viden og havde virkelig fået »tanket op«, som man ville sige i dag. Jeg gik nu ud til en usikker fremtid, og jeg havde vel også en fornemmelse af, at jeg trængte til at vide mere og erfare mere. Jeg gik i mit 24. år og vidste vel knap nok, hvad jeg egentlig ville. Dog havde jeg en fornemmelse af, at jeg på en eller anden måde gerne ville virke inden for den faglige arbejderbevægelse.

Jeg følte mig nok lidt forvirret efter alt det, jeg havde oplevet, hørt, læst og diskuteret på højskolen. Men det lunede dog, at der i min taske lå tre anbefalinger, som kunne stive mig af og give mig lidt selvtillid. Jeg havde papir på, at jeg var intelligent, flittig og dygtig, og alene det var jo ikke så lidt! Selv tvivlede jeg vel derpå. Men lærernes ord varmede og gav mig et skub. Frode Kristensen skrev, at jeg havde vist mig som »en god kammerat og omgangsfælle«. Rasmus Brændeskov skrev – foruden venlige ord – at han anbefalede mig »på det bedste til alle, der har brug for hans arbejde«. Bomholt sluttede sin anbefaling sådan: »Uden tvivl vil han vide at udfylde den plads, hvor han bliver sat, til fuld tilfredshed«.

UNG SMED I ODENSE

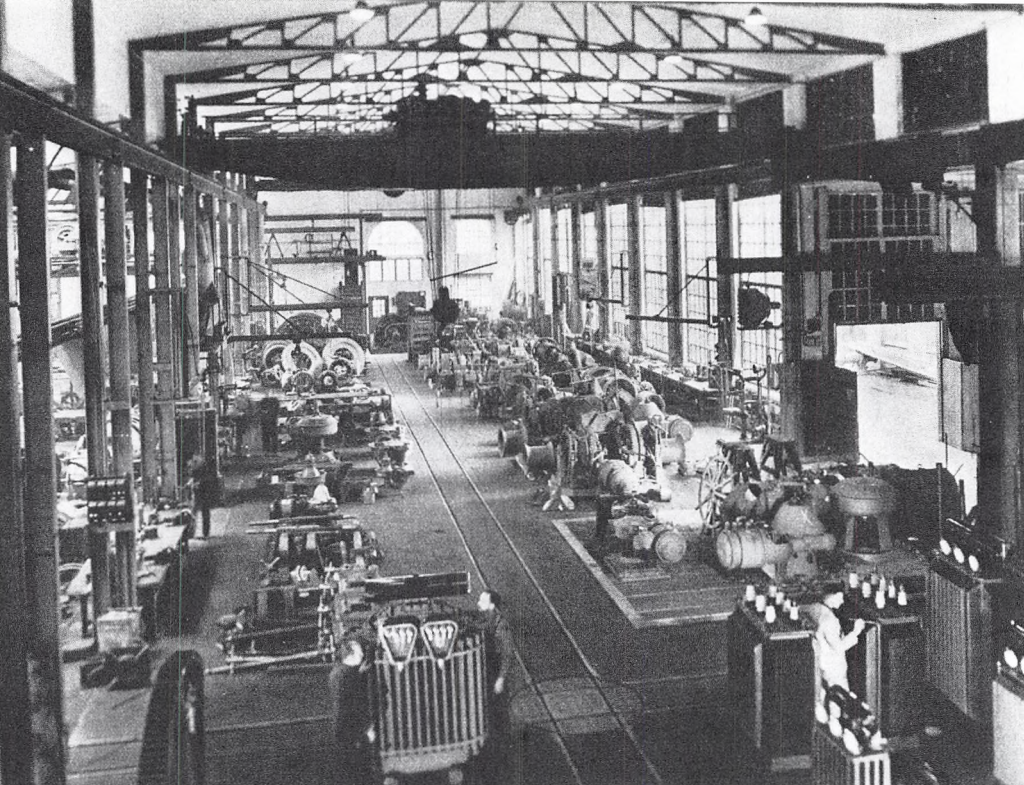
Det var med virkelig vemod, at vi unge arbejdere forlod højskolen i Esbjerg. Vi følte, at det var et meget vigtigt afsnit af vores liv, som vi dermed sluttede. Selv følte jeg mig ladet op med ukendte kræfter, med ny viden og med lyst til livet. Hvordan min vej skulle løbe, kunne jeg ikke vide noget om. Skulle jeg selv engang blive, hvad Bomholt havde kaldt det »organisatoriske menneske«? Jeg havde jo hidtil kun været medlem af en klub. Men jeg var klar over, at fagforeningsarbejde og politik var noget, som ville optage mig. Gamle Sundbos ildfuldhed og hans ihærdighed havde åbnet mit sind for disse felter. Det var ham, der havde drejet mig op i vinden.

Men jeg følte samtidig, at der var sket noget rent personligt og menneskeligt med mig, ligesom det var sket med så mange andre af eleverne. Vi unge arbejdere var i virkeligheden meget generte. Vi havde vel også en følelse af mindreværd. Vi fra de større byer havde fået denne følelse ved at se, hvordan de fine og de rige levede og opførte sig. Vi arbejdere blev ofte betragtet fra oven og nedefter. Vi ejede ikke overklassens og borgerskabets selvsikkerhed. Det hang nok også sammen med, at vi endnu var så unge.

Men højskolen var med til at fjerne vores generthed. Vi fik formindsket vores mindreværdsfølelse. Vi lærte at blive dristige i debatten. Vi fik indpodet en bestandig spore til selvstudium, og vi følte, at vi hver for sig var led i en lang, lang kæde. Vi vidste, at vi var medlemmer af en hær på fremmarch, en folkebevægelse hvis ideer var som gnister, der tændte noget i os. Kammeraterne på skolen omformede hinanden. Vi kom fra alle kanter af landet, fra alle professioner. Livet sammen havde gjort os til andre mennesker.

Vi skulle nu gå lige ud i en virkelighed, som gav os alle en ny, barsk viden. Dansk Arbejdsgiverforening havde her i foråret 1925 stillet

En ældre montagehal hos Thomas B. Thrige.

hårde betingelser for at forny overenskomsterne. Jeg røg lige ind i en lockout-situation og måtte melde mig arbejdsløs. Da jeg tilhørte de konfliktberørte, fik jeg kun en efter forholdene mindre understøttelse.

Den socialdemokratiske mindretalsregering måtte under Staunings ledelse føle sig tvunget til at få konflikten standset. Statsministeren lod udarbejde et provisorisk lovforslag, der gav mulighed for nedsættelse af en voldgiftsret med myndighed til at afgøre den standende strid. Det var første gang, jeg oplevede og forstod betydningen af, at parterne på arbejdsmarkedet selv bør ordne deres egne løn- og arbejdsforhold – eller lade konflikten løbe videre, mens der forhandles om at nå en forligsmæssig ordning. Uden tvivl stod Det radikale Venstre bag fremsættelsen af dette forslag. Godt, at det aldrig blev vedtaget!

Forligsinstitutionen under ledelse af formanden, handelsministeriets departementschef, Johs. Dalhoff, fik udarbejdet et mæglingsforslag. Arbejdsmændenes formand, Michael Christian Lyngsie, havde fortsat kampen og udvidet den gennem en almindelig transportarbejderstrejke på trods af, at De samvirkende Fagforbund og 22 af dets forbund ville have udnyttet fredsmulighederne. Denne strid var Dan-

marks hidtil største arbejdskamp. Den medførte et tab på over 4 millioner arbejdsdage. Ikke mindst takket være Dalhoffs indsats lykkedes det at få forslaget gennemført og accepteret af Lyngsie. Dagen efter grundlovsdag kunne arbejdet gå i gang igen.

Få dage efter at lockouten blev afsluttet, fik jeg igen arbejde som drejer hos Thomas B. Thrige i Odense. Virksomheden var nu begyndt på en seriefabrikation af skibsspil og styremaskiner. Det gik noget op og ned for Thomas B. Thrige, fordi vilkårene for afsætningen af virksomhedens produktion skiftede. Men jeg havde da held til at bevare mit arbejde ret konstant de næste 8 år. Hos Thrige arbejdede vi med finere tolerancer end hos Allerup. Det kunne dreje sig om tolerancer på hundrededele millimeter. Produktionen var lagt an som seriefremstilling og derfor bedre tilrettelagt. Det betød, at vi havde bedre forlønsmuligheder.

I løbet af 1925, da det gik betydelig bedre for Thomas B. Thrige, var vi godt i gang med den nye fabrikation til mange ordregivende værfter, både i Danmark og i udlandet, særlig til hollandske værfter. Jeg følte, at jeg havde fået økonomisk fodfæste og kunne se fremtiden nogenlunde sikkert i møde, i hvert fald så meget, at jeg mente at kunne klare et ægteskab, selv om det afgjort måtte bygge på stor sparsommelighed. Jeg vidste også, at den pige, jeg gik ind i ægteskabet med, var i stand til at bidrage til den fælles økonomi.

Jeg giftede mig med tegnersken Viola Henriksen, hvis forældre var gode, trofaste socialdemokrater. Anna og Carl Henriksen arbejdede på Dessaus væverier i Odense. Hele deres liv hørte de til den holdbare kerne i arbejderbevægelsen. Skønt væverne vel var nogle af de dårligst lønnede arbejdere, lykkedes det Anna og Carl at erhverve sig grund og hus med to lejligheder på Langelinie nr. 100, øst for Odense ås sydlige løb – for under 10.000 kr! De var to om indtjeningen, så de behøvede just ikke at inlade sig på vævernes almindelige »forretning«: at tage nogle stykker vævestof med hjem, stramt rullet om kroppen, så det ikke vakte unødigt opsigt ved fabriksporten. »Jamen, det er da en selvfølge, at man handler det sted, hvor man arbejder – ellers bliver fabrikanten gram i hu!« hed det.

De første år havde Viola plads i en broderiforretning. I kraft af sin kunstneriske evne var hun meget dygtig til at brodere, så hun var også i stand til at frembringe forretningens varer. På flere af livets områder

udfoldede hun sine talenter. Rundt om hænger mange malerier, der er udført af hende, men er signeret med hendes kunstnernavn Lola Mari. For et gemyt med følsomhed og fantasi blev den tilværelse, jeg kunne byde hende, ikke just et liv i lyst og leg. Jeg blev i stadig højere grad optaget af livet uden for hjemmet, efterhånden som jeg blev mere og mere engageret i fagforeningsarbejde og politisk virksomhed.

På baggrund af hvad jeg havde lært i Esbjerg, begyndte jeg at tage del i det faglige og politiske arbejde. Smedenes klub hos Thrige valgte mig til sekretær og statistikfører. Jeg blev i stigende grad talsmand for mine kammerater hos Thrige. Værkstedsledelsen så ikke altid med milde øjne på mit virke. Særlig havde værkføreren, Chr. Olsen, et horn i siden på mig. Engang i 1927 havde Smedeforbundet arrangeret et bedriftsrådkursus på Esbjerg Arbejderhøjskole. Uden tilladelse fra værkstedsledelsen deltog jeg i dette kursus. Måske var det baggrunden for, at jeg i en nedgangsperiode røg ud trods den anciennitet, jeg havde oparbejdet. Jeg gik dog ikke arbejdsløs hele tiden. En væsentlig del af denne periode tog jeg arbejde på Sojakagefabrikken i København, hvor M. P. Allerups Eftf. var i gang med at bygge nogle beholdere. Hellere være i arbejde i København end gå arbejdsløs i Odense! Men det var ikke morsomt som forholdsvis nygift at være tvunget til at tjene pengene langt væk fra sin hjemby.

Min »karantænetid« sluttede dog med, at jeg blev genantaget hos Thrige. Desværre måtte jeg stadig være i skærpet beredskab i forhold til værkfører Chr. Olsen. Han ville hævde virksomhedens interesser ved at søge at presse priserne på arbejdet. Det betød, at det var svært for os at opnå en normal fortjeneste. Det var vanskeligt at få sandfærdige oplysninger om akkorderne, når nytillkomne arbejdere skulle have arbejde overdraget. Chr. Olsen noterede stykpriserne ned i en lille sort bog. Han manipulerede uden tvivl med tallene, og det var altid i firmaets favør. Han var personlig et venligt menneske, men firmaets profitpolitik havde tvunget ham ud i rollen som den hårdhuede arbejdsleder.

Jeg kunne ikke tie, når der skete overgreb af den ene eller den anden art. Jeg er sikker på, at jeg var røget ud igen, hvis min stilling hos Thrige ikke var blevet ændret. Der skete nemlig det, at jeg i 1931 blev valgt som tillidsmand i maskinværkstedet og samtidig fællestillidsmand for alle Smedeforbundets medlemmer hos Thrige. Alle-

Administrerende direktør hos Thrige, Chr. Ørnberg.

rede dagen efter, at jeg var valgt, forsøgte værkstedsledelsen at få mig afskediget. Virksomhedens direktør, Chr. Ørnberg, ville dog ikke være med hertil. Han udtalte, at jeg i hvert fald ikke kunne blive værre end den afgåede tillidsmand, Victor Jepsen. Ørnberg lærte også at værdsætte min holdning til virksomheden. Dengang som senere havde jeg den opfattelse, at en stabil produktion gav mulighed for vedblivende beskæftigelse. Det betød naturligvis ikke, at jeg på nogen måde slækkede på mine anstrengelser for at varetage mine kollegers interesser – selv om man chikanerede mig ned i løn!

Jeg søgte også at skaffe de ufaglærte arbejdere, der udførte tidligere smedearbejde, den samme løn som smedene. Vi kunne ikke tilgive arbejdsmændene, at de fulgte Lyngsies parole: »Alt, hvad en arbejdsmand kan udføre, skal han påtage sig!« I ensom majestæt forhandlede Ørnberg og Kjærbøl om anvendelse af ufaglærte til lavere løn end smedene. Det endte med en større middag på Grand Hotel. Det eneste, vi fik at vide, var en kort besked fra Kjærbøl: »Jeg regner med, at mit besøg på virksomheden har haft en gavnlig indflydelse.«

Direktør Chr. Ørnberg var en myndig, autoritær skikkelse. Skulle tillidsmændene tale med ham, skete det ved, at man stod foran hans skrivebord. Hvad man fremførte stående, blev af den siddende direktør allernådigst noteret ned. Det ville så blive »gjort til genstand for en nærmere undersøgelse«. Chr. Ørnberg havde været ansat hos Thrige

siden 1904, da han begyndte som fuldmægtig. Hvad Thrige manglede, havde Ørnberg. Han forstod sig på praktisk administration og forretningsmæssig ledelse. Det indså Thrige og havde efterhånden overladt Ørnberg mere og mere af den daglige ledelse. Det gjaldt den indre organisation og forholdet til medarbejderne, og det gjaldt forholdet til kunder og leverandører. Chr. Ørnberg var adm. direktør fra 1927 til han døde i 1938, få måneder efter Thomas B. Thrige. Ørnberg var for så vidt ens over for alle. Han havde jo sin meget store andel i virksomhedens hele vækst. Var Thrige den geniale opfinder, tekniker og organisator, så var Ørnberg den forretningsmæssige, dygtige leder, som firmaet ikke kunne have undværet. Hans selvfølelse var da på en måde berettiget. Han *følte* sig som lederen og følte lederens forpligtelser. Også funktionærerne havde at stå ret for ham. Også med dem hersede han. De skulle ikke være finere end arbejderne i forholdet til ham. Det hændte, at han kaldte dem ind og gav dem en reprimande, uanset der var repræsentanter for arbejderne til stede. Faderligt kunne han lade dem forstå, at de nok om morgenen kunne hænge deres hatte på knagerækken – men det var da ikke meningen, at de samtidig skulle efterlade hjernen samme sted!

Direktør Ørnberg vogtede altid nøjeregnende over omkostningerne. Han var ikke uden lune i vore forhandlinger. Jeg fremførte engang et lønkrav for de montører, der rejste rundt i landet for at installere transformere, elevatorer o.l. Han afviste kategorisk kravet. Hvorfor i alverden skulle de dog have lønforhøjelse? De herrer var aflønnet som stationsforstandere! Jo, Ørnberg var en af de hårde negle. Det var sikkert også på mange områder nødvendigt, hvis virksomheden skulle køre. Han havde fuldt op at gøre og lagde sine fremragende evner som administrator og handelsekspert for dagen. Uden Chr. Ørnberg tror jeg ikke, at virksomheden havde været i konstant vækst.

Jeg lærte i virkeligheden meget af Chr. Ørnberg, uden at han vel selv var klar over det. Jeg studerede ham under vore forhandlinger og søgte at sætte mig ind i hans psyke. Derved blev jeg i stand til at spille på hans svage sider og lærte at gå op imod ham, når der skulle tales stærke ord og anslås de hårde strenge. Jeg kunne belære ham om grundreglerne i demokrati og principperne i arbejdsret. Jeg blev i stand til at forstå, at når vi begge overholdt reglerne, gjaldt det om at bringe krav og modkrav over for hinanden. Når dette blev gjort med forstandighed fra begge sider, var vi i stand til at påbegynde en saglig argumentation for hver sine synspunkter, selvfølgelig i den hensigt

Fabriker Thomas B. Thrige og direktør Chr. Ørnberg o. 1930.

at overbevise den anden om rigtigheden af ens egne betragtninger. Meningen måtte være at nå frem til et kompromis. Næste fase var så for mit vedkommende at søge dette kompromis godtaget af mine kolleger. Desværre blev akkorderne beskåret hos Thrige. Man mente, at alt var godt, når arbejdernes fortjeneste lå ud over en »normal« akkordfortjeneste. Man fik derfor heller ikke arbejderne med på at øge produktiviteten. Man sparede på ørene og lod dalerne rulle. Jo, det var en lavpandet fabrikantpolitik.

Jeg har også som fællestillidsmand oplevet fabrikant Thomas B. Thrige på nærmere hold. Han var sidst i tresserne. Gennem en periode på 40 år havde Thomas Barfoed Thrige øvet en livsgerning på hele elektricitetsområdet. Lige fra han voksede op i et lærerhjem i Klaregade, havde han virket udelukkende med fysik, matematik og teknik. Han havde gået på Mulernes Legatskole, var blevet udlært som smed hos mester J. Friis i Odense og havde derefter arbejdet både hos Burmeister & Wain i København, i Frankrig og Tyskland. Han tog maskinisteksamen i 1886 og rejste senere til USA, hvor det lykkedes ham at få ansættelse i 3 år hos den berømte opfinder Thomas Alva Edison. Derefter virkede han et par år hos General Electric.

1. januar 1894 begyndte Thrige sin egen virksomhed i Odense. Det var et lille, all round værksted for elektrisk og mekanisk arbejde, centralvarmeanlæg og vand- og gasinstallation. Værkstedet lå i Kongensgade og beskæftigede 3 mand. Firmaet fik navnet Thomas B. Thrige – det mindede om det store forbilledes firmanavn: Thomas A. Edison. Det fremstillede mange cykler, men Thrige ville først og fremmest specialisere sig i elektroteknik. Og hurtigt gik han i gang med jævnstrømsmotorer, elevatorspil og kraftoverføringsanlæg. Thrige tegnede, fabrikerede og solgte selv elektromotorer og dynamoer, der blev virksomhedens speciale. Dertil kom senere generatorer og transformatorer. Kort før jeg kom til Thomas B. Thrige, havde man påbegyndt fabrikation af elektriske skibsudrustninger og elektromekaniske maskiner. I 1910 havde Thrige startet Automobilfabrikken Thrige, som 8 år senere indgik i Akts. De forenede Automobilfabriker, hvis biler bar navnet Triangel. Filialer blev grundlagt flere steder i verden. I 1930 overtog Thrige aktiemajoriteten i vognfabrikken Scania i Randers og moderniserede den.

Da Thomas B. Thrige døde i 1938, 72 år gammel, efterlod han sig en blomstrende virksomhed af verdensformat, der beskæftigede 1500 funktionærer og arbejdere. Fondet, han havde oprettet til gavn for dansk industri og håndværk, bar hans navn. Han havde elsket sin fødeby, hvad der bl.a. gav sig udtryk i, at han i anledning af H. C. Andersens 125 års dag 1930 skænkede betydelige midler til opførelse af H. C. Andersen-Mindehallen, der blev smykket med freskomalerier af Niels Larsen Stevns. Thomas B. Thrige havde forstået at forene fantasi med strenge krav til minutios nøjagtighed, når det drejede sig om teknik. Han havde sansen for tidens krav og for industriproduktionens inderste væsen. Ivar Egebjerg skrev med megen ret i 1944 ved

virksomhedens 50-års jubilæum: »Tiden bar med og gjorde sit til at fremme væksten. Men vinden blæser for alle, og de muligheder, der åbnede sig for fabrikant Thrige, stod også åbne for andre.«

At være driftsleder hos Thrige kan ikke have været nogen let opgave. Man skiftede ret ofte driftsleder. Mens jeg var tillidsmand, hændte det, at Thomas B. Thrige selv fungerede. Jeg fik absolut indtryk af, at han var den udprægede tekniker af opfindertypen med fin sans for alt, hvad der vedrørte denne side af produktionen. Maskinparken forstod han sig på. Men det overraskede mig meget, at han lod til fuldstændig at mangle sans for psykologi, for hele den menneskelige side af fabrikationen. I løn- og arbejdsforhandlinger optrådte han efter min mening meget småligt og uforstandigt. Han afslørede heller ikke nogen venlig holdning til organisationerne. På en måde var han jo – og måtte være det – en enspænder.

Vi på arbejderfronten følte, at det var en ret hård politik, man førte over for os. Den var heller ikke klog. Den medførte nemlig for mange, i virkeligheden unødige, forstyrrelser og en del spontane strejker. Mand og mand imellem var det et stående mundheld i Odense, at hvis der ikke én gang om ugen forekom en ulovlig og uvarslet strejke hos Thrige, så var der sygdom i huset. Der kunne let opstå en konflikt. Det kunne jo også af og til være meget befriende at komme ud og »få sig en dag«. Vi arbejdede 48 timer om ugen; også om lørdagen. I 1926 måtte vi på arbejdsfordeling ned på 36 timer. Det var en ordrefattig tid.

Alt dette udelukkede ikke, at vi følte, Thrige var en personlighed af de usædvanlige. Ved sin død efterlod han sig et uforglemmeligt minde, ikke alene som en enestående pioner på hele det elektriske produktionsområde, men også som den store fabrikant, der gavnede sin fødeby og skabte store muligheder for arbejde til mange mennesker og for hjembringelse af udenlandsk valuta til landet.

De stærke brydninger i arbejderbevægelsen i årene 1920-30 måtte for en ung smed blive en stærk tilskyndelse til at følge med i fagforeningsarbejde og i politik. Fagbevægelsens grundvold var de enkelte medlemmer. Og de enkelte organisationer ønskede at holde sammen, at danne et fællesskab. Dette fællesskab kunne også styrkes ved at bekæmpe al splittelse. Jeg har altid været imod splittelse i arbejderbevægelsen og har været stærk tilhænger af den faglige enhed, både i organisationen, og – når det gjaldt – ideen. I Danmark har arbejder-

bevægelsen heldigvis kun sjældent været delt op på grund af politiske eller religiøse meningsforskelle.

Den første splittelsesbevægelse, jeg mødte, var syndikalismen. Denne bevægelse ville gøre sig gældende i årene 1910-20. Den stammer fra Frankrig, hvor ordet *syndicat* ikke alene betyder »institution« eller »organisation« i almindelighed, men også »fagforening«. For denne bevægelse var klassekampen og revolutionen ikke en politisk kamp, men alene en rent økonomisk kamp. Denne kamp skal først og fremmest finde sted igennem fagforeningerne. Man vil ændre hele samfundet og afskaffe den økonomiske ulighed under kapitalismen, først og fremmest igennem hvad man kalder »direkte aktion«, idet man ved hjælp af strejker og sabotage skal erobre samfundet ved direkte at overtage produktionsmidlerne.

Fagorganisationerne skulle anvendes som kamporganisationer ved hjælp af uvarslede, gerne ulovlige strejker. Ganske særligt så man efter fransk filosofi *generalstrejken* som den revolutionære aktions endelige mål. De franske syndikalister mente dog, at generalstrejken mere skulle være en *myte*, som skulle ulme i masserne og holde dem vågne. Syndikalisterne ønskede at få magten i de eksisterende fagforeninger for at kunne anvende dem til deres aktioner. I Danmark dannede de i 1910 Fagoppositionens Sammenslutning, der arbejdede overalt i landet i afgjort opposition til landsorganisationen De samvirkende Fagforbund. Fagoppositionens Sammenslutning blev dog den rene ynke. Man fik aldrig mere end 4.000 medlemmer. Til gengæld forstod syndikalisterne at organisere store protestmøder og at tilrettelægge en bestemt taktik, der gik ud på at sværte fagbevægelsens ledere for at fremkalde mistillid til dem, og at indpode kamplyst i folk for derved at forvirre forsamlinger, der ellers bestod af rolige danske arbejdere.

Efter den første verdenskrig forsøgte arbejdsgiverne at gennemføre lønreduktioner. Dette gødede jordbunden for dem, der ville sætte raske strejker i gang. Syndikalisterne bekæmpede tanken om 5-årige overenskomster, og da man så blev nødt til at indgå sådanne overenskomster, propagerede de ivrigt for at gennemføre industriforbund. Denne tanke må vi jo i dag indrømme var rigtig. Man må også erkende, at de faglige diskussioner blev ganske livfulde, fordi syndikalisterne deltog i dem. Det socialdemokratiske parti og De samvirkende Fagforbund var enige om at afvise hele denne form for opposition. Man ville foretrække de praktiske resultater af det faglige og politiske samarbejde mellem fagbevægelsen og Socialdemokratiet.

Jeg oplevede i 1920-erne en pudsig konfrontation mellem en syndikalist og en stor faglig leder. Det var under et møde i Smedeforbundets Odense-afdeling, hvor forbundets formand J. A. Hansen skulle tale. Han skulle gyde olie på de fynske smedes oprørte bølger under en konflikttilstand på arbejdsmarkedet. Forud for mødet havde syndikalisterne tilrettelagt slagets gang indtil den mindste detalje – troede de da. Oppositionens ordfører var udpeget. Han skulle, straks efter at smedeformanden havde redegjort for den faglige situation, begære ordet og fra talerstolen anlægge den syndikalistiske tone.

Folkets Hus var spækket til bristepunktet. Det var med store forventninger, man stirrede på syndikalisternes ordfører, da han stod på talerstolen for at kritisere smedenes landsformand i højstegen person. Han var tydelig nervøs. Hans blik flakkede ud over den store masse af ansigter. Da blev han så lammet, at det ikke var ham muligt at få en eneste lyd over sine læber. Han stod stum på talerstolen. Efter et par minutters forløb måtte han stille forlade den og sætte sig ned på sin plads. Da rejste en ung københavner sig. Det var den senere sygekasseleder i Dalum ved Odense, Viggo Møller. Han gik lige over til den »stumme« syndikalist og sagde højt, så hele salen kunne høre det: »Det var en ordentlig skideballe, du gav J. A. Hansen!« – og i samme sekund lo alle smedene, så hele salen gjaldede. Med denne latterbølge skyllede Odense-smedene syndikalisterne ud af deres by. Det varede heller ikke længe, før de var helt ude af den danske fagbevægelse.

Jeg tog mere og mere del i arbejderbevægelsens foreningsarbejde i byen. Når jeg havde anledning dertil, tog jeg ordet på de forskellige møder. Mine indlæg var nok præget af en vis kritisk holdning til den traditionelle ledelse, vel også af en vis radikalistisk indstilling, særlig på grund af den store arbejdsløshed. Der blev igen dannet en lokal »fagopposition«, hvis ledere anglede efter min tilslutning. De troede, at jeg på grund af min kritiske holdning var deres mand. Men de havde ikke forstået, at jeg – selv om jeg havde en kritisk indstilling – var så absolut imod enhver form for splittelse. Kommunisterne var jo ved at rykke frem. Danmarks kommunistiske Parti, der var oprettet i 1918 som en afdeling af den kommunistiske Internationale, Komintern, fik i 1932 valgt to kandidater i Folketinget, den ene var Aksel Larsen, medlem af tinget og partiets formand i årene 1932-58.

En dag mødte jeg direktør Ørnberg nede på Nørrebro. Han fortalte mig, at han havde haft besøg af nogle folk fra »fagoppositionen«. De havde sagt, at de var utilfredse med, at der hos Thrige var en hel del

overarbejde, når man nu havde arbejdsløse gående. Man burde ansætte nogle af dem i stedet for. Jeg bebrejdede Ørnberg, at han overhovedet havde indladt sig i forhandling med selvbestaltede repræsentanter for en tilfældig flok kommunister og utilfredse socialdemokrater. Det var ikke engang sikkert, at de folk, der havde været hos ham, overhovedet var smede! Skulle der forhandles arbejdsproblemer på virksomheden, burde det alene være med os tillidsmænd! »Nå, ja,« brummede Ørnberg, »det kan De sgu ha' ret i! Men nu har jeg altså hørt på dem, og de er gået igen. Skal der forhandles, så er det da klart, det skal ske gennem tillidsmændene og gennem organisationen!«

I 1931 gik Vilh. Werner af som formand for afdelingen. Hans efterfølger blev fællestillidsmanden hos Ths. B. Thrige, Carl Frank, til kasserer blev valgt Jens Jensen, der ligesom jeg havde lært hos M. P. Allerups Eftf., og selv blev jeg valgt til næstformand for afdelingen. Jeg var særligt optaget af at sætte aktiviteter i gang, som kunne gavne de arbejdsløse medlemmer. Samtidig stod jeg ved Carl Franks side og kæmpede imod fagoppositionen, som jeg sagde repræsenterede »de mislykkede individers undergravende virksomhed«! Vi erfarede næsten dagligt, hvordan denne kommunistisk orienterede undergravning virkede. Jeg tog ordet imod dem og bekæmpede dem, hvor jeg kunne.

Det var en farlig sejlads, vi var ude på. Vi fik orientering om, at den organiserede fagopposition midt i vort store arbejde på at løse problemerne med overenskomstforhandlinger og arbejdsløshed lagde op til et angreb på formanden, hvis beretning man ville søge at få forkastet ved den kommende generalforsamling, vist nok i 1932.

Vi i bestyrelsen kendte til disse bestræbelser, og vores første anstrengelse gik ud på at søge at få valgt en dirigent, der kunne beherske mødet og bringe orden i tingene, og som vidste, hvad det var, oppositionen var ude på. På generalforsamlingen foreslog bestyrelsen derfor, at man til dirigent valgte tillidsmand Chr. Jensen fra smedien hos Ths. B. Thrige. Han var en nøgtern og afbalanceret fagforeningsmand, tilmed en meget dygtig fagarbejder både på praktiske og teoretiske felter, og havde i mange år virket som lærer på Teknisk Skole. Han var i øvrigt far til skuespillerinden Gerda Gilboe, der et par år efter debuterede i Århus som fru Larsen i Melodien der blev væk.

Vi havde held til at få Chr. Jensen valgt til dirigent. Da Carl Frank havde aflagt sin beretning, rykkede oppositionen frem på talerstolen

én efter én. Der var ikke så lidt larm i lokalet, og forsamlingen lagde stor talelyst for dagen. Bestyrelsens medlemmer var naturligvis spændt på, hvad resultatet af afstemningen ville blive. Ville formandens beretning virkelig blive forkastet? Det ville i så fald betyde, at han og hele bestyrelsen måtte træde tilbage. Vi havde ikke lagt nogen planer på forhånd. Men det hang nok sammen med, at Chr. Jensen ikke et øjeblik tvivlede på udfaldet. Han kørte som dirigent løbet ret hårdt. I stedet for at sætte protokol og beretning under afstemning, meddelte han den undrende forsamling følgende: »Så tager vi det skrevne og det sagte til efterretning!« Stemningen steg nu til kogepunktet. En række af de særlig radikale medlemmer forlangte ordet til forretningsordenen. De kom på talerstolen og slyngede de groveste beskyldninger ud mod dirigenten, der uanfægtet sad ved sit bord og tog mod den ene skylle efter den anden. Da han, efter at oppositionens galde var udgydt, tog ordet fra talerstolen, herskede der stor spænding i forsamlingen. Hvordan ville Chr. Jensen klare den situation? Han meddelte koldblodigt, at han fastholdt den afgørelse, han havde truffet. De indlæg, der var kommet til forretningsordenen, havde ikke overbevist ham om, at han som dirigent havde handlet forkert. Nej, hvad nytte skulle en afstemning egentlig være til – og hvad skulle den afgøre? »Det, der står i protokollen,« sagde han, »lader sig jo ikke omskrive! Og det der er sagt på generalforsamlingen, kan ikke tilbagekaldes. Derfor vil en afstemning være ganske ulogisk.«

Det var helt tydeligt, at kun et mindretal i forsamlingen, oven i købet et lille mindretal, var indstillet på at styrte bestyrelsen. Flertallet var enig med dirigenten i hans fremgangsmåde. Men naturligvis var det en speget situation. Dirigenten løste den jo ikke ved at følge de almindelige demokratiske spilleregler for et møde. Men det var for os en fornuftig handling af dirigenten, fordi han i kraft af sit instinkt så, at der måtte handles utraditionelt. Og baggrunden herfor var jo, at oppositionen gennem sit aftalte spil forud for generalforsamlingen havde søgt at udnytte demokratiet *ud over dets grænse*. Hvis demokrati skal være grundlaget for et samfund, også i fremtiden, må de enkelte medborgere pålægge sig en frivillig disciplin, således at demokratiets spilleregler overholdes og alt lægges åbent frem uden et på forhånd aftalt spil. I et folkestyre må man være tilgængelig for *alle* synspunkter og for andres meninger, inden man tager sin endelige beslutning om en sags afgørelse. Alt andet er ensbetydende med det, som vi i vore dage kalder »folkedemokrati«.

Min deltagelse i alt dette og ganske særligt min virksomhed som tillidsmand hos Thomas B. Thrige bevirkede, at de odenseanske arbejdere efterhånden fandt mig egnet til andre tillidshverv. Jeg blev valgt til posten som smedenes repræsentant i fællesorganisationen De samvirkende Fagforeninger i Odense. Carl Frank måtte som afdelingsformand næsten daglig slås med kommunisterne. Det var et stærkt, psykisk pres for ham. Han kunne ikke holde til denne kamp, hvor man hver morgen var nødt til at kridte støvlerne. Carl Frank søgte derfor stillingen som rejserevisor for Smedeforbundet og fik den. Derefter fik jeg så stillingen som afdelingsformand, dog først efter et kampvalg. Det var i 1933.

Som formand skulle jeg tage mig af konflikter og overenskomster sammen med administration, deltage i mæglingsmøder og anden mødevirksomhed. Der var nok at gøre – for 85 kr. om ugen. Ved siden af skulle jeg deltage i arbejdsløshedskassens administration, selv om Jens Jensen som fastlønnet kasserer havde det egentlige ansvar på dette felt. Han blev assisteret af en dygtig mand, grovsmed Robert Heimann, der i sit hoved rummede alle medlemsnumrene på de arbejdsløse. Hele arbejdet var mere end nok selv for tre mand. Af afdelingens op mod 1600 medlemmer var halvdelen arbejdsløse. Disse arbejdsløse skulle komme tre gange om ugen til kontrol, nemlig mandag, onsdag og fredag. Om fredagen skulle der udbetales understøttelse. Fagforeningsbøgerne skulle skrives ud, og der skulle tælles dage. Det kunne være noget af en rebus. Men vi fik hold på det. Mange af medlemmerne trængte til en lille snak, et godt råd eller måske en form for ekstra hjælp. Man var godt træt efter de mange samtaler. Og man kunne heller ikke undgå at leve med i mange af de skæbner, man hørte om eller blev draget ind i.

Jeg satte også mange kræfter ind på at skaffe arbejde i byen. En af de første store opgaver, jeg måtte tage fat på, var at medvirke til at få sat det standsede Odense Stålskibsværft i gang igen. Skibsreder A. P. Møller havde tilbudt at sætte to skibe i ordre. Men han ville have et nedslag i priserne. Jeg havde nogle hårde forhandlinger med den nye værftsdirektør, Erik Ringsted, og direktør M. A. Westh, der var blevet direktør i Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jernindustrien. De krævede et nedslag i lønningerne. Ved min side havde jeg tillidsmanden, kaldet »Baronen«. Vi fik et kompromis i stand, hvorefter lønningerne skulle nedsættes med 5 pct. Derefter havde vi nogle knaldhårde drøftelser med smedene på værftet. Jeg måtte meddele

Et rørsjak hos D. E. C., Dansk Electricitets Compagni, i Odense o. 1932 ved opførelsen af Bredstengård. Foran t. v. min broder, Carl, øv. t. v. Daniel Hansen, søn af afdelingens revisor i mere end 30 år, Frederik Hansen.

dem, at jeg som forhandler *havde* afsluttet aftalen med værftet. Rent faktisk var deres opgave alene den: at tage resultatet til efterretning!

Sammen med »Baronen« tog jeg ansvaret for og risikoen ved på den måde at lade smedenes Odense-afdeling hæfte for sagen. Og sammen tog vi derefter de øretæver, der faldt. Hvis forhandlingsresultatet skulle have været behandlet af værftets egne smede på et klubmøde, er jeg sikker på, at det var blevet forkastet! For mig var det helt afgørende at bidrage til at få værftet i gang igen og få afværget en del af den store arbejdsløshed. Derfor tog vi også skraldet. Uroen ebbede dog ud i løbet af en 14 dages tid. Resultatet var nu ikke så helt dårligt endda, for smedenes fortjenester blev ikke særlig påvirket af aftalen.

Men: mere vil have mere – og værftets ledelse ønskede at presse os yderligere. Nedslaget i lønningerne skulle kun reelt gælde arbejdet med de to skibe, der havde været tale om. Vi havde rakt værftets ledelse en lillefinger. Bagefter ville man have hele hånden! Westh var en yderst dreven forhandler, en gammel rotte i faget. Han havde selv været skibsbygger og tillidsmand, før han rykkede op i direktørstolen på Odense Stålskibsværft. Skibene skulle dengang nittes sammen. Da man ved værftets grundlæggelse skulle sætte de første priser på nitning, havde Westh accepteret, at folkene skrev lidt rigeligt med nagler på deres akkordsedler. Det betød en god fortjeneste for arbejderne. Da man derefter skulle forhandle for at finde frem til den rigtige stykpris ved bygningen af andre skibe, blev der strid. Westh havde sin trumf i baghånden: han påviste over for nitternes tillidsmand, at hvis nitternes tidligere akkordopgørelser var rigtige, var der slået så mange nagler i de første skibe, at de simpelt hen allerede ved stabelafløbningen ville være sunket til havets bund! Han opnåede derved at få forhandlingerne ført nærmere den virkelige verden.

I de tre år, jeg var formand for Odense-afdelingen, fik jeg bilagt flere konflikter, der havde stået på i temmelig lang tid. Det drejede sig om en del virksomheder, hvor man beskæftigede uorganiseret arbejdskraft. Efterhånden fik vi disse smede organiseret, og vi fik overenskomster med bl. a. plovfabrikkerne Fraugde og Sanderum og med geværfabrikken i Otterup. I de indgåede overenskomster fik jeg indsat en paragraf, hvorefter virksomheden kun måtte beskæftige medlemmer af Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund. Og efterhånden fik jeg da skabt ordnede forhold på de fleste virksomheder, der arbejdede i

Odense-afdelingens område. Ja, tilmed blev der oprettet overenskomst med et stort antal virksomheder, der ikke var tilsluttet nogen arbejdsgiverforening. Det var ikke så store lønninger, det drejede sig om: 110-125 øre i timen. Men der blev indsat bestemmelser om regulering efter det bevægelige lønsystem, så den enkelte arbejder kunne opnå højere løn efter duelighed, kvalifikationer eller anciennitet.

Jeg fik efterhånden på mange måder skik på afdelingen. Også på overenskomstområdet skete der en ændring. Det var efterhånden næsten blevet sædvane, at Odense-smedene forkastede forslagene til fornyelse af overenskomsterne, som oftest med stor majoritet. Særlig gjaldt det, når resultatet var produceret af statens forligsmand. Da der i 1934 udsendtes et mæglingsforslag, arbejdede jeg det igennem på kryds og tværs. Jeg fandt, at det burde vedtages, og i min forelæggelsestale fortolkede og motiverede jeg forslaget indgående for forsamlingen. Der var tilsyneladende som sædvanlig en stærk opposition. Men flertallet af forsamlingen fulgte mig, og forslaget vedtoges.

Mit arbejde som afdelingsformand i Odense gav en vis genlyd i forbundets ledelse. Man så, at der skete noget hos os. Ikke mindst lagde man mærke til de mange, lokale overenskomstfornyelser og -oprettelser. Da forbundsformanden, Johs. Kjærbøl, forlod Smedeforbundet for at blive handelsminister i ministeriet Stauning efter valget sidst i 1935, og Peter Andersen måske skulle efterfølge ham som formand, ville der blive en ledig stilling som sekretær. Kammerater i Odense-afdelingen tilskyndede mig til at lade mig opstille som kandidat til sekretærposten. Også folk fra forbundsledelsen havde snøren ude efter mig. Det var hovedkasserer A. Johansen og den senere næstformand i forbundet, Viggo Jeppesen.

Der blev imidlertid opstillet en halv snes andre kandidater til denne post. Det var derfor ikke med særlig glæde, at jeg under disse omstændigheder lod mig opstille. Hvorfor skulle jeg dog deltage i et slagsmål om denne post? Der var vel folk, som var mere kvalificerede end mig. Der var sikkert også nogle, der havde været forbundsarbejdet nærmere, og som havde mulighed for at opnå flere stemmer.

På den ekstraordinære kongres i Smedeforbundet 30. november 1935 skulle der først og fremmest vælges ny forbundsformand. Det var ikke uden videre på forhånd givet, at næstformanden Peter Andersen skulle være formand. I forbundets interne kreds mente man, at

Leonhard Hansen, der var afdelingsformand i Århus, medlem af forretningsudvalget og desuden folketingsmand, skulle være formand og Peter Andersen fortsat næstformand. Mange mente, at denne kombination ville betyde en styrkelse af forbundets øverste ledelse. Peter Andersen havde selv forud for kongressen givet håndslag på at ville gå ind for Leonhard Hansen. Kongressen var i og for sig også indstillet på at vælge Leonhard Hansen, da han var en dynamisk og indsigtfuld tillidsmand. Dertil kom, at han var en gudbenådet taler.

Der opstod dog nogen forvirring omkring valget, idet kongressens flertal forlangte, at Leonhard Hansen skulle nedlægge sit folketingsmandat. Det ønskede han imidlertid ikke og begrundede det med, at han derved ville svigte sine vælgere. Der fremkom forskellige forslag til besættelse af formandsposten, bl.a. Otto Wolf. Peter Andersen udtalte da, at han ikke kunne vige for hvem som helst – og fastholdt derfor sin kandidatur. Derefter valgte kongressen Peter Andersen som formand, næstformand blev sekretær Vilhelm Christensen.

Valget af Peter Andersen medførte, at Leonhard Hansen som provinsmand ønskede at give københavnernes svar på tiltale. Han nærede uvilje mod de københavnske delegerede, som han mente havde vraget ham som formand. Blandt kandidaterne til sekretærposten var mange københavnere. Nu skulle de få en ordentlig begmand! Jeg blev derfor en brik i Leonhard Hansens spil. Han gik ind for, at sekretærposten skulle besættes med den unge afdelingsformand fra Odense, thi også provinsen burde repræsenteres direkte i den daglige ledelse.

Valget betød i første omgang, at de mange københavnske kandidater måtte bide i græsset. Jeg var dog ikke dermed valgt med kvalificeret majoritet. Der skulle et omvalg til, og det skulle foregå som et valg mellem formanden for Københavns afdeling 11, S. A. Svendsen, og mig. S. A. Svendsen spurgte mig, om jeg ikke kunne tænke mig at trække min kandidatur tilbage, da han jo var langt ældre i gårde. Det havde jeg for så vidt ikke noget imod. Jeg vidste, at Svendsen var en dygtig organisationsmand, der havde skaffet sine medlemmer i industrien fine vilkår. Og jeg tænkte på min gode stilling i Odense. Men først måtte jeg tale med dem, der havde opstillet og anbefalet mig. Af disse gode folk fik jeg bestemt og håndfast besked om, at sådan legede man ikke i det taktiske »pladespil«. Jeg måtte jo være blevet tosset! Resultatet blev, at jeg naturligvis ikke »trak mig«. Valget gav mig et overvældende stemmetal. Umiddelbart efter skulle jeg tiltræde arbejdet i forbundsbygningen på Gl. Kongevej i København.

I SMEDEFORBUNDET

Min værkfører var altså fra nu af Peter Andersen. Han var 58 år, da han her i 1935 blev valgt til forbundsformand af kongressen. Han var født på Møn, men var som ung grovsmed kommet til København i 1899. Her blev han i 1903 medlem af grovsmedenes afdelingsbestyrelse og 6 år senere formand for afdelingen og indvalgt som medlem af forbundets hovedbestyrelse. Efter at han i 1919 var blevet sekretær i forbundet, blev han næstformand i 1926. Han havde gennem årene vundet stor tillid, ikke mindst på grund af sin uanfægtede ro, sin solide og vægtige fremtræden og sine velunderbyggede standpunkter.

Peter Andersen kom til at sidde på formandsposten fra november 1935 til juli 1944. Det lykkedes ham at forny overenskomsten uden ændringer i 1936. Det betød, at jernindustrien fik fordel af at kunne disponere med nogenlunde sikkerhed, når det gjaldt nye ordrer. Metalarbejdernes fordel var på den anden side, at de kunne benytte det bevægelige lønsystem til at skaffe bedre lønninger. Der opstod imidlertid konflikt på det øvrige arbejdsmarked, og smedene blev til deres store vrede draget med ind i en lockout.

I 1937 udviklede overenskomstsituationen sig sådan, at også Centralorganisationen blev omfattet af et fælles mæglingsforslag fra forligsmanden, direktør Erik Dreyer. Selv nægtede jeg at anbefale forslaget til vedtagelse. Det var vist nok ganske uhørt, at en forholdsvis nyvalgt sekretær gik imod ledelsen. Ved urafstemningen forkastede smedene mæglingsforslaget. På grund af sammenkædningsreglerne blev forslaget dog reddet igennem som en del af helheden.

I 1938 blev Jernets arbejdsgivere og arbejdere enige om at forlænge overenskomsten og samtidig give den nogle væsentlige forbedringer for os, idet der skulle ydes et generelt tillæg på 5 pct. til alle lønninger. Dette var et afgjort fremskridt, og æren for dets gennemførelse havde Peter Andersen og Vilhelm Christensen samt Formerforbundets formand Herman Hansen, der da var sekretær i Centralorganisationen.

Peter Andersen, forbundsformand 1935-44.

Før Peter Andersen blev forbundsformand og efterhånden en rodfæstet personlighed i dansk fagbevægelse, var han sekretær i forbundet. Det var, mens Johs. Kjærboel var formand. Peter Andersen tog ofte livtag med den anden sekretær, Vilh. Christensen. Det var ikke så heldigt, at deres indbyrdes forhold var dårligt. De havde fælles kontor på 2. sal i bygningen Gl. Kongevej 6, og de havde i deres kontor placeret sig således, at de sad med ryggen til hinanden. Det gjorde ikke sagen bedre, at de begge var meget morgenstille, for ikke at sige ligeud at de var ret sure ved arbejdstidens begyndelse. Efter frokost var de dog til at komme i nærheden af. Stemningen i deres kontor blev ikke bedre af, at det var gennemgangsløkkale for andre medarbejdere.

Når vi havde lønforhandlinger, benyttede vi Jernsammenslutningens kvartalsstatistik, der altså var udarbejdet af arbejdsgiverne. Det var, før vi i forbundet havde indrettet en særlig afdeling, der indsamlede oplysninger om lønninger og indkomster. Vi fik kun nogle få eksemplarer af Sammenslutningens kvartalsstatistik. Peter Andersen og Vilh. Christensen skulle enes om et enkelt eksemplar, og der var en aftale om, at statistikken skulle anbringes på en ganske bestemt plads. Ved en vis lejlighed havde Vilh. Christensen taget eksemplaret med på en rejse, og da Peter Andersen skulle bruge statistikken, gennemrodede han hele kontoret. Det blev til et mægtigt opgør, da Vilh. Chri-

stensen vendte hjem. De, der hørte opgørets bulder, følte, at hele forbundets fremtid stod på spil! Derefter lagde der sig en iskold tavshed over valpladsen. Og der gik en rum tid, før de to kamphaner genoptog den diplomatiske forbindelse.

Jeg fik straks kontakt med lærlingeuddannelsen, idet jeg blev sekretær i lærlingeudvalget og i rørudvalget, det udvalg hvor vi var ved at opbygge en rørrisliste, der skulle gælde for hele landet. Rørrislisten blev i provinsen reduceret med 6 pct., hvad provinsens rørlæggere var meget misfornøjede med. Sagen blev behandlet på flere kongresser, og den endte med, at vi i forbindelse med en ny overenskomst fik en rørrisliste for hele landet.

Gennem lærlingeudvalget var vi af ministeriet bemyndiget til at undersøge, om værkstederne egnede sig som grundlag for lærlingeuddannelse. På hele dette felt arbejdede jeg sammen med fabrikant, jernstøberier H. B. Heineke fra Kerteminde. Det var ham, der var far til den senere formand for Dansk Arbejdsgiverforening, Svend Heineke. Når Heineke senior og jeg havde været rundt og set på virksomhederne, endte vi altid på en udmærket restaurant, der hed Lucullus. Det var sådan en slags ritual, vi fulgte. Den gamle Heineke var mere rund i det end sønnen og ret faderlig at samarbejde med. Ikke fordi han forærede væk af de midler, han rådede over. Nej, fremskridtene drejede sig kun om 2-ører på hans egen virksomhed i Kerteminde. Men der var tale om fremskridt på lærlingeområdet. Han var med til som førstemand at skabe grundlaget for de reformer i lærlingeuddannelsen, der fandt sted i 1930-erne. Sønnen, Svend Heineke, gik i faderens fodspor og bidrog til de reformer, der i jernindustrien blev lagt til grund for lærlingelovens revision i 1958.

Et af mine første mæglingssmøder fandt sted på Fåborg Jernstøberi, hvor jeg var sammen med Svend Heineke i forhandlingerne. De endte efter 4 timers forløb med, at 30 mand skulle dele 25 øre pr. time! Jeg tør love, at der ikke var nogen særlig begejstring for dette resultat blandt smedene i Fåborg.

Der var inden for jernindustrien mænd, hvis navne havde vægt i forhandlingerne. Det var allesammen mænd, vi kunne samarbejde med fra smedenes side. Det drejede sig foruden H. B. Heineke om Sammenslutningens direktør, civilingeniør M. A. Westh, og direktør Otto Meyer fra Glud og Marstrand.

Dengang herskede der et direktørvælde i Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark, et vælde

som vi dog fra forbundets side ved visse lejligheder vidste at benytte os af! Det bekom nu ikke Arbejdsgiverforeningens formand, fabrikant Hans L. Larsen, særlig godt! Han bedyrede over for mig, at det forhold nok skulle blive ændret. Det skete også, da ingeniør Ove Ravne-mose i 1946 blev direktør i Sammenslutningen. Dermed forsvandt direktørernes håndfaste indflydelse i forretningsudvalget.

Under krigen traf jeg Otto Meyer i Stockholm 1944. Han var jøde og var flygtet over Sundet. Otto Meyer var meget glad for at se mig, og det var gensidigt. Jeg har haft stor glæde af samarbejdet med ham. Hans indflydelse i Sammenslutningen var stor, og jeg havde meget med ham at gøre i min tid som forbundsformand. Naturligvis måtte han være påpasselig med de økonomiske midler, som han repræsenterede, men man kunne komme et godt stykke vej med ham. Otto Meyer var tilgængelig for sund fornuft, og han fandt det værdifuldt for en virksomhed, at arbejderne var tilfredse.

Arbejdet i lærlingevalget drejede sig ikke alene om lærlinguddannelsen. Det samarbejde, vi her fik, kunne ofte være med til at formidle forhandlinger i forbindelse med overenskomster. Der kunne være knaldhårde modsætninger og uoverensstemmelser i dette spil. Men da vi havde kontakt med arbejdsgiverne på det fælles felt, der hed uddannelsen inden for faget, viste det sig, at blandt andet Westh havde udprægede evner for at bidrage til at bringe løsninger i stand.

Som erhvervsmand så Westh ligesom vi fagforeningsfolk praktisk på tingene. Han havde ligesom vi kun hån til overs for bureaukратиets krinkelkroge og dets langsommelighed. Udvalget søgte engang ministeriet om at få gennemført visse lempelser i uddannelsen af nogle nyansatte lærlinge. Tilsagnet indløb, efter at disse lærlinge for længst var blevet svende! Vel sker det, at sager kræver en grundig behandling – men alle forhold taget i betragtning var vi i udvalget enige om det praktiske i at kunne få afgørelser i levende live!

Jeg fik som sekretær overdraget den opgave at udarbejde de vigtige cirkulæreskrivelser om forbundets fagpolitiske holdning i de skiftende situationer. Disse skrivelser var til orientering for vore afdelinger og medlemmer. Normalt var det forbundets næstformand, Vilh. Christensen, der havde til opgave at udforme dem. Men han befandt sig ikke godt, når han var indelukket i sit bur. Han foretrak, som den førsteklases forhandler han var, at tage sig af forhandlingsrejserne i

Næstformand Vilh. Christensen og hovedkasserer A. Johansen.

provinzen. Egentlig var det nu en ret, han selv efterhånden havde tiltaget sig! Men gennem arbejdet med cirkulæreskrivelserne fik jeg en glimrende lejlighed til at dygtiggøre mig på de fagpolitiske felter.

Når den slagfærdige Vilh. Christensen ankom til et af de mange mæglingsmøder, blev han på banegården i vedkommende by som regel modtaget af afdelingsformanden og den tillidsmand, der repræsenterede sagens medlemmer. De mødte altid op med store forventninger om et strålende resultat af mæglingsmødet. Men næstformanden haledem dem straks ned i kælderens. Han lod dem simpelt hen vide, at de lønkrav, som de stillede, var »lige til spækhuggeren«. Det betød imidlertid ikke, at han svigtede sine medlemmer. På mæglingsmødet gik han stærkt i ilden for deres interesser. Der kom da også i reglen et antageligt resultat ud af hans anstrengelser.

Det var dog ikke altid, at Vilh. Christensen havde succes. Engang under krigen skulle han deltage i et mæglingsmøde på Dansk Akkumulatorfabrik i Odense. Samme morgen, som mødet skulle finde sted, havde der været indbrud på fabrikken. Pengeskabet var brudt op og var blevet ribbet for alt. Fabrikkenes direktør, Peter Bredsten, beklagede meget over for forhandlerne, at de få ører, man eventuelt kunne have tilbudt til fordeling blandt de lavtlønnede, var havnet hos indbrudstyve! »Jeg kan dog tilbyde de herrer en cigar,« sagde direktør Bredsten, »for det viste sig, at der var en kasse cigarer, som tyven havde ladet stå, i det opbrudte pengeskab.«

»Lad gå,« sagde Vilh. Christensen, der glædede sig til en god cigar. Glæden varede kun kort. Da kassen blev åbnet, så han, at det absolut ikke var Havannacigarer, den indeholdt, men derimod danske cigarer. Vilh. Christensen snusede til kassen. Så sagde han: »De tyve har sans for, hvad der er værd at rane! Jeg kan godt forstå dem. De har vidst, at

skal man ryge en cigar – selv i vore tobaksfattige tider – så skal det ikke være fynsk hø som det, der ligger dér i form af Niels Juel-cigarer. De brænder nemlig kun i den ene side. Og jeg kan da slet ikke forestille mig, at det er direktør Bredstens alvor, at han vil påføre os den lidelse fra morgenstunden som kompensation for, at han uden videre afviser vore lønkrav!«

Til direktør Bredstens forsvar tjener, at han næppe forstod ironien. Han var nemlig selv et meget beskedent menneske, og hans livsførelse var yderst nøjsom. Han har uden tvivl selv på dette tidspunkt, under krigen, betragtet en Niels Juel-cigar som den højeste luksus. Alene det at få en cigar i rationeringstiden var lykken for mange.

Jeg »arvede« som sekretær hele Bornholm fra Peter Andersen. I de følgende år gennemførte jeg overenskomster med jernbaner, maskinfabrikker, autoværksteder, det nordre jernstøberi på Bornholm samt med Hasle Klinker- og Chamottestensfabrik. Jeg havde glimrende hjælp til dette arbejde af vor afdelingsformand i Rønne, den solide og estimerede tillidsmand, Holger Lundgren. Virksomheder, der var medlemmer af Dansk Arbejdsgiverforening, fik ofte bistand af den bornholmske arbejdsgiverformand, konsul Max Plesner, Hasle, der tillige selv var medlem af hovedbestyrelsen. For stenindustriens vedkommende foregik forhandlingerne engang på Dams Hotel i Rønne og blev afsluttet med en overenskomst, før hovedorganisationerne gennem forligsmanden havde fået opstillet et mæglingforslag. Lundgren og jeg fik gennemført bestemmelser med hensyn til løn og arbejdsvilkår, der var *bedre* end hovedoverenskomstens. For at understrege, at det ikke var noget, parterne kunne løbe fra, fandt jeg det rigtigst, at hver part underskrev med navn og ordet »tiltrådt« efter *hver* af overenskomstens paragraffer. Vi fandt, at den derved blev ligesom lidt fastere i kødet. Vi nærede jo en mistanke med hensyn til sagens videre forløb! Ét var, at den lokale arbejdsgiverrepræsentant gik ind for disse forbedringer, noget andet hvordan Dansk Arbejdsgiverforening som hovedorganisation ville behandle den. Vi anede altså uråd! Og det viste sig, at det var med rette. Da Arbejdsgiverforeningen i København så denne overenskomst, forkastede man den. Men forligsmanden Erik Dreyer tog den med i mæglingforslaget. Det var ganske overraskende, og det medførte, at den uden videre forhandlinger blev godkendt gennem mæglingforslaget.

Mens jeg var sekretær i Smedeforbundet, blev jeg engang konstitueret som formand. Ved den anledning forhandlede jeg med H. P. Christensen, der da var Sammenslutningens næstformand, om et nyt afsnit i overenskomsten. Vi to blev enige om, at der skulle indføres et nyt afsnit om betaling for forskudt arbejdstid. Der havde tidligere stået en hel del strid derom.

Ved en anden lejlighed, da jeg også fungerede som formand, lykkedes det mig at blive enig med M. A. Westh om en særlig ordning i forbindelse med udførelsen af overarbejde. Rigsdagen havde i 1938 vedtaget en lov med forbud mod overarbejde. Westh og jeg blev enige om at tillemppe ordningen, sådan at alt overarbejde skulle afspadseres, hvis der var mere end 10 pct. arbejdsløshed i faget. Men forbundets hovedbestyrelse forkastede denne ordning. Imidlertid må vore tanker bag den tillempede ordning have virket, idet socialminister Ludvig Christensen fik gennemført, at alt overarbejde skulle afspadseres, hvis der var mere end 8 pct. arbejdsløshed i faget. Det betød, at jern- og metalindustrien under alle omstændigheder havde fået en fleksibel og brugbar aftale om overarbejde i stand.

Peter Andersen pålagde mig undertiden at løse problemer, der på en eller anden måde var gået i hårdknude. Det kunne til tider godt være temmelig skrappe forhandlinger, man skulle igennem. Der var dog også mere muntre episoder. Peter Andersen kom en dag til mig med en sag, der vedrørte stenværket ved Åbenrå. Afdelingsformand Heinrich Fohlmann havde forgæves forsøgt at få en overenskomst med denne virksomhed. Ganske vist beskæftigede den kun 2-3 smede, der var medlemmer hos os, men vi var i færd med et fremstød i hele Sønderjylland og lagde derfor en vis vægt på også at få overenskomst med virksomheder, der kun beskæftigede få af vore medlemmer. Stenværkets daglige ledelse ønskede imidlertid ikke nogen overenskomst. Peter Andersen havde forsøgt at overtale værkets bestyrelsesformand, ritmester G. A. Clauson-Kaas, pr. brev, men havde ikke haft held med det. Nu bad han mig om at forsøge en personlig kontakt.

Jeg anmeldte derfor min ankomst hos ritmesteren i Vendersgade i København, hvor han boede. Et par dage efter bankede Fohlmann og jeg på hans dør. Vi var spændt på at se ham. Vi vidste, at han ikke alene havde været ved rytteriet, men at han også var hestesportsmand og fuldblodsopdrætter. Placeringen af galopbanen syd for Dyrehaven

var hans idé, og han var administrerende direktør for aktieselskabet Klampenborg Væddeløbsbane.

Clauson-Kaas åbnede døren, og da han erfarede, hvem vi var, var han nærmest parat til at smide os ud. Hvad skulle stenværket i Åbenrå med en overenskomst, når man kun beskæftigede 2-3 smede? Det var slet ikke nødvendigt, for man ordnede jo alt om arbejdstid og løn på stedet uden vrøvl. Vi kunne vel få lov at komme ind, sagde jeg. Nå, ja – vi kom inden for hos ham. Hans øjne blev lidt venligere og han kunne dog smile lidt under det store, engelske overskæg. Han var over halvfjerds og havde åbenbart lidt vrøvl med ryggen, hvad man kunne se på hans gang.

Jeg spurgte derfor: »Sig mig, hvordan har ritmesteren det egentlig?« Han vendte sig mod mig, glad for mit deltagende spørgsmål. Joh, han havde det da meget godt. Det var bare kedeligt, at det her med pigerne kunne han ikke klare mere! Så sagde jeg til ham: »Det var da synd for ritmesteren! – Jeg har ellers sådan en køn søster her i København!« Isen var brudt – og helt lykkelig blev ritmesteren, da jeg sagde til ham: »Min gamle har ligget ved dragonerne i Odense.« Og så kan det nok være, snakken gik om hans soldatertid og om Odense. Efterhånden var han nærmest hjertelig og udtalte, at han i første omgang selvfølgelig ikke ville stille sig afvisende over for en overenskomst, hvis vi blot kunne blive enige om dens indhold. Vi kunne tage et nyt møde derom. Forresten kunne han fortælle, at det stutteri, han havde oprettet, nu havde 5 fuldblodshingste og 56 fuldblodshopper udstationeret rundt om i Danmark.

Vi måtte ses igen, sagde han, og firmaet var ikke bleg for at give et par frokoster. Næste gang mødtes vi igen i Vendersgade, og han havde da inviteret nogle af sine venner med til frokosten. De gamle højbenede rytterofficerer og jeg gik i lidt stiv gåsegang over til restaurant La Reine på Søtorvet, hvor vi indtog en dejlig frokost og havde det meget hyggeligt. Det var på den tid, da Christian 10. stod for at skulle fejre sit 25-års jubilæum som konge i 1937. Hippologen Clauson-Kaas fik da den lyse idé at foreslå, at De samvirkende Fagforbund skulle forære den rideglade kong Christian en flot ridehest i jubilæumsgave. I den forhandlingssituation, hvor vi befandt os, ønskede jeg ud fra et taktisk synspunkt ikke at afvise hans forslag. Jeg lovede at undersøge sagen og at forelægge den for landsorganisationens forretningsudvalg. Naturligvis trak jeg forelæggelsen ud – jeg kendte jo dens resultat. Og først og fremmest skulle overenskomsten med stenværket i hus!

Det endte da også med, at jeg fik overenskomsten halet i land, selv om lønniveauet ikke var stort: der var tale om en mindstebetaling på 110 øre i timen. Ritmesteren ville ikke have indsat en bestemmelse om, at smedene hos ham skulle være medlemmer af fagforeningen. Men jeg fik ham til at gå ind på fortrinsvis at ville benytte arbejdsløshedsforsikrede svende – og dermed var de jo også medlemmer hos os. Forslaget om ridehesten til kongen udløste stor munterhed i Rosenørns Allé!

Mundlam har jeg aldrig været, og jeg har heller ikke været bange for at forfægte ledelsens standpunkter. Det har også været mig en ligefrem nydelse at blive mødt med en strøm af afbrydelser, for de gav mig anledning til straks at kunne give de grove igen med samme mønt. Jo, jeg blev i alt fald hærdet. Jeg har nok mødt modstand på andre møder rundt om i landet, hvor forsamlingerne har kunnet være i stærk bevægelse, men det var de rene missionsmøder sammenlignet med møderne i Københavns afdeling 15.

Her havde Vilhelm Christensen i 1937 været formand i 18 år, og da han nedlagde dette hverv, blev der kamp om posten. Næstformanden, Viggo Jensen, der var tillidsmand hos F. L. Smidth i Valby, kunne ikke klare løbet over for den meget aktive 35-årige Ove Petersen, som var vaskeægte kommunist og kørte et hårdt løb over for Smedeforbundets »opportunistiske« ledelse. Han var en velbegavet mand og en ikke ringe taler, en mester i taktik. Under den tyske besættelse blev han tvunget bort fra sin stilling og sendt til koncentrationslejr i Tyskland. Efter krigens slutning vendte han tilbage og blev modtaget med jubel og megen sympati og genoptog sin formandsgerning.

Jeg har som forbundets formand haft mangen dyst med Ove Petersen – for det meste dog som menigt medlem af afdeling 15! Ove Petersen skulle nok sørge for i kraft af de beretninger, han aflagde på generalforsamlingerne, at få bragt mig på talerstolen. Jeg har da heller ikke i de mange år svigtet afdelingens møder. Jeg vidste med mig selv, at de ikke skulle have den triumf, at jeg af angst for kritik eller for direkte angreb skulle holde mig borte. Jeg ønskede klart at vise, at jeg turde gå igennem afdelingsformandens skærsild.

Vi havde da også mange brave slagsmål om indholdet af resolutioner, om sammensætning af bestyrelsen – ja, sågar diskussion om hvorvidt afdelingens fane skulle deltage i Fællesorganisationens eller

Ove Petersen, afd. 15, holder hyldesttale på kongressen 1972.

kommunisternes majfest. Det sidste problem blev løst ved, at fanen skiftevis var det ene og det andet sted!

Når overenskomsterne skulle fornys, mødte medlemmerne op i stort tal. Luften kunne gløde på disse møder, der ofte blev holdt i det gamle Kinopalæet. Det hændte, at naturen gik over optugtelsen! Jeg har fra disse mange møder i afdeling 15 hentet mig megen erfaring, og jeg har navnlig kunnet iagttage, med hvilke evner og midler Ove Petersen som en mester var i stand til at skabe en kompakt modstand mod mig i forsamlingen.

Personlig var Ove Petersen et venligt og godt menneske. Selv om han har været en af mine hårdeste kritikere på forbundets kongresser, har der ikke været noget personligt nag mellem os. Da jeg gik af som forbundets formand, holdt han en ualmindelig velformet og kammeratlig tale for mig. Han sad selv endnu et par år yderligere i forbundets øverste ledelse. Det, som bar ham, og det som drev ham frem gennem hele hans liv, var et brændende ønske om at være med til at højne den før så fornedrede smedestand. Vi blev aldrig politisk enige, selv om han senere skiftede parti og gik over til Socialistisk Folkeparti. Det førte da i øvrigt også til at han steg i graderne! Han blev medlem af Københavns Borgerrepræsentation, ja, endog rådmand. Det, som skilte os, var jo ikke målet: arbejderklassens velfærd – det var det

vigtige spørgsmål om metoder og midler, og derom har vi taget mangen dravat og givet hinanden drøje hug.

I min sekretærtid fik det stor betydning for mig, at jeg fik anledning til at gennemgå et universitetskursus. Det unge Århus Universitet havde fået statsanerkendelse i 1933. Ved dette det første universitet uden for København lagde man vægt på at få knyttet det praktiske livs mænd og kvinder til universitetet. Universitetets stiftere og dets ledelse ønskede at oprette kurser uden for den egentlige universitetsundervisning. Disse skulle køres i samarbejde med de interesserede kredse.

Ved finansloven for finansåret 1938/39 blev der – som første del af en 5-års bevilling på 50.000 kr. – bevilget 10.000 kr. til at gennemføre, hvad man kaldte »Kursus ved Århus Universitet i arbejdsforhold«. Dette kursus blev i efteråret 1938 oprettet som en selvstændig institution i tilknytning til universitetet. Formand for denne institutions bestyrelse var direktør Th. Juncker, Århus Oliemølle, der var valgt som repræsentant for Århus Universitets ledelse. For det økonomiske og juridiske fakultet var docent i retsvidenskab, dr. jur. Knud Illum medlem af bestyrelsen, for Industrirådet og Dansk Arbejdsgiverforening direktør Emil Boeck-Hansen og for Arbejdernes Oplysningsforbund den senere fiskeriminister, forretningsfører Chr. Christiansen. Desuden var der en repræsentant for de lokale arbejdsgivere og en for Fællesorganisationen i Århus. Den daglige ledelse af dette kursus blev varetaget af bestyrelsens sekretær, dr. jur. Knud Illum. Hensigten var at sætte arbejdsgiverrepræsentanter og folk fra fagbevægelsen sammen på skolebænken. Kurset skulle omfatte ca. 20 deltagere med nogenlunde ligelig repræsentation fra begge sider.

Undervisningen, der omfattede i alt 402 timer, lå på et højt sagligt niveau. Vi blev undervist af universitetets lærere samt af enkelte tilkaldte specialister udefra. Knud Illum underviste i den danske arbejdsret og i arbejdsretten i andre lande, i alt i 76 timer. I andre 70 timer gennemgik professor, dr. jur. Th. Geiger og cand. mag. Sigurd Jensen, den senere stadsarkivar i København, den historiske udvikling i industrialismens tidsalder med særligt henblik på fagforeningernes udvikling og betydning. Løn- og beskæftigelsesproblemerne blev i 22 timer skildret af sociologen Th. Geiger, professor, dr. polit. Jørgen Pedersen og professor Thorkil Kristensen, den senere finansminister, og cand. polit. Kjeld Philip, senere professor i bl. a. statsvidenskab,

handelsminister og finans- og økonomiminister. Inspektør Viggo Petersen, Handelshøjskolen, lærte os regnskabsvæsen. Det betød meget, at vi lærte at spalte et regnskab op. Thorkil Kristensen virkede stærkt ved sin personlighed og sin evne til at forklare økonomi anskueligt.

Som supplement til den egentlige undervisning blev der holdt en række foredrag og iværksat forskellige diskussioner. Ved disse arrangementer medvirkede repræsentanter fra fagorganisationerne og fra arbejdsgiverne. Endelig var der diskussioner om to store emner af ganske særlig interesse for arbejdsgivere og arbejdere. Problemet arbejds- og erhvervsfrihed diskuterede direktør Carl Plum med min ringhed, da den konstituerede formand for De samvirkende Fagforbund, folketingsmand Knud V. Jensen, pludselig havde fået forfald. Emnet tvungen eller frivillig voldgift blev diskuteret af den radikale bogtrykker Vald. Pedersen og den tidligere formand for Dansk Kedel- og Maskinpasserforbund, Laurits Hansen. Han var da sekretær i De samvirkende Fagforbund, hvor han blev formand i 1939, idet Knud V. Jensen døde 4. juni. Laurits Hansen blev socialminister i ministeriet Erik Scavenius 1942.

Udviklingen inden for organisationslivet var mere og mere gået i den retning, at de modstående parter repræsentanter, gennem de forhandlinger de var nødt til at føre med hinanden, i nogen grad havde mildnet den gensidigt skarpe holdning. Oprettelsen af dette kursus i arbejdsforhold, beregnet for begge parter, var i virkeligheden også et udtryk herfor. Lige fra begyndelsen var forholdet mellem de to parter repræsentanter både venligt og kammeratligt. Selvfølgelig var der stunder, hvor parternes repræsentanter hver for sig måtte erkende de dybtgående, modsatte interesser. Men diskussionerne virkede alle efter deres hensigt: luften blev rensset! Og vi kunne gøre os klar til næste holmgang uden at nære det mindste nag til hinanden.

Et hovedformål med dette kursus var at åbne vej for en modernisering af de praktiske forhandlinger på arbejdsmarkedet. I virkeligheden en opgave for universitetet, der løb side om side med det normale universitetsarbejde og betød en vigtig udvidelse af dette arbejde, fordi undervisningen på dette kursus og samværet kursusdeltagerne imellem kunne forene teori, forskning og praksis til gavn for den videre udvikling af hele samfundet, og for en undervisning, der var mere i pagt med virkeligheden end meget andet universitetsarbejde.

De samvirkende Fagforbunds møde 25. februar 1939. For bordenden nyvalgt formand, Knud V. Jensen. F. v. sekretær Eiler Jensen, arbejdsmændenes næstformand Robert Nielsen, Valdemar Jensen, Elektrikerforbundet, Chr. Borgland, sømændene, og landstingsmand Charles Petersen (tidl. Jernbaneforbundet). Stående snedkerformand Niels Madsen. F. h. vores formand Peter Andersen, Socialdemokratiets formand Hans Hedtoft-Hansen, Sigv. Hellberg, typografernes Københavns-afdeling, Josef Andersson, Skrædderforbundet, O. E. Einer-Jensen, Keramisk Forbund, og næstformand Laurits Hansen.

Fagbevægelsen havde som kursusdeltagere sendt repræsentanter, som man med nogenlunde sikkerhed regnede med i løbet af et kortere åremål ville tilhøre den egentlige faglige ledelse og stå som forhandlere på arbejdsmarkedet. Derimod havde arbejdsgiverforeningerne i højere grad fundet frem til repræsentanter, der ganske vist nærede tiltro til foretagendet, men som i højere grad var organisationsfunktionærer end egentlige organisationsfolk som vi andre. Det forekom mig, at arbejdsgiverne havde demonstreret ubeslutsomhed og passivitet i valget af deres kursister. Vi fra arbejderside havde alligevel udbytte af at møde arbejdsgivernes repræsentanter, men vi måtte på den anden side beklage, at vi savnede flere af de rigtige folk fra inderkredsen på arbejdsgiverside.

Vort hovedfag var arbejdsretten. Og jeg kan ikke noksom rose docent, dr. jur. Knud Illum for hans fortrinlige evne til på letfattelig måde at skildre, hvordan arbejdsretten virkede i det praktiske liv. Han gjorde det så klart, at også de deltagere, der ikke før havde stiftet bekendtskab med dette noget tunge stof, fik stort udbytte deraf. Dr. Illums bog om arbejdsretten er en fremragende skildring, og den indeholder det bedste materiale, der indtil da var udgivet i Danmark. Så vidt jeg husker, arbejdede vi efter et korrekturtryk af bogen, endnu før den var udkommet. Vi kursusdeltagere kunne levere kritiske bemærkninger af praktisk art, fordi vi selv havde været på arbejdspladserne. Knud Illums arbejde fik desuden den virkning, at han i nogle tilfælde

blev opfordret til at være opmand i faglige voldgiftsretter. Hovedorganisationernes folk har senere haft anledning til at diskutere med Knud Illum, når han kritiserede arbejderne og arbejdsgivernes enige modstand mod tvungen voldgift.

Vi fra arbejderside var vant til selvstændigt arbejde i studiekredse. Men dette kursus byggede mere på den gamle universitetstradition med forelæsninger. Derfor savnede vi i høj grad et sådant arbejde. Det var ikke tilstrækkeligt, at vi kun havde 2-3 timer inden frokostpausen, idet undervisningen lå om formiddagen og sidst på eftermiddagen. Vi burde også selv have udarbejdet foredrag og i højere grad have diskuteret forskellige problemer, der rejste sig af stoffet. Jeg fandt også, at vi burde have været pålagt at udarbejde skriftlige opgaver. Desværre blev der kun gennemført et tilsvarende kursus én gang til, selv om man dog i 1967 forsøgte at genoplive denne universitetsundervisning under ledelse af professor Knud Illum. Til forskel fra de to forrige kursuser var det alene arbejderrepræsentanter, som deltog. Det blev alligevel et meget givende kursus. Men den oprindelige idé: at både arbejdere og arbejdsgivere skulle repræsenteres lod sig ikke virkeliggøre. Dermed forsvandt jo en væsentlig del af grundlaget for denne konstruktive nydannelse, der kunne være blevet til meget stor gavn for det moderne arbejdsmarked.

Da jeg var færdig med kurset i Århus, spekulerede jeg så småt på at fortsætte på universitetet. Hvordan det skulle foregå, havde jeg ikke rigtigt gjort mig klart. Men jeg syntes, at der lå en idé i, at folk fra fagbevægelsen med en vis teoretisk baggrund – som jeg altså nu havde efter at have gennemgået kursus i arbejdsforhold – på en eller anden måde skulle kunne fortsætte studierne. Fagbevægelsen ville jo have medindflydelse, og man ønskede indsigt i bedrifternes ledelse. Så fandt jeg det naturligt, at arbejderbevægelsens egne folk forsøgte at dygtiggøre sig, især på de læresteder hvor man kunne hente teoretisk viden. Jeg havde selv oplevet at møde mange glimrende økonomer, jurister og samfundsforskere på Århus Universitet. Det stod for mig sådan, at to kursuser ville være godt. De tanker, jeg gjorde mig om en fortsættelse af dette universitetsstudium, gik ud på, at jeg ville søge at komme ind ved Københavns Universitet og læse økonomi.

Men det gik nu ikke, som jeg havde forestillet mig. Krigen brød ud, og man vidste ikke, om man var købt eller solgt. Dertil kom, at jeg

Arbejds- og Forligsnævnet under besættelsen. F. v. landsdommer Thorkil Myrdahl (myrdet 21. april 1945), direktør Erik Dreyer og professor Thorkil Kristensen.

blev formand for Smedeforbundet. Dermed var tanken om et nyt universitetskursus ude af mit hoved. Men jeg tror stadig, at der er noget helt rigtigt i den tanke, at den, der har haft en praktisk uddannelse, også vil have stort udbytte af et teoretisk studium. På samme måde har de mennesker, der alene har dyrket teorien, i allerhøjeste grad behov for at opleve en eller anden form for virkelighed.

Lige før besættelsen havde vi forlænget overenskomsterne mod at få indført pristalsregulering af lønningerne. Men under indflydelse af verdenskrigen steg pristallet stærkt. Stærkt presset af de borgerlige partier måtte regeringen gå med til sidst i marts 1940 at indføre nogle forbrugsbeskatninger, der *ikke* skulle medregnes i pristallet. Den nye samlingsregering, der blev dannet efter besættelsen i april, måtte vedtage et lønstop fulgt af et dårligt virkende prisstop. Hovedorganisationerne måtte gå med til en særlig lov om arbejdsforhold, der i realiteten indførte en slags tvungen voldgift, idet et særligt Arbejds- og Forligsnævn med repræsentanter fra arbejdere, arbejdsgivere og staten skulle afgøre stridigheder om arbejdsforhold. Man ønskede derigennem at sikre sig mod en mulig tysk indgriben. Fagbevægelsen havde ikke de samme muligheder for aktion som før. Smedene fik fordel af en lov om arbejdsfordeling, der betød, at 14.000 af vores mere end 40.000 medlemmer fik understøttelse mod at arbejde mindre, fra 10

timer om ugen til halvdelen af arbejdstiden. Vi hjalp medlemmerne med at løse de mange problemer, der opstod på grund af krigen, hvad enten det var mørklægningen eller luftalarmer, der skabte dem. Over 4.000 af vore medlemmer tog under særlige forhold arbejde i Tyskland. I øvrigt vidste vi jo aldrig, hvordan tyskerne ville reagere, efterhånden som tiden skred frem. Men de var interesseret i, at den danske produktion blev opretholdt. Det var en af grundene til, at besættelsesmagten var tilbageholdende over for fagbevægelsen.

Besættelsestiden var på alle måder besværlig. Nerverne blev tyndslidte hos os alle. Det kunne under disse ekstraordinære forhold hændes, at selv Peter Andersen eksploderede. Det skete i 1943. Det var under ganske særlige vilkår, at forhandlingerne mellem arbejdsgivere og arbejdere fandt sted under den tyske besættelse. Vi, der repræsenterede Jernets arbejdere, var helt klar over, at vi ikke havde mulighed for at opnå resultater, når det drejede sig om problemer vedrørende arbejdstid, ferie og tryghed. Arbejds- og Forligsnævnet afgjorde problemerne. Arbejdskampe var ikke mulige. Også jernindustriens arbejdere måtte under besættelsestiden finde sig i, at deres realløn gik ned. Vi mente, at arbejdsgiverne netop burde stille sig forstående over for spørgsmålet om fordeling af overskud. Men de var afgjort ikke positivt indstillet.

Det kom stærkest til udtryk, da vi skulle forhandle nye overenskomster i 1943. Forhandlingerne blev fra arbejdsgiverside ledet af fabrikant Hans L. Larsen, som var formand for Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien, og af Smedeforbundets formand Peter Andersen, der samtidig var formand for Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark. Plenarmødet så ud til at begynde ret fredeligt. Vi udvekslede forskellige bemærkninger over bordet. Men det viste sig hurtigt, at repræsentanterne for arbejdsgiverne var indstillet på at sige nej til næsten hvert eneste ønske, som Centralorganisationen fremsatte. Vi havde begrundet og motiveret vore ønsker udførligt og godt.

Peter Andersen blev vred. Det var umuligt at få et grundlag for fortsatte forhandlinger. Vi skulle have overenskomsten fornyet. Debatten tilspidsede sig, replikkerne fik en skarp karakter. Peter Andersen lod uskrømtet arbejdsgiverne forstå, at adskillige af de danske virksomheder jo havde tjent tykt på at arbejde for den tyske værne-magt. Det så jo nu ud til, at arbejdsgiverne var tilbøjelige til at beholde hele gevinsten selv! Vi fra fagbevægelsen mente ikke, at vi skulle

forøge vore fortjenester ved at arbejde i nazisternes tjeneste. Peter Andersen kogte efterhånden af vrede over de afvisninger, han ustandselig mødte. Og han kogte så meget over, at han betegnede arbejdsgivernes forhandlere som – værnemagere!

Det skulle han ikke sige to gange. Der rejste sig straks voldsom harme blandt arbejdsgiverne. I løbet af få minutter blev arbejdernes forhandlingsdelegation simpelt hen smidt ud af Jernindustriens lokaler på Nørrevold! Åndeligt og moralsk var vi nu ikke særlig nedslåede. Vi var enige om, at den overhaling, Peter Andersen havde givet arbejdsgivernes forhandlere ved denne lejlighed, var som talt ud af hjerterne på de enkelte arbejderrepræsentanter. Vi flyttede noget overgivne teltpælene til værtshuset »De gamles By«, der lå i Axelborg. Her styrkede vi os oven på bråvallaslaget!

Episoden fik dog virkninger, som vi ikke havde forudset. Der skete det, at Jernets arbejdsgivere simpelt hen afbrød den diplomatiske forbindelse med Centralorganisationen og alle de organisationer, der hørte under dette kartel. De traditionelle forhandlingsmøder i form af mæglingmøder og timandsmøder nægtede Jernets arbejdsgivere at deltage i. Der var overhovedet ikke kontakt af nogen art – hverken pr. brev eller pr. telefon.

Det er klart, at Centralorganisationen nu stod i en meget vanskelig situation, der meget vel kunne tænkes at indvirke på vore medlemmers vilkår. Vi, der repræsenterede Jernets arbejdere, var dog ikke indstillet på »at gå til Canossa« eller foretage nogen anden form for bodsvandring gennem bjergene til en eller anden pave for at få »bandlysningen« hævet!

Nu lå landet sådan, at jeg var kommet til at fungere som Peter Andersens sekundant. Jeg indså, at der var noget på en gang farligt og paradoksalt i situationen. Den diplomatiske forbindelse til vore forhandlingspartnere var ikke alene blevet afbrudt, men afbrydelsen var blevet opretholdt gennem et stykke tid. I besættelsessituationen kunne afbrydelsen have medført en faretruende udvikling med omfattende arbejdsnedlæggelser. Jeg tog derfor et initiativ over for arbejdsgiverforeningen, hvor jernindustriens arbejdsgivere jo var medlemmer. Initiativet bidrog til, at vi fik en slags fællesmøde i stand. Det var lidt vanskeligt at få skabt et virkeligt grundlag for mødets afholdelse, og det var heller ikke let at finde frem til formen for mødet. Vi ønskede

absolut ikke fra fagforbundenes side at gå ind på nogen som helst tankegang, der pegede blot en anelse i retning af tvungen eller frivillig voldgift.

Parterne nåede så langt, at vi blev enige om at lade daværende landsdommer Thorkil Myrdahl forsøge, om der var mulighed for en form for forlig. Dette møde fandt sted i Dansk Arbejdsgiverforening. Det lykkedes efter nogen tids drøftelser virkelig at finde frem til en forligsmæssig ordning. Denne ordning indebar, at Centralorganisationen måtte erkende, at det anvendte udtryk i retning af værnemageri *ikke* var møntet på jernindustriens forhandlere. Men arbejdsgiverne var ikke tilfredsstillet dermed. Og da vi stadig ikke ville give os, måtte landsdommer Myrdahl skære igennem – det endte med, at vi måtte æde udtalelsen i os! Centralorganisationen blev idømt en bod på nogle hundrede kroner. Det betød, at den »udsøgte venlighed«, som Peter Andersen havde vist arbejdsgiverne, dermed var blevet mortificeret, altså »erklæret død og magtesløs«. Det forhindrede dog ikke parterne i ved senere lejligheder at finde anledning til at udveksle andre, højst udiplomatiske udtryk!

Der var i disse år arbejdsgivere, som ikke var karrige med lønninger. Det var især dem, der var beskæftiget med installationer i de tyske bunkers ved den jyske vestkyst. Den slags arbejde blev jo også betalt af midler, som tyskerne simpelt hen rekvirerede i Danmarks Nationalbank. Da lønningerne for dette arbejde stadig steg, blev der nedsat et særligt udvalg, som fik til opgave at holde disse »værnemagerlønninger« på nogenlunde samme niveau som for det civile, danske arbejde. Dette udvalg fik navnet Odel-udvalget efter civilingeniør Axel Odel, der under besættelsen var udenrigsministeriets kommitterede i industrisager. Han blev efter krigen direktør for Industrirådet og Industrieforeningen. Det var daværende kontorchef i socialministeriet Erik Dreyer, der som formand for Arbejds- og Forligsnævnet – og i øvrigt forligsmand siden 1935 – var formand for udvalget.

Hele spørgsmålet om disse ekstraordinære arbejdslønninger skulle gå igennem de to hovedorganisationer. Landsorganisationen var altid repræsenteret ved møderne i dette udvalg, bl.a. ved sekretær Carl P. Jensen. Jeg var med som leder af Smedeforbundets delegation, der i øvrigt bestod af vedkommende afdelingsformand og tillidsmanden på den virksomhed, der var tale om. Gennemgående var vi enige på disse

møder, der fandt sted i det gamle Harsdorffske Palæ på Kgs. Nytorv, hvor forligsinstitutionen havde til huse i mange år. Dreyer ledede møderne. Det var kun enkelte gange, at sager gav anledning til debat. Jeg husker, at vi havde en sag om nogle bunkers, blandt andet fra Esbjergområdet, og det lykkedes os at nå frem til en rimelig ordning med hensyn til lønningerne, som kunne danne mønster for andre lignende arbejder. Engang gik jeg imod Dreyer, da han ville nedsætte lønningerne for nogle bunkersarbejder. Da jeg havde set på de nævnte lønninger, fandt jeg ikke, at de var for høje. Jeg mente nemlig, at man også måtte tage risikoen for engelske bombardementer af de tyske bunkers på vestkysten med i betragtning.

Det skete, at en og anden afgørelse vakte forargelse både hos vedkommende arbejdsgiver og hos hans arbejdere. I sådanne tilfælde måtte de to hovedorganisationer i fællesskab erkende, at det var uberegtiget, at disse arbejdere, som udførte specielt arbejde på tyske anlæg, skulle kunne hente fede gevinster hjem på bekostning af fællesskabet. Der var afgørelser, som bragte folk i affekt. F. eks. gik direktør M. A. Westh engang som repræsentant for arbejdsgiverne imod et af sine egne medlemmer, der var parat til at betale lønninger ud over alle grænser. Denne arbejdsgiver blev ude af sig selv af raseri og truede direktør Westh på livet. Der skete ham dog ikke noget.

Jeg kunne som alle andre ledere komme i situationer, der ikke var særlig behagelige. Jeg fik engang i Smedeforbundet besøg af nogle danske politifolk. De ville have talt med Peter Andersen, og jeg henviste til, at han var ude at rejse. Så sagde de: »Jamen, det er *Dem*, vi vil tale med! De har Deres færden over Storebælt den ene gang efter den anden.« Der havde været forskellige sprængninger på Storebæltsfærgerne, og man forhørte vel mange af os, der bestandig var på farten. Jeg måtte naturligvis afvise dem og kunne gøre det med overbevisning, fordi jeg i Smedeforbundets tjeneste havde mine opgaver rundt om i landet. Det var heller ikke ufarligt at rejse, men jeg slap nu meget heldigt fra mine rejser. Engang da jeg skulle med toget til Randers, blev det efterfølgende tog udsat for sprængninger.

Efterhånden blev toggangen mere og mere indskrænket. Pladserne var få i forhold til passagererne. Når toget rullede ind ved færgeløbet i Nyborg eller Korsør, gjaldt det om at komme ud i en fart. Jeg rejste en del sammen med den tidligere borgmester i Frederikshavn, civilinge-

njør Frithjoff Houmøller, der var blevet sekretær i Jernindustrien. Det var hans far, der havde stiftet maskinfabrikken i Frederikshavn, hvor man lavede motorer til fiskerbåde. Den blev senere overtaget af B & W. Der var en vis stil over Houmøller. Når vi rullede ind ved færgelejet, sagde jeg: »Nu må vi løbe for at få en plads!« Men hertil svarede Houmøller: »Min fornemhed forbyder mig at løbe!« Med lynets hast replicerede jeg da: »Det gør min fornemhed fan'eme ikke!« Og så løb jeg, alt hvad jeg kunne. Det betød jo noget at have en plads i toget, så man kunne arbejde eller hvile.

Engang skulle jeg ud og holde et foredrag på Husassistenternes Fagskole ved Nørrebros Runddel. Jeg tog sporvognen fra mit hjem, men ved Gasværksvej blev vi standset af tyskere, der ville foretage en ransagning. Jeg havde mit manuskript til en ret kraftig tale liggende i min mappe. Så snart tyskerne standsede vognen, sprang jeg ned af bagperronen og hoppede ind i en taxa, der heldigt holdt lige ved stedet. »Bare af sted,« sagde jeg til chaufføren, og det forstod han. Jeg kom ud til husassistenterne og holdt min tale.

Naturligvis måtte vi i besættelsens sidste fase undertiden spekulere på, om man kunne blive udsat for et clearing-mord. Jeg var i hvert fald ikke glad, da der i nærheden af min bopæl ved Enghave Plads var blevet skudt en tysker eller en af de tyske hjælpere. Jeg var dagen efter i biografen og ville normalt være gået ad Istedgade over Enghave Plads til mit hjem i Alsgade. Men vi gik ad Sønder Boulevard, og da vi kom hjem, erfarede vi, at der var blevet skudt to brødre som clearing-ofre.

Tyskerne havde jo taget Alsgades Skole. Den var omgivet af kraftige projektører, hvis lyskegler skar gennem mørket om aftenen og natten. Tyskerne eftersøgte af og til sabotører i de store karreer, også i den karré hvor jeg boede. Et par forfulgte sabotører kom engang op til os ad køkkentrappen og fik lov til at opholde sig i min lejlighed i fred.

Jeg har en erindring af en mere spøgefuld art fra tyskertiden. Nogle stykker af os havde engang været ude til fest og var blevet i godt humør. Da traf vi en tysker i Istedgade. Han kunne se, vi var i lidt løftet stemning. I selskabeligt overmod begyndte jeg at fægte med min paraply. Tyskeren optog legen, og vi lavede en duel på skrømt! Mine venner var nu ikke helt glade ved situationen. Det var jo langt fra alle tyske soldater, der ejede en så godmodig humor som min medduellant i den mørklagte Istedgade.

Naturligvis støttede vi fra fagbevægelsen de samarbejdende demokratiske partier på Rigsdagen. Alligevel kunne vi godt i interne taler sige fra over for tyskerne og fastslå, at meget af, hvad vi gjorde og sagde, var vi tvunget til, og at vi til tider selv følte det nedværdigende i at måtte gå på akkord med uretten. Jeg talte herom blandt andet i Åbenrå på »Folkehjem«, hvor smedene var samlet til stiftelsesfest. Selv om vi stod bag regeringens politik, var der dog mange af de cirkulærer, der blev udsendt fra Socialdemokratisk Forbund, som vi ikke var glade for. Her forsøgte partiet at forklare Rigsdagens og regeringens politik. Man prøvede at holde befolkningen i ro gennem vore politiske organisationer. Vi var heller ikke særlig begejstrede for statsminister Vilhelm Buhls anti-sabotage tale. Selv udtrykte jeg mit forhold således i en tale i Nykøbing Falster: »Hvis vi skal slippe gennem dette ragnarok, skal vi i hvert fald ikke udlevere os selv!«

Jeg holdt en tale ved ungdomsfesten i Odd-Fellow Palæet i København søndag 28. april 1945 – altså ved den højtidelighed vi kaldte »borgerlig konfirmation« – og skildrede ungdommen og dens problemer. Jeg flettede en del af mine egne erfaringer ind i mine råd til de unge, der nu gik fra barndommen over i ungdommens rækker. Deres seneste barndomsår var faldet i en urolig tid, som ikke havde kunnet give dem den rigtige, barnlige tryghed. Krigen, besættelsen og den rastløshed, som vort samfund efterhånden var præget af, havde sikkert ikke kunnet undgå at påvirke deres opvækst.

Festen foregik netop i de dage, hvor det tyske rige var ved at bryde sammen. De russiske tropper stod nær Berlin, og de engelske tropper rykkede frem i Nordvesttyskland. Ovre på den anden side af Bredgade havde tyskerne et af deres hovedkvarterer i det tidligere Hotel Phønix. Det gav naturligvis en særlig baggrund for de bemærkninger, jeg fremsatte om den øjeblikkelige situation, særlig om forræderens rolle: »Inden for det danske samfund har vi altid betragtet forræderens rolle som den uværdigste af alle. En forræder stempler sig selv, sætter sig selv uden for samfundet – og han er ikke bedre værd.« Jeg advarede de unge mennesker mod at gå på akkord med uretten og anbefalede dem at tage forbehold over for det, der kaldes propaganda. »Det er ligegyldigt, hvilke ting der skal drives propaganda for, så ligger den altid i yderpunkternes verden, for enten males tingene kulsorte eller kridhvide alene for at vinde tilhængere. Ligegyldigt om den kommer fra venstre eller højre, må vi være forsigtige, for som regel er der noget fordægtigt ved den.«

Smedeforbundet blev som organisation bygget sikkert og solidt op i løbet af de første årtier af vort århundrede. En af de mænd, der øvede en betydningsfuld indsats på dette felt, var hovedkasserer A. Johansen, der blev valgt på kongressen i 1903. Han sad som hovedkasserer indtil 1942, da han efter eget ønske fratrådte. A. Johansen var født i 1868 og havde gennem nogle år været med i ledelsen af forbundets afdeling i Helsingør. Jeg lærte ham godt at kende. Han var en stor personlighed med fremragende faglig, politisk og administrativ indsigt. A. Johansen var i høj grad med til at bygge arbejdsløshedslovgivningen op. Han var ekspert på dette som på de øvrige områder inden for sociallovgivningen. Han var medlem af Landstinget 1934-40. Jeg tror nok, at Stauning var ude efter ham og tilbød ham en større stilling som embedsmand i socialministeriet. Selv lærte jeg meget af A. Johansen. Han kunne diktere, han kunne skrive afhandlinger, og han forstod at skabe overblik. Han var det, som man i vore dage kalder et B-menneske. Han elskede at arbejde til langt ud på aftenen, men mødte til gengæld af og til noget senere på forbundskontoret.

Da A. Johansen fratrådte på kongressen i juli 1941, blev han hyldet stærkt for sin store og ordnende indsats i forbundet gennem de 38 år. Som ny hovedkasserer valgte man Otto Wolf, der var forretningsfører for den københavnske centralafdeling. Han havde været formand for afdeling 12 1925-31. I øvrigt genvalgte ledelsen.

Vi havde planlagt den næste kongres til begyndelsen af juli 1944. Det var med særlige følelser, jeg så hen til gennemførelsen af denne kongres. Peter Andersen havde bestemt, at han ville fratræde som forbundsformand. Han var endnu ikke fyldt 67 år, men alderen trykkede ham nu ikke særlig hårdt. Han havde dog taget sin endelige beslutning, idet han erkendte, at selv om krigen og besættelsen nærmede sig sit ophør, ville der komme en meget vanskelig tid med store problemer, hvis løsning ville kræve sin mand fuldt og helt.

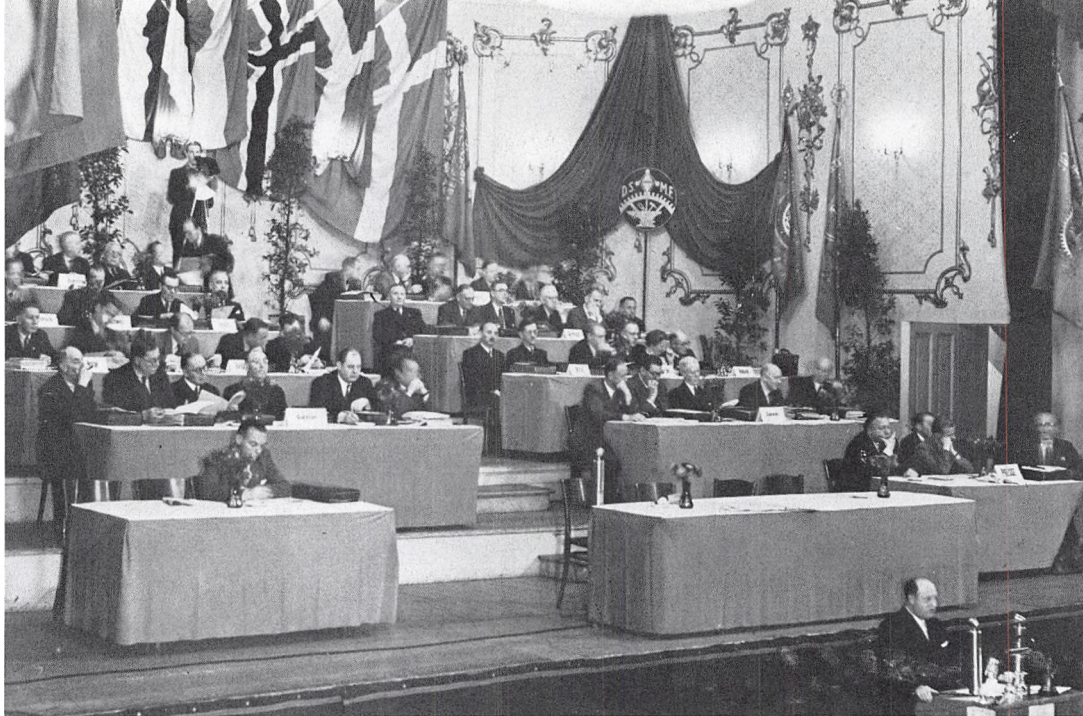
Jeg følte ikke, at jeg var selvskrævet til at blive formand. Der var andre kvalificerede kandidater. Ved at gå tidligt af trak Peter Andersen næstformanden med, idet Vilhelm Christensen var 71 år. Der kunne være tale om Viggo Jeppesen, selv om han ikke var særlig stemt for tanken. Da det ligesom lå i luften, at det skulle være mig – mange var indstillet på min kandidatur – så mødte tanken også en vis modstand. Leonhard Hansen, Århus, sagde i hvert fald til mig: »Vi skal fan' me ha' no'en stykker at vælge imellem – derfor skal vi osse ha' Viggo Jeppesen!« Også hovedkasserer Otto Wolf kunne komme på tale. Han

havde deltaget i nogle overvejelser med hensyn til en nyordning af den øverste forbundsledelse. En del københavnske ledere kunne nok have tænkt sig at støtte en ordning, som Otto Wolf skitserede. Efter denne skitse skulle Otto Wolf være en slags øverste administrator af forbundet og under sig have to generalsekretærer for henholdsvis arbejdsløshedskassen og det faglige område. »Det skal der fanden gale mig ikke blive noget af,« sagde Rosendahl i Esbjerg til mig, »for vel er vi kommuniste ofte uenige med dig, men vi finder, du er den bedste mand til posten!«

Kort før kongressen skulle træde sammen, udbrød folkestrejken i København, og der fandt strejker sted rundt omkring i provinsbyerne. Ingen anede, hvad situationen kunne føre til, og ledelsen besluttede derfor at udsætte kongressen. Det blev min opgave at meddele direktør Friis i Odd-Fellow Palæet, at kongressen var udsat. Jeg cyklede dertil, men måtte flere gange hoppe af cyklen, fordi der var skyderi i gang. Jeg nåede uskadt frem til Bredgade og fik meddelt vores beslutning.

Jeg havde også påtaget mig at få sendt telegrammer til vore afdelinger i provinsen. Jeg prøvede at komme ind på flere posthuse, men de var alle lukkede. Jeg cyklede derefter til Roskilde, hvor posthuset heldigvis var åbent, og derfra fik jeg telegraferet til afdelingerne. Da det var gjort, tog jeg ud til Roskilde Højskole og besøgte forstander Hjalmar Gammelgaard og hans kone, den senere viceborgmester i Birkerød, Karen Gammelgaard. Vi fulgte gennem radioen den dramatiske udvikling i forbindelse med den aktivitet, der blev udfoldet af parterne i strejkesituationen: de tyske myndigheder, danske politikere, de store organisationers ledere, Frihedsrådet – og Københavns borgere. I forhandlingerne med politikerne om standsning af folkestrejken deltog repræsentanter for erhvervslivet. For De samvirkende Fagforbund var det Eiler Jensen, for Smedeforbundet Peter Andersen og for arbejdsmændene deres formand, Axel Olsen. Tyskerne stillede på et tidspunkt krav om, at Eiler Jensen skulle fjernes fra sin stilling som formand for Landsorganisationen, men under de følgende forhandlinger afstod de fra kravet.

Dagen efter cyklede jeg tilbage, men blev stoppet af tyske vagtposter uden for hovedstaden. Så jeg overnattede hos en gårdmand nær ved Islev og kom først tilbage mandag morgen, da der var indgået forlig om genoptagelse af arbejdet, mod at tyskerne åbnede for gas, vand og

Smedeforbundskongres i Odd-Fellow Palæet.

elektricitet samt telefon, telegraf og postvæsen. Vigtigst var det vel, at tyskerne var gået ind på at trække det forhadte Schalburg-korps væk fra gaderne.

Sidst i juli måned fandt kongressen så sted. Peter Andersen og Vilhelm Christensen blev stærkt hyldet for deres enestående, mangeårige indsats for Smedeforbundet. Der var mærkbar varme bag hyldesten, ikke alene fordi de havde hentet gode resultater til smedene, men også fordi man havde lært de to mænds fine menneskelige egenskaber at kende. Det viste sig, at den skitserede nyordning med en ny deling af funktionerne ikke var blevet udformet til et forslag. Det havde heller ikke haft mange chancer. Måske havde det blot været udtryk for københavnske ønsker om mere indflydelse. Viggo Jeppesen havde betakket sig. Jeg var den eneste, der blev bragt i forslag på kongressen, tilmed af Peter Andersen selv. Jeg var eneste sekretær, jeg havde fungeret som formand flere gange, og jeg havde rent faktisk i det daglige udført næstformandens funktioner. Yderligere havde jeg haft direkte kontakt med de fleste afdelinger. Dertil kom, at der i den oprevne tid var et almindeligt ønske om at vise enighed. Alle i forsamlingen rejste sig og klappede. Og jeg var naturligvis glad over at være valgt uden modkandidater.

Det var ikke lette opgaver, jeg som nyvalgt forbundsformand stod over for. Jeg følte en stor forpligtelse over for mit forbunds 46-47.000 medlemmer. Jeg havde jo naturligvis gjort mig mine tanker om, hvori mine opgaver bestod, og om hvordan jeg ville angribe dem. Kongressen var enig om, at Smedeforbundet hurtigst muligt efter besættelsens ophør skulle bidrage til at genoprette de politiske, økonomiske og sociale tilstande, der havde rådet i Danmark før det tyske overfald.

Besættelsen havde på mange måder svejset det danske folk sammen. Selv om det var lyrik, når der blev talt om at vi alle var »i samme båd«, så var der dog noget om snakken, for så vidt som de allerfleste i landet led under det tyske tryk. Men Danmark ville efter besættelsens ophør stadig være et kapitalistisk land, omend et land i forandring.

For fagbevægelsen måtte det blive en hovedopgave at slippe af med Arbejds- og Forligsnævnet. Vi ønskede i Smedeforbundet igen at kunne forhandle vore overenskomster frit med Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark. Der havde nu været lagt loft over lønningerne. Det ville blive meget vanskeligt at vende tilbage til frie forhold. Skulle vi have gode løn- og arbejdsvilkår, var forudsætningen, at vi kunne gennemføre god beskæftigelse i erhvervslivet.

Der var mange, som i krigens sidste år ventede, at arbejdsløsheden ville vokse efter krigen. Jeg havde ikke denne opfattelse. Jeg var ikke så pessimistisk, som mange andre var det. Det gav jeg også udtryk for i tale og skrift. Jeg mente, at der ville blive brug for arbejdskraft til udførelse af ekstraordinært arbejde i forbindelse med overgangen fra krig til fred. Det betød også noget for mig, at vi havde gjort gode erfaringer med hensyn til at sætte arbejde i gang under besættelsestiden. I et interview sagde jeg til Holger Jerrild i december 1944: »Når vi under krigen har kunnet sætte så mange store arbejder i gang, om hvilke det hævdes, at de ikke blot havde beskæftigelsesmæssig betydning, men også blev værdiskabende, så skulle vi vel også kunne gøre det i fredstid. Jeg tror ikke, det er nødvendigt, at vi som i mellemkrigsårene får en konstant hær af arbejdsløse på 150.000 mand. Det er efter min opfattelse et samfundsspørgsmål, som ikke alene bør løses, men som kan løses.«

Det stod mig som smed helt klart, at den danske maskinpark – som var næsten totalt nedslidt under besættelsestiden – selvfølgelig måtte

fornys. Jeg var klar over, at det blev nødvendigt for erhvervslivet at rationalisere, altså at ordne produktionen under hensyn til fornuft, det latinske *ratio*. Jeg gik i modsætning til mange andre også ind for moderne akkordsystemer, bygget på videnskabelige analyser af arbejdsprocessen. Vi havde behandlet disse systemer på mange møder gennem flere år. De havde til formål at forøge produktionen pr. tidsenhed og fjerne overflødige og unødvendige arbejdsbevægelser. Forudsætningen for systemet er, at arbejderen aflønnes efter akkord. Allerede i 1910, da overenskomsten blev fornyet, blev der indsat følgende bestemmelse: »Parterne anser det for ønskeligt at anvende akkordarbejde, hvor dette er muligt og særlig ved fabrikationsmæssig produktion at søge dette opnået ved gennemførelse af prisakkorder.«

Nu 35 år efter var omtrent halvdelen af det arbejde, som blev udført inden for Smedeforbundets område aflønnet efter akkordsystemet. Dette forhold gav det bevægelige lønsystem en særlig dynamik. De stigninger, der fandt sted i akkordlønnen, medførte en stærk opdrift i timelønsbevægelsen. De bevægelser, der havde fundet sted i løbet af krigens 4 år, var ganske små, kun nogle få øre. Den almindelige timelønsbetaling – d. v. s. fortjenesten – steg fra ca. 170 øre til 187 øre, altså 17 øre. Vore opgaver i efterkrigstiden var at genoptage de lønpolitiske fremskridt – og at forsøge fornyelser på vigtige områder.

På Smedeforbundets kongres i 1959 samlede jeg i min tale de synspunkter med hensyn til fagbevægelsens forhold til samfundet, som jeg i tidens løb var kommet til at nære. Kun ved, at et samfund er i stabilitet både politisk, fagligt, økonomisk og socialt, er der mulighed for at opnå fremskridt, sagde jeg. »De enkelte tillidsmænd bør skrive sig bag øret, at det ikke er uro, stridigheder og splid, der skaber bedre forhold, men et jævnt og slidsomt arbejde.« Produktionen er afgørende for, hvilke goder et lands folk kan få. Man må se indholdet af overenskomsterne i sammenhæng med hele landets økonomiske stilling ganske særligt med hensyn til eksportindtægter. Hvad nytter en arbejdstidsforkortelse, hvis man får en produktionsnedgang, der efterfølges af arbejdsløshed? Dette er vi ikke interesseret i. Meget af det arbejde, hvortil man tidligere krævede en faglært og teoretisk højt kvalificeret arbejder, kan nu udføres af ikke-faglærte efter nogen tids opøvelse. En sådan udvikling kan Smedeforbundet ikke stampe imod. Men vi må dog fastholde – ikke mindst når man tilmed har talt om

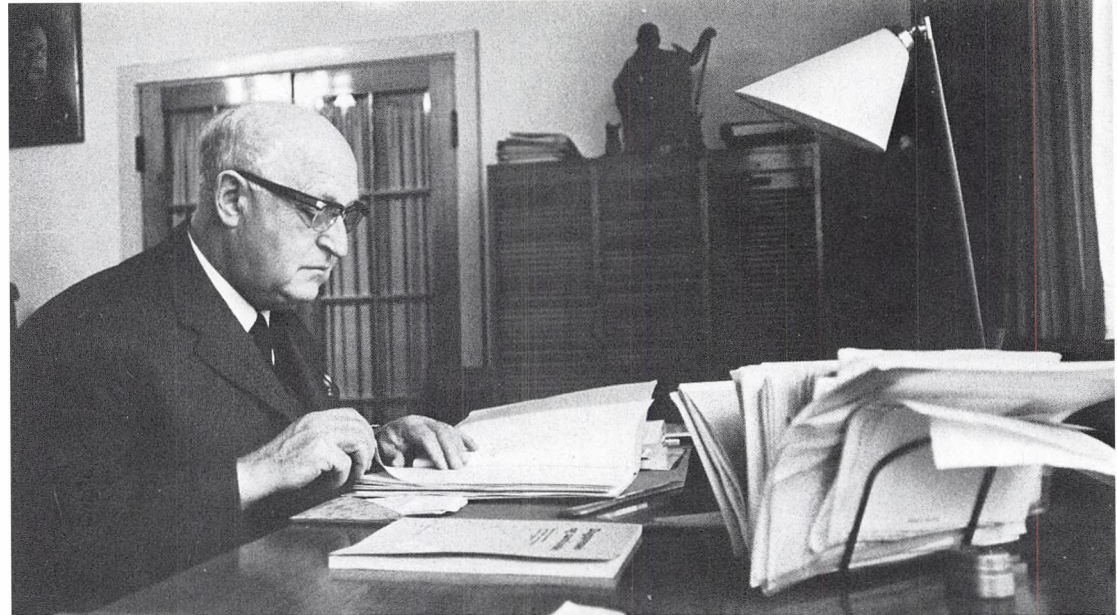

ligeløn for mand og kvinde – at det er meningsløst, når ikke-faglærte skal lade sig nøje med en krone mindre pr. time end de faglærte. Navnlig ikke, når de faglærte sættes til et arbejde, der måske ikke engang er så krævende som det, de ikke-faglærte bliver sat til: »Det er arbejdet, der skal betales, ikke arbejderen!«

Kan rationalisering og moderne arbejdsformer også i fremtiden give os samme fremgang som i de seneste år med en produktivitetsstigning på 3 pct. pr. år, så må vi kunne erstatte den automatiske dyrtidsregulering med en ordning, hvorefter lønningerne også stiger med 3 pct. på en bestemt dato hvert år i en flerårig overenskomstperiode. En sådan ordning forudsætter selvfølgelig, at priserne er stabile, og derfor må der være en ventil, der kan sikre os imod pludselige og store prisstigninger. Jeg ville ikke fraskrive mig muligheden af igen at forelægge forslag om en 3-årig overenskomst, hvis vi kunne opnå de samme strukturelle forbedringer som i 1958.

Det var en ny tid, jeg på Smedeforbundets vegne indvarslede. Jeg ønskede med disse højst reelle forslag at lægge luft imellem mig og de mere eller mindre videnskabelige teoretisk prægede og socialistiske dogmer. Disse havde været som hellige køer i fagbevægelsen og forhindret ændringer, fornyelser og fremgang. Kongressen gav mig fuld tilslutning. Debatten fortsatte i pressen efter det enkelte blads politiske kulør. De fleste indlæg var positive. Information fandt tankerne opsigtsvækkende og knyttet til den sunde fornuft!

Vi havde et meget fint samarbejde i Smedeforbundets ledelse. Jeg kunne trygt overlade mine medarbejdere meget og kunne nøjes med at tage de større sager. Vi havde ikke det, man har andre steder, og som man kalder et kontormøde. Jeg fordelte selv posten, jeg skrev og indkaldte til møder, hvad enten det var timands møder, til faglig voldgift eller møder i retten. Vi havde i øvrigt ikke meget med retssager at gøre. Vi drøftede sagerne i forretningsudvalget. Der foregik tingene hurtigt og energisk, ikke mindst fordi vi havde forberedt sagerne godt. Jeg har aldrig været tilhænger af disse lange snakkemøder. Det vigtigste har været at få tingene ekspederet og at have et godt og tillidsfuldt samarbejde i det daglige. De lange snakkemøder mellem et stort antal mennesker er ikke min sag. Der er nogle, der har sagt til mig, at jeg har praktiseret et »håndfast demokrati«. Ja, der er arbejdsgivere, der i drøftelser om samarbejdsudvalg og industrielt demokrati har sagt:

Ved arbejdsbordet i Smedeforbundets gamle bygning.

»Nej, ku' vi arbejdsgivere få lov til at køre vore virksomheder, sådan som De kører Smedeforbundet, så var meget vundet!«

Jeg begyndte i reglen min dag ved 6-tiden om morgenen, når aviserne var kommet. Jeg læste aviser i sengen, og derved kom man jo straks ind i arbejdet. I reglen var jeg på kontoret i bygningen på Gl. Kongevej ved 8-tiden. Helt op til 1962 var jeg derinde næsten hver eneste lørdag og søndag. Min daglige arbejdstid har vel ligget på omkring 12 timer. Ved arbejdsdagens begyndelse har der altid været store bunker samlet på mit skrivebord, men jeg har lagt vægt på at have pladen ryddet og ren om aftenen, når jeg forlod forbundet. Det var Herman Jørgensen, der om morgenen hentede posten på posthuset, og jeg gennemgik den så hurtigt, jeg kunne. Jeg sørgede for, at der så vidt muligt samme dag afgik i hvert fald et foreløbigt svar. Der var ikke nogen sager, der blev liggende. Vi sørgede for at svare, og vi sørgede for at sagerne gik deres gang. Hvis medarbejderne var ude at rejse, indkaldte jeg selv til møder. Kom de hjem få dage efter, blev sagerne oversendt til dem. Men i reglen dikterede jeg selv brevene færdig.

Jeg har altid bestræbt mig på at finde det centrale i en sag og så få den hurtigt sat i værk, så vi kunne nå frem til en afgørelse. Jeg har haft let ved at diktere til de kvindelige medarbejdere, jeg har haft. Jeg har dikteret meget og ofte langvarigt, og jeg har trukket hårdt, ikke mindst på de to medarbejdere, som arbejdede i mit forkontor: Irmgarth Frank, som senere blev gift med Johannes Berg, og Edith Ebbe-

sen. De var dygtige og handlekraftige sekretærer, og det var ubeskrivelige dynger, de kunne få fra hånden i løbet af en dag. Særligt hårdt var det, når vi skulle lave de årlige skriftlige beretninger. Vi mødtes da i reglen skærtorsdag og arbejdede i påsken, så vi kunne få vore udkast færdige. Jeg tror, jeg har lov at sige, at jeg har haft den evne eller – om man vil – vilje til at få en sag gjort færdig, som var nødvendig. Når sagen var påbegyndt, skulle den fuldføres!

I en skuffe i højre side af mit skrivebord havde jeg de vigtigste, løbende sager liggende. Og hvis der ikke var sket noget i sagen, forfulgte jeg den øjeblikkelig, hvad enten det var i et ministerium, i regeringen, i partierne eller i Landsorganisationen. Jeg har aldrig med min gode vilje syltet tingene. Jeg tror, at man ude i forbundsafdelingerne satte pris på, at der kom et hurtigt svar. Kunne vi ikke give en løsning på en sag øjeblikkelig, kom der i hvert fald et brev med bekræftelse på modtagelsen.

De største vanskeligheder har jeg nok haft, når jeg skulle ud og tale. Forberedelserne kostede mig ofte en del besvær. Men det hjalp mig meget, at jeg kunne diktere. Og jeg har under alle omstændigheder altid søgt at være velforberedt. Jeg har forsøgt at beherske det stof, jeg skulle skildre i et foredrag. Nogle vil måske sige, at jeg har talt for meget og måske også skrevet for meget! Men sandheden er, at jeg har bestræbt mig på også at lytte, og at jeg ofte har været mere lyttende end talende – mener jeg da selv! Og det føler jeg, at jeg har lært meget ved. Det kan ikke nægtes, at når man skal administrere et stort fagforbund og samtidig være politiker, vil der være mange ting, man må gå forholdsvis let hen over. Men jeg har haft mange fangtråde og antenner ude. Jeg har holdt meget af kontakt med andre mennesker, også mennesker uden for arbejderbevægelsen – måske er det dem, jeg har lært mest af! Hvis arbejdet er lykkedes for mig, har jeg også betalt en vis pris for det. Jeg kan godt ind imellem have haft en fornemmelse af, at jeg aldrig fik tid til at gå helt i dybden. Men har der i grunden været fagforeningsfolk eller politikere, der er faldet ind under forskerkategorien? Det er i hvert fald et meget lille fåtal.

Jeg har haft at gøre med en skrækkelig masse ting, arbejdet med udvalg efter udvalg, sprunget fra det ene møde til det andet, særlig i den tid jeg var i Folketinget. Men jeg har haft den store glæde at have haft virkelig gode medarbejdere, gode forhandlere, som kunne over-

tage en stor del af det arbejde, jeg ellers skulle have påtaget mig. Det gælder først og fremmest næstformanden Viggo Jeppesen, der senere blev afløst af Johannes Berg, der sad som næstformand 1961-66. Desuden var der D. Amstrup. Han var egentlig ansat til i særlig grad at tage sig af læringspørgsmålet. Men han var også en dygtig og energisk medarbejder ved forhandlinger. Desværre døde han tidligt.

Nogle vil påstå, at jeg sled mine næstformænd op. Det er slet ikke rigtigt, men det var nu mærkeligt, at 3 næstformænd døde midt i deres gerning: Viggo Jeppesen, Erik Høiland Andersen og Arne Jensen, og Johs. Berg måtte give op på grund af svigtende syn.

Arne Jensen var oprindelig tilknyttet hovedkassererens afdeling som rejserevisor. Men vi manglede en sekretær i den faglige afdeling. Arne Jensen havde som tidligere tillidsmand hos Hess i Vejle chance for at kunne gøre god fyldest på posten. Han var en elastisk forhandler, der ejede en god fagpolitisk indsigt. Det var et stort savn for Metalarbejderforbundet, da han døde dagen efter, at han havde modtaget genvalg som næstformand i september 1972.

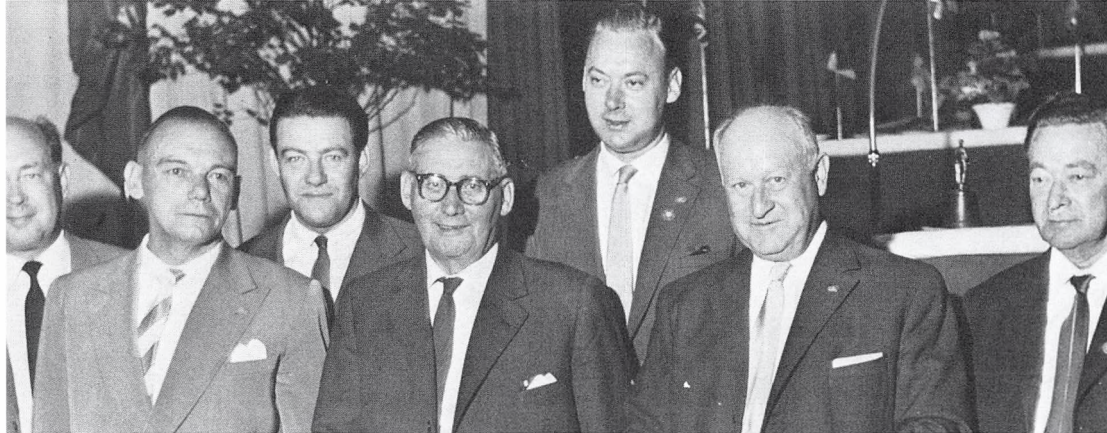
Arne Jensen blev som næstformand afløst af sekretær Tage Jensen, der siden D. Amstrups bortfald havde taget sig af læringearbejdet og af de efterhånden ret udviklede uddannelsesproblemer. Tage Jensen havde netop på dette felt en heldig hånd og skabte et godt samarbejde med arbejdsgiverne. Han var med til at tage nye metoder i anvendelse, men det betød ikke, at han tabte det egentlige mål af syne: at få grundlagt en kvalificeret, teoretisk og praktisk uddannelse.

Høiland Andersen kom som 36-årig og blev sekretær i Smedeforbundet. Han nåede at blive næstformand i 1966, men døde allerede 2 år efter. Han havde den helt rigtige indstilling og havde erhvervet sig megen god erfaring hos Laurids Knudsen, hvor han havde været fælllestillsmand. Han var en højt kvalificeret medarbejder.

Janus Jensen forstod forhandlingens kunst. Det var kun sjældent, at en sag for ham skulle for på timandsmødet. Men da virksomheden voksede med rivende hast, er der senere kommet mange andre til.

Otto Wolf var meget dygtig til at administrere og en loyal medarbejder. Han kom i Borgerrepræsentationen og blev her ordfører for socialdemokraterne. Desværre døde han i 1947, men havde han levet, var han uden tvivl blevet borgmester i København.

Min nærmeste medarbejder gennem mange år var hovedkasserer Christian Carlsson. Han blev valgt på kongressen i 1947 som afløser for Otto Wolf. Christian Carlsson virkede i sit hverv til 1974. Han

Genvalgte tillidsmænd på kongressen 1959. F. v. sekretær Arne Jensen, hovedkasserer Chr. Carlsson, sekretær Erik Høiland Andersen, næstformand Viggo Jeppesen, sekretær Tage Jensen, formand Hans Rasmussen og sekretær Johs. Berg.

havde glædet sig til sit otium, men hans livstråd blev brutalt og uventet klippet over to år senere. Overalt, hvor han arbejdede, i skolen, i lærepladsen, hos Det forenede Dampskibsselskab, udviste han flid og lagde stor pligtfølelse for dagen og tilegnede sig gode kundskaber. Christian Carlsson var i stand til at omsætte sin varme medfølelse i praktisk handling, der kunne komme hans medmennesker til gode. Han var beskeden af natur, men havde i sig en stærk vilje til at klare sin egen eksistens og til at finde frem til netop det arbejde, der kunne give ham glæde og tilfredshed.

Christian Carlsson blev en hovedkasserer af stort format, ærlig, åben og utrættelig. Hans medfødte eller nødtvungne sparsommelighed gav sig udslag i en solid opsparing i forbundskassen. Han moderniserede arbejdsløhedskassen, så den kunne virke tilfredsstillende i forbindelse med den store vækst, der fandt sted i forbundets medlemstal og i trit med den lange række af opgangsår, vi oplevede. Også oplysningsarbejdet havde hans hjerte. Det oplysningsarbejde, som hele fagbevægelsen lægger så stor vægt på. Christian Carlssons eftermæle har fået smukke udtryk i Smedeforbundets to store byggerier fra de senere år: Metalskolen i Jørlunde og Metalhuset i København.

Inden for den snævre kreds af ledere havde næstformanden i Centralorganisationen, Charles Hansen, et betydeligt ansvar at bære. Han skulle forvalte mange interesser inden for hele Centralorganisationens område, og han skulle koordinere de forskellige bestræbelser. Ingen kunne dette bedre end Charles Hansen. Han var fra lærling vokset ind i metalarbejderkredsen og kendte kredsens problemer til bunds.

Nyvalgt næstformand Erik Høiland Andersen og hovedkasserer Chr. Carlsson. Kongres 1966.

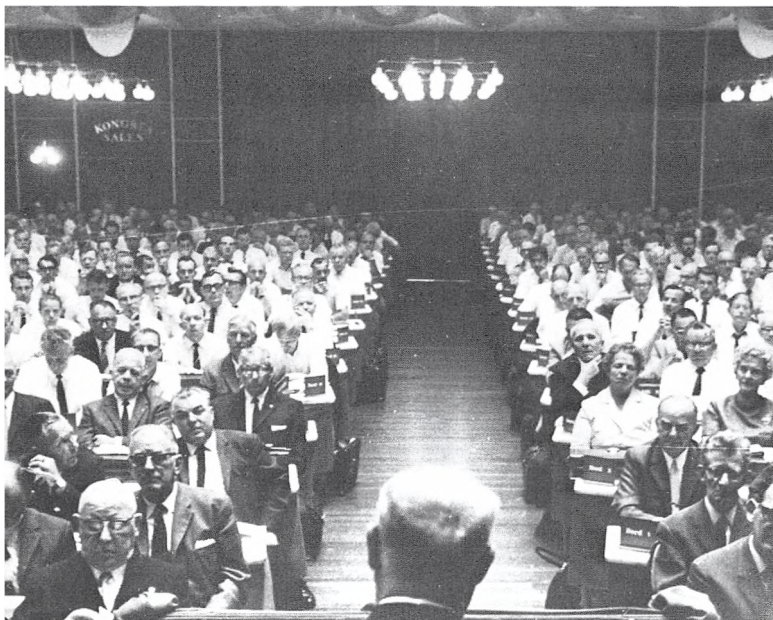
Erik Andersen har været tillidsmand på Århus Flydedok, blev senere lærer på Roskilde Højskole og forvaltede derefter oplysningsarbejdet i den efterhånden skolede skare af tillidsmænd først på kursusejendommen »Æblely« i Fakse Ladeplads og senere som forstander på den nybyggede Metalskole i Jørlunde med stor iver og interesse. Det var derfor ikke noget under, at han – efter også at have været folketingsmand – blev direktør for Arbejds- og Fabriktilsynet. En triumf var det, at Erik Andersen som den første ikke-akademiker blev udnævnt til at bestride denne betydningsfulde stilling.

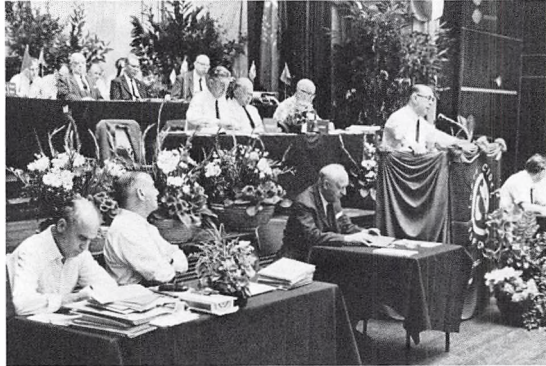
Smedenens fagblad stod jeg selv for de første 18 år, jeg var formand. Jeg hæftede som ansvarshavende redaktør for bladets indhold. Naturligvis kunne jeg ikke gøre det uden hjælp, og Herman Jørgensen blev en fortræffelig hjælper for mig. Han kom til forbundet omkring 1944 fra jernbanesmedene, afdeling 7, hvor han havde været oplysningsmand. Han var også en dygtig organisator. Til at begynde med fik jeg ham ind som statistiker. Herman Jørgensen var meget omgængelig.

18 års forløb antog vi Social-Demokratens højt anskrevne fagdarbejder, Preben Bengtsson, der blev redaktør og skrev lederne. Han var dygtig til at forme sproget. Jeg sørgede altid for at sætte et præg på de ting, jeg havde ansvaret for. Jeg har også bidraget med et kulør på de resolutioner, som LO vedtog på sine kongresser. De årlige beretninger lavede jeg gerne på forbundskontoret i påsken. Tingene skulle jo samles, og sekretærerne skulle skaffe dem frem fra de forskellige områder. Efterhånden blev det dog Preben Bengtsson, der tog sig af beretningen, fordi jeg fik så meget at gøre som formand på at samle tingene og at forme dem, og han var virkelig god redaktør af vort fagblad. Kandidaterne til formandsposten efter mig var der i hvert fald 3 arbejdsledere. Den ene var Paulus Andersen, den anden var Erik Jensen, som også var socialdemokratisk folketingsmand. Næstkommanden i Centralorganisationen, Charles Hansen, kunne også

Folkets Hus på Enghavevej i København august 1969.

Ved bordet Preben Bengtsson og Chr. Carlsson, på talerstolen Arne Jensen. Dirigenter: Arne Jensen, Julius Nielsen, Dirch Petersen og Georg Sørensen, Århus.

komme på tale. Der var sikkert også en del, som ville gå ind for formanden for smedene i Helsingør, Georg Poulsen. Den, som forlader en post, skal nu slet ikke gøre sig håb om at have nogen synderlig indflydelse på, hvem der skal være hans efterfølger. Der vil altid i kredsen omkring ham, blandt hans medarbejdere, være en eller flere, som en ledelse vil pege på. Foruden dem, som jeg her har nævnt, og som kom på tale mand og mand imellem, kunne der selvfølgelig også komme andre. Ved hvert valg optræder der jo altid en eller flere »sorte heste«. Jeg har altid sørget for at have gode medarbejdere, og selv om jeg gennemgående har taget mig tid til en stor del af arbejdet som forbundsformand, har jeg trods alt kunnet delegerer mange opgaver ud. Der var i ledelsen mange, der egnede sig til – og som virkelig evnede – at handle på egen hånd og lede, ikke alene blandt de valgte tillidsmænd, men også i hovedbestyrelsen.

Det er blevet nævnt forud for valget, at folketingsmand Erik Andersen ikke skulle vente stærk støtte fra mig, fordi han havde talt »stærke Hans« midt imod på LO's fællesmarkedskongres i Ålborg i maj 1972. Det er jo rigtigt, at det var Erik Andersen, som var med til at vende stemningen på kongressen, efter at jeg havde talt imod tilslutning til EF. Men denne afgørelse har aldeles ikke berørt mit forhold til Erik Andersen, som jeg sætter højt.

Blandt alle disse udmærkede mænd erkender jeg, at den egentlige »kronprins« var Paulus Andersen. Han samlede i sin person alle de egenskaber, der kræves for at være leder og forbundsformand. Selv om han måske endnu ikke har afsluttet sin »læretid«, så har han vist evner og lagt stort gå-på-mod for dagen i sine bestræbelser på at varetage formandshvervet i mit gamle forbund. Jeg gik af på kongressen i 1972, og Paulus Andersen blev valgt til ny formand.

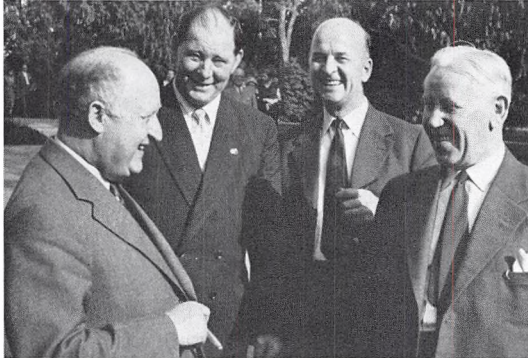

Demokrati er for mig ikke en form for camouflasje. Det har fra min tidligste ungdom været en livsholdning. Demokratiets institutioner, hvad enten det er Folketinget eller en forbundskongres, har den øverste myndighed. Når afgørelsen er truffet, har man alle at følge den og respektere den, også når man forinden har været modstander af den. Når afstemningens time er slået og beslutningen taget, så har man at efterleve den! Derfor har jeg også altid været imod splittelse, hvadenten nogle intellektuelle brushoveder lavede et Socialdemokratisk Samfund – uden om arbejderbevægelsens egne organisationer – eller syndikalister, anarkister og kommunister søgte at undergrave bevægelsen ved at oprette »fagopposition« eller såkaldt »formandsinitiativ«. Jeg har aldrig været bange for at tage mine egne i skole eller for at skælde de udenforstående ud, når de lavede knopskydning og splittede, hvor man hellere burde stå enige. Jeg har altid ment, at det var sundt med meningsbrydning inden for en bevægelse, før afgørelsen træffes. Men derefter bør man stå sammen.

På LO's ekstraordinære kongres i Ålborghallen 17. maj 1972 skulle der træffes en afgørelse om LO's stilling til spørgsmålet om tilslutning til De europæiske Fællesskaber, EF. I LO's forretningsudvalg havde man med alle stemmer imod tre – derimellem min – draget den kon-

25-års jubilæum som formand for Smedeforbundet. Næstformand Arne Jensen overrækker en adresse. T. v. Chr. Carlsson, t. h. sekretær Tage Jensen. Forrest sekretær Paulus Andersen.

To flymekanikere kom med en flymodel ved min afsked. T. h. afdelingsformændene Th. Møller, Frederikshavn, Georg Sørensen, Århus, og Chr. Johansen, Randers.

sekvens, at LO burde opfordre til at stemme ja ved folkeafstemningen om Danmarks indmeldelse i EF 2. oktober 1972. Det var ikke tilrettelagt sådan, at jeg skulle tale i Ålborghallen. Da jeg rejste derop, havde jeg absolut ikke tænkt mig at sige noget. Men flere af kongresdeltagerne, som var modstandere af tilslutning til EF, kom til mig og bad mig fremlægge mine argumenter. Jeg havde nu ikke synderlig lyst til ved den lejlighed at optræde som talerør for de utilfredse, og slet ikke til at blive taget til indtægt af kommunisterne. Men der blev lagt et vist pres på mig bl. a. af arbejdsmændenes John Mølgaard. Planen for forhandlingerne foreskrev en taletid på højst 10 minutter for hvert indlæg. LO's daglige ledelse godkendte imidlertid, at jeg som en slags ordfører for modstanderne fik samme taletid som Thomas Nielsen. Jeg sagde, at det ikke ville blive nogen lykke for Danmark at komme ind i EF's teknokratiske og bureaukratiske verden med politikere, der »fra dag til dag skifter standpunkter«. Kunne vi virkelig være sikre på at få garanteret høj beskæftigelse i fællesskabet? Økonomiske fordele kunne ikke være afgørende. »Vi vil ikke sælge den demokratiske socialisme for grisehoveder eller andet, der sendes sydpå!« Jeg sagde, at hele min livsholdning var i modstrid med EF, der var præget af langsomhed og mangel på effektivitet. Jeg sagde også, at uanset udfaldet af folkeafstemningen måtte arbejderbevægelsen ikke give afkald på regeringsmagten, og det måtte ikke slå skår i den samlede fagbevægelse. Det var ikke nogen forberedt tale, jeg holdt. Jeg blev faktisk puffet ud i det. Havde min tale været forberedt, er det ikke sikkert, at resultatet af afstemningen på kongressen var blevet 524 ja over for 406 nej. Folkeafstemningen blev som bekendt et ja til EF. Som jeg har sagt: »Man kæmper for en sag, taber eller vinder – og så går man videre!« Jeg er senere blevet taget til indtægt af de folk, der stadig kæmper imod EF.

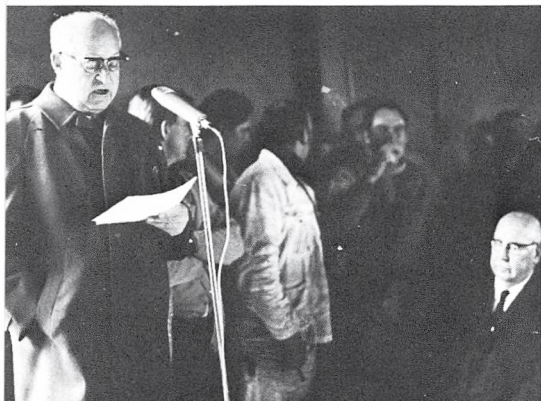

Det er med urette, for jeg har alle dage været fuldblods demokrat. Afgørelsen er truffet, og den har jeg bøjet mig for. Jeg mener, at det ville være helt urealistisk at udmelde sig nu. Man ville sætte sig mellem to stole! Blot synes jeg, at dansk fagbevægelse i alt for ringe grad har udnyttet de muligheder i Europa, som mange så ivrigt pegede på før afstemningen: forøgelsen af den internationale solidaritet, styrkelsen af det faglige samarbejde og større initiativer med hensyn til kontrol med de multinationale selskaber.

Smedeforbundets internationale forbindelser er blevet varetaget af Centralorganisationen, som blev indmeldt i Internationalt Metalarbejder Forbund, IMF, allerede i J. A. Hansens tid. Siden 1904 var han medlem af IMF's øverste ledelse, eksekutivkomiteen. J. A. Hansen blev ven med de forskellige landes arbejderledere og formidlede genoptagelsen af samarbejdet efter 1. verdenskrig. Johs. Kjærboel varetog i sin formandsperiode 1926-35 hele dette vigtige kontaktarbejde. En af den tyske hovedorganisations ledere, Alwin Brandes, blev fængslet af nazisterne i 1933, da fagforeningerne blev ophævet efter Hitlers magtovertagelse 30. januar. Efter sit fængselsophold blev han sat under kontrol af det tyske politi, som han daglig skulle møde hos. Kjærboel besøgte vore kammerater i Berlin de følgende år og havde madvarer og penge med til dem. I årene efter 1935 var det svenske metalarbejderforbund repræsenteret i eksekutivkomiteen ved sin næstformand. Derefter blev jeg valgt som tillidsmand her i 1952 og fortsatte indtil 1973. Det sidste år var jeg præsident for Internationalt Metalarbejder Forbunds 10 mill. medlemmer.

Lederen af Metalarbejder-Internationalens sekretariat indtil sin død i 1954 var Konrad Ilg, en stor personlighed, som vi i Smedeforbundet satte meget højt allerede i Kjærboels tid. Konrad Ilg var schweizer og udlært som klejn- og kunstsmed. Han var valgt til præsident for sit hjemlands ur- og metalarbejderforbund, ligesom han var medlem af andetkammeret, Nationalrådet. Ilg var højt agtet, som den store organisator og taler han var. Berns universitet gjorde ham til æresdoktor.

Taler ved rejsegildet i Nyropsgade. Lytter til tolk ved international konference.

Som det var tilfældet efter den første verdenskrig, blev København også efter den anden store krig mødested for den første efterkrigs-kongres, som IMF afholdt. Det var igen Centralorganisationen, der formidlede genoptagelsen af samarbejdet. Vi ydede også en aktiv indsats, hvor der blev tale om at samle midler til støtte for fagforeningsarbejdet i u-landene, eller når IMF anmodede om bistand i forbindelse med internationale, faglige aktioner. Man har på forhånd varslet sympati-aktioner i Danmark, når man har befrygtet, at strejkeramt arbejde i et andet land ville blive overført til Danmark. Man har også direkte støttet enkeltlandes metalarbejderforbund.

Kun sjældent har jeg kunne afse tid til at rejse i udlandet. Men i august 1971 efterkom jeg en indbydelse til at besøge Sovjetunionen som det sovjetiske metalarbejderforbunds gæst. Jeg rejste sammen med Charles Hansen, forbundsformand Agner Christensen, Malerforbundet, og sekretær Alex Hansen, Københavns afdeling 6. I 10 dage havde vi anledning til at studere produktionsliv i Moskva, Novosibirsk og Leningrad. Industrien befandt sig på et højt stade. Metalarbejderforbundet var organiseret som industriforbund. Det spillede med sine 4,7 millioner medlemmer en vigtig rolle i hele det store produktionssystem. Efter en fin middag på et hotel i Leningrad kom talen på forskellen mellem Sovjetunionen og Danmark. Med ét blev vi uventet præsenteret for et længere, dogmefast forsvar for Sovjetunionens militære indgreb over for Tjecoslovakiet i 1968, og vi følte, at man ville korrekse os. Skulle vi sidde stiltiende og høre på det? Jeg tog da ordet og sagde, at vi ikke var rejst over for at modtage den slags belæringer: »Vi er kommet for at bidrage til gensidig forståelse. Og vi er parat til at drage lære af alt, hvad vi ser. Vi kommer ikke som en officiel delegation for på nogen måde at blande os i jert lands politik, og vi har på intet tidspunkt udtalt os herom. Men når vi på denne måde får at vide, at den sovjetiske intervention er en disposition, som man må affinde sig med, så er vort svar: Vi finder, at Sovjetunionens politik over for Tjecoslovakiet var forkert. Vi var imod den. Og vi finder, at den var lige så urimelig som den tyske besættelse af Danmark. Og vi håber ikke, at noget tilsvarende nogen sinde mere vil finde sted.« Mit indlæg slog dog ikke skår i den ellers gode stemning. Men den gjorde et vist indtryk, ikke mindst på metalarbejderne fra Leningrad. Man havde jo provokeret mig. Men jeg var glad for anledningen til at fremkomme med mit syn på den kommunistiske stormagts fremfærd over for et mindre land.

FORGÆNGERE

Da jeg blev valgt til formand for Smedeforbundet, var jeg kendt med bestyrelsesarbejdet og havde fået et godt indblik i forbundsformandens virke i de 9 år, jeg havde været sekretær i forbundet. Jeg havde også i de år fået lov til at virke på mange af formandens felter. Det var alt sammen erfaringer, som jeg i høj grad kunne anvende i de mange år, hvor jeg selv sad på formandsposten. Jeg havde lært meget af det praktiske samarbejde med Peter Andersen og de andre i hovedbestyrelsen. Jeg havde også gjort mine iagttagelser med hensyn til, hvordan man som afdelingsformand eller medlem af en afdelingsbestyrelse så på sin forbundsformand og vurderede hans optræden og fremgangsmåde.

Jeg følte hvervet som forbundsformand tyngende i begyndelsen, særlig når jeg tænkte tilbage på mine forgængere på posten. Men også af dem lærte jeg, selv om jeg ikke havde kendt dem. I dag er de alle kun navne. Men bag navnet ligger en sum af arbejde, indsats, sind, karakter og – skæbne. Jeg forsøger her, for mig selv og for andre, at fastholde mindet om disse mænd. De skiftende formænd har ikke lignet hinanden ret meget, men har dog alle haft deres rod i Smedeforbundets nogenlunde ensartede organisation.

Smedeforbundet blev oprettet i Folkets Hus, Rømersgade 22 i København, 20. august 1888. Der var to mænd, der især øvede afgørende indflydelse: Valdemar Olsen og Ferdinand Hurop. De kom begge fra Smede- og Maskinarbejdernes Forbund i København. Valdemar Olsen var fra Nykøbing F., men var som 19-årig klejnsmed kommet til København i 1881. Hans far havde været med i Internationale, og Valdemar Olsen var stærkt påvirket af faderens socialistiske tanker. Broderen, G. Chr. Olsen, var snedker og medlem af Socialdemokratisk Forbund, der var stiftet i 1878. G. Chr. Olsen blev ved Snedkerforbundets stiftelse i 1885 sit forbunds forretningsfører.

Valdemar Olsen gik ind i Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening af 1873 og var med til at skabe liv i den på ny. Han blev dens

Fire smedeforbundsformænd ved forbundets 25-års stiftelsesfest 1913. F.v. den daværende formand siden 2. september 1899 J. A. Hansen; formand juli 1890–1. april 1892 F. Hurop.

*Formand 20. august 1888–juli 1890 og 1. oktober 1898–2. april 1899 Vald. Olsen og formand
1. april 1892–1. oktober 1898 H. P. Hansen.*

formand 1884 og i årene 1887-89. Det var Valdemar Olsen, der stod bag beslutningen om, at der skulle oprettes et landsforbund for smedene med betegnelsen Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund. Han blev meget naturligt den første formand. Han sad dog kun på posten et par år, hvor han øvede sin indflydelse først gennem hovedbestyrelsen, senere som forbundets hovedkasserer 1897-1903, da han blev sekretær i De samvirkende Fagforbund. Det varede kun et års tid, hvorefter han rykkede over i det nyoprettede, kooperative Arbejdernes Livsforsikringselskab som forretningsfører. Valdemar Olsen var medlem af Folketinget 1906-27. Han døde i 1933, 71 år gammel.

Ferdinand Hurop var nok den, som var mest kendt blandt de solide og praktiske fagforeningsfolk, der i 1880-erne byggede arbejderbevægelsen op efter kriseårene. Han var født i København 1853, men voksede op i Krstrup ved Randers. Han lærte smedefaget i Brøndbyøster, Mariager og Randers, og arbejdede fra 1873 som svend i København, hvor han gik ind i fagforeningsarbejdet. Han fik ved held og stor organisatorisk dygtighed genrejst Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening og kom ind i bestyrelsen i januar 1883. Samme år fik han den københavnske fagforening døbt om til Smede- og Maskinarbejdernes Forbund i Danmark. 1884-87 var han formand.

Hurop ejede stor personlig charme. Han var veltalende, velbegavet, overbevisende og tillidvækkende. I 1883 blev han ansat som sekretær i den politiske partiorganisation Socialdemokratisk Forbund, der var oprettet i 1878. I årene 1882-85 pløjede han provinsen igennem på agitationsrejser, dannede og gendannede fagforeninger og fik oprettet nye partiforeninger. Ved valg til partiets bestyrelse fik han et stemmetal, der overfløj de ældre ledere. Han medvirkede ved dannelsen af en fælles fagforeningsledelse i København. Hurop var formand for Smedeforbundet 1890-92.

Ferdinand Hurop virkede i arbejderbevægelsen alle vegne, hvor han havde mulighed derfor. Det er sikkert ikke noget tilfælde, at det var jernindustriens fabrikker, der først af arbejdsgivere indså, at skulle de stille noget op mod den stærkt voksende fagbevægelse, måtte de selv være organiseret. I januar 1885 dannede de derfor Foreningen af Fabrikker i Jernindustrien i København. Hurop gik løs på arbejdsgiverne med krav om en mindsteløn på 27 øre i timen. Han ville gennemtvinge dette krav ved hjælp af »omgangsstrejker«, der begyndte i

1885. Fronterne stivnede. I juni 1885 erklærede fabrikanterne lockout og lukkede deres 24 fabrikker for alle organiserede arbejdere. 12-1300 mand blev lockoutet, deraf var de 800 smede. De udsmidte arbejdere vandrede »som små flokke forsultne, forjagede og forskræmte ulve«, skrev den senere forbundsformand H. P. Hansen fra sin tid som ung svend i København. »Da forstod jeg de onde magters styrke uden at være klar over de midler, der skulle til for at hæmme dem.«

Kampen var den da hidtil største arbejdskamp i Danmark. Det gik hårdt ud over arbejderne, og mange havde ikke mere råd til at stå i deres fagforening. Arbejdsgiverne benyttede skruebrækkere fra udlandet, og de kunne under de dårlige økonomiske forhold afskedige de folk, de ikke syntes om. Omsider fik Hurop arbejdsgiverne med til oprettelse af en overenskomst – dog uden at han opnåede at få sit krav om minimalløn gennemført. Begge parter godkendte overenskomsten. Også arbejdsgiverne var ved at være udkørte af kampen. Der var blevet givet arbejderne bedre vilkår for udearbejde og for overarbejde. Vigtigt var det, at overenskomsten godkendte arbejderens ret til at organisere sig. Det var Grundlovens ord om organisationsretten, der nu blev anerkendt i overenskomstens ord om, at »arbejderne har ret til at være i hvilken forening, de har lyst til«. Det gjaldt dog foreløbig kun i København.

Men smedene var hårdt ramt. 700 af fagforeningens 1000 medlemmer udmeldte sig i løbet af kampåret. Hurop gik af som formand, fordi han følte et personligt ansvar for nederlaget. En kort tid var han selvstændig mester og derefter i nogle år forvalter i Arbejdernes Fællesbageri, samtidig med at han dog fortsatte sit politiske arbejde bl. a. som medlem af partiets bestyrelse. På grund af private sorger udvandrede han imidlertid til USA i 1893. Han var hjemme i Danmark ved Smedeforbundets 25-års jubilæumskongres i 1913, men drog igen til USA, hvor han virkede snart som redaktør, snart som organisator af eget og andres nybyggeri. Hurop døde i 1934 og blev begravet i sin hjemby Enumclaw nær Seattle i staten Washington i det nordvestlige USA. Kort efter hans død skrev AOF's senere leder, Oluf Bertolt: »Han kunne svejse mennesker sammen, som han svejsede jern. Men selv led han af en indre splittelse, en mangel på samling og tålmod, var noget af en trækfuglenatur.« Vi vil erindre os hans evne til sammenvejsning. Ferdinand Hurops eftermæle vil altid lyse af hans klare og rige væsen og af glansen fra hans indsats for Smedeforbundet, ja, for hele arbejderbevægelsen.

I april 1892 blev H. P. Hansen formand efter Hurop. Han var født i Sct. Jørgensbjerg ved Roskilde 1864 og blev smed i Glim. Under smede-lockouten i 1885 havde han her organiseret en indsamling af levnedsmidler til de lockoutede smede i København. Han fik selv arbejde i hovedstaden 1886 og bidrog til samlingen omkring Smedeforbundet, idet han var med til at få Grovsmedeforeningen af 1873 tilbage til forbundet. Han forstod, at der krævedes penge til at gennemføre en konflikt. Der var mange medlemmer, der ikke kunne indse det. I sin første fagbladsartikel som forbundsformand anmodede H. P. Hansen derfor medlemmerne »om at opfylde deres forpligtelser i pekuniær henseende«. Han fik oprettet flere afdelinger i provinsen og fik skabt forbindelse med andre landes metalarbejderforbund. Han medvirkede også til dannelsen af landsorganisationen De samvirkende Fagforbund i januar 1898.

I H. P. Hansens formandstid fra april 1892 til oktober 1898 voksede forbundet stærkt. I 1898 omfattede det næsten 7.000 medlemmer. Man købte til den udvidede administration en ejendom i Larslejsstræde i København, hvor der blev indrettet kontor. H. P. Hansens tid var også en kamptid, hvor forbundsformanden som regel måtte tage stødet. Det var ofte det skarpe skyts, han benyttede. Engang skrev han, at Smedeforbundet var stærkt nok til at »trække en hvilken som helst arbejdsgiver frem og ruinere ham i bund og grund«. H. P. Hansen var samtidig en dygtig taktiker. Han ville i virkeligheden helst ikke tage en kamp, før den blev påtvunget ham. Forbundet holdt ud under flere store lockouter. Overenskomsten af år 1900 har sine rødder i resultater, som fulgte af disse kampe.

H. P. Hansen havde ikke noget imod at tage livtag med jernfabrikanterne. I marts 1897 skrev han i forbundets fagblad: »Så kan vi ved den lejlighed give fabrikanterne og hele deres kobbelt af værkfører-køtere en så forsvarlig snert over nakken, at de føler det i nogen tid.« Han kunne være en hård hund, og det er berettiget, når kollegerne i hovedbestyrelsen – og navnlig J. A. Hansen – ikke altid var tilfredse med den tone og den linie, han anlagde. Selv sagde H. P. Hansen adskillige år efter med stor selverkendelse, at hvis kammeraterne i hovedbestyrelsen havde sagt til ham: »Du må opføre dig, så vi kan være i stue med dig!« – så ville de have haft ret!

H. P. Hansen var fuld af initiativ og energi. Han kunne være ilter, voldsom, stridbar og pågående. Modstanderne kaldte ham »den røde zar«. Han fandt det ofte nødvendigt at slå igen. Selv blev han et offer

for kampen, idet han efter en tale ved et socialdemokratisk møde mistede sin stilling ved statsbanerne, der afskedigede ham i 1892. Arbejdsgiverne lukkede dørene for ham. Han blev derefter redaktør for socialdemokratiske blade i Svendborg, i Ålborg og i Skive. I 1913 blev han valgt til folketingsmand i Mariager-kredsen. Men efter forskellige personlige angreb opgav han sine hverv som redaktør og folketingsmand i 1923.

H. P. Hansen besøgte mig engang, mens jeg var sekretær i forbundet. Under den samtale, vi havde, gav han mig et stærkt indtryk af den tid, man havde været igennem. Den gamle forbundsformand skildrede for mig sin arbejdsindsats, og jeg forstod på ham, hvilken betydelig kraft der havde været nødvendig, både fagligt, politisk og menneskeligt. Han var efter 1923 vendt tilbage til Roskilde-egnen. Her grundlagde han et hønseri i Glim. Desuden var han litteraturanmelder ved den socialdemokratiske presse. H. P. Hansen døde i 1936.

H. P. Hansens efterfølger på formandsposten blev J. A. Hansen, som på kongressen i april 1897 var valgt som medlem af hovedbestyrelsen. Det var det år, da en stor smede-lockout blev afsluttet som en sejr for smedene. På kongressen i påsken 1899 blev J. A. Hansen enstemmigt valgt til forbundsformand, en post han bestred i 27 år. For sine medlemmer og for offentligheden kom han til at stå som Smedeforbundets ansigt og stemme. Han var ikke nogen høj mand, men han var kraftig og bred af skikkelse og blev opfattet som indbegrebet af en smed. Han var vel den første smedeformand, som fik betegnelsen »den stærke smed«.

J. A. Hansen var født i Nakskov 8. oktober 1867 som søn af arbejdsmand Hans Jakobsen og Diderikke Mortensdatter. Forældrene mistede han tidligt og voksede op som plejebarn. Han blev udlært som grovsmed i sin fødeby i 1885 og kom derefter til København. Jakob Anton Hansen var hans navn, men han blev tidligt – ligesom J. C. Christensen – til daglig benævnt efter sine to fornavnes forbogstaver og J udtalt som I: »I. A.«. Blandt arbejdskammeraterne blev han i almindelighed kaldt Anton.

Da J. A. kom til Refshaleøen hos Burmeister & Wain, havde en af de hjemmefødte københavnere smede med øgenavnet Skralde-Carl kaldt Anton for en »bondesmed« og bebudet, at der skulle laves fest med Anton. Johs. Kjærbo beretter dog, at Skralde-Carl fik en advarsel i

den anledning, idet en kollega sagde til ham: »Du skal lade ham være i fred, han er god nok, for han er en belevet mand, og hvis du giver dig i kast med ham, vil du høre, at han er en veltalende mand.«

J. A. Hansen var nitter hos B & W til 1899. De fleste af arbejderne på Refshaleøen var uorganiserede. De mere bevidste fagforeningsfolk, hvoriblandt J. A. Hansen, ønskede, at skibssmedene skulle oprette deres egen fagforening som en afdeling af Smedeforbundet, og 7. april 1895 lykkedes det at oprette skibssmedeforeningen. J. A. blev medlem af bestyrelsen, og 27. oktober s. å. blev han valgt til skibssmedeforeningens formand. Denne post sad han på, indtil splittelses-bevægelserne bevirkede hans afgang i 1918.

J. A. var meget anerkendt som forhandler og administrator, fik en lang række tillidshverv inden for Socialdemokratiet og blev i 1907 medlem af forretningsudvalget for De samvirkende Fagforbund. Han var dommer i Den permanente Voldgiftsret 1900-10 og fra 1910 til sin død dommer i afløseren, Den faste Voldgiftsret. Fra 1908 var han medlem af kontrolkomiteen for den socialdemokratiske presse, fra 1918 medlem af Københavns Borgerrepræsentation, hvis formand han blev i 1925, ligesom han var landstingsmand fra 1924.

Da J. A. Hansen blev valgt ind i forretningsudvalget for De samvirkende Fagforbund i 1907, fik han som opgave at udarbejde vedtægter for et udvalg, der blev nedsat med det særlige formål at afgøre grænsestridigheder mellem de enkelte fag, og han blev formand for dette udvalg. I 1919 nedsatte fagbevægelsen og Socialdemokratiet et særligt socialiseringsudvalg, som J. A. Hansen også blev medlem af, ligesom han fik sæde i den store arbejdskommission i 1925. J. A. Hansen var en ivrig forkæmper for Kooperationen. Han blev i 1906 formand for maskinfabrikken Aurora og i 1908 medlem af Social-Demokratens kontrolkomité. Endelig medvirkede han ved oprettelsen af Arbejdernes Landsbank i 1919, blev medlem af dens repræsentantskab og 1925-26 repræsentantskabets formand, ligesom han var medlem af den øverste ledelse, bankrådet.

J. A. Hansen var altså formand for smedene under stor-lockouten i 1899. Den varede fra 2. maj til 8. september og omfattede ca. 40.000 arbejdere. Lockouten var den første virkelig store kamp mellem arbejdere og arbejdsgivere. I virkeligheden var der tale om en borgerkrig. Selv om krigen blev ført uden militære våben, var det vir-

J. A. Hansen.

kelig en krig mellem arbejdernes store nyoprettede fælles organisation, De samvirkende Fagforbund, på den ene front og Dansk Arbejdsgiverforening på den anden. Kampen kostede begge parter enorme summer. Det var, som om de ikke havde forstået, at deres opgave dog var at samarbejde. Kampen har næppe huet J. A. Hansen. Han ønskede fredelige forhandlinger med positive resultater. Han forstod, at kampens fredsslutning, Septemberforliget, ville blive arbejdsmarkedets grundlov i mange år. Og han så klart, at det store forlig i sig selv betød anerkendelsen af fagbevægelsen som en med arbejdsgiverne ligeberettiget forhandlingspartner.

J. A. Hansen var ikke nogen principrytter, men lagde vægt på at få resultater gennem forhandling. Han opgjorde resultatet af lockouten i en artikel, som han gav overskriften »Skal vi så være gode venner igen?« I artiklen skrev han bl.a.: »Man tager sikkert ikke fejl, når man siger, at arbejdsgiverne har taget lære af erfaringen fra i sommer, at det er en dyr historie at lave lockout, og at man sikkert i almindelighed står sig bedre ved at tale sig til rette og vise nogen imødekommenhed end ved at slås.« Nu var retten til organisation godkendt, og nu var der åbnet adgang for fagbevægelsen til at slutte kollektive overenskomster med arbejdsgiverne. Marts 1900 blev da den første kollektive overenskomst mellem Smedeforbundet og fabrikantforeningerne i jernindustrien indgået.

J. A. Hansen havde det store held, at der blandt arbejdsgiverne var en mand af samme type som ham selv, en mand, der gennem ophold i

udlandet havde fået forståelse af, at fagforeninger var kommet for at blive. Det var ikke, fordi han i og for sig sympatiserede med deres politik. Han betragtede fagforeninger som et stykke virkelighed. I stedet for at bekæmpe dem, måtte man hellere søge at komme på en ordentlig forhandlingsfod med dem. Denne mand var Burmeister & Wains direktør siden 1875, kommandør K. C. Nielsen. Han var i sin tid hentet fra Orlogsværftet for at blive leder af B & W, idet der var problemer i forbindelse med en skibsbygningsordre til Rusland. Kommandør Nielsen løste problemerne og hentede vigtige ordrer på skibsbyggeri hjem til B & W.

J. A. Hansen har karakteriseret B & W's leder med ordene: »Kommandøren – som han ønskede at blive kaldt, og som arbejderne efterhånden også kaldte ham – viste snart en venlig imødekommenhed over for arbejderne og deres krav. Hvis ikke den øvrige syndige verden havde været, er det muligt, at der deraf kunne være opstået et helt godt forhold, men dels ønskede man jo nok at spare på fremskridtet så meget som muligt, og dels havde fabrikantforeningerne et vågent øje med, hvad der skete hos dette firma.« J. A. Hansen havde, mens han var skibssmedenes formand, gennem længere tid forhandlet med B & W for at opnå en overenskomst. Forhandlingerne endte positivt på grund af Kommandørens og J. A. Hansens fælles indsats. Det var en betydningsfuld overenskomst, fordi hermed var fagforeningen blevet anerkendt, og den store arbejdsplads, som B & W var, var nu så at sige lukket for uorganiserede arbejdere.

Da lockouten i 1899 var afsluttet, indledte Smedeforbundet og jernindustriens arbejdsgivere forhandlinger om overenskomster. Forhandlingerne trak ud, og arbejdsgiverne var træge. Det er blevet fortalt, at J. A. Hansen en dag rent tilfældigt mødte Kommandøren på gaden og drøftede tingene med ham. Det viste sig, at også arbejdsgiverne i virkeligheden var interesserede i, at B & W kom ind under en fælles overenskomst. Ved tidligere arbejdsstandsninger havde B & W's arbejdere nemlig uden videre kunnet yde bidrag til deres konfliktramte kammerater. Grunden hertil var, at B & W ikke var medlem af fabrikantforeningen. Man havde ikke overenskomst og deltog derfor ikke i lockouten. Arbejderne var ikke berørt af konflikten og stod frit med hensyn til at støtte deres kammerater, der var ofre for striden. Arbejdsgiverne var nu interesserede i, at også B & W's arbejdere i givet fald ville blive inddraget i en arbejdskamp. Kommandøren blev efter mødet med J. A. Hansen trukket med ind i forhandlingerne mellem

Smedeforbundet og fabrikanterne. Nogle af de første møder mellem parterne blev holdt i hans lejlighed på Strandboulevarden. I virkeligheden var kommandør Nielsen ivrig for, at der blev oprettet overenskomster, så virksomheden kunne arbejde og disponere på længere sigt. Han ønskede først og fremmest ro på B & W.

I marts 1900 – altså året efter lockouten – sluttede forhandlingerne, der resulterede i oprettelsen af en overenskomst. Det er sikkert J. A. Hansen, der har karakteriseret denne overenskomst med ordene: »Helt igennem et forsøg på gennem en under fredelige forhold ført forhandling at samle parterne til fælles stræben henimod en konsolidering af arbejdsforholdene.« Overenskomsten blev godkendt af Smedeforbundet på en kongres 25. marts 1900, og den blev fra arbejdsgiverne tiltrådt af B & W, af fabrikantforeningerne i jernindustrien i København og provinsen samt af klejnsmede- og vogn- og beslag-smedemesterforeningerne i København.

J. A. Hansen fik megen ære for overenskomsten og med rette. Men det må ikke glemmes, at kommandør Nielsen i høj grad medvirkede til resultatet i kraft af sin forbindelse med og sin forståelse for Smedeforbundet og dets problemer. De to mænd stemte overens karaktermæssigt, begge var ordholdne og loyale, og begge var i stand til at se, hvad der lå af forhandlingsmuligheder i en situation. Roligt og besindigt forhandlede disse to mænd problemerne igennem i en atmosfære af gensidig tillid – til den største gavn for erhvervslivet og for smedene.

Den tilvejebragte overenskomst blev en slags arbejdsgrundlov for jernindustrien. Det var en kollektiv overenskomst, som anerkendte minimallønsprincippet med værkstedspriskuranter og personlige tillæg (»Løfteparagraffen«), og tillidsmandssystemet blev legaliseret i 1900 og 1902. Dette dokument har indeholdt så betydningsfulde bestanddele, at man har kaldt det en slags grundlov for »værkstedsparlamentarismen«, og det har også været mønster for ordningen af arbejdsforholdene i metalarbejderfagene i udlandet. Det er ganske ejendommeligt, at den ordlyd, som denne første, vigtige overenskomst fik, i mange måder går igen i ordvalget i vore dages overenskomster. J. A. Hansen gik ind for oprettelse af 5-årige overenskomster. Det lykkedes også at få gennemført sådanne forholdsvis langvarige overenskomster i årene op mod 1914. Det var helt epokegørende at få gennemført en sådan aftale mellem arbejdsgivere og smede, og det var meget betyd-

ningsfuldt, at Smedeforbundet netop fik gennemført *det bevægelige lønsystem*. Nok kunne der blive fastsat en relativt lav løn, men man havde under hele overenskomstens løbetid mulighed for at ændre lønnen. Sådanne lønændringer kan finde sted på grundlag af anciennitet, efter kvaliteten af arbejdet og arbejderens duelighed eller i takt med andre indtjeningsmuligheder, som industrien har.

Det var klart, at J. A. Hansen i kraft af et sådant lønsystem og med langvarige overenskomster måtte komme i strid med arbejdsmændenes leder, M. C. Lyngsie. Der var et dybtgående modsætningsforhold mellem disse to forbundsformænd, selv om det modsatte af og til blev sagt. De var vidt forskellige, ja, de var som ild og vand: Lyngsie den flammende og opflammende, J. A. Hansen den store urokkelige ro. Deres skænderier var præget af et ordvalg, der betød, at de ikke havde noget at lade hinanden høre. På en generalforsamling i De samvirkende Fagforbund kaldte J. A. Hansen Lyngsie for »en sjakal«. Efter at J. A. Hansen havde mistet sin ene fod, hændte det, at Lyngsie betegnede ham som »Haltesmeden«. Af og til slog uvenskabet ud i direkte fjendskab. Dette fjendskab havde sin rod i det store modsætningsforhold mellem smede og arbejdsmænd.

Modsætningerne mellem den faglærte smedesvend og den ufaglærte arbejdsmand gav sig udslag på mange måder. En arbejdsmand måtte jo ikke sætte sig ved svendenes bord på arbejdspladsen. Hvis en arbejdsmand nærmede sig skibssmedenes bord i marketenderiet eller på en beværtning, blev han jaget bort med hånsord og kaldt en »arbejdskule«. Mens Johs. Kjærboel som ganske ung smed arbejdede på Flydedokken i København, var han engang ved at opmærke plader. Han havde ladet en arbejdsmand holde i den ene ende af den såkaldte »kridtline«. En kvartermand – der kunne have opsyn med et helt sjak op til 40-50 arbejdere – greb straks ind og fastslog i en overlegen tone, at arbejdsmanden ikke måtte bistå ved opmærkningen. Så blev han skiftet ud – og det blev en lærling, der skulle holde i den anden ende af snoren.

Da landsorganisationen De samvirkende Fagforbund efter Martin Olsens afgang som formand i 1909 skulle have ny formand, blev J. A. Hansen, som havde været medlem af forretningsudvalget siden 1907, foreslået. Også Lyngsie aspirerede til posten, men trak sig tilbage, da han ikke kunne regne med tilstrækkelig mange »faglærte« stemmer til supplerung af sine arbejdsmandsstemmer. J. A. Hansen regnede selv med at blive valgt. Et udvalg indstillede imidlertid både J. A. Hansen

På Arbejdsmandsforbundets skovtur til Dyrehaven ved København i maj 1925, under konflikten. springer formand Lyngsie buk over Borgbjerg og Stauning. Tegning: Carl Jensen, Politiken.

og den hidtidige sekretær, Carl F. Madsen, til posten. Generalforsamlingen valgte da med stort flertal Carl F. Madsen som formand. At J. A. Hansen ikke blev valgt, hang navnlig sammen med, at arbejdsmændene ikke ønskede at se hverken ham eller en anden smed på denne post. J. A. Hansen mente, at Lyngsie havde haft en finger med i spillet, i hvert fald ved at dirigere arbejdsmandsstemmerne. Forholdet mellem de to mænd blev i hvert fald ikke bedre efter den affære.

J. A. Hansen og Lyngsie blev dansk fagbevægelses centrale skikkelser. Det var J. A. Hansen og Lyngsie, der kom til at stå som fagbevægelsens talerør, efter at landsorganisationens første formand, Jens Jensen, helt havde opgivet det faglige arbejde og var gået ind i kommunal virksomhed i København. Men det var også modsætningerne mellem J. A. og Lyngsie, der gav gny i hele det danske samfund.

J. A. Hansen fik i 1912 gennemført oprettelsen af et »kartel« – en vis organisatorisk sammenknytning – mellem nogle nært beslægtede fag i 1912, efter at problemet havde været behandlet på flere kongresser. Det var den sammenslutning, der fik navnet *Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark*, i daglig tale – også i nutiden – blot: Centralorganisationen. Ideen bag oprettelsen af dette kartel var, at man hermed havde betrådt et skridt på vejen mod industriforbundet. J. A. Hansen blev den første formand for denne organisation samt formand for dens fælles arbejdsløshedskasse. Desuden blev han redaktør af kartellets fælles fagblad »Jern- og Metalarbejderen«.

J. A. Hansen havde ikke den store tillid til sine medlemmer, når det drejede sig om større principielle afgørelser. Han var ikke tilhænger af urafstemninger. Han bekæmpede princippet alle dage og udtrykte sit syn med ordene: »Vognen skal køres fra kuskæsædet og ikke fra bagsmækken!« Det er et udtryk, som jeg har overtaget, og som jeg har benyttet ved forskellige lejligheder – dog ikke i forbindelse med urafstemninger!

Det var i J. A. Hansens tid, at der blev prøvet enkelte afstemninger blandt medlemmerne, men meget få medlemmer deltog. Alligevel var omkring den første verdenskrigs afslutning den tanke levende, at demokrati skulle gennemføres også i fagbevægelsen. Det var særlig syndikalisterne, som igennem Fagoppositionens Sammenslutning agiterede hårdt. De angreb Smedeforbundets langvarige overenskomster, de angreb J. A. Hansen, og de krævede i demokratiets navn urafstemninger gennemført. Mange af Smedeforbundets medlemmer var også i pagt med tidens rørelser og følte, at kravet om urafstemning var fuldt ud berettiget.

På kongressen i 1917 blev der ført en hidsig debat for og imod urafstemning. J. A. Hansen talte *imod*. Han hævdede, at det ikke kunne lade sig gennemføre rent praktisk, og at medlemmerne ikke kunne kende enkeltheder og forudsætninger for et overenskomstforslag. De kunne normalt ikke overskue virkningerne af et overenskomstforslag. De ville i for høj grad stemme efter følelser i stedet for efter kendsgerninger. Nej, det burde være hovedbestyrelsen og repræsentantskabet, der skulle og kunne træffe afgørelsen. Urafstemning ville i øvrigt også give oppositionen let spil, fordi den ville agitere *imod* et hvilket som helst forslag med det formål at svække Smedeforbundets ledelse og for politisk at kunne fiske i rørt vand.

Engang på en kongres diskuterede man dette problem, og det så ud til, at et stort antal af deltagerne gik ind for urafstemning. J. A. Hansen erklærede da fra talerstolen, at nu agtede han at forlade kongressen. Man skulle dog ikke ynke ham: »Der er en, der ikke har haft ferie i mange år – og det glæder han sig til at få nu! Kongressen kan ikke genvælge mig – nu går jeg – farvel!« – og så gik han ned fra talerstolen og forlod omgående salen.

Forsamlingen blev stærkt chokeret, da J. A. gik. Hovedkasserer A. Johansen udtalte straks efter, at hovedbestyrelsen stod bag formanden, og at den stillede sig solidarisk med ham. Ingen vidste nu, hvad man skulle gøre. Dirigenten suspenderede mødet. Alt var forvirring –

selv syndikalisterne tog ikke noget initiativ. Situationen blev drøftet til langt ud på natten. Ledere fra den øvrige fagbevægelse tilkendegav, at J. A. Hansen ikke burde forlade posten. Også Socialdemokratiet søgte gennem Stauning at øve indflydelse på ham.

Et forslag til en udtalelse, der kunne sikre J. A. Hansens tilbagevenden, blev da forelagt kongressen. Heri anerkendte man i høje toner J. A.'s indsats, og man næsten bønfuldt ham om at tage mod posten igen. Udtalelsen blev vedtaget med 134 stemmer mod 10, mens 7 deltagere undlod at stemme. Det var altså en overvældende sejr for J. A., og han lod sig derfor overtale til at fortsætte som formand.

Jeg har selv været meget optaget af spørgsmålet om urafstemning eller afgørelse ved kompetente forsamlinger. Jeg mener ligesom J. A. Hansen, at følelserne i højere grad spiller ind i forbindelse med urafstemninger. Medlemmerne kan være sure på det hele, og de føler vel ofte, at nu skal der slås i bordet! Her gør sig også et andet forhold gældende. Både parti og fagbevægelse har til tider gennem presse og fagblade udmalet modsætningsforholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere i stærkere farver, end virkeligheden kunne holde til. Og man har ofte opstillet meget store krav, så store, at man på forhånd har vidst, at de ikke kunne opfyldes! Når man endelig har opnået et udkast til et forlig og forelægger et sådant dokument for medlemmerne, vil det af denne grund være svært at få medlemmerne til at forstå de positive resultater – og så siger de: »Hvad fa'en – I har talt om disse satans arbejdsgivere – og så vil I have, at vi skal gå ind på noget, der slet ikke opfylder de krav, som I selv har stillet op!«

Jeg har ofte selv været gal på den socialdemokratiske presse, når den startede overenskomstsituationerne med at opstille store krav og rette kraftige angreb på arbejdsgiverne. Bagefter har den samme presse pludselig måttet slå bak og anbefale et udkast, der ikke opfyldte de store krav, som pressen oprindelig havde opstillet. Navnlig som ung fandt jeg dette forhold ganske urimeligt. Dengang var afstanden mellem krav og realiteter vel også større, end den er i dag.

Indtil 1920 bestod Smedeforbundets hovedbestyrelse af 13 medlemmer, alle københavnere. Da J. A. Hansen yderligere havde hovedbestyrelsens fulde tillid, var det ikke vanskeligt for ham at vinde tilslutning til sine forslag. Det havde stor betydning navnlig i hele den periode op til 1917, da man ikke behøvede at afholde urafstemning for

at indgå nye overenskomster. Det passede J. A. Hansen glimrende, fordi han ikke yndede alt for megen snak. Ganske vist var der oprettet et repræsentantskab på kongressen i 1899, mest for at tilfredsstille provinsmedlemmerne. Men det var dog i hovedbestyrelsen, afgørelserne blev truffet.

J. A. Hansen følte sig som ét med Smedeforbundet. Han var jo næsten automatisk vokset ind i og sammen med det, ja, han betragtede det som *sit* forbund. Når man har siddet som formand i mange år, får man nok en tilbøjelighed dertil! De fleste accepterede dette for J. A.'s vedkommende, og de affandt sig med hans form. Da hovedbestyrelsen var blevet udvidet på kongressen i 1920, bad et af de nyvalgte medlemmer på et hovedbestyrelsesmøde om »ordet til forretningsordenen«. J. A. Hansen svarede ham ved at pege på sig selv og sige: »Forretningsordenen – det er mig!«

I den nye udvidede hovedbestyrelse efter kongressen i 1920 var provinsen repræsenteret af Vilhelm Werner, Odense, og Leonhard Hansen, Århus. J. A. Hansen var vant til at få sin vilje gennemført i de tidligere hovedbestyrelser. Det var i regelen også ham, der deltog i udlandsrejser, når Smedeforbundet skulle repræsenteres på møder, kongresser og lignende. J. A. var ivrig efter at deltage i sådanne rejser og påtog sig alt, hvad han kunne overkomme i den retning. Han overlod ingen andre den slags vigtige hverv!

Engang var der kommet en indbydelse fra metalarbejderforbundet i Ungarn, hvor der skulle afholdes kongres i Budapest. J. A. Hansen havde for travlt til at rejse. Han tyggede længe på sagen og foreslog da hovedbestyrelsen, at man undlod at lade sig repræsentere på kongressen, og at man i stedet blot sendte en hjertelig og kammeratlig telegrafisk hilsen fra Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund. Det måtte være nok med et telegram!

Den unge og raske Leonhard Hansen sagde på mødet, at det var en mærkelig facon, J. A. Hansen optrådte på. Kunne J. A. ikke selv rejse, ville Leonhard Hansen foreslå, at sekretær Vilhelm Christensen tog af sted i stedet for formanden. Men J. A. Hansen fastholdt sit forslag om at nøjes med et telegram. Det gav anledning til en stor debat i hovedbestyrelsen, og resultatet blev, at flertallet stemte for at sende Vilhelm Christensen af sted.

J. A. var sur over, at hovedbestyrelsen gik imod ham. Et par dage før, Vilhelm Christensen skulle af sted til Budapest, gik han ind til J. A. for at få nogle råd og vink om, hvordan han skulle forholde sig

under sådan en rejse. J. A. var ret så ironisk. Var det virkelig sådan op over? Og var det nødvendigt med sådan et hastværk? Han ville dog gerne give Vilhelm Christensen et råd. Selv overnattede han normalt på Kurfürstendamm Hotel i Berlin. Men han fandt, at det i Vilhelm Christensens tilfælde lå anderledes: »Jeg finder ikke, at det vil være rimeligt for dig at overnatte på det hotel. Det vil volde dig ikke så lidt besvær med sproget og meget andet. Jeg vil derfor anbefale, at du tager en plaid med, og at du finder et sted på banegården, hvor du kan sætte dig og overnatte, indtil toget til Budapest afgår fra Berlin!« Jeg tror virkelig, Vilhelm Christensen rettede sig efter disse råd!

Fra min første tid som sekretær i forbundet erindrer jeg en formaningstale, som formanden, Peter Andersen, holdt til mig. Han pålagde mig at være retlinet, resolut og ærlig i det fagpolitiske arbejde og fremhævede, hvor vigtigt det var at kunne handle efter konduite. Som et eksempel herpå fortalte han mig en historie om J. A. Hansen. Han skulle engang i 1920-erne sammen med en kontorchef i Jernsammenslutningen, Chr. Nansen, deltage i en forhandling på en virksomhed, der lå et eller andet lille sted på Falster. J. A. yndede at vise, hvor duelig han var til at løse vanskelige forhandlingsopgaver. Han rejste derfor af sted med Nansen. Til begges skræk viste det sig, at deres tog ikke skulle standse ved den station, hvor de skulle af. De var ved en fejl kommet ind i hurtigtoget, der først holdt i Nykøbing Falster. Tidspunktet for forhandlingen var fastsat, så gode råd var dyre. Toget dampede af sted gennem Nordfalster.

Da de var ved at køre ind på den station, hvor de skulle af, sprang J. A. resolut op og trak i nødbremsen med et kraftigt tag. Til møde skulle de altså! Toget standsede hurtigt. De høje herrer legitimerede sig over for togpersonalet og forklarede årsagen til deres utraditionelle handling. Der blev stort postyr. Men her hjalp ingen kære mor! Deres dristighed måtte på stedet vederlægges med en bøde. J. A. lænsede sin tegnebog, da han følte sig som den ansvarlige. Det var dog ikke hans mening, at Smedeforbundet skulle betale for dette gilde. Det var aftalen, at Nansen skulle betale sin part efter hjemkomsten. Men bøden var alligevel billigere end betalingen for turen med et hestekøretøj fra den station, toget skulle have holdt ved. De var derfor enige om, at de trods alt havde lavet en fin forretning!

Men der gik en meget lang periode, hvor Nansen tilsyneladende ikke følte sig tynget af nogen gæld til J. A. Under en senere lønforhandling i Sammenslutningens lokaler på Nørrevold, hvor Nansen var

Ved J. A. Hansens grav mødtes på 100-års dagen 8. oktober 1967 Sigv. Munk, Johs Kjærboel, Vilh. Werner, Chr. Carlsson og jeg. Bagest Preben Bengtsson og Erik Højland Andersen.

arbejdsgivernes mødeleder, så det på et tidspunkt ud til, at forhandlingen var ved at gå i hårdknude. Arbejdsgiverne var træge, og det var vanskeligt at få penge på bordet. J. A. Hansen lod da den gode kontorchef forstå, at kunne man ikke nå et lønresultat, så måtte man i hvert fald anmode Sammenslutningen om øjeblikkelig at betale halvdelen af den bøde, som han – J. A. – havde erlagt i forbindelse med deres fælles standsning af hurtigtoget på Falster! J. A. Hansen gjorde gældende, at omkostningerne ved faglige voldgifter skulle betales af parterne med halvdelen hver. Dette princip måtte også gælde her, idet de to forhandlere på Falster var nået til enighed om at standse toget på ureglementeret vis. Pengene blev prompte betalt. Hvad der kom ud af lønforhandlingerne, erindrer jeg ikke. Historien viser, at man skal handle hurtigt og i rette tid. Man må ikke forpasse det gunstige øjeblik – da jernet er varmt!

Bedst husker jeg J. A. Hansen fra Odense-smedenens 35-års stiftelsesfest i 1923. Den blev fejret med fællesspisning i Fyns Forsamlingshus i Kongensgade. J. A. holdt festtalen og anstillede heri nogle betragtninger over arbejderklassens stilling. Det var meget interessant, men da han var en middelmådig taler, var det kun et fåtal virkelig interesserede, der fik udbytte af hans ord. For resten fandt jeg, at man smiskede vel meget for den store formand! Da spisningen var forbi, forsvandt de høje herrer bestyrelsesmedlemmerne sammen med forbundsformanden. Le-

derne var som blæst væk! Det tiltalte mig ikke, at de isolerede sig fra folket, uanset kvaliteten af whisky'en! Så jeg brokkede mig over det. Vilhelm Werner kaldte mig til orden og påtalte min »ståhej« som unødigt. Han måtte spadsere en kort tur med mig ude på gangen, indtil mit galsind var forsvundet.

Der er sikkert noget om, som Johs. Kjærbøl senere sagde, at J. A. Hansen var særpræget og indbildsk, særlig på det tidspunkt, da han stod på sit livs højde. Han elskede også at brillere. Hele sit liv stiledede han højt. Hans ærgerrighed var stor, hans ambitioner stærke. Men J. A. Hansens indsats har været enestående. Hans tillidshverv har været umådelig mange, og han har med enorm flid og kolossal arbejdsevne forsøgt at bestride alle disse hverv, som han har fået, fordi han nød overordentlig tillid som fagforeningsmand. Men det var en mægtig byrde, han påtog sig – eller: som man lagde på ham. Var det i virkeligheden ikke alt for meget at lægge på et enkelt menneske?

J. A. Hansen havde store evner, var fuld af initiativ og ejede en umådelig handlekraft. Han følte det som sin livsopgave at varetage smedenes interesser, som han ofte forsvarede, snart smidig som en diplomat, snart hård, bidsk og skarp – og skånselsløs, når smedene blev udsat for angreb. Selv blev han hårdt angrebet af syndikalisterne og den såkaldte »fagopposition« i tiden omkring afslutningen på første verdenskrig. Hans fjender betragtede ham som den skinbarlige og reaktionære reformist. Selv mente han at være i pagt med fagbevægelsens bedste traditioner, og han anså dansk fagbevægelse for at være et anerkendt og betydeligt led i dansk demokrati.

J. A. Hansen døde 8. juli 1926. Hans død virkede stærkt på alle, også på Smedeforbundets nye sekretær siden 1924, Johs. Kjærbøl. Han læste om morgenen nekrologen i Social-Demokraten: »Tårerne banede sig stadig vej, da jeg tog ind til kontoret, hvor alle sørgede, og en usikker stemning rådede. Hvorledes ville fremtiden forme sig for den organisation, som bar J. A.'s mangeårige stærke præg?«

Johannes Kjærbøl, der blev ny formand for Smedeforbundet 1926, sad på posten til 1935. Kjærbøl var født 23. december 1885 i København som søn af en ugift kvinde og en præst på Lolland. Efter meget fattige år på Nørrebro mistede han sin moder, da han kun var 8 år gammel. Han voksede derefter op på Tåsinge og lærte smedefaget i Svendborg. Han skrev senere: »Jeg blev ikke min egen lykkes smed,

venligtsindede mennesker formede tilværelsen for mig.« Han blev tillidsmand på Københavns Flydedok og Skibsværft 1912-14 og derefter bestyrer af Metalarbejdernes Anvisningskontor i 10 år, indtil han i 1924 blev sekretær i Smedeforbundet.

I årene efter 1. verdenskrig blev der stillet store krav til Smedeforbundets kontor. I 1919 blev der ansat to sekretærer, den ene var Peter Andersen, den anden Vilhelm Christensen. J. A. Hansen havde egentlig ønsket at få Kjærbøl til sekretær, men hovedkasserer A. Johansen var gået stærkt imod det. Han ville ikke undvære Kjærbøl som den dygtige bestyrer af anvisningskontoret, ganske særlig fordi der netop da var politisk uro omkring arbejdsløsheds-kasserne og stærke angreb på kontrollen med de arbejdsløse. Med Kjærbøl i »Anvisningen« var Johansen ikke bange for at invitere det udvalg, som Landstinget havde nedsat til undersøgelse af arbejdsløshedslovgivningen, til at aflægge et besøg på metalarbejdernes anvisningskontor. Politikerne, med vinstremanden Johannes Stensballe i spidsen, gennemgik hele kartoteksystemet og kontrolordningen og måtte anerkende, at alt var i fremragende orden.

Da det i 1920 var blevet nødvendigt at imødekomme provinsens utilfredshed med sammensætningen af forbundets ledelse, blev ved disse nye valg Kjærbøl medlem såvel af hovedbestyrelse som af forretningsudvalg. Og da Vilhelm Christensen var søgt over i De samvirkende Fagforbund, blev Kjærbøl i maj 1924 af Smedeforbundets hovedbestyrelse valgt til sekretær. J. A. Hansen havde endelig fået sit ønske opfyldt.

I krisesituationen efter krigsafslutningen henvendte bankverdenen sig til regeringen og fik i december 1919 oprettet et valutaråd under handelsminister Christopher Hage. Erhvervslivet var repræsenteret i rådet, og blandt medlemmerne var også De samvirkende Fagforbund ved J. A. Hansen og Dansk Arbejdsmandsforbund ved M. C. Lyngsie. J. A. Hansen havde dog ikke tid til at deltage i det særlige timandsudvalg, der skulle behandle anmodningen om valuta. Han bad derfor Kjærbøl om at deltage i det daglige møde. Kjærbøl fik gennem hele dette arbejde nær kontakt til bankernes og erhvervsorganisationernes førende mænd. Han fik også flere andre opgaver, da J. A. Hansen måtte røgte sine mange forskellige hverv uden for Smedeforbundet.

Kjærbøl lærte af J. A. Hansen, at ro og selvdisciplin er nødvendigt for en forhandler og mødeleder, ikke mindst når man kan regne med, at modsætningerne kan give sig stærke udslag. Han lærte at lytte og at

lade være med at tale i tide og utide. J. A. Hansens karriere havde også lært ham, at livsløbet ikke må forceres frem, hvis man skal bevare en vunden position. Og da J. A. blev valgt til formand for Borgerrepræsentationen i København, gav det Kjærbøl en særlig forståelse af tilidsmandens problemer: »Jeg forstod nu, hvorledes ærgerrigheden kunne voldføre en mand, der ellers i al sin færd var nøgtern og velovervejende.« J. A. havde ofte peget på, hvor vigtigt det var for lederen at beherske begrænsningens kunst og havde citeret Goethes ord: »In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.« Men J. A. havde ikke selv forstået dette – han var ikke »mester« i kraft af begrænsning.

Efter J. A. Hansens død besluttede hovedbestyrelsen, at der skulle afholdes en ekstraordinær kongres med dagsorden: »Suppleringsvalg i anledning af formandens dødsfald«. Hovedbestyrelsen vedtog dog ikke nogen indstilling til kongressen med hensyn til formandsemner. Kongressen blev afholdt 14. august 1926. Hovedkasserer A. Johansen mente, at Kjærbøl absolut burde blive formand og pressede så meget på, at Kjærbøl til sidst gav efter. I virkeligheden var han ængstelig, fordi han følte, at han som bestyrer af anvisningskontoret havde skabt megen uvilje imod sig. Chancerne for at blive valgt som formand anså han for meget små. Men det blev alligevel Kjærbøl, der blev valgt. Det skete i sidste omgang med 123 stemmer mod Leonhard Hansens 100 stemmer. Til næstformand blev Peter Andersen valgt, og til sekretær Vilhelm Christensen, der vendte tilbage til Smedeforbundet efter en kort tid hos De samvirkende Fagforbund.

I den daglige administration forstod Kjærbøl at få de små uoverensstemmelser, der kan opstå mellem medarbejdere, bragt ud af verden. Kjærbøl havde selv erfaring i administration. Han fulgte også en udmærket leveregel for ledere, udformet af J. A. Hansen: »Det er nødvendigt at bevare enigheden i toppen!« Alle vi, der har ledet Smedeforbundet, ved, hvor nødvendigt og vigtigt det er, at en ledelse ikke splittes. Kjærbøl forstod også at anvende det, man kunne kalde smedehumør. Det virker næsten altid, selv om man må erkende, at der af og til tales både med store bogstaver og i værkstedets saftige tone.

Kjærbøl talte engang på en kongres om »den fynske mentalitet« i Odense-afdelingen. Så tog en af de jyske delegerede, Carl Espesen, ordet – han troede, at Kjærbøl var fynbo – og sagde: »En af mine svigermødre har engang sagt til mig: Carl, der er tre ting, du skal

passer på – det er de rødhårede, de pukkelryggede og fynboerne!« Kjærbøl lod sig ikke slå ud. Han svarede: »Til min gode ven Carl skal jeg bemærke, at jeg *har* været rødhåret – men som kongressen kan se, er håret faldet af – pukkelrygget er jeg ikke, og fynbo har jeg da aldrig været!« Kjærbøl kunne tage kegler på den slags historier, og tingene gled derfor ofte lettere.

For resten måtte Kjærbøl netop på grund af sine lystige bemærkninger om den fynske mentalitet i forbindelse med en debat om rationalisering stå til regnskab på en generalforsamling i Odense-afdelingen. Jeg var selv med til dette møde. Og jeg var blandt dem, der kritiserede forbundsformanden. Kjærbøl fik, hvad der på godt dansk hedder: en ordentlig og velfortjent skideballe. Den var så skarp, at den ikke engang kunne afpareres med en munter historie. – Der kan godt ligge alvor bag smedehumøret. Og der er sandelig også noget, der kan kaldes smedealvor. Den kan være så streng, at man fornemmer, det er lige før, forhammeren falder!

Kjærbøl havde medvind i starten, men kom ud i modvind. Da verdenskrisen for alvor begyndte at indvirke på Danmark i 1929-30, steg arbejdsløsheden til store højder, og det lykkedes ikke at få fornyet overenskomsten i jernindustrien, før den udløb 1. februar 1931. Metalarbejderne krævede forhøjelse af minimal- og mindstelønninger, et forbedret tillidsmandssystem og en uges ferie med løn. Arbejdsgiverne opsgavde overenskomsten og forlangte reduktion af lønningerne og indskrænkninger på andre felter. Der kom ikke noget ud af forhandlingerne. Arbejdsgiverne varslede lockout. De samvirkende Fagforbund svarede igen med udsendelse af strejkevarsler. Det var åbenbart, at en storkamp truede.

Forligsmanden, departementschef K. Riis-Hansen, greb ind og fremkom med et mæglingforslag. Ved urafstemningen i Smedeforbundet deltog kun godt halvdelen af medlemmerne, og et flertal forkastede forslaget. Efter at en generalforsamling i De samvirkende Fagforbund havde krævet en ny urafstemning iværksat, blev forligsforslaget vedtaget. Men der var stor utilfredshed med, at ledelsen ikke efter forkastelsen havde opnået at forbedre forslaget. Kommunisterne krævede derfor – sammen med den øvrige opposition i forbundet – en ekstraordinær kongres indkaldt. Kravet blev prøvet ved en urafstemning, men kun 15 pct. af medlemmerne afgav deres stemme. Der var dog flertal for kravet, og trods den lille valgdeltagelse indkaldte hovedbestyrelsen da til en ekstraordinær kongres i Århus i oktober 1931.

Denne kongres i Smedeforbundet var den første, jeg deltog i. Jeg mødte som delegeret for Odense-afdelingen. Det var en stor oplevelse for mig at være med som stemmeberettiget deltager i beslutninger og dermed som medudøver af mit forbunds højeste myndighed. Jeg havde ingen anelse om, at jeg skulle komme til at deltage i alle de efterfølgende kongresser lige til min afgang som forbundsformand i 1972.

Blandt de delegerede fra Odense var der ikke mange, der uden videre kunne godtage Kjærbøls meget selvstændige og noget overlegne måde at skildre overenskomstsituationen på. Særlig gjaldt det tillidsmand Victor Jepsen fra Ths. B. Thrige. Han afløste mig senere som afdelingsformand i Odense. Den kritik, Jepsen affyrede mod forbundsformanden, kom dog til at hænge som røg i luften. Hans tale var et fyrværkeri uden afsluttende knaldeffekt. Jepsen drog nemlig ingen konklusioner af sin kritik, han stillede ikke forslag af nogen art. Kjærbøl fik derfor let spil, da han skulle svare. Han appellerede først og fremmest til, at kritik blev fremsat på mandfolkevis og ikke som sørgesange, oven i købet uden omkvæd! Gråd og tænders gnidsel var ikke værdige midler! Nej, han, Kjærbøl, kendte det omkvæd, der skulle have fulgt Jepsens jammerklage. Han ville gerne citere det for os. Det var de landflygtige jøders sang, som vi kendte fra skolen:

*Ved Babylons floder med gråd vi sad
og ingen gad harpen stemme,
hvor kunne vort hjerte dog være glad
når tankerne vare derhjemme....*

Kjærbøls tale vakte munterhed i forsamlingen. Man forstod forbundsformandens bibelstærke forsvar. »Vé den fra hvem forargelsen kommer!« Kjærbøl havde forstået at afvæbne sin angriber ved at få latteren på sin side.

Men sådan kunne han ikke klare de andre angribere. Der var mange, der havde den samme opfattelse som Jepsen og den øvrige Odense-afdelings delegerede. I de tre dage, kongressen varede, blev Kjærbøl kritiseret på det kraftigste. Der blev stillet forslag om et mistillidsvotum til ham. Han var lige ved at ryge af pinden og blev kun reddet ved hjælp af en afværgeresolution, stillet af Carl Larsen fra Københavns afdeling 11. Den indeholdt dog også en misbilligelse til Kjærbøl. Det var en bitter pille, men han var nødt til at sluge den for at klare situationen. Selv stemte jeg imod Kjærbøl, fordi jeg var blandt dem,

der fandt, at han havde »handlet« med forligsmanden. Vi skulle af med procenter, og så fik vi en uges ferie med 70 kr. i løn! Det var alt!

Det særlige 3-mandsudvalg, som af fagbevægelsen var nedsat til at varetage arbejdernes interesser under forligsforhandlingerne, bestod af De samvirkende Fagforbunds formand Vilhelm Nygaard, Arbejdsmandsforbundets formand M. C. Lyngsie og Kjærbøl. Udvalget var ikke populært og blev ironisk kaldt »det forhutede udvalg«! På Arbejdsmandsforbundets ekstraordinære kongres, hvor Lyngsie forelagde forligsforslaget, fremstillede han forhandlingerne med forligsmanden på en måde, så man fik det indtryk, at Kjærbøl havde taget initiativet til lønreduktion og havde undladt at tænke på de særlig lavtlønnede grupper.

Lyngsies fremstilling medførte et skarpt gensvar fra Kjærbøl i Smedeforbundets fagblad, hvor han med henblik på Lyngsies skildring benyttede ordene »perfidi« og »løgn«. Lyngsie anlagde derefter injuriersøgsmål mod Kjærbøl. Han lod også trykke et lille modskrift, der sværtede Kjærbøl, og lod det omdele på smedenes kongres. Derved opnåede Lyngsie dog blot at skabe mere sympati for Kjærbøl. Den skildring af forligsforhandlingerne, som Kjærbøl gav på kongressen, blev underbygget af Vilhelm Nygaard og derefter godkendt.

Smedeforbundets forretningsudvalg forbød Kjærbøl at give møde, da injuriersagen skulle behandles i retten! Man ønskede ikke »en turnering for udenforstående tilskuere«, der – som A. Johansen udtrykte det i Fagbladet – »helst så alle de kæmpende liggende på valen«. Kjærbøl udeblev derfor fra retten og blev idømt 2 x 200 kr. i bøde. Men man undgik en offentlig storvask, der alene ville have frydet modstanderne – og skadet arbejderbevægelsen.

Situationen i 1931 var i virkeligheden dybt alvorlig. Hvis arbejdsgiverne ville tage en storkamp, var det for dem et meget velegnet tidspunkt. En storkonflikt ville tømme strejkekasserne, og organisationerne ville blive udmarvet. De samvirkendes formand, Vilhelm Nygaard, troede ikke, at man kunne undgå en konflikt. Men både Lyngsie og Kjærbøl ville i virkeligheden undgå storkampen i Danmark. Kjærbøl var i denne situation under direkte påvirkning af forligsmanden, K. Riis-Hansen, der havde kendt ham fra valutarådets arbejdsudvalg i 1919-20. Riis-Hansen understøttede Kjærbøl i hans synspunkt i lange samtaler om nationaløkonomi.

Også i 1932 afværgede man en stor-lockout, da forligsmanden foreslog, at samtlige faglige overenskomster skulle forlænges et år, et

forslag der blev vedtaget af alle fagorganisationerne. Oppositionen mod Kjærboel var ret skarp på den ordinære kongres i Århus i juli 1932. Han var virkelig ude i modvind. At opleve de to kongresser i 1931 og 1932 var som at være midt i stormvejr. Her stod stærke smede over for hinanden i strid. Det var mænd i fejde mod hinanden. Men fejden drejede sig om, hvordan man skulle gavne den fælles sag. Ikke alene vi nye delegerede oplevede det stærkt. De, der havde deltaget i kongressen i 1929, følte det måske allerstærkest, fordi den kongres havde været, hvad Vilhelm Christensen kaldte: et missionsmøde! Trods stormen befæstede Kjærboel også sin stilling på Århus-kongressen i 1932. Han besejrede med et stort stemmetal sin kommunistiske modkandidat, Laurits Rosendahl, formanden for smedene i Esbjerg. Rosendahl opnåede kun 41 stemmer.

I kriseåret 1932 blev den danske jernindustri hårdt ramt. Der var blandt smedene en gennemsnitlig arbejdsløshed på næsten 40 pct. Burmeister & Wains aktier faldt til 15, og i december anmodede ledelsen regeringen om hjælp. Gennem en særlig lov blev der givet betalingshenstand, og der blev nedsat et særligt rekonstruktionsudvalg. I dette udvalg fik også Kjærboel sæde. Det vakte vrede i arbejdsgiverkredse, men Kjærboel svarede: »Nu har man altid kunnet hævde, at virksomhedernes forretningsgang var noget, som arbejderne ikke havde forstand på og ikke skulle blande sig i, og så blev der pludselig – oven i købet i vort største industrielle selskab – givet en arbejderrepræsentant mulighed for at kunne se bag kulisserne.« Og han trøstede de vrede arbejdsgivere med, at den viden, han ville erhverve, selvfølgelig ikke ville blive misbrugt til skade for en virksomhed, som en stor arbejder- og funktionærstab var dybt interesseret i.

På grundlag af undersøgelsesudvalgets arbejde blev der af handelsminister C. N. Hauge fremsat et lovforslag i Folketinget 21. februar 1933. Det blev vedtaget af Rigsdagen en uge efter. B & W blev delt i 2 afdelinger, en driftsafdeling og en afviklingsafdeling. Der blev valgt en ny bestyrelse med civilingeniør C. A. Møller fra den F. L. Smidth'ske koncern.

Kjærboel overtog hurtigt de forskellige hverv, som J. A. Hansen havde haft. Han fandt, at dette var naturligt for en fagforeningsmand, men han var indstillet på at holde sig til fagbevægelsen. Han havde selv set, hvor vanskeligt det havde været for J. A. Hansen at varetage både det faglige og det politiske. Han var på den anden side helt klar over, at der skulle være en tæt kontakt mellem fagbevægelsen og

Socialdemokratiet, og at fagbevægelsen måtte tage hensyn til de retningsslinier, der skulle følges rent politisk. Kjærboel fik derfor ogsaa snart en personlig kontakt til statsminister Stauning.

Kjærboel havde det samme syn paa produktionens betydning for hele landet og dermed ogsaa for arbejderne, som Stauning havde. Han saa ogsaa Danmarks økonomi i et videre perspektiv. I en tale paa Socialdemokratiets kongres i København i juni 1931 fremhævede Kjærboel landbrugets betydning i verdensøkonomien, blandt andet ogsaa som aftager af industriprodukter. Arbejderne måtte være interesseret i, at landbruget kunne forrente sig. Kjærboel mente ogsaa, at en rationalisering af industrien var nødvendig, hvis Danmark skulle bevare sin stilling som et foregangsland med hensyn til løn- og arbejdsvilkår. Men man måtte samtidig have en garanti for, at den brede befolkning ikke kom til at betale en høj pris, ved at der udelukkende blev taget privatøkonomiske hensyn.

Kjærboel omtalte ogsaa de midler, der burde sættes ind mod arbejdsløsheden. Man burde selvfølgelig sætte offentlige arbejder i gang. Desuden burde man begrænse udbuddet af arbejdskraft. Det kunne ske ved, at man indførte 40-timers arbejdsuge, afskaffede overarbejde, indførte ferie med løn og forhøjede den skolepligtige alder. Skulle man løse beskæftigelsesproblemet, måtte man være klar over, at det kun kunne ske i tæt forbindelse med en udvikling af industrien. Derfor burde man ikke hæmme, men opmuntre denne, ogsaa naar det drejede sig om koncentrerede former som truste og karteller og lignende.

Stauning havde paa forskellig vis presset paa for at få 9. kreds i København til at opstille Kjærboel som folketingskandidat. Stauning lagde megen vægt paa ad denne vej at få en direkte forbindelse til fagbevægelsen for at knytte den saa stærkt som muligt til sin politik. Kjærboel havde dog ikke spor lyst til at blive politiker, og han var ikke glad for udsigten til at skulle forene formandsposten hos smedene med et folketingsmandat. Men han bøjedede sig og blev valgt til Folketinget ved det sejrriige folketingsvalg 22. oktober 1935, hvor Socialdemokratiet kunne notere en fremgang paa 105.000 stemmer. Partiet stod nu med over 46 pct. af vælgerne bag sig.

Nogle dage efter valget blev Kjærboel kaldt til Stauning og fik det, han kaldte sit livs »største chok«. Stauning sagde, at han skulle være handelsminister. Kjærboel havde ingen fortid som rigsdagspolitiker.

Han havde ikke beskæftiget sig med kommunalpolitik, og han var udpræget fagforeningsmand, selv om han ikke var hverken ensidig eller snæversynet. Ikke mindst havde han lagt megen vægt på at se sin egen fagforeningspolitik i sammenhæng med samfundets erhvervsøkonomi. Dertil kom, at han var 50 år gammel. Det var da også først efter indgående overvejelser, at Kjærbøl gik ind på at forlade sin stilling som formand for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund for at blive handelsminister. Det er givet, at arbejdet i forbundet stod hans hjerte nærmest.

Kjærbøl gav senere udtryk for, at han fortrød at have forladt sin fremtrædende plads i fagbevægelsen. Han var ikke glad for at blive deltager i, hvad han kaldte »det politiske kævl«. Han erklærede også, at han aldrig erhvervede sig den kombinationsevne og den fantasi, som en udpræget politiker skal eje. Men Kjærbøl medbragte fra sin organisationserfaring et praktisk håndslag. Kyndige folk hævdede, at hans ledelse af Valutacentralen betød, at det ellers så stive kontorstyre blev mere elastisk. Han lærte også den politiske kunsts fornemste dyd, forsigtighed. Engang i 1937 blev Kjærbøl opfordret til at blive formand for Socialdemokratiet. Stauning ønskede derved yderligere at styrke forbindelsen mellem partiet og fagbevægelsen og mente, at Kjærbøl ville være velegnet til at løse denne opgave. Det mente Kjærbøl nu ikke selv. Han plejede altid at sige: »Jeg er ikke politiker, men administrator!« Udtalelsen modsiges dog på mange måder af Kjærbøls virke netop som politiker – og for resten da også som forbundsleder. Jeg har derfor en fornemmelse af, at hans ord ikke just var udtryk for mindreværdsfølelser!

På den anden side: Hvem kan lodde menneskesindet? Givet er det, at Kjærbøl til tider følte en afsmag for politik – måske fordi han kendte det hele indefra. Han lagde det for dagen de gange, hvor jeg selv blev tilbudt at indtræde i Jens Otto Krags regering. Kjærbøl var en af dem, der stærkest advarede mig imod at forlade Smedeforbundet for at blive 100 pct. politiker – uanset at der blev vinket med en ministerpost! Han sagde til mig: »Jeg vil ikke skjule for dig, hvad jeg ofte har givet udtryk for: Jeg har virkelig fortrudt den omskiftelse, der førte mig ind i politik. Jeg fraråder dig at gå ind i regeringen. Og du må være klar over en anden ting. Krag er ikke Stauning. Og han er heller ikke H. C. Det siger jeg, fordi det ikke er ligegyldigt, hvem der i givet fald skal være din værkfører! Jeg ville i dit sted blive i Smedeforbundet. Allerbødest er det jo at være sin egen værkfører!«

Kjærbøl følte sit job som handelsminister i krigstiden fra 3. september 1939 som et ubehageligt job, særlig på grund af de rationeringer han måtte gennemføre. Han følte stærkt sit tunge ansvar for at skulle sikre det danske folks forsyninger i en periode med skærpet blokade, med fare for krigsforlis og med øget brændselsforbrug på grund af den strenge vinter 1939-40.

Efter den tyske besættelse 9. april 1940 blev regeringen rekonstrueret 8. juli. Kjærbøl blev arbejds- og socialminister i den nye regering, hvor han fik endnu ubehageligere opgaver. Presset af Venstre og de Konservative måtte han gennemføre en særlig lov om arbejdsforhold i september 1940. Det var arbejdsmarkedets parter selv, der havde udarbejdet forslag til en sådan lov med det formål at undgå tyske indgreb på arbejdsmarkedet. I virkeligheden var det indførelse af tvungen voldgift, idet lønningerne skulle fastsættes af et særligt nævn, hvor både arbejdere, arbejdsgivere og staten var repræsenteret.

I 1942 måtte Kjærbøl desuden medvirke til nogle forringelser af arbejdsløshedslovgivningen og indførelse af særlige »arbejdskort«. Han forsøgte at forhale arbejdet med loven, og under sin forelæggelse i Rigsdagen sagde han: »Ingen kan være i tvivl om, at jeg ikke har hjertet med i de lovforslag, jeg her forelægger.« Det måtte han høre for fra borgerligt hold. Kjærbøl havde kæmpet hårdt for at undgå, at arbejdsløshedskasserne blev skilt fra fagorganisationerne.

Efter krigen blev Kjærbøl chef for flygtningeadministrationen. Han løste på fremragende måde den opgave i årene 1945-49 at samle de 200.000 tyske flygtninge og 24.000 allierede flygtninge i forholdsvis få flygtningelejre, at organisere deres daglige, isolerede tilværelse og at ordne deres endelige afrejse fra landet. Det var en i dansk politik og administrations historie imponerende indsats.

Kjærbøl har fået ord for at være brutal både i sin optræden og i sit sprog. Hans udseende kunne tilsyneladende bekræfte denne vurdering. Han havde jo en tæt undersætsig skikkelse, et stort rundt rødspærngt ansigt og små skarpe øjne, der lyste bag hornbrillernes glas. Han optrådte beslutsomt, handlekraftigt og målbevidst, ja, nogle ville sige brysk. Engang forlangte han, at jeg skulle være til stede ved møderne i en særlig syge- og hjælpekasse, vi havde i forbundet. »Du har at komme til de møder,« sagde han til mig. Jeg gav ham råt for usødet: »Du skal ikke komme her og bestemme over mig! Pas du bare dit eget kram!« Men vi, der kom ham nær, følte, at der trods alt var meget andet end det bryske bag hans ydre fremtræden.

Johs. Kjærboel.

De senere år forstod han i stigende grad min stilling og indså, at jeg i mange henseender fulgte i hans fodspor uden at være ham slavisk følgagtig. Vi var enige om, at der skulle være *rimelighed* i alle ting. Vi havde forbindelse med hinanden mange gange, og han var aldrig bange for at »give sig til kende«. Jeg var en af de få, der i de senere år kom ud til ham i hans »hule« i lejligheden Overgaden oven Vandet 40 på Christianshavn. Og han kom op til mig, også i den nye forbundsbygning i Nyropsgade. Han ville ikke »blande sig« og heller ikke give gode råd, sagde han. Men var der et eller andet, han var utilfreds med, ringede han dog op og gav fuld besked.

Kjærboels sidste år blev forbitret af den skygge, der blev kastet over hans virksomhed som grønlandsminister i årene 1955-57, efter at sta-

tens nybyggede Grønlandsskib Hans Hedtoft var forlist ulykkeligt på sin jomfrurejse i januar 1959. Fra mange sider angreb man Kjærboel og forsøgte at placere skylden for forliset på ham. Han blev dog fuldstændig renset. Selv hans angribere måtte anerkende hans karakters uplettedhed, hans redelighed, hans enorme dygtighed og handlekraft. Kjærboel døde 26. august 1973. Hans bisættelse foregik i dybeste stilhed. Jeg var den eneste, der var til stede fra arbejderbevægelsen.

De forskellige formænd for Smedeforbundet har lige op til vor tid ejet et gammelt håndværksfags glæde ved at udføre skabende arbejde. Administration og organisation er ganske vist områder, der vokser og udvikles, og de giver langtfra altid øjeblikkelige håndgribelige resultater. Der er ikke desto mindre en stor glæde forbundet med at få en »kompetent forsamling« godt gennemført. En kompetent forsamlings afgørelser er grundpillerne for det levende livs praktiske demokrati. Respekten for flertallets afgørelser er den centrale kerne i arbejderbevægelsens demokratiske livsform. Man er også tilfreds, når man har fået halet en overenskomst i land. Der er også glæde ved at få iværksat et fagligt og menneskeligt samarbejde i ledelsen. Lederen har sine sorger, men glæderne er større. Det er kort sagt en fryd at få skibet bygget, at få sat det i vandet og at gennemføre en sejlads gennem stille vejr og i storm. Ja, at sætte en kurs og følge den og så nå havn – gennem strømhvirvler og bølger, mellem undersøiske skær og mellem andre skibe – *det* er en stor del af en leders livslykke.

Ingen af os, der gennem tiden har været formænd for Smedeforbundet, har haft ønske om at fornægte livet. Vi har følt, at ikke alene fornuften, men også følelsen og fantasien skulle have et rigt spillerum. Vi har nok hver for sig kunnet oparbejde en vis respekt og udøve en vis form for autoritet i ordets bedste forstand. Men som talsmænd for de danske smede har også vi set det som en hovedopgave at vinde i troværdighed over for vore egne og vore modparter. Vi har alle næret afsky for at skulle komme til at tale med to tunger. Vi har alle følt væmmelse ved bagsnak og intriger. Først og fremmest har det været af betydning for Smedeforbundets formænd og alle dets ledere at gå op i arbejdet med liv og sjæl og at respektere vort forbunds politiske, sociale og organisationsmæssige traditioner og arbejderbevægelsens demokratiske principper, hvis historiske grundlag dybest set er en kamp mod uret – og for frihed.

MEDPART OG MODPART

Det er en gammel og god regel, som de færreste følger, at det gælder om at sætte sig ind i sin modparts forhold. Vi, som har stået på arbejdspladserne, og som kender et fag til bunds, har ofte muligheder for at forstå modparten, når vi skal forhandle overenskomster. Vi har haft skoen på – og vi har set bag kulisserne. Tillidsmanden eller afdelingsformanden gør erfaringer, som kommer ham og hans kolleger til gode, hvis han senere skal forhandle på landsplan.

Mens jeg var forbundssekretær, blev jeg kaldt over til mægling på min gamle arbejdsplads, Thomas B. Thrige i Odense. Mine kammerater kunne stadig ikke få ordentlige lønninger på virksomheden. Direktør Chr. Ørnberg havde kun villet give nogle få øre mere. Og så kom den unge sekretær fra Smedeforbundet anstigende til mægling. Ørnberg var rasende. Han var hverken til at hugge eller stikke i. Han *havde* jo allerede givet tillæg. Han kunne da ikke blive ved! Så fik jeg en lys idé og sagde til ham: »Hør nu her, direktør Ørnberg, jeg er selv gammel smed her fra Thomas B. Thrige. I min tid havde vi jo det samme vrøvl. Da vi engang kom med vore lønkrav til Dem, sagde De til os: – Når virksomheden er blevet stor og velkonsolideret, så skal arbejderne komme til min barm, og så skal guldet flyde fra mine bryster! Lad nu guldet flyde fra Deres bryster, Ørnberg!« Den kunne han ikke stå for. Han brummede højt – og vi fik endnu et løntillæg!

Jeg erindrer også tilfælde, hvor guldet ikke har flydt på en virksomhed, og hvor vi har forstået, at der var vanskeligheder med at få bevilget forhøjelser. Svendborg værft var aldrig den store profitgivende geschæft. Vi forstod situationen dobbelt så godt, når direktør Fisker Andersen selv anvendte arbejdspladsens sprogtone på mæglingsmøder. Når han fandt krav urimelige, afviste han dem med ordene: »Nej, I kan tro, det er løgn, det går jeg fa'en fiseme' ikke med til, mine venner!« Han blev straks sekunderet af kontorchef Valdemar Jensen fra Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jernindu-

strien med disse ejendommelige ord: »Nej, et sådant lønkrav vil aldrig blive imødekommet, *hverken her eller hisset!*«

I almindelighed bør det være sådan, at arbejdsmarkedets to hovedparter *selv* finder frem til overenskomster i fællesskab uden Folketingets indblanding, hvor besværlige forhandlingerne herom end kan være! Og der er ofte tale om stort besvær, fordi vi må erkende, at vi ikke selv vælger den modpart, vi skal forhandle med. Omvendt må jeg tilstå, at det ikke sjældent er hændt mig, at jeg netop, hos dem hvis interesser jeg varetog, mødte den største modstand. Eller måske rigtigere sagt: hos en del af vore egne tillidsmænd! Til tider har »mine egne« kunnet forekomme mig mere vanskelige at forhandle med end arbejdsgiverne. Jeg har været godt tilfreds med, at jeg, i den tid jeg var forbundsformand, har kunnet bidrage til at opbygge et tillidsforhold mellem metalarbejderne og vores arbejdsgivermodpart.

Da jeg blev formand for Smedeforbundet i 1944, blev jeg også formand for Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark, en post jeg havde til 1973. Centralorganisationen – som den til daglig kaldes – oprettedes i 1912 af 3 forbund, og er stadig den største danske tværfaglige organisation, der omfatter samtlige arbejdere på et bestemt erhvervsområde, nemlig jernindustrien. Centralorganisationen er et såkaldt *fagkartel*. Efter at Metalarbejderforbundet har trukket sig ud af Centralorganisationen, omfatter den 11 forbund. På overenskomstområdet har Centralorganisationen haft en enestående position. I modsætning til de øvrige karteller har Centralorganisationen ført overenskomstforhandlinger for *alle* sine medlemmer inden for jern- og metalindustrien og har sluttet overenskomst for dem alle i fællesskab. Den er simpelt hen *arbejderparten* i metalindustrien. Og dette var praktisk for os, fordi vi hele tiden har stået over for en tilsvarende organisation, én modpart på arbejdsgiverfronten. Her har man samlet jern- og metalindustriens arbejdsgivere i en organisation, Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jern- og Metalindustrien i Danmark, kaldet Sammenslutningen. Centralorganisationen og Sammenslutningen kunne i reglen nå frem til holdbare overenskomster på vort fælles område – hvad man i almindelighed udtrykker med ordene: der blev opnået enighed »i Jernet«.

En vigtig årsag til, at vi to parter inden for jernindustrien kunne have et indbyrdes godt forhold var, at ingen af parterne nogen sinde

svigtede et tilsagn, vi havde givet. Et ord var et ord! Havde vi afvejet krav og modkrav over for hinanden og var nået frem til en løsning gennem forhandlinger, så havde vi som part og modpart også forpligtet os til af al kraft at søge resultatet godkendt i de respektive parter forhandlingsudvalg og derefter i medlemskredsen. Det skete ikke uden anstrengelser. Vi vidste, at når vi havde påtaget os den gerning, vi havde, så var det ganske afgørende for parternes prestige og autoritet – også gensidigt! – at nå frem til en overenskomst, *som kunne sikre arbejdsfreden i en bestemt periode*. Og her var det aldeles afgørende, at vi havde tillid til hinanden.

Jernindustriens særlige overenskomstsysteem betyder, at de enkelte virksomheder får en vis bevægelsesfrihed med hensyn til lønfastsættelse. Og når begge parter – arbejdere og arbejdsgivere – opfører sig fornuftigt i forhandlingerne, når man i reglen frem til en ordening på lønproblemerne, som betyder, at der tages hensyn til den enkelte virksomheds konkurrenceevne, dens ordremængde og dens afsætningsmuligheder.

Jeg tror egentlig, at Jernets overenskomstsysteem vil være at anbefale til det øvrige arbejdsliv. For hvorfor skal alting presses ned i en bestemt form for normalløn? Sandheden er imidlertid, at vi er godt på vej dertil! Men jeg tror ikke, at arbejdsmarkedets interesser er tjent dermed. Hverken arbejdsgivere eller arbejdere har interesse i, at der inden for erhvervslivet fastsættes lønninger, der bygger på det offentlige skalabestemte lønningssystemer. Inden for stat, amt og kommune kender man jo *ikke* til at lægge særlig vægt på produktivitet og hensigtsmæssig produktion på samme måde, som man i det private erhvervsliv og på arbejdsmarkedet er nødt til at gøre det. Tværtimod har vi vel alt for ofte fået hovedpine af det bureaukrati, som vi møder i serviceerhvervene!

Jeg tror, der er langt mere mening i at antage de systemer, som jernindustrien har bygget på gennem mange år. Jernindustrien tegner sig jo for den største del af den danske industrieksport. Og netop på dette vigtige område kan man drage erfaringer med hensyn til, hvad et konkurrerende erhvervsliv kan bære af omkostninger, da det her hele tiden drejer sig om at sigte på den størst mulige produktion, den størst mulige afsætning – og dermed: den størst mulige beskæftigelse. Det bør efter min opfattelse ikke være de ikke eksporterende erhverv, eller

det offentlige, der skal være bestemmende og afgørende med hensyn til indkomstdannelsen.

Overenskomsten mellem arbejdere og arbejdsgivere inden for jernindustrien er forskellig fra andre overenskomster, fordi man bygger på det, man kalder minimallønssystemet. Dette system er hos os suppleret med en løfteparagraf, der sikrer arbejderne ret til på et hvilket som helst tidspunkt i overenskomstperioden at forhandle med arbejdsgiverne om den individuelle løn. Desuden har fagorganisationen ret til at blande sig i lønforhandlinger, når man kan påvise, at der er et misforhold mellem en eksisterende løn og det iøvrigt gældende lønniveau. Dette er jernindustriens såkaldte *bevægelige lønsystem*. Begge parter, både arbejdere og arbejdsgivere, har ret til aktion, nemlig henholdsvis strejke og lockout.

Under det bevægelige lønsystem bliver lønningerne fastsat efter kvalifikationer, duelighed, anciennitet eller andre forhold. Denne bevægelighed i lønsystemet står i modsætning til princippet om normalløn. I overenskomsten med *normalløn* er man stort set afskåret fra at kræve lønforhøjelse i overenskomstens løbetid. Sætserne for normalløn er derfor en vigtig bestanddel af en sådan overenskomst.

Vi lagde ikke den store vægt på lønforhøjelser, når vi fornyede overenskomsten. Var der misforhold med hensyn til lønninger på de enkelte virksomheder, kunne sådanne forhold tages op til lokal forhandling allerede straks efter fornyelsen af overenskomsten. Hvis man ikke lokalt opnåede en tilfredsstillende løsning, trådte Smedeforbundet ind i forhandlingerne. Når det drejede sig om akkordlignende lønsystemer, kunne de opsiges i overenskomstperioden. Hvis man ikke efter opsigelsen opnåede en løsning gennem forhandling, kunne man iværksætte en konflikt over for den pågældende virksomhed.

Det bevægelige lønsystem giver altså størst mulighed for lønforhøjelser under gode konjunkturer. Det er en fordel for arbejderne, og dybest set er dette lønsystem fremmende for produktiviteten, fordi det appellerer til arbejdernes aktive medvirken for at dygtiggøre sig og for at producere så meget og så godt arbejde som muligt. Derved er det bevægelige lønsystem også til arbejdsgivernes fordel.

Mange mennesker har den opfattelse, at de vigtigste faktorer i en overenskomstsituation er de ønsker, som vi fra arbejderside fremsætter med hensyn til en ændring af overenskomsten. Det er det på en

måde også – også for mig som gennem 30 år har medvirket til at bringe arbejdsmarkedets overenskomster i stand. Der er imidlertid andre og lige så vigtige faktorer. Først og fremmest hele den økonomiske baggrund og her naturligvis særlig de internationale konjunkturer, hvor man finder de egentlige årsager til en mere eller mindre god beskæftigelsesgrad. Dernæst er der også hele erhvervslivets tilstand. Jeg har altid set det som mit mål ikke alene at bidrage til en bedre social trivsel, men også at medvirke til en udvikling af det samlede danske erhvervsliv. Først når erhvervslivet fungerer og flourer, kan vi få de fleste mulige i arbejde – og samtidig opnå sociale forbedringer.

Blandt metalarbejderne har vi stort set i hele efterkrigsperioden haft en fælles positiv indstilling hertil. Det betyder ikke, at jeg ikke har haft kampe med mine egne for at få dem til at indse også metalarbejdernes interesse i at bidrage til virksomhedernes rentabilitet. Jeg har her især måttet kæmpe mod den gammeldags opfattelse, at begreber som »aktionærer«, »profit« og »arbejdsgiver« skulle være noget odiont. Sandheden er, at vort erhvervsliv har vist sig at have en sådan bærekraft, at det igennem mange år har skabt beskæftigelse for næsten hele befolkningen. Flere og flere har da også forstået vigtigheden af, at en virksomhed anvender sit overskud til investeringer.

Nu lever vi under et samfundssystem, som et flertal af borgerne ikke ønsker at vælte omkuld. De, der vil omstyrte vort samfund, higer mod et *fata morgana*. Deres kamp er en kamp mod vejrmodler. Overenskomstforhandlinger er ikke et revolutionært problem. Det er en kamp med *ordet* som våben, en kamp om *fordelingen* af samfundsgoderne. De revolutionære vil save den gren over, som ikke alene de selv, men alle vi andre sidder på. Men det er måske det, de stræber efter? Vi andre har gennem forhandlinger og samfundspolitik kæmpet for at opnå fuld beskæftigelse, et mere jordnært og praktisk middel til at nå social og økonomisk lighed.

Også på et andet felt inden for erhvervslivet havde jeg vanskeligt ved at vinde gehør. Mange medlemmer af Smedeforbundet var nemlig af den opfattelse, at rationalisering og produktivitetsfremmende systemer ville gøre arbejdsløsheden større. Den opfattelse har jeg aldrig næret. Tværtimod. Og det har jo vist sig, at erhvervslivets lange opbygningsperiode i årtierne efter 2. verdenskrig har ført en relativt god beskæftigelse med sig bl.a. takket være rationalisering og øget produktivitet. Ja, til tider har vi nærmest måttet karakterisere forholdet som »overbeskæftigelse«, idet vi fik fremmedarbejdere ind i pro-

duktionen. Jeg har haft den glæde, at den langt overvejende del af vore medlemmer efterhånden har indset, at erhvervslivets rentabilitet er et vigtigt forhold også for en overenskomstløsning.

Arbejdet med at nå frem til en overenskomst mellem arbejdsgivere og arbejdere tager sin tid. Det siger sig selv, at skal man skabe et fælles grundlag for lønninger og priser i hele samfundet, kan det ikke gøres fra den ene dag til den anden. Hele området er ømfindtligt og meget sammensat. I virkeligheden drejer det sig jo om en økonomisk-politisk kamp, hvis våbenart i første række er forhandlingen mellem de to parter repræsentanter. Målet for denne kamp er ikke alene stejlt at hævde sine medlemmers interesser. Målet er i første omgang at søge frem til enighed, at »komme overens« og at nedfælde en fælles aftale i skriftlig form: en *overenskomst*.

Takket være en virkelig central ledelse i Centralorganisationen har vi kunnet forhandle med de enkelte forbund, der var tilsluttet organisationen. Den øverste myndighed i Centralorganisationen kaldes netop centralledelsen, og her er alle de tilknyttede forbund repræsenterede. I det daglige varetages arbejdet af organisationens næstformand, og den har et forretningsudvalg på 11 medlemmer. I forbindelse med oprettelse af nye overenskomster i Jernet var det mig, der som Centralorganisationens formand førte forhandlingerne og sluttede aftalerne med Sammenslutningen. Forhandlingerne blev på sin vis lettere, da vi fik udbygget Centralorganisationen ved at få arbejdsmændene og de kvindelige arbejdere inden for Jernet med ind. Straks efter at jeg var blevet formand for Smedeforbundet, førte jeg derfor flere samtaler med arbejdsmændenes daværende formand, Axel Olsen, herom. Han var på sin vis positivt indstillet, men han var bange for at tabe indflydelse på et af Arbejdsmandsforbundets vigtigste områder. Men med tiden lærte også dette forbund fordelene at kende.

Jeg tror nok, at overenskomstfornyelsen i 1948 bragte arbejdsmændene til at indse, at de ikke havde tilstrækkelig indflydelse, hvis de fortsat stod uden for Centralorganisationen. De ønskede bestemt ikke, at jeg skulle være den, der i alle henseender nåede frem til et resultat, længe før de havde mulighed derfor – og uden at de havde noget at skulle have sagt! På et møde i Rømersgade, hvortil Landsorganisationen havde indkaldt alle, der var interesserede i overenskomstaftalerne inden for jern- og metalområdet, kritiserede man Centralorgani-

Overenskomstforhandlinger 1954. F. v. arbejdsmændenes formand, Chr. Larsen, LO's formand, Eiler Jensen, Hans Rasmussen og arbejdsgivernes formand, Hans L. Larsen.

sationen sønder og sammen. Man bebrejdede os, at vi var blevet enige med Sammenslutningen om en 2-årig overenskomst. Særlig fra arbejdsmændenes nye formand siden 1946, Chr. Larsen, og hans stab blev vi hårdt kritiseret. Jeg husker, at Chr. Larsen sagde omtrent sådan: »Nu har du igen lavet en overenskomst, som vi bliver præsenteret for, og så kan vi ikke regne med at vride en øre mere ud af arbejdsgiverne, end Centralorganisationen har fået!«

Jeg måtte tage til genmæle herimod: »Du må ikke glemme, Chr. Larsen, at vi er suveræne i Centralorganisationen. Vi har lov til at forhandle, ikke alene de specielle spørgsmål, men også alle generelle spørgsmål, der falder ind under vores overenskomst. Vi mener, det er formålstjenligt at søge frem til enighed med arbejdsgiverne i stedet for at trække overenskomstforhandlingerne i langdrag. Derved opnår vi kun at få stigende uro på arbejdspladserne og en nedgang i jernindustriens ordremængde!« Også LO's daværende formand, Eiler Jensen, var med til dette møde. Det er mit indtryk, at han fuldt ud billigede det foretagne skridt.

Efter dette møde i forsamlingsbygningen i Rømersgade tog Eiler Jensen som formand for Landsorganisationen og Hans L. Larsen som formand for Arbejdsgiverforeningen fat på forhandlinger for det øvrige arbejdsmarked. Man fik forligsmanden Erik Dreyer med i et lille udvalg i Arbejdsgiverforeningen, hvor de drøftede lønproblemerne

igennem. Den løsning, de fandt frem til, skaffede i virkeligheden de normallønnede visse rimelige forbedringer, der kunne danne grundlag for den senere helt generelle overenskomstløsning for det øvrige arbejdsmarked. Arbejdsmændene fik en god overenskomst. Det medvirkede til, at de tiltrådte Centralorganisationen. Kort efter kom de kvindelige arbejdere, tømrerne og flere andre ind som medlemmer. Det betød, at vi omkring 1950 faktisk havde alle de arbejdere, der arbejdede på metalområdet, med inden for Centralorganisationens rammer.

Arbejdsmændene gik dog ikke ind i Centralorganisationen af kærlighed til smedene! Nej, man ønskede at sikre sig imod, at smedene inden for Jernets område hver gang skulle indgå overenskomster, der blev et mønster, som de øvrige fag blot havde at tage til efterretning! Arbejdsmændene mente, at der ved indmeldelse i Centralorganisationen måske var en vis risiko på grund af Centralorganisationens generelle forhandlingssystem. Men samtidig opnåede de indflydelse på forhandlingerne.

I virkeligheden var arbejdsmændene ganske godt tilfredse med tilslutningen til Centralorganisationen. Jeg husker da også, at de efter indmeldelsen ønskede at festlig holde begivenheden. Chr. Larsen og forretningsfører Niels Christensen fra Arbejdsmandsforbundet mødtes med næstformand Viggo Jeppesen og mig fra Smedeforbundet til en festlig aften i Valencia. Jeg må indrømme, at siden den tid fik jeg ikke mange kvaler med arbejdsmændene, for så vidt angår Centralorganisationens område.

Når medlemsorganisationerne ikke kunne klare deres egne problemer i Jernet, blev det sædvane, at Centralorganisationen måtte træde til. Det er klart, at i de forskellige forhandlinger havde Centralorganisationen med sit store medlemstal en betydelig vægt. I øvrigt skulle de enkelte forbund ikke kunne træffe principielle beslutninger, der stred mod helhedsinteresserne i Centralorganisationen. Desuden kunne ingen af de tilsluttede forbund iværksætte en konflikt, uden at Centralorganisationens øverste ledelse gav sin tilladelse dertil.

Det har gennem årene været svært for os at gennemføre en egen lønpolitik fra Centralorganisationens side, idet Arbejdsmandsforbundets tanker om kollektive overenskomster på andre erhvervsområder har spillet stærkt ind i jernindustriens forhold. De fleste af Arbejdsmandsforbundets medlemmer arbejdede uden for Jernet. Og vi kunne ikke uden videre se bort fra deres stilling, så meget mere som Jernets arbejdsmænd var blevet medlemmer hos os. Alligevel var det nor-

malt, at vi sluttede forhandlingerne om de specielle spørgsmål tidligere end andre forbund på grund af Jernets bevægelige lønsystem.

Centralorganisationen klarede sig ret godt. Vi havde et godt samarbejde i centralledelsen, og dens møder var sjældent oprivende. Jeg havde her i CO et godt samarbejde med arbejdsmændenes skiftende formænd: Chr. Larsen, Alfred Petersen, Viggo Wivel og Anker Jørgensen. Vi havde heller ikke på Centralorganisationens repræsentantskabsmøder særlige vanskeligheder. Jeg forberedte mig altid grundigt til disse møder og har aldrig haft nævneværdigt spektakel med nogen af grupperne. De fulgte stort set den linie, som vi i forretningsudvalget havde lagt, og den blev som regel godkendt af repræsentanterne. Hvis sagerne gik op i en spids, tog vi os også i Centralorganisationen af det samlede arbejdsmarkeds lønninger. Jeg havde jo bag mig Centralorganisationens 23-24 forbund med i alt 170.000 medlemmer – og det er noget, der også vejede til i LO's forretningsudvalg!

Smedeforbundet har også inden for fagbevægelsens egne rækker måttet kæmpe for sine medlemmers interesser. Modsætningerne har gennem tiden været store. De har også vist sig som personlige modsætninger mellem forbundsformænd. Navnlig gælder det i forholdet til Dansk Arbejdsmands Forbund. Jeg har kendt de allerfleste af dette forbunds ledere gennem årene. Arbejdsmandsforbundets grundlægger og første formand, Michael Christian Lyngsie, sad på posten fra 1897 til sin død i 1931. Ham har jeg kun truffet på nogle møder. Men jeg fik et stærkt indtryk af hans viltre og iltre personlighed.

I min ungdom optog Lyngsie mig meget. Vi unge smede på Esbjerg Arbejderhøjskole følte ham som en virkelig arbejderfører, der kæmpede en hård kamp mod arbejdsgivernes ledere, »lockout-generalerne«. Han var ustandselig i skudlinien, langt mere end Smedeforbundets leder, J. A. Hansen. Efter jeg havde afsluttet opholdet på højskolen, skrev jeg en artikel om Lyngsie. Efterhånden fik jeg dog mere forståelse for J. A. Hansens situation, og jeg erfarede, at Lyngsie nok kunne være højt oppe til tider, men at han hurtigt faldt på plads igen.

Engang under konfliktsituationen i 1925 marcherede Lyngsie op til direktør Fr. Kjær i Arbejdernes Landsbank og sagde til ham: »Så, kan du så komme med alle vores penge, for nu skal de sendes til Skåne!« Han ville sikre Arbejdsmandsforbundets midler. Der var ingen pardon! Pengene gik over sundet. Lyngsie kom dog igen ned på den

normale mennesketemperatur – og så vandrede arbejdsmændenes midler tilbage til Arbejdernes Landsbank.

Arbejdsmandsforbundets mangeårige hovedkasserer, J. A. Nielsen, sad i længere tid i repræsentantskabet for Arbejdernes Landsbank. Ham har jeg kendt. Han var en solid og god type, som vi havde glæde af i banken. Nielsen har berettet, at han engang havde haft nogle uoverensstemmelser med Lyngsie. Da han kom ind på den vrede forbundsformands kontor, var Lyngsie blevet så ophidset, at han slog ud med hånden og udbrød: »Du er fyret! Ud med dig!« – hvorefter J. A. Nielsen naturligvis tøfled af.

Dagen efter skulle Nielsen have en forhandling med Lyngsie og mødte op på hans kontor. Han spurgte da: »Hør en gang, er det rigtigt, at du har fyret mig?« »Jo, det er rigtigt nok,« sagde Lyngsie, »jeg sagde: du er fyret! ud med dig!« Hertil svarede J. A. Nielsen da: »Det kan ikke passe – for jeg har jo aldrig fyret dig!« Det kunne Lyngsie ikke stå for. Han så op over brillerne og sagde til J. A. Nielsen: »Nåda – ind med dig! du kan begynde igen!«

Engang sidst i 1920-erne skulle arbejdsmændenes forhandlere til møde i Jernet, og de havde fået Lyngsie med til mødet, der blev holdt i Sammenslutningens lokaler på Nørrevold. Ved den anledning var Lyngsie på de høje nagler. Han raspede en forfærdelig masse af sig, og skildrede over for disse arbejdsgivere, hvor forfærdeligt arbejdsmændene havde det: Det var usle lønninger, de bar hjem – evig og altid sled og slæbte de med deres evindelige tunge hjulbøre – ja, de blev helt skæve, og de fik ikke nogen rimelig betaling for deres arbejde – de skulle slæbe baljer og mursten op ad stiger og ned ad stiger, og de skulle stå på stilladser i stor højde. Nej, ingen havde forstået arbejdsmændenes situation. Underbetalte og foragtede var de! Og nu ville arbejdsgiverne ikke engang yde en rimelig indrømmelse for at skaffe disse hans arbejdsmænd et mindstemål af ordentlige forhold!

Der blev lyttet med stor interesse til forbundsformandens mange hidsige ord. Sammenslutningens repræsentanter undrede sig over at høre Lyngsie tale om baljer og mursten og høje stilladser. En af Arbejdsmandsforbundets forretningsførere, Otto Jespersen – der senere fortalte mig om episoden – måtte gøre Lyngsie opmærksom på, at forhandlingerne vedrørte forholdet i jernindustrien, hvor hans medlemmer arbejdede på fabrikker og værksteder. Lyngsie blev klar over, at han havde været på tynd is – men han sagde senere til Jespersen: »Jeg er sgu' ligeglad – de havde godt af at få den skideballe!«

Formand for arbejdsmændene var i årene 1957-64 Alfred Petersen. Han var 24 år gammel i 1919 blevet kasserer for Landarbejdernes Fuglede afdeling og formand for den i 1926. Dernæst havde han arbejdet i Landarbejderforbundet og kom i Arbejdsmandsforbundet i 1934 som viceforretningsfører. Han var en stout type, der havde sine meningers mod. Det var dog ikke altid let for ham at realisere sine ideer. Han havde i sit fagforeningsarbejde i forhandlinger med kommuner og etater fået skabt gode løn- og arbejdsmæssige vilkår for medlemmerne. Det var statsminister H. C. Hansen, der lidt hoverende meddelte mig, at Alfred Petersen havde afløst Chr. Larsen som forbundsformand. H. C. mente nemlig, at jeg som talerør for fagbevægelsen nu fik en stærk konkurrent.

Alfred Petersens taktiske politik i de store overenskomstforhandlinger var nu ikke udtryk for noget særligt fantasifuldt eller konstruktivt. Han var vant til fra sine forhandlinger i provinsen at sætte sig over for modpartens repræsentant og forsøge at køre ham træt. Der går frasagn om de forhandlinger, han førte med driftsbestyrer H. P. Hansen på Sydfynske Jernbaner. De sad over for hinanden i timevis i det håb, at en af dem ville køre træt. De sad simpelt hen blot og så på hinanden – som to rotter på en appetitost! Og den metode duer ikke i de store overenskomstforhandlinger.

Måske er det lidt hårdt at bruge udtrykket negativ om Alfred Petersen, men det dækker alligevel, når jeg ser tilbage på den tid, vi har haft med hinanden at gøre i fagbevægelsen. Sådan er mit helhedsindtryk af vort samarbejde, måske mest, fordi jeg tænker på et par afgørende store situationer, hvor Alfred Petersen og jeg stod imod hinanden. Det gælder også vore modsatte synspunkter med hensyn til industriforbund. Og endelig gælder det hans oplagte »sejpineri« ved de skiftende overenskomstsituationer. Jeg må dog erkende, når jeg skal være retfærdig, at det dog *gik* med Alfred Petersen! Stort set og på længere sigt arbejdede vi jo mod det samme mål. Men han ønskede at socialisere! Han forstod ikke, at danskerne gang på gang ved folketingsvalg har afvist socialisering. Selv om han var socialdemokrat, lagde han kommunistiske sympatier for dagen, særlig de senere år.

I de komplicerede og indviklede overenskomstsituationer var Alfred Petersen ikke lige let at danse med – hvis han overhovedet trådte dansen! Han sagde simpelt hen bare nej. Man følte, at han skulle vise arbejdsmændenes magt og indflydelse. LO's formand, Eiler Jensen, havde mange spektakler med ham, og selv har jeg ofte måttet bide

skeer med Alfred Petersen. Det var ikke altid blide ord, der blev brugt, når vi diskuterede tingene. Det værste var, at Alfred Petersen gang på gang afslog at ændre organisationernes struktur, ængstelig som han var for, at arbejdsmændene skulle blive forbigået i lønkampen.

Som man vil forstå, var vi i Centralorganisationen ikke kede af, at der skete et formandsskifte i Specialarbejderforbundet. Alfred Petersen trak sig på grund af sygdom tilbage i 1964, og formand blev derefter den hidtidige næstformand Viggo Wivel, der da var 65 år gammel. Han havde sin rod i jern- og metalindustrien og anlagde et helt andet syn på fagbevægelsens stilling til erhvervslivet end Alfred Petersen. Og han så, ligesom jeg, muligheder for at opnå resultater ad den politiske vej. Jeg mener også, at Wivel var indstillet på at føre en fornuftig politik. Han gik af i 1968 og blev efterfulgt af Anker Jørgensen, der ledede Specialarbejderforbundet, til han blev udnævnt til statsminister i 1972.

Da Anker Jørgensen i 1968 blev formand for arbejdsmændene, var han 46 år. Fra 1950 havde han været næstformand og fra 1956 formand i Lager- og Pakhusarbejdernes Forbund. Fra 1962 var han forretningsfører og redaktør i Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund. Siden 1964 havde han været medlem af Folketinget. Da Anker Jørgensen blev forbundsformand, blev han automatisk inviteret med til at deltage i LO's forretningsudvalgsmøder.

Ved en bestemt lejlighed fremkom Anker med en lang, intellektuel udredning over for forretningsudvalget. Jeg måtte da afbryde ham, idet jeg sagde: »Nu er jeg fa'me snart ked af at høre på dit dialektiske sludder! Alt det dér teoretiske vrøvl skal du ikke underholde os med!« Han rejste sig da og gik fra mødet. Det gjorde nu ikke noget, for på det tidspunkt havde han ingen stemmeret i udvalget. Som ny forbundsformand overværede han blot mødet.

Jeg har nogle gange måttet bide skeer med Anker Jørgensen, men det udelukker ikke, at jeg finder, at han er en dygtig og initiativrig mand. Jeg søgte allerede, mens han var forretningsfører i Arbejds-

Smedekongressen 1969. Arbejdsmændenes formand, Anker Jørgensen, lytter til beretningen.

mandsforbundet, at få ham ind på partikontoret. Jeg fandt, at det ville betyde noget for sammenholdet mellem den faglige og den politiske arbejderbevægelse, at der i det politiske centrum sad et menneske med praktisk og faglig erfaring. Men Anker ønskede ikke at gøre forandring. Det var ellers skade, for så var han måske tidligere kommet med i en regering og havde lært en del mere om praktisk politik.

Det er altid meget farligt i ét spring at nå til en ledende post uden at have haft anledning til, hen ad vejen, at lære posten at kende på nærmere hold. Ganske særlig gælder det naturligvis, når der er tale om statsministerposten. Anker Jørgensen burde have haft bedre forudsætninger for regeringsarbejdet, før han blev statsminister. I den første periode som statsminister høstede han jo bitre erfaringer med hensyn til, hvad man kan og ikke kan som statsminister. Men jeg synes, at han har lært meget, og at han har udviklet sig virkelig godt.

Vort forhold til Kvindeligt Arbejderforbund var godt, takket være Edith Olsen. Hun havde været sekretær i Kvindeligt Arbejderforbund siden 1941 og blev formand, da den hidtidige formand, Fanny Jensen, blev minister i ministeriet Hedtoft 1947. Edith Olsen sad derefter som formand for sit forbund – eller som vi i almindelighed sagde: for »kvinderne« – i årene indtil 1972. Edith Olsen var så virkelighedsnær. Altid var det realiteterne, det drejede sig om i vore forhandlinger. Djærv og robust stod hun i alle situationer med begge ben på jorden, og hun kæmpede modigt og kækt for sine medlemmer, der jo alle dage har haft en lavere løn end mændene. Hun forsvarede sine »kvinder« med næb og klør. Men hun var aldrig ensidig, hun forstod altid at se på helheden. Den samlede løsning betød meget for hende. Og så var Edith Olsen trofast over for Socialdemokratiet, var altid parat til at hjælpe. Men da hun i 1971 følte, at arbejdsmændenes formand, Anker Jørgensen, havde svigtet kvinderne på spørgsmålet om ligeløn, optrådte hun vredt i TV og bankede i bordet, så det buldrede i hundredtusinder af dagligstuer landet over.

I det meste af min lange tid som forbundets formand havde jeg en tæt kontakt med Landsorganisationens formand gennem 25 år, Eiler Jensen, lagerarbejderen, der kom fra sin egen fagforening og blev sekretær i De samvirkende Fagforbund 42 år gammel i 1936, næstformand i 1939 og formand 1942. Han helligede sig i meget høj grad sit arbejde som fagbevægelsens førstemand og talsmand udadtil. Navnlig i overenskomstsituationerne havde jeg nær forbindelse med Eiler. Han havde sans for at forelægge sagerne på en humorfyldt og letfattelig

måde. Eiler Jensen var nok den smidigste LO-forhandler, vi nogen sinde har haft. Hans humor, hans taktiske evne og hans intuition var forbløffende. Måske derfor bidrog han afgørende til, at mange overenskomstsituationer forløb uden at ende i konflikt.

Eiler Jensen blev i 1967 efterfulgt af Thomas Nielsen, formeren, der havde ydet en stor indsats, også som sekretær i LO siden 1955. Som LO's formand lægger han vægt på at fremsætte tingene i forretningsudvalget. Det er Thomas Niensens store fortjeneste, at han har bidraget afgørende til at sikre en selvstændig arbejderavis, *Aktuelt*. Jeg var oprindelig selv imod at yde den store støtte til bladet, men erkender, at det var af værdi, det blev gjort.

En central personlighed i fagbevægelsen var i min periode Einar Nielsen. Han var næstformand i Landsorganisationen fra 1943 til sin død i 1965. Han videreførte den gamle tradition med, at det var en af fagbevægelsens egne tillidsmænd som procederede i Arbejdsretten. Knud V. Jensen, der var sekretær i landsorganisationen De samvirkende Fagforbund 1928-37 og formand til sin død 1938, var en fremragende procedør. Einar Nielsen blev hans afløser og viste sig at være den eleganteste og dygtigste procedør, vi i fagbevægelsen nogen sinde har haft – og som vi næppe nogen sinde vil opleve magen til. Einar

LO's forhandlere på vej op til møde i Arbejdsgiverforeningen. Ved gelænderet Edith Olsen, Carl P. Jensen og Eiler Jensen. Bag dem Hans Rasmussen, Einar Nielsen og Alfred Petersen.

To fremragende procedører for arbejdsmarkedets parter: Arbejdsgiverforeningens direktør Allan Rise, udgiver af grundlæggende fagretlige skrifter, og LO-næstformand Einar Nielsen.

Nielsen havde været sekretær i Snedkerforbundet, hvis fagblad han gjorde til et af de fineste. 38 år gammel blev han sekretær i Landsorganisationen 1939.

Einar Nielsen var i stand til at gå i dybden og til at undersøge tingene til bunds. Var der noget han ikke havde fået fat i under arbejdet i forvejen, ejede han til gengæld en fantastisk evne til at »fange« vigtige ting under selve proceduren. Ja, det forekom mig, at han kunne trække det ned fra luften – og han gjorde det begavet, intelligent og med stor personlig varme og charme. Einar Nielsen var en fængslende og besnærende taler. Som socialdemokrat bekæmpede han kommunisterne – hvis rænkespil han kendte indefra i 1920-erne. På mange måder kunne han supplere Eiler – men fik sjældent anledning dertil. Så påtog han sig udlandsarbejdet bl.a. i Den internationale Arbejdsorganisation i Genève, hvor han elskede at være.

På arbejdsgiverfronten forhandlede jeg med de skiftende formænd såvel i Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark som i Dansk Arbejdsgiverforening. I årene 1945-55 var fabrikant Hans L. Larsen formand for Arbejdsgiverforeningen. Ham samarbejdede jeg med allerede da han i 1937-45 var formand for Sammenslutningen, samtidig med at han var næstformand i Arbejdsgiverforeningen. I alle årene var han tillige formand for Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinsen. Det var ofte

lange og trange forhandlinger, der blev ført mellem Hans L. Larsen og Eiler Jensen fra LO. Hans L. Larsen forstod ikke altid at sætte sig ind i arbejdernes vilkår. Jeg har forhandlet skarpt med ham nogle gange. Stort set har jeg dog fået et godt indtryk af hans personlighed.

Blandt arbejdsgivernes medarbejdere må jeg fremhæve direktør Svend Rasmussen, som gennem mange år var min meget gode kontakt til Jernets arbejdsgivere. Han har været direktør i Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien siden 1957, de to første år vicedirektør. Hans erfaringer rækker dog helt tilbage til 1941, da han – efter at været blevet ingeniør i 1940 – blev ansat som sekretær i Sammenslutningen. Vores personlige kontakt fik sin særlige karakter, idet han var søn af en maskinarbejder og selv udlært i faget. Svend Rasmussen ejer fantasi, virkelighedssans og store konstruktive evner. Han har været en god hjælp for mig i arbejdet med at samle de mange enkeltheder i en overenskomstsituation til en stor mosaik.

En mand, der spillede en stor rolle i Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse og forretningsudvalg i årene op til 1958, var direktøren for De danske Sukkerfabrikker, civilingeniør Henry Dohn. Jeg satte ham højt. Han var meget realistisk, man kunne straks gå til tingene. Henry Dohn var en dygtig administrator og teknisk leder. Men som virksomhedsleder og arbejdsgiver gav han ikke ved dørene. Han var yderst påpasselig, når det drejede sig om at øge lønninger. Men når vi sammen deltog i mæglingsmøder eller 10-mandsmøder, fandt vi dog som regel en eller anden mellemproportional.

Forhandlinger i 1962 med Sammenslutningens direktør, ingeniør Svend Rasmussen.

Dohn så vågent på alle øre-beløb. Engang under meget langstrakte forhandlinger i Forligsinstitutionen stod arbejdsgiverne fast som en mur og nægtede at give indrømmelser. Da deres formand – det var Hans L. Larsen – kom ind i det lokale, hvor arbejdsgiverne befandt sig, sad en gruppe arbejdsgivere og fordrev ventetiden med et spil kort. Hans L. Larsen fulgte spillet lidt. Ved et bestemt udspil sagde han: »Nå, der røg de første 2 øre!« Dohn sad lidt derfra og halvblundede. Han for op af stolen, da han troede det drejede sig om forhandlingerne, og råbte højt: »Er I da rigtig kloge – vi kan da ikke på dette tidspunkt tilbyde 2 øre i tillæg!« Hans L. Larsen kunne berolige den bestyrkede direktør med, at det kun var kortspillet, han med sin bemærkning havde kommenteret.

Fra 1964 til sin død i 1972 var direktør, civilingeniør Hjalmar Kyrsting formand for Sammenslutningen. Han havde været ansat hos F. L. Smidth gennem mange år og var siden 1953 direktør i A/S Nordiske Kabel- og Traadfabrikker. Jeg lærte ham at kende som en mand, der kunne give indrømmelser, men som også kunne stå fast, og samtidigt lade os som modpart vide, hvor løsningen eventuelt kunne komme til at ligge. Kyrsting lod direktør Svend Rasmussen og mig have et meget langt tøjrs slag under overenskomstforhandlingerne, og når vi var blevet enige, bakkede Kyrsting os altid op, selv om han kunne have vanskeligheder med sine kolleger.

Kyrsting og jeg var enige om, at hvis der ikke blev givet muligheder for at investere i industrien, ville det heller ikke blive muligt at bringe landets økonomi på fode. Vi var også enige om, at det gælder om at få afdraget Danmarks gæld til udlandet hurtigst muligt – og så må fremskridtene vente! Kyrsting var så venlig at skrive til mig, da jeg forlod Smedeforbundet: »Nu er livet ikke det samme mere.« Han fremhævede i brevet overenskomsten mellem Centralorganisationen og Sammenslutningen som »en fortrinlig, rummelig og fleksibel »kontrakt«, der administrerede en lønsam på – dengang – 3 mia. kr.«. Alt i alt udtryk for et værdifuldt samarbejde, der har været til uvurderlig gavn for virksomhederne og alle deres ansatte. Jeg satte Hjalmar Kyrsting meget højt. Han var værdifuld som virksomhedsleder – og som menneske. Livet er ikke det samme mere.

Den repræsentant for min modpart, som jeg har haft mest med at gøre, og som havde mest begreb om tingene, er fabrikant Svend Hei-

neke, som var formand for Sammenslutningen i årene 1948-59 og formand for Dansk Arbejdsgiverforening 1960-70. Han var formand for Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinsen 1955-72 og havde en lang række tillidshverv, bl. a. var han medlem af Metalindustriens Lærlingeudvalg 1943-59, de sidste 6 år som formand.

Svend Heinekes og mit samarbejde fik med årene en ganske usædvanlig karakter. Det startede engang i 1930-erne på Fåborg Jernstøberi. Det var dengang 1-ørerne spillede en væsentlig rolle, og hvor hverken lønmodtagere eller virksomheder havde ret store indtægter. Han og jeg kunne temmelig hurtigt forhandle os frem til nogenlunde det resultat, som senere fremgik af den fornyede overenskomst.

Trods min erkendelse af, at en overenskomstsituation skal modnes, har jeg dog været glad for, at Heineke ikke var bange for at lægge kendsgerningernes kort på bordet. Vi kom igennem ikke så få overenskomstsituationer, hvor det ikke var nødvendigt at spille alt for meget af forligsmandens tid. Når jeg i dag ser på forhandlingerne som tilskuer, har jeg en fornemmelse af, at man nu bevæger sig som katte om den varme grød. Sådan bevægede Heineke og jeg os ikke! Heineke har selv udtrykt det på den måde, at virkelig vægtige resultater ikke bliver nået uden gensidig personlig respekt – og respekt for sagen. Vel – han var arbejdsgivernes førstemand. Men han kunne se sagen fra vores side. Og Svend Heineke var så meget realpolitiker, at han kunne se, der skulle et *resultat* frem!

Når forhandlingsudvalgene var kørt fast, og sagerne gået i knuder, mødtes Heineke og jeg alene. Vi havde begge væsentlige hensyn at tage til vore organisationer, selv om – og måske netop *fordi* – vi hver for sig vidste, at vi havde vores organisation bag os. Vi fandt, at forhandlinger under fortrolige former kunne gavne til *begge* sider. Men det skulle være yderst fortrolige forhandlinger. Vore møder måtte ikke komme pressen for øre – og slet ikke Alfred Petersen! Havde han vidst, at jeg sad sammen med Heineke, ville han være blevet ganske desperat. Eiler Jensen ville nok have følt disse møder som en desavouering.

Vi havde ikke trang til hemmelighedskræmmeri, hverken Heineke eller jeg. Men vi følte begge, at vore tomands-forhandlinger var meget påkrævede. Og vi havde efterhånden et dybtgående kendskab til hinanden. Vi vidste, at vi ikke behøvede dokumenter for at kunne stole på hinandens tilsagn. Jeg tror, at Heineke og jeg agtede hinanden. Vi følte os som ligeberettigede parter.

Sammen med Arbejdsgiverforeningens formand 1960-70, fabrikant Svend Heineke.

Direktør Svend Rasmussen var orienteret om disse »hemmelige« møder, og han sørgede for, at de kunne foregå ved aftenstid i Jernets bygning på Nørrevold. Gardinerne blev rullet ned, og så var Heineke og jeg alene sammen i nogle timer fra 18-tiden. Vi spiste en gang bixsemad eller en gang stegt ål og fik en kop kaffe og måske en cognac til. Vi forhandlede os til rette, til fælles gavn. Og vi var ikke blege for at blive ved i en sen natte-time. Vi fandt under disse forhandlinger frem til skitser, som vi mente, begge parter havde fordele af.

Hvad kom der da ud af Heinekes og mine møder? Vi ordnede en-gang arbejdstidsforkortelsen fra 45 timer om ugen til 44 timer. Vi forhandlede opsigelsesbestemmelserne, der skulle optages som en pa-ragraf i Hovedaftalen. Vi fra arbejderside måtte fastholde, at når ar-bejdere skulle afskediges og genantages, så skulle det ske efter anci-en-nitet. Vi måtte finde bedre ordninger på afskedigelser. Der havde været mange forhandlinger om problemet: erstatning for urimelige afskedigelser. Vi måtte dog også erkende, at arbejdsgiverne ikke uden

videre burde kunne tvinges til at genansætte efter anciennitetsprincippet. Men virksomheden skulle have pligt til at oplyse grunden til afskedigelsen. Vi fik indført, at man ved vurdering af erstatningen for urimelig afskedigelse, der ikke var begrundet i arbejdernes eller virksomhedens forhold, burde gå ud fra et anciennitetssynspunkt. Det var et stort fremskridt, idet vi tidligere kun havde haft mulighed for erstatning ved afskedigelser af tillidsmænd. Disse regler blev gennemført 18. november 1960.

Det vigtigste resultat af disse to-mandsmøder var, at vi i det store og hele undgik konflikter på arbejdsmarkedet i 1960-erne. Den egentlige årsag hertil var Svend Heinekes og mine tomands-forhandlinger. Vi fik det til »at glide«. I det hele taget kunne vi helt have undgået konflikter i 1960-erne, hvis Alfred Petersen ikke havde været formand for arbejdsmændene. Jeg ser her væk fra konflikter på hele trafikområdet. Heineke og jeg nåede da på mangfoldige felter til enighed i overenskomstsituationer, og derved bidrog vi til, at der blev opnået enighed også på de fleste områder. Jeg tror ikke, det er ubeskedent at sige, at vi har ydet et fælles bidrag til at gøre Danmark til et fremtrædende industriland. Det harmede mig, at Heineke i 1970 blev fældet af sine egne, mens han var i Japan. Der stod en rygende os af Finderup lade fra Arbejdsgiverforeningens bygning i Vester Voldgade.

Der var – og er – en anden betydningsfuld mand blandt arbejdsgiverne. Jeg fik tidligt øje på ham. Det var den nuværende administrerende direktør for Dansk Arbejdsgiverforening, Arne Lund. Hans L. Larsen og jeg var begge besjælede af tanken om at skabe grundlag for en stor, industriel udvikling i Danmark, efter at besættelsestiden havde lammet produktionen. Industrien måtte sættes på fode igen. Vi måtte i gang med en produktion, der ikke drejede sig om at fremstille askebægge og papnæser! Sammenslutningen og Centralorganisationen enedes i 1944 om at nedsætte et fællesudvalg, som skulle undersøge hele dette problem. Vi blev også enige om at gøre den 28-årige sekretær i Industrirådet, cand. polit. Arne Lund, til sekretær for dette udvalg. Han var leder af Dansk Arbejdsgiverforenings og Industrirådets erhvervsøkonomiske institut 1943-46. Derefter var han ved Århus Universitet og ved Europarådet i Strasbourg, indtil han blev ansat i Dansk Arbejdsgiverforening som direktør i 1954. Han blev senere førstedirektør og administrerende direktør.

Arne Lund har været en central skikkelse i den daglige ledelse af Arbejdsgiverforeningen. Han har i høj grad været formidleren i hele

arbejdet med industrien, en fornuftig mand, der gerne vil have tingene til at glide. Han har også været sjælen i arbejdet med at stille tingene op. Ofte har han fundet frem til løsninger, som har kunnet tilfredsstille begge parter. Det forhindrede ikke, at det i Svend Heinekes formandstid var Heineke selv, der tegnede firmaet, ja, han var »manden på gården«. Derom herskede der ikke nogen tvivl – og der *skulle* heller ikke herske tvivl derom!

Hverken Heineke eller jeg havde i det omfang, som store organisationer har det i dag, specialøkonomer til vores rådighed. Vi måtte begge selv sætte os ind i materialet. Heineke var meget godt bevandret i økonomi. I et par år støttede han sig til den senere professor Steen Leth Jeppesen, som jeg også selv med stor glæde har benyttet mig af i min virksomhed som formand for Arbejdernes Landsbank. Specialister kan være en stor hjælp, men jeg har nu indtryk af, at der på grund af de akademiske medarbejdere begynder at brede sig et vist bureaukrati i de faglige organisationer. Det udelukker ikke, at vi også i arbejderbevægelsen har haft brug for dygtige folk som Henry Grünbaum, vist nok den første, egentlige økonom, der blev ansat i et fagforbund. Det var hos arbejdsmændene, hvor han uden tvivl var til meget stor gavn for Alfred Petersen. I LO har vi gennem mange år haft en fortrinlig medarbejder i cheføkonom Holger Jensen, som har været tilknyttet LO siden 1948.

Det har ofte været besværligt for mig at finde den rette balance mellem part og modpart, mellem vore arbejdsgiveres og arbejdernes interesser. Jeg har adskillige gange måttet fremhæve over for mine egne medlemmer, at det også ud fra *deres* synspunkter var af den største interesse at få virksomhederne til at blomstre og til at give udbytte. Det kan ind imellem blive en vanskelig balanceakt, hvor man hele tiden må skærpe sin dømmekraft. Som forhandler arbejder man med kendsgerninger, men man må også regne med menneskers følelser og fantasi. Det er da vigtigt for hele sagens forløb, at man passer på sig selv og sørger for at være frisk og udhvilet. Man må hele tiden holde hovedet koldt. Af og til må hjertet dog have lov til at løbe af med en. Man må have lov til at flamme op! Man skal også være i stand til at tilpasse sig en ny situation, men man må aldrig skifte standpunkt fra morgen til aften. Modparten må have lov til at regne med, at man er loyal og troværdig.

Der er en god portion psykologi med i forhandlingernes spil. Det kan være et spørgsmål om at fornemme, hvornår et resultat er modent til at præsenteres for en større forsamling. Til syvende og sidst har man som forhandler kun sig selv at stole på. Man må bygge på sine erfaringer og på sin vurderingsevne. Man skal være i stand til nøgternt at bedømme, hvor længe »spillet« kan fortsætte – ja, til at mærke, hvornår tråden er så tynd, at den er nær ved at bryde.

Som forhandler har jeg altid følt mig forpligtet til at sætte mig ind i modpartens situation. Det er vigtigt, at man ikke undervurderer sin modpart. Og det er mindst lige så vigtigt, at man ikke overvurderer sig selv og sine egne kræfter. Alt dette har jeg bestræbt mig på i forhandlingerne med jernindustrien. Forhandlerne har næsten altid kunnet mødes som demokratisk tænkende mennesker. Og vi fra smedesiden har altid erkendt, at gode vilkår for jernindustrien og virksomhederne er af den største betydning for arbejderne. Det er jo selve grundlaget for opfyldelsen af vore ønsker.

Det har dog altid været besværligt at forny hele arbejdsmarkedets overenskomster. I hele min formandstid har jeg gang på gang sagt, at en væsentlig grund hertil er den fuldstændig uensartede og uændrede organisationsform som fagbevægelsen holdt fast ved. Forligsmandsinstitutionen skulle bøde på besværet, idet loven giver forligsmanden vidtgående beføjelser, ganske særlig i paragraf 11, hvor det hedder, at der til slut i forhandlingernes afstemningsfase skal ske en *sammenkædning* af kravene – uanset de enkelte forbunds sammensætning, deres medlemmers arbejdsbetingelser, muligheder for beskæftigelse og meget andet. Men sammenkædningen har gjort det betydeligt lettere for arbejdsgiverne at gennemføre en nej-politik.

Jeg har flere gange i tidens løb slået til lyd for, at vi skulle have en fornuftigere opdeling med *grupperinger*, der omfattede beslægtede erhverv, så forhandlinger om overenskomstfornyelser ikke behøvede at foregå under ét. Lovgivningsmagten har jo gang efter gang grebet ind, hvis en storkonflikt truede vitale samfundsmæssige interesser. Vi har inden for jernindustrien bedre muligheder for resultater af forhandlinger mellem de to parter, end man har inden for andre områder. Grupperingerne er derfor sikkert et skridt på vejen mod en opdeling i *karteller*, fordi man gennem de 8 grupperinger har opnået noget af det, som de virkelige karteller indeholder: at arbejdsgivere og arbejdere på et bestemt område har mulighed for at finde frem til en løsning på de problemer, som de hver for sig kender til bunds.

Selvfølgelig hænger mit synspunkt sammen med, at jeg igennem mange år har været med til at forhandle på jernindustriens område, og at arbejdere og arbejdsgivere her gennemgående er blevet enige. Vi, der forhandlede fra de modstående parters side på dette felt, kunne lettere sammen finde et resultat, fordi vi hver for sig kendte faget til bunds. Vi var i stand til at udveksle synspunkter og til at inspirere hinanden. Vi kunne hver for sig fire og give los, og vi var i stand til at hale ind. Vi forstod begge, at modparten også havde ret til at fremføre sine synspunkter og krav. Og vi forstod baggrunden for modpartens indstilling. Når det ikke er de direkte implicerede parter, der sidder over for hinanden, ender forhandlingerne meget ofte ovre i, hvad jeg vil kalde papegøjevrvøl.

Jeg forstår godt, at Arbejdsmandsforbundet – der igennem hele tiden har haft arbejdsmænd på næsten alle områder – gerne vil have det hele gjort op *under ét*. Men jeg tror ikke, det har været til gavn for fagbevægelsen som helhed. Det ville have været klogt, om Arbejdsmandsforbundet som organisation suverænt havde lavet overenskomst med sine modstående arbejdsgiverorganisationer. Men det har de aldrig gjort. Arbejdsmændene er altid gået til forligsmanden for at nå frem til et forslag til en overenskomst. Også herved synes jeg, at hele forhandlingsprincippet forflygtiges. Men naturligvis – medlemmerne får syn for sagn, og lederne kan slå sig for deres bryst: »Der kan I se – jeres ledelse holder fast til den bitre ende!«

Og sådan handler i virkeligheden også Landsorganisationen. Det er nøjagtig samme skuffe! Heller ikke LO har nogen sinde lavet en selvstændig overenskomst med Dansk Arbejdsgiverforening. Man er altid gået til forligsmanden. Og det hænger nok sammen med, at det er arbejdsmændene, der har været den forhalende part. Ja, ofte har man ligesom skubbet det hele fra sig. Derved er der kommet til at mangle en tyngde af ansvarlighed. Når en overenskomst endelig er indgået, så kan man måske drøfte proceduren, men det gør det ikke rimeligt og rigtigere, at bestemmelserne tilsidesættes. Man ved, at lederne adskillige gange har udtalt forståelse for det, man kalder »uro på arbejdspladserne«. Derved har lederne imidlertid demonstreret en høj grad af uansvarlighed. Den slags udtalelser udlægger medlemmerne nemlig – og med rette – som en mere eller mindre skjult opfordring til at fortsætte de igangværende og uvarslede »faglige møder«. Nej, den slags obstruktion, maskeret arbejdsnedlæggelse og strejker giver sjældent håndfaste resultater.

Forhandlingerne med Dansk Arbejdsgiverforening om fornyelsen af overenskomsterne kunne godt få et temmelig kompliceret forløb i den tid, Svend Heineke var formand. Heineke anbefalede blandt andet, at forligsmanden skulle benytte sin ret til – efter en personlig vurdering af forholdene – selvstændigt at udforme et mæglingsforslag og fremsætte det, uden at parterne på forhånd havde godkendt det. Der gik rygter i dagspressen om, at de to hovedorganisationer havde lovet hinanden at de ville opfordre forligsinstitutionen til at stille et mæglingsforslag, *selv om* de ikke var nået til enighed om en økonomisk ramme til løsning af de generelle spørgsmål.

Der blev nu ikke nogen bukser ud af det skind. Det skyldtes blandt andet min offentligt fremsatte udtalelse herom. Jeg kunne ikke forestille mig, sagde jeg, at statens forligsmand overhovedet ville fremkomme med noget mæglingsforslag, hvis det ikke var blevet anbefalet af de to hovedorganisationers forhandlingsudvalg. Svend Heineke har ment, at der var noget konstruktivt i den tanke, at man skulle kunne overlade forligsmanden at skære igennem. Det skulle ske i en særlig tilspidset situation, hvor parterne havde svært ved at finde hinanden eller svært ved blot at tage stilling. I praksis er det gået sådan, at forligsmanden aldrig – selv i de mest prekære situationer – har udformet et mæglings- eller skitseforslag, hvis det ikke var kommet til verden med de to hovedorganisationers anerkendelse.

Vi har heldigvis haft dygtige og indsigtsfulde forligsmænd. De har stræbt efter at fremkomme med fornuftige forligsforslag. Med ganske særlig glæde mindes jeg mit samarbejde med Erik Dreyer, juristen og embedsmanden, som var formand for Forligsinstitutionen i årene 1936-59. Dreyer var også formand for Overenskomstnævnet i årene 1939-60. Han beskæftigede sig med andre store samfundsproblemer, ikke alene ulykkesforsikring og ferielovgivning, men også byudvikling, samfærdsel, uddannelse af ikke-faglærte, arbejderbeskyttelse og mødrehjælp. I en lang række år var han medlem af Danmarks delegation ved de internationale arbejdskonferencer i Genève som repræsentant for regeringen.

Gennem alle årene havde jeg et nøje samarbejde med Erik Dreyer. Han oparbejdede som forligsmand en autoritet, der gjorde det svært at efterfølge ham. Han var ikke uden mod og lod af og til parterne vide, at hvis der ikke kom en bevægelse, som kunne føre frem til et kompromis eller en mægling, så måtte det udvikle sig til en arbejdskrig eller et regeringsindgreb. Og det ønskede jo ingen!

Erik Dreyer var et højt begavet menneske og et mandfolk, der var i stand til at udtrykke sin velbegrundede mening over for talsmænd for parterne, der samledes til forhandlinger i det Harsdorffske palæ på Kongens Nytorv ved siden af Charlottenborg, skråt over for Det kgl. Teater. Dreyer var departementschef i Socialministeriet de sidste 5 år, før han gik af med pension i 1962. I årene derefter levede han på »Kirkensgård« i Byrum på Læsø. Han døde i 1975.

I 1960 blev amtmanden over Præstø Amt, juristen Sigurd Wechselmann, formand for Forligsinstitutionen. Han kom oprindeligt fra Socialministeriet, var chef for den danske flygtningeadministration i Sverige 1943-45, fungerede som departementschef i Ministeriet for særlige Anliggender i 1945, og var i et par år chef for Forvaltningsnævnets sekretariat. Wechselmann gik af som amtmand i 1971, men fortsætter som forligsmand. Han trådte ind i forhandlingsbilledet i 1960-61. Vi, der var gamle rotter »i faget«, måtte naturligvis lære ham en del. Jeg har selv – uden at nogen af parterne vidste det – hvisket ham et og andet i øret, og – det hævder han da – undertiden også rådgivet ham »med hårde ord«.

Det havde efterhånden udviklet sig til en dårlig vane, at ingen modstående organisationer på noget erhvervsområde kunne forhandle sig til rette om nye overenskomster. Det betød, at man hver eneste gang skulle have forligsmanden indblandet for at nå frem til en løsning. Det kan have hængt sammen med, at nogle forhandlere har ønsket at demonstrere deres langstrakte forhandlingsvilje! Nu havde de forhandlet til den bitre ende. Alle forhandlingsmuligheder havde været forsøgt! Og nu stod valget mellem et forligsmandsforslag eller en åben konflikt. Men når hele det udarbejdede overenskomststof er overgået til hovedorganisationerne, bliver der i reglen kun tale om to muligheder: knald eller fald! Og bliver det fald, kan det meget let ende i en omfattende konflikt, som det skete i 1973.

Forligsmand, amtmand Sigurd Wechselmann. Og Arbejdsgiverforeningens adm. direktør, cand. polit. Arne Lund.

Vi har i tidligere tider måttet se i øjnene, at det af og til var nødvendigt med reduktion i lønnen. På et tidspunkt i 1926 måtte vi gå med til en nedsættelse på 4 pct. for at slippe for en automatisk lønreguleringsordning. Jeg tror, det ville være klogt, at man kom væk fra den automatiske dyrtidsregulering. Som arbejdende svend var jeg ganske vist imod overenskomstforslaget. Men tiden viste, at Kjærbøls skøn var rigtigt. Pristallet lå på 189, og i begyndelsen af 1930-rne faldt det til 154. Takket være den fjernede automatik undgik vi at få nedslag i lønnen. Dertil kom, at vi netop gennem det bevægelige lønsystem kunne hente penge hjem til medlemmerne i overenskomstperioden.

Denne ordning virkede altså godt. Jeg har også senere som formand for smedene gjort erfaringer med hensyn til vores lønsystem. Lønsystemets virkninger har givet mig en vis forbeholden indstilling til den automatiske lønregulering. Jeg har på et par kongresser i Smedeforbundet forsøgt at få hele denne automatik tilpasset direkte til det bevægelige lønsystem – men uden held. Hvis de ca. 80 pct. af hele landets befolkning, der er lønmodtagere, får deres lønninger reguleret – hvad er så det hele værd? Prisstigningerne i udlandet giver jo ikke nogen form for velstand!

I 1931 fik vi en ny reduktion på 5-6 pct. på samtlige timelønfortjenester. På akkordlønningerne var reduktionen 8 pct. Det var i virkeligheden Kjærbøls værk. Det blev til i forbindelse med et mæglingforslag, fremsat af formanden for Forligsinstitutionen 1930-34, nationaløkonomen K. Riis-Hansen. Han havde stor indsigt i arbejdsmarkedets økonomiske og sociale funktioner. Både arbejdere og arbejdsgivere måtte anerkende hans særlige evner. Han fik aldrig som forligsmand et mæglingforslag forkastet.

Vi slap for flere reduktioner af løn i 1930-rne, selv om der dog ikke var tale om generelle reduktioner. Da vi i 1936 fornyede overenskomsterne, blev de uden ændringer forlænget for et år. Vi var inden for Centralorganisationen indstillet på at fastholde stabiliteten i Jernindustrien. Men det blev nu ikke os alene, der bestemte, om der skulle være ro på arbejdsmarkedet! En stor del af de øvrige fagområder kom ud i konflikt. Det medførte, at Centralorganisationen blev påført en større konflikt – ja, *det* var altså takken for vores positive stilling til fornyelse af overenskomsterne: vi blev lockoutet af jernindustriens arbejdsgivere! Sandheden var altså, at vi på den måde blev anvendt som kanonføde. Det medførte stærk uvilje mod jernindustriens arbejdsgivere, og det tog lang tid at få forholdet genoprettet.

Da Smedeforbundet blev oprettet, var den gennemsnitlige arbejdsuge på 63 timer. Ja, på adskillige arbejdspladser var den på 66 timer. I 1920 blev 8-timers arbejdsdagen gennemført, altså 48-timers arbejdsuge. Først af alle inden for fagbevægelsen lykkedes det i 1958 Centralorganisationen af Metalarbejdere at gennemføre en ny forkortelse af arbejdstiden.

Mange mente, at en forkortelse af arbejdstiden ville skade produktionen. Erfaringerne har til fulde vist, at den tværtimod har medvirket til at øge produktionen. Det skyldes først og fremmest, at arbejderne under en kortere arbejdstid udnytter deres arbejdsevne mere effektivt og mere jævnt i hele arbejdstiden end under den lange arbejdstid. Og dernæst har den forkortede arbejdstid medført, at virksomhederne har været nødt til at investere i nye arbejds- og produktionsmetoder, hvad de med lang arbejdstid ikke ville have været særlig interesseret i.

Ved Smedeforbundets 75-års jubilæumskongres i forbindelse med jubilæet 20. august 1963 rejste man med fornyet styrke kravet om en 40-timers arbejdsuge kombineret med fuld lørdagsfrihed. Ligesom hele den øvrige fagbevægelse har Smedeforbundet da gjort en indsats for at forkorte arbejdstiden fra de 66 timer om ugen til en 40-timers uge. Herved øger man mulighederne for den enkeltes menneskelige udvikling gennem udøvelse af fritidssysler og kulturelle aktiviteter.

Helt op til 1930 var det ikke almindeligt, at smede og maskinarbejdere havde ferie. Det lykkedes dog Smedeforbundet allerede i 1910 at få indsat en bestemmelse om ferie i overenskomsten. Den gav smede og maskinarbejdere en ret til 3 dages ferie årlig – dog uden løn! Alligevel var bestemmelsen vigtig. For det første drejede det sig om en begyndelse. Retten til 3 dages ferie blev desuden indsat i overenskomsten. Og endelig skulle arbejdsgiveren lade pladsen stå åben for arbejderne, når han vendte hjem efter sine 3 dages frihed. Senere blev de 3 dage udvidet til 4 – men stadig uden løn. Mange følte, at de slet ikke havde råd til at holde ferie, en pengeløs ferie. Tillidsmændene måtte mange steder lægge pres på deres kammerater for at få dem til at holde ferie alligevel. Feriekravet måtte holdes levende, og arbejdsgiverne skulle overbevises om arbejderne *vilje* til ferie – om det så kun skete med en cykeltur Fyn rundt!

Først ved overenskomsten i 1931 lykkedes det at få gennemført en uges ferie med en vis rimelig løndækning, nemlig 70 kr. I 1938 kom så

den ferielov, som vi med længsel havde set hen til. Denne epokegørende lov betød, at ferie med løn fra nu af var lovfæstet. Ferieloven sagde, at der skulle ydes 12 dages ferie til arbejdere, der havde helårsbeskæftigelse. Til arbejdere med kortere tids beskæftigelse skulle de have en til den anvendte tid svarende andel af de 12 dage. Pengene til at holde ferie for skulle ydes af arbejdsgiverne med 4 pct. af den udbetalte løn.

Gennem indsats i Centralorganisationen af Metalarbejdere har Smedeforbundet været med til at sikre jernindustriens arbejdere opsigelsesvarsler, der er fastsat i overenskomsten. Det var i virkeligheden en revolution i forholdet mellem arbejderne og deres virksomheder. Gennembrudet skete i 1950. Siden da har man forbedret de individuelle opsigelsesbestemmelser. Hvis en arbejder har været ansat 8 år i en virksomhed, skal han have et opsigelsesvarsel på 63 dage. Er han fyldt 50 år og har mindst 15 års anciennitet i virksomheden, skal varslet være 120 dage. Det er noget ganske andet end før, da arbejderne kunne få sin opsigelse med times varsel alle arbejdsdage. Det forbedrede opsigelsesvarsel har medført en større tryghed i ansættelsen. Man er også mere sikker med hensyn til det daglige udkomme. Og man kan indstille sig i tide på en opsigelsesdato. Det har også bidraget til en vis konjunkturudjævning ved at forbedre den enkelte virksomheds kapacitet, fordi den har været i stand til at modtage nye ordrer og garantere leverancer, fordi man en længere tid rådede over medarbejderne til at udføre dem.

Allerede ved afslutningen af den allerførste overenskomst mellem Smedeforbundet og Jernets arbejdsgivere forstod Smedeforbundets ledelse værdien af, at medlemmernes interesser på de enkelte arbejdspladser blev varetaget af valgte tillidsmænd. Hele denne tillidsmandsinstitution blev gennem tiden rygraden i Smedeforbundet. I den første overenskomst var der en ikke ubetydelig beskyttelse af tillidsmanden. En arbejdsgiver havde vel ret til at afskedige en tillidsmand, men der blev givet klare bestemmelser for, hvordan og hvornår dette kan ske. Det hedder, at arbejdsgiveren »ikke bør foretage et sådant skridt, medmindre han formener at have tvingende grunde hertil«. Herigenem var sat en form for støddæmper ind i forholdet til Septemberforligets autoritære bestemmelse om arbejdsgivernes ret til »at lede og fordele arbejdet«.

Hele denne tillidsmandsbeskyttelse inden for jernindustrien er blevet udbygget. Der skal nu være »tvingende grunde« til afskedigelse af en tillidsmand, og der skal gives tillidsmanden et opsigelsesvarsel på mindst 4 måneder. Og har han fungeret som tillidsmand i en sammenhængende periode på mindst 5 år, har han krav på 5 måneders varsel. Inden for disse varselsperioder skal organisationen have mulighed for at tage afskedigelsen op til vurdering og eventuelt til behandling ad fagretlig vej. Det er også lykkedes at få indført beskyttelse mod usaglige afskedigelser af enkelte arbejdere. Bestemmelsen er indføjet i Hovedaftalen mellem Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen De samvirkende Fagforbund.

Marts-overenskomsten af 1946 anbefalede arbejdere og arbejdsgivere at samvirke gennem bestræbelser for at modernisere virksomhederne og fremme produktionen. De enkelte arbejdsgivere fik pligt til én gang om måneden at tilkalde deres tillidsmænd for at drøfte værkstedstekniske og lignende forhold, herunder oplyse om udsigterne for de fremtidige beskæftigelsesforhold i virksomheden. Gennem årene har man opretholdt denne anbefaling i overenskomsterne. Efter marts-overenskomsten af 1975 skal arbejdsgiveren én gang hvert kvartal tilkalde tillidsmanden på virksomheder, hvor samarbejdsudvalg ikke er oprettet. Der kan dog afholdes ekstraordinært møde, når én af parterne ønsker det og angiver de spørgsmål, man gerne vil have behandlet. Tillidsmanden har ret til at påtale »eventuelt forekommende urimeligheder ved antagelser og afskedigelser«.

Der var oprindeligt ikke fastsat regler for honorering af tillidsmanden. Men hvor forhandlingen er foregået i arbejdstiden, har det nok været kutyme, at virksomheden holdt tillidsmanden skadesløs. I 1948 blev det bestemt, at arbejdsgiveren udbetaler tillidsmanden – eller tillidsmændene – et honorar på 6 kr. for hvert møde, idet tillidsmandsmøderne i regelen skal holdes uden for arbejdstiden. Hvis arbejdsgiveren ønsker et møde afholdt i arbejdstiden, må det ikke medføre indtægtstab for tillidsmanden. I årenes løb er der sket forskellige forbedringer på dette punkt, og efter overenskomsten for marts 1975 skal arbejdsgiveren betale tillidsmænd et honorar på 50 kr. pr. møde uden for arbejdstiden. Møder i arbejdstiden skal vederlægges med betaling for tabt arbejdsfortjeneste.

Det er efterhånden blevet kutyme på enkelte større virksomheder, at der er én eller flere tillidsmænd, der ikke deltager i selve produktionen, men alene beskæftiger sig med tillidsmandsvirksomheden.

Sammenslutningen af Arbejdsgivere har udtalt, at »man ikke vil modsætte sig, at der lokalt træffes aftaler om hel eller delvis aflønning af tillidsmænd eller fællestillidsmænd, hvor dette af de lokale parter findes rimeligt og hensigtsmæssigt«. Man har dog ikke fra arbejdsgivernes side ønsket at binde sig til, at en sådan aftale om hel eller delvis aflønning uden videre skal overføres på efterfølgere i tilfælde af, at en tillidsmand afdør. Der skal da træffes ny aftale. Det er min opfattelse, at disse lønnede tillidsmænd i almindelighed aflønnes med gennemsnitsfortjenesten for de arbejdere, som de er tillidsmænd for.

Da vi i 1944-45 skulle forny overenskomsterne inden for Jernindustrien, var også arbejdsgiverne klar over, at lønmodtagerne under besættelsen havde været udsat for en uforholdsmæssig nedgang i reallønnen. Heldigvis havde arbejdsgiverne mange kvalificerede forhandlere, ganske særlig havde formanden, fabrikant Hans L. Larsen, i hele sin forhandlingsperiode demonstreret en usædvanlig evne til at se ud over sine egne snævre interesser. Det var besværlige forhandlinger, vi skulle igennem. Heldigvis medvirkede også et dygtigt hold af tillidsmænd fra Centralorganisationen på at finde en løsning på hovedspørgsmålene. Det lykkedes i begyndelsen af januar 1945, altså et par måneder før den tyske besættelse ophørte. Det var ikke store resultater, vi opnåede, men vi var på vej fremad. Der blev givet visse generelle tillæg til lønningerne, og tillægget for skifteholdsarbejde blev forhøjet. Som noget meget vigtigt opnåede vi, at arbejdsgiverne garanterede udbetalingen af feriepenge. Da overenskomsten igen skulle fornyes i efteråret 1945, skete det i en stemning af nederlag. Socialdemokratiet havde lidt et stort mandattab ved folketingsvalget 30. oktober 1945. Vores drøm om ad politisk vej at virkeliggøre Socialdemokratiets program »Fremtidens Danmark« var bristet. Vi måtte derfor forsøge at gennemføre, hvad vi kunne ad den faglige vej. De følgende år lagde vi vægt på at få forhøjet dyrtidstillæggene og at bibeholde den automatiske lønregulering. Vi gik ind for en faglig utraditionel politik. Vi ville ikke alene stille lønkrav. Vi ville også forsøge at skabe en baggrund for kravene ved at bidrage til bestræbelserne på at forøge produktionen.

Jernindustriens arbejdere var dybt interesseret i at få arbejdstiden nedsat. Men vigtigere for os var det at få ændret tillidsmandsparagraffen omgående. Det skete også, idet der blev indrømmet tillidsmændene ret til at påtale urimeligheder, når arbejderne blev antaget eller

afskediget. Vi opnåede også forskellige forbedringer i overenskomsten og i Fælles Værkstedstregler, ligesom dyrtidstillægget blev forhøjet. Det vigtigste var, at de værkstedstekniske samråd fik udvidede beføjelser. Dertil kom, at arbejdere under 23 år også skulle have det nye dyrtidstillæg. Desuden blev garantien for feriepengene udvidet. Alt dette bevirkede, at overenskomstforslaget blev vedtaget. Selv de kommunistiske tillidsmænd havde anbefalet det til vedtagelse. Det er vist nok aldrig sket hverken før eller siden! Også i 1948 blev overenskomstforslaget halet igennem uden hjælp fra nogen side – omend kun med 1500 ja-stemmers flertal.

Ved overenskomstforhandlingerne i 1949-50 måtte Centralorganisationen tage stærkt hensyn til, at den nu var blevet forøget med 28.000 nye medlemmer fra Arbejdsmandsforbundet og 7.000 nye medlemmer fra Kvindeligt Arbejderforbund. Det betød, at vi særligt måtte varetage *lavtlønsinteresserne*, hvis vi skulle håbe på at få en samlet afsluttende løsning, som det hidtil havde været tilfældet. Netop fordi vi inden for Jernet havde det bevægelige lønssystem, og arbejdsmændene byggede på normallønssystemet, måtte vi søge mindstelønsbetalingen ved timelønsarbejde forhøjet.

De resultater, vi fik ud af overenskomstforhandlingerne i de følgende år og ind i 1950-erne, belastede i realiteten ikke arbejdsgiverne. Sandheden er jo, at Jernindustrien ekspanderede næsten dag for dag. Vi fik både i Smedeforbundet og Centralorganisationen et stigende antal medlemmer beskæftiget inden for dette arbejdsområde, hvor man henter valuta hjem til landet. Vi var fra smedenes side indstillet på at medvirke til at opbygge den eksporterende jern- og metalindustri. Og vi var indstillet på, at det skulle ske ved at kvalificere arbejderne, så vi kunne deltage i tilrettelæggelse af fornuftige arbejdsprocesser gennem rationalisering og dermed være med til at skabe mulighederne for at fremstille danske industriprodukter, der kunne afsættes til lønnende priser på verdensmarkedet.

På den anden side måtte jeg ofte tage en dyst med mange arbejdsgivere, når det gjaldt rationalisering. Jeg måtte fastholde, at hvis arbejderne ikke kunne regne med at få bedre vilkår, så kunne arbejdsgiverne ikke forlange, at de skulle medvirke til at øge produktiviteten og i det hele taget yde en større indsats. En af de ting, vi var særlig optaget af, var at skabe en øget tryghed i ansættelsen gennem fastere ansættelsesvilkår end før, hvor de kun var ansat fra uge til uge. Det var arbejdsgiverne ikke særlig modtagelige for. Arbejdsgiverforeningen

Forhandlinger mellem LO og Dansk Arbejdsgiverforening o. 1950. F. v. om bordet hovedkasser Kai Petersen, forbundsformændene Edith Olsen, Erling Dinesen og Hans Rasmussen samt LO-formand Eiler Jensen.

tog afstand fra forslaget. Hans L. Larsen fandt, det var så besværligt at opsigte arbejdere med det samme varsel som funktionærer, fordi mange arbejdere var på akkord og derfor ikke kunne afskediges, før arbejdet var færdigt. Allerede heri lå en sikring, mente han.

Særlige problemer havde vi i 1960-61. Forhandlingerne om fornyelsen af overenskomsterne tog deres begyndelse i 1960, da man kunne fastslå, at erhvervslivet havde haft en rigeligere indtægt i forhold til lønmodtagergrupperne. Midt i 1959 forsøgte vi at opnå et ekstraordinært tillæg som en slags forskud på resultatet af overenskomstfornyelsen 1. marts 1960. Dansk Arbejdsgiverforening havde fået Svend Heineke fra Jernindustrien som formand. Han afviste pure at være med til at give tillæg til de lavestlønnede grupper i Jernindustrien. Måske kunne der nok være opnået en forskudsordning på det normallønnede område, hvorimod Dansk Arbejdsgiverforening var ganske afvisende over for de lavtlønnede grupper i Jernet. Da der således ikke kunne findes frem til en generel løsning for hele arbejdsmarkedet, faldt den utraditionelle henvendelse bort.

Derefter Arbejdsgiverforeningens formand, civilingeniør Ejnar Thorsen, fabrikant Svend Heineke, muremester R. P. Geertsen, direktør H. C. Carstensen, konsul T. K. Krøyer, direktør, dr. techn. A. N. Neergaard samt direktørerne W. Elmquist og Allan Rise.

Det var en labyrint af forhandlinger, vi skulle igennem. Efter den nye bestemmelse i forligsmandsloven blev der stillet 8 mæglingsforslag for hver af de grupper, som erhvervene var delt op i: jern- og metalindustrien, tekstil- og beklædningsindustrien, nærings- og nydelsesmiddelindustrien, øvrige industrier, byggefagene, de grafiske fag, transportfagene og HK-området. Slutfasen af forhandlingerne i forligsinstitutionen formede sig ret dramatisk. Arbejdsmændenes næstformand, Viggo Wivel, var indstillet på, at man skulle godkende det samlede kompleks af mæglingsforslag. Det var hans formand, Alfred Petersen, absolut ikke indstillet på. Han afbrød forhandlingerne i vrede og sammenkaldte sine ledende folk.

Mærkeligt nok tog man stilling, før det egentlige resultat forelå. Det viste sig at medføre 25 øre mere til de ufaglærte og kvinderne! Det havde arbejdsmændene ikke medtaget i deres beregning. De vedblev at være afvisende over for såvel transportområdet som Jernet. Mæglingsforslaget blev ved afstemning vedtaget på nær jern- og metalindustrien og transportarbejdergruppen. Årsagen til forkastelsen var, at

Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund kunne supplere op til 75 pct. ved kompetent forsamling, hvorved de hældte en masse nej-stemmer i vægtskålen. Det blev derfor som helhed et nej til forslaget – skønt forslaget ved urafstemningen havde fået et flertal af ja-stemmer. Smedeforbundet stemte ja. Nu medførte arbejdsmændenes nej-stemmer imidlertid, at der blev indledt strejker, som varede i 3 uger i jern- og metalindustrien og kom til at koste Smedeforbundet ca. 17 mill. kr. Inden for transportarbejderområdet blev der 4 ugers strejke. 11. april gik 40.000 havnearbejdere, chauffører, lager- og pakhusarbejdere, søfyrbødere og sømænd i strejke. Dagen efter strejkede 100.000 arbejdere i jern- og metalindustrien. I Folketinget stillede Venstre og de Konservative forslag om enten at ophøje mæglingsforslaget til lov eller at gennemføre tvungen voldgift. Begrundelsen herfor var, at der var ved at indtræffe en alvorlig vending i den økonomiske udvikling. 13. april behandlede Folketinget forslaget. Som ordfører for Socialdemokratiet stillede jeg forslag til dagsorden, der opfordrede regeringen til at anmode de to hovedorganisationer om at genoptage forhandlingerne med det formål at få standset arbejdskampen. Ejendommeligt nok ønskede Venstre og de Konservative ikke at støtte denne dagsorden.

Straks efter mødet i Folketinget tilkaldte Kampmann Eiler Jensen og Svend Heineke og henstillede til dem at iværksætte nye forhandlinger med det formål at standse konflikten. Dagen efter forelagde de statsministerens henstilling for deres forretningsudvalg. Fornyede drøftelser kom i gang. 21. april kunne de to formænd meddele statsministeren, at Jernindustrien havde forhandlet sig frem til et nyt mæglingsforslag.

Med Alfred Petersen var der ikke opnået noget forlig. Det vil sige, at transportkonflikten fortsatte, og der blev afgivet nye konfliktvarsler på transportområdet. Jeg var efter Kampmanns opfordring på Heinekes bopæl og opsøgte senere Alfred Petersen i Havne- og Købmandsorganisationernes kontor i Ny Kongensgade. Derved bidrog jeg til at løse den indviklede rebus. Resultatet blev 9 øre mere til mindstebetalingen i Jernindustrien. Forslaget blev vedtaget med overvældende majoritet. Men arbejdet kunne ikke komme i gang inden for jernindustrien, før transportområdets problemer var løst. Statsminister Viggo Kampmann spurgte, om jeg ikke med mit nære kendskab til Svend Heineke kunne finde en løsning. Da vi gerne ville have jernindustrien i gang, fik jeg efter mange timers forhandlinger med Heineke et til-

sagn om, at han ville søge opnået en yderligere forhøjelse til normal-lønningerne på 10 øre inden for transportområdet, uden at han dog kunne afgive noget tilsagn om et positivt svar fra arbejdsgiverne og næppe fra rederne.

Et nyt mæglingsforslag blev fremsat og vedtaget af arbejderne, men forkastet af arbejdsgiverne. Regeringen ophøjede så forslaget til lov. Derved var der kommet en slags balance mellem arbejdere og arbejdsgivere. Venstre og de Konservative afholdt sig fra at stemme, da også de gerne ville have arbejdet genoptaget. Aksel Larsen og hans parti stemte imod. Når jeg denne gang selv gik ind for dette folketingsindgreb over for arbejdsmarkedet – skønt jeg i princippet er imod lovgivningsmagtens indgreb på disse felter – hang det sammen med, at jeg ønskede at undgå tvungen voldgift, og fordi jeg vidste, at LO og Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund på forhånd stiltiende havde bifaldet denne afslutning på en overenskomstsituation, der havde været så alt for lang og oprivende.

Opdelingen i de 8 grupper blev faktisk kun anvendt denne ene gang. Opdelingen i grupper er arbejdsmændene i realiteten slet ikke interesseret i. Dansk Arbejdsgiverforening er principielt også imod, at et forligsforslag opdeles efter og tilpasses de forskellige erhvervsgrupper. Arbejdsgiverne vil foretrække et samlet forslag. Derved har de i virkeligheden fælles interesse med arbejdsmændene.

På grund af arbejdsgivernes og arbejdsmændenes modstand har denne gruppeinddeling ikke senere været anvendt, selv om inddelingen stadig findes i forligsmandsloven. Forligsmanden er suveræn i sin ret til at stille flere eller et enkelt forslag. Men da han kender arbejdsgivernes og arbejdsmændenes uvilje mod gruppeopdelingen, er det blevet næsten en gylden regel, at forligsmanden stiller et fælles mæglingsforslag, som samtlige i overenskomstsituationen implicerede skal tage stilling til. Men dette medfører, at samtlige lønmodtagere går ind under en fælles afstemning, uanset hvilke erhverv de selv tilhører. Mange i fagbevægelsen fordømmer disse fælles afstemninger, særlig inden for de organisationsområder hvor man finder det mest oppor-
tunt kun at tage stilling til egne arbejds- og lønvilkår.

Som man vil forstå, er jeg ikke meget for strejker. I en bestemt situation benyttede vi strejkevarslet som murbrækker. Efter at hovedaftalen mellem de to hovedorganisationer var bortfaldet i 1971, optog vi

Erik Werners karikatur af Thomas Nielsen, Hans Rasmussen, Anker Jørgensen og Edith Olsen i *Berlingske Tidende* 17. februar 1971 med titlen »Enighed gør stærk«.

direkte i overenskomsten mellem Sammenslutningen og Centralorganisationen forskellige bestemmelser, herunder varselsbestemmelser i konfliktojemed. Vi havde samme år i jernindustrien ordnet alle de specielle spørgsmål i forbindelse med overenskomstforhandlingerne. Forligsmanden Sigurd Wechselmann forsøgte at løse de generelle spørgsmål, men uden resultat. Tiden trak ud, og vi nærmede os det tidspunkt, hvor vi skulle frigøre os fra den gamle overenskomst. Jeg afsendte derfor et tidsbestemt strejkevarsel, der omfattede ca. 110.000 medlemmer i en strejke, der af os var bestemt til at løbe én uge.

Strejken skulle løbe fra 8. marts 1971 og være afsluttet 15. marts. Når vi iværksatte aktionen, havde den i virkeligheden adresse til alle parterne i de forhandlinger, der havde antaget en så sendrægtig karakter: Arbejdsgiverforeningen, LO og ikke mindst arbejdsmændene, hvis formand, Anker Jørgensen, efter vor opfattelse var ude på at

presse citronen mere, end godt var. Sagen var den, at vi var kommet et godt stykke vej med ligelønsproblemet, og der herskede relativ tilfredshed hermed hos kvinderne. Anker Jørgensen søgte under forhandlingerne, om han kunne hente sig en bid mere hjem til arbejdsmændene. Det mente jeg, var forkert, og jeg ønskede at fastholde, hvad der i realiteten forelå af løntilbud. Tillidsmændene i LO var enige med mig heri, men de var som svajende siv og turde ikke gå imod Anker Jørgensen. Det hele var ved at glide på gulvet for os. Vort strejkevarsel blev modtaget med sure miner, ikke mindst i LO.

Men det havde en ganske enestående virkning. Det satte gang i forhandlingerne med 3 mand fra hver side under ledelse af forligsmanden. Forhandlingerne blev ført på Sct. Annæ Plads i forligsinstitutionen og varede til henimod midnat. Det var svære drøftelser, men det endte med et forlig. Inden vi skulle slutte, ville arbejdsgiverne i kontakt med deres forhandlingsudvalg, men det fik jeg forhindret. Jeg sagde nemlig, at så skulle vi fra arbejderside også i gang med *vores* forhandlingsudvalg. Min ængstelse var: hvad ville Anker Jørgensen så ikke finde på? Inden vi forlod forligsmanden, var sidste hurdle dog overvundet, og et mæglingforslag kunne gøres klar fra forligsmanden. Kvinderne var sure over, at Anker Jørgensen havde søgt at øge forskellen mellem kvindernes og arbejdsmændenes løn. De fandt, at det ikke var solidarisk lønpolitik. Som bekendt er det lettere at tale teori end at handle i praksis.

Arbejdsgiverne vred og vendte sig. De protesterede, men forfulgte ikke sagen ved arbejdsretten. De turde sikkert ikke – LO var selv på tynd is, for man havde jo opsagt hovedaftalen. Derved var opsigelsesvarsler og lignende bestemt af de enkelte overenskomster. Det var det, jeg benyttede mig af. Jeg måtte foretage mig noget i stedet for blot at lade mig drive rundt i manegen af Anker Jørgensen! Jeg havde sagt til mig selv: »Det skal fan'ne være løgn!«

Inderst inde var jeg sikker på, at vi handlede arbejdsretligt rigtigt med hensyn til fremgangsmåden ved frigørelsen fra overenskomsten. En tidligere kendelse i Den permanente Voldgiftsret havde nemlig tilkendegivet, at skulle en overenskomst på arbejdsmarkedet bortfalde, kunne det kun ske ved *iværksættelse af en konflikt*. Da der på dette tidspunkt ikke eksisterede nogen hovedaftale, og reglerne om en konflikts iværksættelse fandtes i vor egen overenskomst, var det altså alene Centralorganisationen, der kunne handle. Det usikre lå i, hvordan virksomhederne ville modtage vore medlemmer, når de efter at have

strejket i en uge igen mødte op på deres arbejdsplads. Vi mente, at man lokalt måtte finde frem til midlertidige ordninger på de generelle problemer, idet man vel kunne forudsætte, at de specielle problemer, der var opnået enighed om mellem Sammenslutningen og Centralorganisationen, kunne blive vejledende. Et andet forhold spillede ind: arbejdsgiverne kunne ikke nå i løbet af ugen at få lockoutvarsler fremsendt så betids, at de var i overensstemmelse med arbejdsretten. Der- som arbejdsgiverne da ville nægte at modtage vore folk efter strejken, ville der være tale om en *ulovlig udelukkelse*, hvad Den faste Voldgiftsret uundgåeligt ville være nødt til at fastslå efter reglerne. Det var under alle omstændigheder en yderst utraditionel handling, vi havde foretaget. Men den viste sig at være en tilstrækkelig stærk opstrammer, der kunne bringe nye overenskomster til veje. Sigurd Wechselmann skrev til mig ved nytårstid 1972: »De har været gennem en svær tid, og det kommende år bliver så sandelig ikke nemmere. Som den norske statsminister Bratteli sagde forleden: Det er i det hele taget betænkeligt at leve!«

Jeg betragter den frie forhandlingsret mellem parterne som et helt afgørende princip. Selv om jeg er uden for spillet nu, har jeg vel lov til at udtale mig om nutiden. Jeg mener, det var forkert, at man i 1975 affandt sig med, at en forligsmandsskitse blev til lov, samtidig med at overenskomsterne blev forlænget for 2 år. Alle parter burde have været så reelle, at de havde sagt: »Vi tager ikke stilling til en skitse – vi ønsker et *mæglingforslag*, der kan sendes ud til afstemning.«

Derved havde man i langt højere grad sikret hele forhandlingssystemet i stedet for simpelt hen at overlade det hele til regeringen. Ikke alene krænker man et princip derved, man skærper også modsætningsforholdet på de enkelte arbejdspladser. Dertil kommer en anden – og dyr – virkning: de mange organisationer uden for LO regner på forhånd med at skulle benytte det resultat, der kommer ud af denne metode – og desuden få lidt oven i hatten! Det gælder lærerne, lægerne, ingeniørerne og mange andre i de liberale erhverv. De lukrerer altså ved, at arbejdsgiverne og LO har ladet statsmagten ordne sagerne.

Jeg har nogle gange ført to-sidede forhandlinger for at komme over nogle døde punkter, da vi ellers måtte regne med, at det hele ville strandе. Det kan godt være, at det generede visse andre fagforbund, men det brød jeg mig pokker om. Det har altid været af værdi for

smedene, når de skulle opnå et antageligt resultat, at man havde flere strenge at slå på. Vi er nogle gange fra Smedeforbundets side blevet enige med jernindustrien om nye overenskomster. Men det er ikke, fordi vi har været ængstelige for at komme ud i en konflikt. Der må altid finde en overvejelse sted mellem ledelse og medlemmer på disse punkter. Men vi har aldrig ønsket at tage en strejke for strejkens egen skyld. Det er let nok at få en konflikt startet, men det er betydeligt sværere at få den stoppet. Sagen er jo, at en konflikt koster alle parter så betydelige beløb, at resultaterne overhovedet ikke står i noget som helst rimeligt forhold dertil. Heller ikke til de anstrengelser, der er forbundet med en kamp. Dertil kommer, at forholdet mellem parterne skærpes. Under krisetilstanden oparbejdes der lidt efter lidt en gensidig mistillid, som det tager lang tid at bortvejde.

Der er for mig at se noget tåbeligt i, at enhver fornyelse af overenskomsterne skal medføre konflikt. Man slås jo dog ikke længere for det daglige brød. Kampen står i dag om fordelingen af velstandsgoderne. Dermed vil jeg ikke udelukke, at en blank afvisning af rimelige krav bygget på kendsgerninger bør kunne besvares med konflikt. Og det samme kan siges, hvis man udsættes for en form for politisk voldtægt. Det kan da være ganske sundt for folkestyret, at der af og til er sådanne konflikter, men det bør altid være *lovlige* gennemførte konflikter. Man må i hvert tilfælde altid huske, at krigsomkostninger skal betales, slet og ret – ikke alene i penge. Vejen til fuld beskæftigelse bliver længere. Og i regelen må de arbejdsledige betale krigen.

Jeg er ofte blevet stillet over for det spørgsmål: Hvorfor skal vi have alle de konflikter på arbejdsmarkedet? Og jeg har forklaret det med, at arbejdsmarkedsparterne forhandler og søger at nå frem til enighed om de fremtidige overenskomster. Det når de ikke altid – og i dag er der mulighed for, at Folketinget griber ind, hvis parterne ikke bliver enige, eller de ikke kan acceptere et mæglingsforslag, stillet af forligsmanden. Så udstedes der konfliktvarsler, som befolkningen med rette betragter som begyndelsen til konflikter.

Men disse varsler bunder i virkeligheden i forhold, der har rod i selve lovgivningen. Allerede for 70 år siden blev det fastslået, at hvis en part ønsker at *frigøre* sig fra en overenskomst, kan det ikke ske ved, at denne part ensidigt opsiger overenskomsten. Det er nødvendigt efter lovgivningen at *sætte en konflikt i gang*, hvis man vil have den gamle overenskomst ophævet. Der skal altså enten en strejke eller en lockout til, før man kan frigøres fra overenskomsten. Det er derfor, at

man på arbejdsmarkedet *varsler* en konflikt, hvis man ikke er blevet færdig med forhandlingerne.

Det er dette forhold der i og for sig er ganske farligt. Så snart varslet er afgivet, breder den opfattelse sig over det ganske land, at der nu virkelig er udsigt til konflikt. Jeg tror, det indvirker på alle mennesker. Alle bliver tilbageholdende. Hvis jeg, da jeg var ung, vidste, at det gik mod konflikt, gik jeg ikke hen og bestilte et sæt tøj. Også store ordregivere holder sig tilbage med at sætte ting i gang. Alle bliver forsigtigere. Så er det, at folk betragter det hele som et udslag af aggressivitet. Men i virkeligheden er der blot tale om en art »køreplan« efter givne arbejdsretsregler: overenskomsten kan ikke ophæves ved en opsigelse – det *skal* ske gennem konfliktvarsel.

Jeg har igennem tiden haft diskussioner med Erik Dreyer og Eiler Jensen om hele dette forhold. Men Eiler Jensen var ikke spor positiv over for tanken om at ændre det. Jeg tror, det er nødvendigt, for samfundet har gennem de sidste 10-20 år ændret sig enormt. Vi bør da også tage spørgsmålet om en ændring af forhandlingsmetoderne op til drøftelse. Jeg tror, det er tvingende nødvendigt at få gang i sådanne overvejelser, såvel om forhandlingsmetoder som om opsigelsesvarsler og frigørelsesformer. Ikke mindst af hensyn til de kriseagtige forhold, der råder i Danmark i disse år. Jeg kunne tænke mig et dybtgående kommissionsarbejde iværksat med det formål at undersøge alle disse forhold og at fremkomme med forslag til ændringer. Ikke alene af direkte saglige hensyn til de sociale og økonomiske forhold, men også af hensyn til de mangfoldige psykologiske virkninger, der uvægerligt følger i konfliktvarslernes kølvand.

Der er her et bestemt spørgsmål, som jeg finder det meget påkrævet at forsøge at besvare: Hvilken betydning har det, at forhandlingerne i forbindelse med fornyelse af overenskomsterne virker dragende på radio, TV og presse? Det er jo gennem disse massemedier, at de fleste mennesker oplever tingene. Der rettes stærkt projektørlys på de forhandlende parter. Det er imidlertid ofte parterne selv, der føler sig draget mod projektørlyset og derved er med til at fremkalde den store offentlige interesse. Ja, man kunne fristes til at sige, at hvad nogle forhandlere måske mangler i indsigt og overblik, søger de at erstatte ved en urimelig jagen efter popularitet! Men når projektørlyset i nogen tid *ikke* har været rettet mod dem, ja, så daler deres popularitet,

og de må erkende den stadige gyldighed af det gamle danske ordsprog:
»Folkegunst er ofte dunst!«

Nu behøver *publicity* ikke i sig selv at medføre billig popularitet eller folkegunst. Offentlig omtale af parternes forhandlere kan også spille en vis positiv rolle. Der er tale om en gensidig tiltrækning mellem forhandlere og journalister – for ikke at tale om fotografer! Hvis den ene eller den anden part – måske ved en enkeltperson – er placeret i offentligheden som en vigtig, indflydelsesrig faktor, kan det have betydning for forhandlingernes forløb. Derfor må forhandlerne lære at leve med projektørlyset – men aldrig angle efter det.

Den store *publicity* omkring forhandlingerne har medført, at mange mennesker betragter disse forhandlinger som store skuespil. Og jeg skal heller ikke nægte, at der nok kan være lidt om snakken. Jeg må også indrømme, at jeg af og til har deltaget i dette skuespil! Den, som er part i en forhandling eller i en konflikt, er naturligvis interesseret i at blive placeret bedst muligt i offentlighedens øjne – og øren! Man må derfor være varsom, når man former sine udtalelser til presse, fjernsyn og radio. Det hænder, at ens udtalelser via disse medier får en drejning i gengivelsen. Det må man leve med. Der behøver ikke at være tale om *fordrejning*, bevidst eller ubevidst. Det kan dog godt afhænge af, hvad den pågældende mediearbejder lægger mest vægt på. Vi, som er parter, må også erkende, at vore forhandlinger og de udtalelser, der af og til kan falde, nu heller ikke altid er præget af videnskabelige undersøgelser eller dybtgående analyser! Men under alle omstændigheder må man som forhandler være yderst påpasselig med, hvad man siger, og hvordan man former det. Man må bestræbe sig på ikke at optræde sådan, at man støder læsere, lyttere og seere fra sig. Ganske særlig gælder dette, hvis man fyrer den store kanon af! I øvrigt lærer man at leve i projektørlyset. Men mange lærer *ikke* at leve med, at lysene hurtigt slukkes og at mennesker hurtigt er glemt.

Den store *publicity* omkring overenskomstforhandlingerne kan let forvrænge det virkelige billede og give indtryk af, at det hele faktisk er at betragte som ét stort hasardspil – og det er helt forkert. Overenskomstforhandlinger er en alvorlig sag. De til tider skarpe ordvekslinger medfører nok af og til *for* store og unødvendige temperatursvingninger. Vi, der i vor ungdom har oplevet fattigdommens periode, er måske tilbøjelige til at mene, at i en tid med velfærd burde forhandlingerne have en anden karakter. Men disse forhandlinger drejer sig jo på en måde om hele landets økonomi, og »genlyd« kan alene af den grund

ikke undgås. Man må heller aldrig glemme, at overenskomstforhandlinger dybest set er – en kamp om økonomiske interesser.

Når jeg ser tilbage på de 28 år, hvor jeg var formand for Smedeforbundet, er det med en vis stolthed jeg kan notere mig, at der i disse mange år kun har været sammenlagt *i alt 5 ugers konflikt*. På grund af det bevægelige lønsystem har vi inden for jernindustrien haft mulighed for at nå frem til enighed med arbejdsgiverne gennem tosidede forhandlinger, hvorved lønningerne i det store og hele blev fastlagt.

Netop fordi vi har tillagt *beskæftigelsen* en afgørende betydning, har vi dog mere været optaget af at bringe spørgsmålene om sociale ordninger frem i forgrunden: det gælder problemerne om arbejdstid, skiftehold, om ferie, løngaranti ved fallitter, og ikke mindst gælder det spørgsmålene om *tryghed* i ansættelsen, forstået sådan, at vi har kæmpet for at få rimelige opsigelsesvarsler gennemført og nedfældet i overenskomsterne. Det har også ligget mig meget på hjerte at være med til at udbygge tillidsmandsinstitutionen. Jeg har vist lov til at sige, at vi inden for jernindustrien har været pionerer på dette område. I 1926 fik forbundet gennemført, at afskedigelsen af en tillidsmand ikke kunne ske alene af »tvingende grunde« – der skulle også gives overenskomstmæssigt varsel. Og tillidsmanden skulle ikke ophøre med sit arbejde, før sagen havde været fagretligt behandlet.

Vi har haft held til, ved egne kræfter, at nå frem til overenskomster med jernindustrien, uden at hverken hovedorganisationerne eller forligsmanden har været indblandet. En væsentlig grund hertil er altså, at vi ikke opstillede de store lønproblemer, men lagde vægt på at opnå *fuld beskæftigelse*. Til gengæld måtte vi erkende visse problemer hos os selv og komme arbejdsgiverne i møde, når de fremsatte krav om, at maskinparken skulle udnyttes fuldt ud, og at arbejdstiden skulle være virkelig effektiv.

Vi har altid anset produktionen og sociale ydelser for at være vigtige mål. Men vi har samtidig stræbt efter altid at bidrage til en forbedring af samarbejdet mellem mennesker på den enkelte virksomhed. Det har været vigtigt for os at fremhæve, hvor værdifuldt det er, at dette samarbejde fungerer godt og gnidningsfrit. Jeg har altid lagt vægt på og sat pris på den gode, gensidige forbindelse mellem såvel »toppen« som »bunden« – såvel i vore organisationer og institutioner som i erhvervsvirksomhederne. Det er jo alt det, man nu benævner *kommunikation*, og det har jeg faktisk altid givet førsteprioritet.

FOLKETINGSMAND

Ved siden af at være fagforeningsformand blev jeg også politiker. Mærkeligt nok, fordi jeg havde oplevet, at et par af mine forgængere ikke just havde hentet lykke i politik. Når jeg ikke desto mindre forenede posten som forbundsformand med et folketingsmandat, havde det sine årsager bagud i tiden. Det var ikke alene alt det, som jeg oplevede i drengearene i Odense og i mit hjem i Vindegade. Også højskolen i Esbjerg betød meget for mig i denne forbindelse. Men i dag kan jeg også se, hvorfra min kombination af faglig og politisk interesse har sin rod. Læretidens erfaringer har andel i dette.

Fagbevægelsen ville på den ene side gerne sikre sin selvstændighed i forhold til Socialdemokratiet. På den anden side ville man gerne gøre brug af de politiske muligheder for at opnå sociale fremskridt. Man har i reglen været imod, at Folketinget lovgiver om ting, som arbejdsmarkedets parter kan forhandle sig til rette om og sikre gennem overenskomster. Det gjaldt sådan et spørgsmål som ferie. Da vi fik gennemført ferieloven i 1938, var der forud for denne lov – der jo senere blev fulgt op af nye ferielove – opnået ikke så lidt gennem arbejdsmarkedets egne forhandlinger, som derved bidrog til at gøre tiden moden for en egentlig ferielovgivning. Dens grobund og forudsætninger var skabt af arbejdsmarkedet selv.

Heller ikke i spørgsmål om arbejdstidens længde ønskede fagbevægelsen indgreb fra lovgivningsmagten. I begyndelsen af 1950-erne stillede kommunisten Alfred Jensen i Folketinget forslag om en lovgivning vedrørende nedsættelse af arbejdstiden. Alfred Jensen kunne ikke forstå, at han ikke kunne fange mig til at være med: »Det er da mærkeligt, at vi ikke kan blive enige om dette!« Men vi i fagbevægelsen ønskede, at arbejdere og arbejdsgivere *selv* skulle kunne blive enige på dette punkt. Arbejdstiden kunne jo heller ikke med ét slag blive den samme for alle, men måtte forhandles nærmere inden for de forskellige fagområder.

Vi har i fagbevægelsen lagt stor vægt på et nært samarbejde med Socialdemokratiet. Det har med tiden vist sig, at det faglige og det politiske er to sider af den samme sag. Dertil kommer, at landets politiske ledelse repræsenterer den centrale magt i landet. Efter sagernes natur må de store problemer tages op til afgørelse i regering og folketing. Når fagbevægelsen har brug for politisk assistance, er det ikke ligeegyldigt, hvilke partier der udgør flertallet i Folketinget, eller hvilket parti der har regeringsmagten. Disse overvejelser førte til, at jeg var positivt indstillet over for tanken om at lade mig opstille som kandidat til folketingsvalg.

Andre forhold spillede også ind. Lige fra syndikalismens optræden omkring 1920 har jeg fordømt alle fraktionsdannelser og alt, hvad jeg vil kalde splittesarbejde, ganske særligt på hele den faglige front. Disse kræfter udkrystalliserer sig jo under forskellige navne. De opstår som svampe på underjordisk, mystisk vis, uden demokratisk grundlag. Og de smykker sig med farverige, iøjnespringende navne – lige fra »fagopposition« og »syndikalisme« til »generalstab« og »formandsinitiativ«. Nej, vi skal ikke dele fagbevægelsen i fraktioner, for så vil det altid blive den modsatte lejr, der henter sejren hjem.

Når vi fra fagbevægelsens side var interesseret i at få vore sociale tryghedsbestemmelser om ferie, sygedagpenge og arbejdstid fastlagt i overenskomsterne, hang det sammen med vor viden om, at Folketingets flertal kan skifte. Derfor har vi lagt vægt på at komme overens med arbejdsgiverne om arbejdstidsforkortelse, skifteholdsbestemmelser o. l. Vi måtte som socialdemokratiske fagforeningsfolk se i øjnene, at vi kunne undermineres og svækkes netop på det politiske felt.

Det er kommunisterne, jeg tænker på. Nok kunne vi på nogle områder arbejde parallelt med dem. Men de var altid under indtryk af – eller rettere: *ledet af* – hvad der skete i Sovjetunionen. Dertil kom, at de altid ønskede at *overbyde*, uden hensyn til alle realiteter. Havde vi socialdemokrater i Folketinget fulgt kommunisterne, ville vi have fået endnu mere besvær med at klare arbejdsmarkedets problemer *uden* indblanding fra Folketinget. Vi fik ad faglig vej lagt op til en lovgivning om pensioner og sygedagpenge. I andre lande må arbejdsgiverne betale store bidrag til en lang række sociale ydelser. I Danmark fik vi staten til at påtage sig den slags. Til gengæld kunne vi i fagbevægelsen opnå bedre løn hos arbejdsgiverne.

Socialdemokratiet stod efter besættelsens ophør i 1945 over for en flok trænede kommunister i Folketinget. Det var ikke alene folk som Alfred Jensen, men også Aksel Larsen og Ragnhild Andersen. Selv om de folk nok havde en vis positiv indstilling over for os socialdemokrater, måtte vi absolut sørge for at opretholde de nødvendige skillelinier i forholdet til kommunisterne. Ganske vist drøftede Socialdemokratiet og Danmarks kommunistiske Parti i 1945, hvilke muligheder der var for en sammenslutning af de to partier. Men forhandlingerne herom gik i stykker, da kommunisterne ikke ville anerkende de demokratiske principper, som vi socialdemokrater altid har bygget på.

Det var ikke let for os i fagbevægelsen at mobilisere vores socialdemokratiske tillidsmænd over for de mange veltrænede og drevne kommunister. Selv havde jeg overhovedet ikke nogen forbindelse med kommunisterne. Og som fagforbundsmand skulle jeg ikke begynde på nogen form for »kæleri« med dem! Internationalt set gik de jo ind for en fælles politik *imod* de socialdemokratiske bevægelser.

Kommunisterne betragtede Sovjetunionens politik med stor autoritetstro. Under besættelsen oplevede vi jo, at kommunisterne først blev virkelig antinazister og antityske, da Tyskland angreb Sovjetunionen. Jeg har aldrig troet kommunisterne over en dørtærskel. Heller ikke Aksel Larsen, som jeg i ordets bogstaveligste forstand næsten aldrig har talt med. Jeg har undgået det – også efter at han i 1959 blev medstifter af og formand for Socialistisk Folkeparti. Jeg har aldrig kunnet glemme, at han var formand for Danmarks kommunistiske Parti i 26 år fra 1932, og at han havde været medlem af dette parti siden 1920. At han senere anførte, at han havde været socialdemokrat 1919-20, ændrede ikke min opfattelse af ham. Mig forekom Aksel Larsen altid at være eksponent for en nedbrydningspolitik. Han var heller ikke særlig positiv over for mig. I 1963 var han naturligvis imod helhedsløsningen. Jeg sagde da til ham fra Folketingets talerstol, at nu kunne vi mærke, at han var begyndt at blive gammel! Da jeg gik ned fra talerstolen, var han på vej op for at svare med det samme. Idet vi passerede hinanden, nåede han at hvisle: »Nu skal du kraft'ædeme få!« Nej, jeg har ikke yndet kommunisterne, og forresten heller ikke SF'erne. Altid har deres standpunkt i fagbevægelsen været, at hvad vi fra Socialdemokratiets side havde forhandlet om, absolut skulle angribes. H. C. Hansen havde præcis den samme indstilling som jeg. Vi smurte ikke kommunisterne om munden. Vi følte, at de havde trængt sig ind på vor bevægelse.

Netop i 1945 var kommunisterne gået frem på grund af deres deltagelse i frihedskampen og deres skarpe angreb på Socialdemokratiet. Så kom katastrofevalget i 1946. Kommunisterne rykkede på ny frem. Og særlig i Odense var det galt. De fik en usædvanlig medvind her. Svend Hansen fik i smedenes fagforening i Odense held til at få vippet Victor Jepsen af pinden.

Jeg spekulerede på at kaste mig ind i kampen. Det lå sådan, at jeg havde fået henvendelse om at lade mig opstille til Folketinget. Der var kommet brev fra Lolland-Falster, fra Helsingør og fra en Københavns-kreds. I Odense begyndte man at mobilisere kræfterne mod kommunisterne. Svend Hansen var personlig regulær nok. Men som kommunist fulgte han den gamle kommunistiske taktik: altid at byde over! Altid krævede han en klat oven i mæglingsforslagene. Han var uhyre teoretisk som kommunist. Men jeg følte, at han fagligt var reel nok. Efter besættelsen var han blevet afdelingsformand – tilmed en meget dygtig afdelingsformand for smedene i Odense. Under besættelsen blev han taget af tyskerne og pryglet af deres bødler. Han var fuld af initiativ og kom i det hele taget til at betyde meget for fagbevægelsen i Odense. Han var også på mange felter ganske ligetil at arbejde sammen med. Mange mente derfor, at det var Svend Hansen, der burde sættes ind i arbejdet på den politiske front. I Socialdemokratiet fandt man, at det var mig, der burde løfte arven efter fhv. kirkeminister Johs. Hansen. Og det kunne jeg nok føle mig fristet til.

Det var altså Odense 2. kreds, som gerne ville have mig. Det var svært at sige nej til denne opfordring. Hedtoft appellerede følelsesfuldt til mig om at tage kredsen. Det viste sig, at jeg blev opstillet ganske enstemmigt. Kredsen led dog ved valget i 1946 et stort tab af socialdemokratiske stemmer, og man kunne ikke regne med, at vi blev repræsenteret i første omgang. Der var da en direkte, politisk baggrund for, at jeg sagde ja til at lade mig opstille i denne kreds. Det lykkedes os at øge de socialdemokratiske stemmer ved valget i september 1950. Der blev stemt på mig ikke alene i min kreds, men også fra andre fynske kredse: Assens, Middelfart og Nyborg, fik jeg stemmer. Billedet var altså vendt totalt ved dette valg, og jeg kom ind i Folketinget.

Jeg var naturligvis glad for denne tillidserklæring, som mine partifæller i Odense og på det øvrige Fyn havde givet mig. Jeg søgte at gengælde den ved jævnlige besøg i kredsen og blev i øvrigt i de

Hans Hedtoft og H. C. Hansen oktober 1953.

følgende år meget benyttet som taler både af fagbevægelsen og af partiet. Også når De samvirkende Fagforbund skulle anvende en taler, hentede de ofte mig. Eiler Jensen kunne nok lide at komme ud og tale – men ikke for tit! Så måtte jeg mange gange tage slæbet.

Jeg befandt mig godt i den socialdemokratiske folketingsgruppe. Også arbejdet i Folketinget som helhed bekom mig vel de første 10 år, hvor jeg var medlem. Der var den gammeldags stemning til stede både i gruppen og i tinget. Der var ikke så mange partier i salen. I den socialdemokratiske gruppe var Hans Hedtoft og H. C. Hansen så afgjort de ledende. I deres statsministerperioder – og i det hele taget i de perioder, hvor de var partiformænd – var det dem, der i reglen tog initiativerne sammen med nogle få stykker af gruppen.

I inderkredsen af den socialdemokratiske gruppe var – foruden Hedtoft og H. C. – blandt de særlig udvalgte Carl Petersen, der blev trafik-, landbrugs- og indenrigsminister. 1960-66 var han formand for folketingsgruppen og formand for finansudvalget. Keramisk Forbunds formand, O. E. Einer-Jensen – »Einer Bindestreg« – var også med. Han repræsenterede i sin person erfaringer, der gik tilbage til Stau-ning-tiden. Han var tilmed en usædvanlig dygtig forhandler. Også

forsvarsminister Rasmus Hansen spillede en vis rolle, ligesom Julius Bomholt blev draget med ind flere gange. Jeg nød også selv den ære at være med i denne lille inderkreds.

Med særlig interesse fulgte jeg naturligvis min ungdoms højskoleforstander, Julius Bomholt, i hans politiske karriere. Kultur og undervisning var de felter, han øvede en særlig indsats på. Siden forstandertiden på Esbjerg Arbejderhøjskole, som han forlod 1929, udrettede han meget. Han blev det år folketingsmand efter Sundbo og nåede at blive litteraturanmelder ved Social-Demokraten, radiatorådsformand, undervisningsminister og socialminister – og landets første kulturminister 1961-64. Bomholt var en flittig mand og efterlod sig ved sin død i 1969 litteraturhistorier, romaner og kulturværker, der har haft stor betydning for arbejderbevægelsen. Gennem sin virksomhed efter højskoletiden gav Bomholt udtryk for en videre forståelse af kulturbegrebet, en udvidelse af det gamle begreb: arbejderkultur. Titlen på to bøger, han senere var med til at udgive, viser udviklingen: »Kulturen for Folket« i 1938 og »Mennesket i Centrum« i 1953.

Sidste gang, jeg havde en samtale med Bomholt, var, da de københavnske smedeafdelinger i 1968 erhvervede det store maleri af et arbejdermøde på Fælleden i København, som Erik Henningsen havde udført i 1899, og som bærer titlen »En agitator«. Det skildrer et fælledmøde, hvor arbejderne er samlet om taleren, der fra den røde tribune – med beredent politi ved siden og blafrende bannere bag sig – taler til den store forsamling. Bomholt havde selv købt billedet, vist nok af en italiensk fyrste, der igen havde billedet fra en eller anden tysk samling. De københavnske smedeafdelinger købte og skænkede dette historiske billede til Metalskolen i Jørlunde ved Slangerup, der lige var åbnet. Året efter, i 1969, døde Jul. Bomholt. Han efterlod et stort savn i hele bevægelsen, og for os, som for år tilbage havde været hans elever i Esbjerg, var det, som om en epoke – et stykke af vores egen ungdom – forsvandt med ham.

Jeg mødte Hans Hedtoft på Esbjerg Arbejderhøjskole, da han var blevet sekretær i Danmarks socialdemokratiske Ungdom i 1922. Vi vidste, han kom fra et fattigt skrædderhjem, var blevet udlært som litograf, og at han havde været meget aktiv i lærlingebevægelsen. Han kom til Arbejderhøjskolen for at besøge Bomholt, som redigerede DsU's blad Rød Ungdom. Han hed dengang Hans Hansen. Mine

kammerater og jeg følte, at han var en usædvanlig dygtig taler. Senere havde jeg ikke nogen særlig forbindelse med ham, men fik dog gennem tiden og særlig efter 1939, da han var blevet forretningsfører for partiet, et vist samarbejde med ham. Hedtoft blev udtryk for den periode i Socialdemokratiets historie, da man var nået ud over klassekampen og betragtede partiet som et folkeligt parti, en folkebevægelse der ville tage sig af hele landets problemer. Bevægelsen betragtede sig efterhånden som en reformbevægelse, der ikke sigtede på en bestemt klasse, men ønskede at skabe de bedst mulige vilkår for hele samfundet. Det optog mig meget, at Hans Hedtoft havde været med til sammen med den senere AOF-leder, Christian Christiansen, at danne en socialdemokratisk ungdomsorganisation, da kommunisterne i 1919 havde sprængt det gamle ungdomsforbund.

Hedtoft havde meget brug for kontakt, ikke mindst de sidste par år før hans død i 1955. Statsministergerningen sled på ham, og det sled ganske særligt på ham, når angreb satte ind, eller når der ymtedes om, at han vist burde vige pladsen til fordel for H. C. Hansen. Dertil kom hans elskede Ellas langvarige og uhelbredelige sygdom.

Af og til kaldte Hedtoft på Rasmus Hansen og mig om aftenen, for at vi kunne mødes på en eller anden restauration. Et sted, han yndede at komme, var på Hotel Hafnia. Jeg selv blev engang kaldt til møde med ham på Hotel Codan. Også Rasmus Hansen var til stede. Det var på et tidspunkt, da Hedtoft sad til halsen i problemer. Som altid gik han med hele sit varme sind op i tingene. Når der var tale om tyngende udenrigsproblemer, var Rasmus Hansen den, der kunne glatte rynkerne på den ellers så fortvivlede statsministers pande. Et glas eller to bidrog til at bortvejre det mørke, som lå om ham. Følelsesmenneske som han var, kunne stemningen med ét skifte, og vi så da lysere på den politiske fremtid. Ganske vist bragte morgendagen til tider pessimismen med sig igen. Selv kunne jeg dog ikke bekymre mig alt for stærkt om det. Smedeforbundet med alle dets problemer vendte straks min opmærksomhed mod den hverdagens håndgribelige virkelighed, som optog mig på den faglige front.

Hedtoft var en strålende taler. Han kunne bevæge en stor forsamling. I 1930-erne og 40-erne var han meget optaget af, om der rent teknisk var noget at lære af andre store talere i verden. Hans ord kom altid fra hjertet, og bruset i hans tale rev masserne med sig i begejstring. Også HK-formanden, senere folketingsformand Gustav Pedersen, ejede denne beåndede evne til at fængsle sine tilhørere. Men de

store taleres tid er nu ved at være forbi. Det kan være godt nok, hvad de har at sige, men i reglen virker de fleste politiske taler i dag blot som tør oplæsning. Det medfører kedsomhed og søvnighed hos tilhørerne. Det er et mærkeligt forhold, fordi man skulle tro, at TV gav politikerne en større træning i at tale frit og uden manuskript.

Kredsen blev benyttet på den måde, at Hedtoft eller H. C. kom til mig eller andre af inderkredsen og sagde: »Skal vi ikke lige se på dette her – der er nogle knuder, vi skal have klaret!« Derefter talte vi sammen om det, og – uden at det skal misforstås – kan jeg bruge udtrykket, at så blev det resultat, vi nåede til, »trynet igennem« i gruppen! H. C. begyndte da sin forelæggelse i gruppen med ordene: »Ja, vi er et par stykker, der har talt sammen om disse ting – og vi mener ... .«

H. C. var af format. Det var helt naturligt og selvfølgelig, at det var ham, der blev statsminister efter Hedtofts pludselige død i 1955. Også H. C. var faglært, udlært som typograf, og derefter gået vejen fra DsU til partiorganisationen. Han havde erhvervet sig stor erfaring i politik, ikke alene fra Folketinget, men også fra sin sekretærtid på partikontoret. H. C. fik kun lov til at være regeringschef i få år. Døden indhentede ham allerede i 1960. Man følte, at det ikke alene var en ven, men også en udpræget leder, der var gået bort.

Jo, H. C. var en glimrende værktøjer. Han var aldrig bange for at tage sine medarbejdere i skole – hvad enten det var ministre eller folketingskolleger. Også jeg er flere gange blevet belært af ham. Jeg husker en episode, der foregik under Erik Eriksens regering 1950-53. Folketinget skulle behandle en revision af ferieloven. Vi fik i 1952 ferien udvidet til 3 uger og fik denne udvidelse lovfæstet i 1953. I forbindelse med Folketingets behandling af ferielovens revision skulle O. E. Einer-Jensen være ordfører for Socialdemokratiet. »Einer Binde-streg« blev imidlertid syg, og jeg fik overdraget opgaven.

Det lykkedes under udvalgsbehandlingen at få presset arbejdsminister Poul Sørensen meget vidt med hensyn til forbedringer. Jeg fandt, at det var et ganske udmærket lovforslag, der kunne forelægges. Det resultat, vi havde opnået, var jeg meget glad for. Jeg sagde til pressen, at takket være den socialdemokratiske indsats i Folketinget havde vi nu fået gennemført »verdens bedste ferielov«! Dagen efter havde vi socialdemokratisk hovedbestyrelsesmøde på Nyborg Strand. Da jeg hilste på H. C. Hansen, fik jeg en røffel af ham. Han var virkelig for-

nærmet på mig! Hvad lignede det af mig at komme med en sådan vurdering af en regeringslovgivning? Det var måske rigtigt nok, at det var verdens bedste ferielov – men jeg skulle ikke bryde mig om at uddele overvældende ros til en regering, der havde venstremanden Erik Eriksen i spidsen! Jeg havde at huske på, at Socialdemokratiet trods alt kun var et stort oppositionsparti. Man havde at overveje alle taktiske og politiske hensyn, før man udtalte sig i politik – og ganske særligt når det drejede sig om en rosende og positiv vurdering af det arbejde, som en ikke-socialdemokratisk regering udførte!

I 1955, da H. C. Hansen overtog statsministerposten, holdt han nogen tid efter en tale på De samvirkende Fagforbunds generalforsamling, hvori han appellerede til arbejderne om at afpasse deres lønpolitiske krav efter de økonomiske muligheder, som forelå, og understregede, at ingen lønmodtagere kunne være tjent med at opnå en højere penge-løn, hvis virkningen var den, at han skulle betale højere priser for de ting, han købte og yderligere betale større skatter. Ligesom i dag var min hovedbetragtning for 20 år siden, at Danmarks valutariske situation burde bringes i orden hurtigst muligt. Min mening var og er den, at dette kun kunne og kun kan ske gennem større produktion. På den anden side måtte man være klar over, at hvis man ved hjælp af den moderne teknik kunne få arbejderne til at medvirke til en stigende produktivitet, så måtte det være en selvfølge, at arbejderne måtte have deres andel i den deraf følgende »merværdi«. Jeg omskrev derfor statsministerens betragtninger, idet jeg fremhævede, at hvis arbejdsindsatsen i virksomhederne gav muligheder for en større produktion, ville det rent samfundsmæssigt ikke være til nogen skade, om arbejderne fik et større vederlag for deres arbejde. Det var mit indtryk, at H. C. Hansen var enig med mig heri. Fra visse sider i det radikale parti havde man søgt at opbygge et modsætningsforhold. Vi drøftede på dette tidspunkt i fuld alvor muligheden af, at de lønforhøjelser, der måtte komme, skulle indsættes på en spærret konto og senere anvendes til sociale formål ved sygdom, ved ulykkestilfælde og til supplerung af aldersrenten.

Jeg må erkende, at jeg rent politisk ikke altid har været lige venligt indstillet over for Det radikale Venstre og heller ikke over for de stærke personligheder, der endnu i 1950-erne repræsenterede dette parti: Jørgen Jørgensen og Bertel Dahlgaard. Jeg må naturligvis erken-

de, at netop Det radikale Parti i høj grad har bistået Socialdemokratiet med at få gennemført store, sociale reformer. Min uvilje mod de radikale hang sammen med deres indstilling til forholdene på arbejdsmarkedet. De ønskede at beherske arbejdsmarkedet ved hjælp af tvangsforanstaltninger. I efteråret 1955 holdt jeg en tale for de københavnske smede og advarede her Det radikale Venstre imod at gå for vidt med hensyn til at bringe statsmagten ind som garanti imod arbejdsstandsninger. Bertel Dahlgaard havde med sit fremragende politiske talent på dette tidspunkt krævet gennemført en fælles-økonomisk plan, der gik ud på at samordne finanspolitik, kreditpolitik og lønpolitik. Jeg måtte naturligvis gøre Dahlgaard opmærksom på, at en sådan omfattende samordning også krævede, at man tog priser, udbytter og avancer med ind i billedet. Jeg kunne kun fortolke de radikales politiske betragtninger på den måde, at de nu ville søge at bremse op for en rimelig og retfærdig lønudvikling.

Efter 5 år i Folketinget havde jeg nu erfaret, at taktik spiller en ret væsentlig rolle i politik. Jeg havde lært at lugte krudtet, og jeg så, at H. C. Hansens regering var blevet for afhængig af Det radikale Venstre. Dette parti har jo altid været ivrig for tvungen voldgift, men har aldrig for alvor kunnet føre tanken ud i livet. Nu var faren der, og det endda nærmere end før, idet de radikale stillede forslag om, at der skulle anvendes voldgift, hvis det trak op til en vidtrækkende konflikt på arbejdsmarkedet. Det snedige forslag gik ud på, at statsministeren selvstændigt skulle skønne, hvorvidt en sådan konflikt var under opsejling. Jeg havde personlig min mistanke om, at den, der skulle belære statsministeren om, hvordan han skulle pejle en sådan konflikt, ville være – Bertel Dahlgaard! Guld kunne også betales for dyrt, mente jeg. Hvis en sådan lov var ført ud i livet, ville Det radikale Venstre have styrket sin politiske position. Men forslaget ville efter min opfattelse fremkalde unødigt uro på arbejdsmarkedet.

Bertel Dahlgaard reagerede stærkt på mine betragtninger. Han hævdede, at jeg havde tillagt ham meninger, som han aldrig havde haft, og hensigter, som lå ham fjernt. Det radikale Venstre ville aldrig gå på tværs af fagbevægelsens interesser, hævdede han. Jeg så det omvendt på den måde, at hvis fagbevægelsen *ikke* ville følge de radikales anvisninger, kunne man forudse, at der skulle anvendes endnu mere tvang over for arbejdsmarkedets parter!

Det radikale Venstres forslag til lov om arbejdsstridigheder var til behandling i Folketinget i begyndelsen af november 1955. Jens Otto Krag, der da var arbejdsminister, lå vel også under for en vis afhængighed af de radikale på grund af hele den politiske konstellation. Krag turde da heller ikke på regeringens vegne afvise forslaget. Efter en 1. behandling blev det henvist til udvalgsbehandling. Når regeringen ikke med stor styrke omgående ville afvise forslaget, var årsagen regeringens egen angst for at risikere sit politiske liv.

Forhenværende minister Axel Kristensen, der da var direktør ved porcelænsfabrikkerne Bing & Grøndahl og Norden, var ordfører for Venstre. Han var godt bevandret i arbejdsmarkedets problemer. Det undrede mig derfor meget, at han indtog en positiv holdning over for sådanne tvangsforanstaltninger, så meget mere som han på sit eget fagområde altid havde kunnet finde en løsning netop på det fælles specielle område, han delte med Keramisk Forbunds formand, folketingsmand O. E. Einer-Jensen. I sin ordførertale var han lidt for ordrig og impulsiv efter min smag.

Det forekom mig, at Axel Kristensen kom længere ud i debatten, end han måske selv ønskede. Hans bemærkninger gav mig anledning til at begære ordet for »en kort bemærkning«. Debatteerne i Folketinget fandt jo dengang sted under mere højtidelige former end nu. Jeg rettede fra tingets talerstol en forespørgsel til Folketingets høje formand, Gustav Pedersen, om jeg måtte karakterisere det ærede medlem, hr. Axel Kristensen, som »naiv«. Den temperamentsfulde folketingsfor-

På Folketingets talerstol, i formandsædet Gustav Pedersen. T.h. sammen med arbejdsmændenes formand Chr. Larsen og Keramisk Forbunds formand O. E. Einer-Jensen 1949.

På plads i Folketinget sammen med sekretær i LO Carl P. Jensen.

mand løftede sine buskede øjenbryn, irriteret over mit spørgsmål, og sagde ret afvisende: »Nej!« Så bukkede jeg let for den brøsig formand og sagde: »Så afstår jeg herfra!« – og forlod talerstolen. Omgående bredte der sig en stor munterhed i folketingssalen – dog var det ærede medlem hr. Axel Kristensen absolut ikke munter at se på!

Socialdemokratiets ordfører, Carl P. Jensen, og jeg gik hårdt imod forslaget, selv om vi naturligvis ikke med det samme åbent kunne desavouere regeringen med hensyn til dens forslag om en udvalgsbehandling. Heldigvis blev forslaget aldrig til lov. Det ville efter fagbevægelsens opfattelse have været en tung byrde at pålægge arbejdsmarkedets parter. Vi kendte jo til at bære den byrde, der hedder retsafgørelser i interessestridigheder. Vi havde de bitreste erfaringer fra besættelsestiden med den stadige nedgang i arbejderne realløn.

Da overenskomstssituationen i marts 1956 udløste strejker, viste det sig, at arbejdsmændenes strejke på olie- og benzinleverancerne virkede voldsomt på det ømfindtlige og olieafhængige samfund, ja, faktisk som en generalstrejke. Arbejdsmændene gik ved deres formand, Chr. Larsen, meget vidt med hensyn til dispensationer. Vi fagforeningsfolk blev faktisk meget overraskede over, at oliestrejken, som den blev kaldt, virkede så mærkbart og dybt. Folketinget suspenderede arbejdsstandsningerne over for olieleverancerne, da mæglingforslaget var fremsat. Forslaget blev forkastet af arbejderne. Og derefter fremsatte regeringen forslag om at ophøje det til lov. Carl P. Jensen undlod sammen med 4 retsforbundsfolk at stemme, mens jeg stemte imod – sammen med 8 kommunister! Det var ikke en let beslutning at tage: at gå imod statsminister H. C. Hansens forslag. Ydermere blev jeg stærkt presset fra flere sider. Kjærbøl og Kai Lindberg gik hårdt på mig. Også Bodil Koch ivrede for, at jeg burde stemme sammen med den øvrige socialdemokratiske folketingsgruppe. Mens Erhard Jacobsen sagde: »Du kan roligt stemme, som du har lyst til!« H. C. var selvfølgelig ikke glad for min holdning. Trods presset imod mig fastholdt jeg min beslutning. Da jeg gav det til kende i gruppen, var der flere, der erklærede, at de også ville stemme nej. Men det gik H. C. skarpt imod, og de fik ikke lov!

Mit nej til mæglingforslagets ophøjelse til lov havde dog en vis positiv virkning. Jeg kom nemlig til at virke som en lynafleder, da der opstod en del uro efter folketingsvedtagelsen. Til den påfølgende sme-

dekongres blev der valgt over 100 ret rebelske delegerede. De fik dog ikke rigtig noget at hænge deres hatte på – netop på grund af min holdning. Beretningen og de forelagte udtalelser blev godkendt uden særlig modstand. Hvis jeg i Folketinget havde stemt sammen med den øvrige socialdemokratiske gruppe, havde det ganske givet fået virkninger på kongressen. I øvrigt var H. C. bagefter taknemmelig for min stillingtagen. Han erkendte, at den havde gavnet partiet, ikke mindst i forhold til fagbevægelsen.

Folketingsvalget 14. maj 1957 medførte en tilbagegang for Socialdemokratiet, der mistede 4 mandater, så man rådede over 70 mandater af Folketingets 175. Kommunisterne mistede 2 mandater, men Venstre vandt 3 og Retsforbundet 3. At Retsforbundet i modsætning til de Konservative og de Radikale gik frem, skyldtes først og fremmest dr. Starckes propaganda mod svangerskabsloven og vel også hans særlige radio- og TV-tække.

Det var en speget situation, der hermed var opstået. Over for de radikal-socialdemokratiske 84 mandater stod Venstres, de Konservatives og Retsforbundets i alt 84 mandater. Hermed havde de Radikale magt til at bestemme sammensætningen af en regering, der skulle bygge på et parlamentarisk flertal. De ville ikke støtte en Venstreregering, hvori de Konservative deltog. De ønskede heller ikke en radikal-socialdemokratisk mindretalsregering. Overraskende endte det med, at Det radikale Venstre og Retsforbundet opfordrede Socialdemokratiet til at forhandle om dannelsen af en flertalsregering. Baggrunden herfor var, at Venstres leder, Erik Eriksen, havde afvist de Radikales opfordring til dannelse af en Venstre-mindretalsregering. At Erik Eriksen i denne situation ikke ville gribe tøjlerne, er helt uforståeligt. Det er blevet betegnet som århundredets politiske gåde. Jeg vil kalde det en stupid politisk holdning, uanset at Erik Eriksen bagefter har udtalt, at han ikke ville danne regering på de Radikales nåde. Sagen er jo, at han spillede kortene over til H. C. Hansen – og i Socialdemokratiets favør.

Jeg deltog i den forhåndsforhandling, som Socialdemokratiet havde med de Radikale torsdag den 23. maj 1957. De to partiers repræsentanter var i hovedsagen enige om Danmarks udenrigspolitik. Ganske særlig var de Radikale tilfreds med H. C. Hansens udtalelse om, at man i fredstid – og uden for særlig kritiske situationer – var bedre beskyttet

i Danmark ved *ikke* at have atomvåben end ved at have dem. Ved atomvåben forstod man her, at de nye, militære raketter fik påmonteret atomladninger.

Vi, der repræsenterede Socialdemokratiet på dette møde, havde om formiddagen haft en forhandling om de økonomiske foranstaltninger, som vi mente, det var vigtigt at få gennemført hurtigt. Valutalikhviditeten skulle sikres, og der skulle skitseres et økonomisk saneringsprogram for landet. Statsfinanserne skulle styrkes, dels gennem besparelser, dels gennem nye afgifter. Vi ønskede hurtigt at gennemføre regeringens forslag om nye afskrivningsregler til lettelse af erhvervslivet og skattefrie henlæggelser til investeringsfunds.

En vis skattefrihed skulle gennemføres for mindre renteindtægter og for indtægter op til ca. 15.000 kr. sammen med en ekstrabeskatning på de høje indtægter, medmindre en vis del af indkomsten blev sparet op. Vi ønskede mere effektiv skatteligning og en ekstraskat af aktieselskabsudbytter, dog sådan at selskaberne kunne undgå skatten, hvis pengene blev stående i den enkelte virksomhed.

De følgende to dage var der møder mellem de økonomiske eksperter fra de 3 partier. Retsforbundet var særlig interesseret i at gennemføre en grundværdistigningsafgift og i at få iværksat en undersøgelse af, om det var muligt at give plads for en frivillig overgang til grundskyld. De 3 partiers politik blev udformet i en protokol på 19 punkter, der også omfattede tvungen opsparing. Hermed var de 3 partier gået ind i et virkeligt samarbejde om at rette økonomien op ud fra en fælles helhedsbetragtning. Retsforbundet måtte søbe den kål, de havde spyttet i: de havde under valgkampen udtalt sig imod indirekte beskatning, men måtte nu gå med til afgiftsforhøjelser på 100 millioner kroner – ganske vist kun på tobak og spiritus, altså de såkaldte giftskatter. Som en særlig indrømmelse til Retsforbundet var der så givet løfte om, at en grundskyldslovgivning skulle overvejes i et særligt ministerudvalg. Den bundne opsparing skulle båndlægges i statsobligationer og være uomsættelige i 5 år. Arbejdsgivernes bidrag til arbejdsløshedskasserne blev forøget. Der skulle iværksættes beskæftigelsesforanstaltninger i forbindelse med de store årgange, og der skulle gennemføres en skole-reform. Alt i alt var situationen mærkelig. Når det ikke desto mindre lykkedes at løse den gordiske knude, skyldtes det i første række retsforbundsmanden Oluf Pedersen. Han havde været medlem af Folketinget i 20 år. I kraft af sin indsats ved forberedelsen af trekantregeringen sikrede han sig posten som fiskeriminister.

Inden vi sluttede, trak H. C. mig til side og opfordrede mig til at overtage posten som arbejds- og socialminister i den kommende trekantregering. »Kai Lindberg sidder der jo,« sagde jeg. Dertil svarede H. C.: »Så må jeg overveje at få Lindberg til at trække sig, hvis du siger ja.« Jeg var en hel del i tvivl. Nu havde vi lige klaret overenskomstsituationen i 1956. Jeg følte, jeg havde godt hold på den faglige front. Hvordan med fremtiden? Jeg havde heller ikke nogen egentlig afløser i Smedeforbundet. Min kammerat og kollega gennem mange år, Svend Horn, sagde til mig: »Hvis du inderst inde virkelig har lyst til at være minister, så synes jeg du skal sige ja til opfordringen. Men hvis du spørger mig om, hvordan jeg ser *partimæssigt* på sagen, så må jeg sige lige ud, at jeg mener, det er af den største betydning, at du fortsat er formand for Smedeforbundet. Og hvis du vil forlade Smedeforbundet, må du i hvert fald have en efterfølger, der på alle måder er egnet til at sætte sig i din stol i bygningen på Gl. Kongevej!«

Jeg vil indrømme, at Svend Horns argumenter talte for, at jeg fortsatte mit arbejde som formand for smedene. Det var i høj grad med til at bestemme min egentlige beslutning om at sige nej tak til opfordringen. Det blev da Kaj Bundvad, der fik posten. Bertel Dahlgaard bebrejdede mig i stærke vendinger, at jeg ikke ville indtræde i regeringen. Han havde selv lagt meget vægt på, at jeg skulle have været med. Det kan også godt være, at jeg burde have gjort det. Måske var jeg da endt som statsminister – men det kan jo også være, at H. C. havde smidt mig ud!

Den nye regering med de 3 partier blev modtaget med stor skepsis. Ikke desto mindre betød den indledningen til en langsom bedring i Danmarks økonomi. Det startede med, at valutagælden blev formindsket – idet vi kunne udnytte vore muligheder for at låne i den internationale valutafond – og bytteforholdet til udlandet blev bedre.

I marts 1960 stillede Axel Kristensen forslag om at forbyde strejker og lockouter inden for en række »livsvigtige« områder. Det var Venstre og Konservative, der stod bag forslaget. Jeg var ordfører for Socialdemokratiet og sagde i min tale, at jeg mente, det var urimeligt at ville fastlåse løndannelsen, når prisdannelsen i øvrigt var fri. Og hvordan skulle man overhovedet kunne afgrænse det »livsvigtige« fra det ikke-livsvigtige? Jeg var glad for at høre den radikale ordfører, Hilmar Baunsgaard, sige, at det forslag, som oppositionen havde stil-

let, *ikke* løste nogen problemer. Baunsgaard raslede lidt med voldgiftstanken: »Parterne skylder samfundet at tale sig til rette og i tilfælde, hvor det ikke er muligt, da at ordne sagen ved frivillig voldgift.« Hilmar Baunsgaard havde altså ikke forladt den radikale yndlingstanke: tvungen voldgift. I sin ordførertale gav han udtryk for, at lovgivningsmagten måtte træde til over for »samfundsødelæggende« konflikter. Men strejke- og lockoutforbudet blev altså ikke til noget!

Det var svære økonomiske og politiske problemer, som Jens Otto Krag stod over for at skulle løse, da han blev konstitueret som statsminister lige efter Viggo Kampmanns første alvorlige sygdomsanfald i maj 1962. Man arbejdede med skattepolitiske planer om indførelse af en almindelig omsætningsafgift – oms – i engros-leddet på 900 millioner kroner. Man tilsigtede samtidig at nedsætte de direkte skatter med ca. halvdelen. Det var sikkert nok Bertel Dahlgaard, der på de Radikales vegne var gået ind for skattelettelser for merindkomster.

Disse planer gav anledning til mange meningsudvekslinger, såvel i den socialdemokratiske folketingsgruppe som i fagbevægelsen. Jeg for mit vedkommende fandt ikke, at en omsætningsafgift i engros-leddet ville være tilstrækkeligt til at genoprette valutabalancen. En sådan afgift ville få alvorlige sociale bivirkninger. Holger Eriksen sagde i gruppen, at man ikke burde fordyre den arbejdende befolknings for-nødenheder. Den samme indstilling havde i øvrigt den radikale Aage Fogh, som Det radikale Venstre havde sit hyr med. Der var også fare for, at en sådan afgift kunne indvirke uheldigt på beskæftigelsen. Fagbevægelsen var som sådan ikke afvisende over for et indgreb, hvis den gode beskæftigelse vel at mærke kunne opretholdes. Jeg ønskede at få hele den økonomiske og beskæftigelsesmæssige situation undersøgt til bunds. Det forekom mig – som det også tyder på i dag – at vi alt for ofte uforberedt har grebet ind i det økonomiske liv uden at opnå de virkninger, som vi tilsigtede. Jeg var også betænkelig ved, at man skulle gentage »spøgen« fra 1957, hvor vi foretog store indgreb – så store, at man hurtigt kunne skride til skattelettelser for 300 millioner kroner. Derfor var jeg heller ikke begejstret for, at de direkte skatter skulle lettes i forbindelse med indførelsen af en omsætningsafgift. Situationen kunne måske retfærdiggøre en vis pengeopsugning, eventuelt gennem udskrivningen af et tvangslån. Vigtigst var det dog at få gennemført en virkelig skattereform.

Jeg syntes også, at vi måtte tage et hensyn til, hvordan et sådant kriseforlig ville virke i arbejderbevægelsen. Jeg mente, at bevægelsen

ikke den ene gang efter den anden kunne slutte kriseforlig, der knap nok løste de øjeblikkelige problemer. En kæde af sådanne kriseforlig ville fremkalde misstemning i Socialdemokratiets medlemskreds. Jeg var selv af den opfattelse, at man hellere måtte skære dybere og få pinen overstået med det samme

Regeringen var virkelig i et vanskeligt dilemma. Måske kunne den få gennemført et oms-forlig med Venstre og Konservative. Men ville den socialdemokratiske folketingsgruppe være med hertil? Og ville gruppen sluge de landbrugslove, der skulle bevirke støtte til landbruget? Der var faktisk i situationen noget af et varsel om folketingsvalg. Vi var en del, som var utilfredse med, hvad der var sket. Så vidt jeg kunne skønne, var der underhånden ført forhandlinger med Venstre, Konservative og de Radikale på et tidspunkt, da vi ikke på en tilstrækkelig måde var informeret i den socialdemokratiske folketingsgruppe. Jeg var utilfreds med, at jeg ikke var blevet indbudt til at deltage i de interne forhandlinger forud for forliget. Vi havde indtryk af, at Krag ikke just kom ud med alting i gruppen. Det kom kun i småportioner! Vi følte, at der var tale om oplagt hemmelighedskræmmeri. Det var vi meget utilfredse med. Vi tog nogle debatter med Krag og fastholdt over for ham, at vi ikke ønskede at blive holdt udenfor.

Resultatet blev da derfor, at jeg i slutfasen blev inddraget i samtalerne. Jeg var blandt andet til et møde i statsministeriets lokale med landbrugsminister Karl Skytte. Også Carl Petersen og Krag var til stede. Jeg var ikke tilfreds med, at Skytte havde sluttet en aftale med landbrugets organisationer om en kornordning og en ordning vedrørende hjemmemarkedspriserne. Vi vidste jo i fagbevægelsen, at det blev vore medlemmer, som kom til at betale en god del af dette gilde! Jeg gav derfor som fungerende formand for Socialdemokratiet og på lønmodtagernes vegne udtryk for min rygende utilfredshed med, at de mange små familiers indkøb nu skulle fordyres.

Det blev til et oprivende møde. Skytte skældte ud og sagde, at det var »fan'ne ikke Hans Rasmussen, der skulle bestemme!« Det var klart, at Skytte skulle have landbruget reddet. Jeg var noget i modstrid med Krag. Han var – forekom det mig – gået længere, end godt var, og jeg sagde derfor, at vi andre ikke ville holdes uden for forhandlingerne. Vi havde en meningsudveksling. Krag fandt mig nok noget anmassende. Og han havde vel ikke noget imod, at Skytte og jeg røg i totterne på hinanden – måske som en lærestreg for mig! Inderst inde var Krag vel nok tilfreds med, at det var Skytte – og ikke ham selv –

som stoppede mig i mit ønske om at krydse Krags planer om et politisk forlig. Det, der skilte Skytte og mig, var særlig forslaget om en kornlov, der kunne medføre højere hjemmemarkedspris.

Regeringen forsøgte et udspil 23. maj, idet man foreslog en gennemførelse af en detail-oms, der dog ikke skulle ramme fødevarer. Sidst på aftenen den 25. maj så det ud til, at forhandlingerne mellem regeringen og oppositionen var sprængt. Men i løbet af de følgende dage blev forhandlingerne genoptaget. For at få et forlig igennem var det nødvendigt, at den planlagte omsætningsafgift blev placeret i engros-leddet efter Venstres og Konservatives ønsker, så man kunne tage hensyn til disse partiers vælgere i detailhandelsstanden. Der var desuden tale om forhøjelse af børnetilskud og af folke- og invalidepensionerne. Der skulle optages et præmieobligationslån på 100 millioner kroner, og det forventede kasseoverskud på 500 millioner kroner i 1962-63 skulle bindes i Nationalbanken. Omsætningsafgiften for det følgende finansår var beregnet til at give 900 millioner kroner. Venstre og Konservative forlangte, at de 670 millioner kroner skulle benyttes til at nedsætte de direkte skatter. Endvidere blev der afsat beløb til forskellige opsparingspræmier. Landbruget fik hjælp gennem nedsættelse af erhvervets ejendomsskatter med 40 millioner kroner, idet statsejendomsskatten faldt væk. Og endelig skulle statsudgifterne begrænses, ligesom der blev indført begrænsninger for visse bygge- og anlægsarbejder. Fra 1. april skulle der i tjenestemandsløven indsættes et særligt pristal uden skatter og afgifter.

Ganske særlig betydning tillægger jeg den såkaldte Helhedsløsning i 1963. Der var allerede i 1962 stærke kræfter både inden for fagbevægelsen og vel navnlig inden for Dansk Arbejdsgiverforening, der ville søge at løse de generelle spørgsmål for *hele* arbejdsmarkedet. Man ønskede kun at overlade underorganisationerne at forhandle de specielle spørgsmål. Det stod helt klart, at arbejdsgiverne ikke ville give indrømmelser, når det drejede sig om at lade lønmæssige forbedringer få tilbagevirkende kraft fra 1. marts. De ville heller ikke anerkende, at man skulle opretholde de 8 afstemningsgrupper, men forlangte, at overenskomstforslag – hvad enten de fremkom ved hjælp af hovedorganisationerne eller af forligsmanden – skulle sendes ud til fælles urafstemning. Man ville nødig genopleve 1961, da både jernindustrien og transportindustrien var ude i kortere konflikter.

Vi var i fagbevægelsen klar over, at vi ikke kunne løse de 13 større generelle spørgsmål, som den samlede fagbevægelse havde præciseret over for Dansk Arbejdsgiverforening. Vi stillede en række krav til arbejdsgiverne, som for så vidt var gengangere fra tidligere: forkortelse af arbejdstiden, forhøjelse af skifteholdsbetaling, generel forhøjelse af tid- og akkordlønningerne, øget feriebetaling og øget søgne- og helligdagsbetaling. Fagbevægelsens krav samlede sig i særlig grad om at finde ordninger med særlige tillæg til de lavtlønnede, forhøjelse af kvindernes dyrtidstillæg og en almindelig efterlønsordning. Vi var særlig opmærksomme på, at andre grupper i samfundet ikke skulle søge deres indkomster forhøjet umiddelbart efter, at vi havde sluttet et magert forlig på arbejdsmarkedet. Jeg må erkende, at fagbevægelsens krav som helhed gik langt ud over, hvad der var rimeligt i en økonomisk vanskelig tid – og jeg mente heller ikke, at den menige arbejder kunne forestille sig, at vi kunne gennemføre dem alle.

J. O. Krag, Eiler Jensen, Alfred Petersen og jeg holdt et planlægningsmøde i partiets lokaler i Rosenørns Alle 14. Jeg sagde direkte, at det var alt for store krav, der var opstillet. Det bekom absolut ikke Alfred Petersen. Så sagde jeg: »Fordi du nu er blevet formand for landets største fagforbund og tror, du er en mægtig mand, skal du

Til orienterende møde hos statsminister J. O. Krag februar 1962. F.v. arbejds- og socialminister Kaj Bundvad, arbejdsmændenes Alfred Petersen, statsministeren og LO-formand Eiler Jensen.

fa'en ta' mig ikke få lov til at ødelægge dansk fagbevægelse! Det er det, du gør med dine alt for store krav! Vel er du en stor mand, men du er fa'en ta' mig ikke så stor, at du skal vælte hele læsset!«

Alfred Petersen så bister ud og gav svar på tiltale. Meget bidsk var han og så olm ud. Men jeg havde nu heller ikke mit blide fynske blik på. Han skulle fan'ne sørge for sin egen organisation, sagde han – og andre kunne så sørge for deres. Han ville sgu ikke tvinges af nogen som helst! Jeg sagde til ham, at han jo blot rejste land og rige rundt og *talte* for de lavtlønnede – vi andre forsøgte at handle for dem og skaffe dem fordele i virkelighedens verden. Krag og Eiler Jensen søgte at gyde olie på vandene. Men mødet sluttede i et vist uvenskab. Stemmerne var trængt ud gennem partiformand Krag's dør, og alle på partikontoret havde lyttet med tilbageholdt åndedræt. Kjeld Olesen har senere fortalt, at det havde lydt som om møblerne havde vendt sig to-tre gange inde på Krag's kontor.

Arbejdsgiverne afviste på deres side alle ændringer i overenskomsterne og forlangte disse forlænget i uændret form. De krævede endvidere, at hele den automatiske dyrtidsregulering skulle bortfalde. Dansk Arbejdsgiverforening afviste pure at gå ind på kravet om særlige tillæg til de lavtlønnede, idet man hævdede, at sådanne lavtlønsforbedringer ville være glidebaner for senere lønglidninger, efter at overenskomsterne var blevet fornyet.

Allerede i begyndelsen af januar måned inviterede regeringen repræsentanter fra de forskellige erhvervsorganisationer – herunder også for arbejdsmarkedets parter – til en samtale om en eventuel helhedsløsning. Inden for en sådan samlet løsning kunne man gøre samtlige økonomiske problemer op under ét og løse dem efter et socialt retfærdighedssynspunkt. Nogle har påstået, at disse forhandlinger dannede grundlaget for arbejdsgivernes kategoriske afvisning af fagbevægelsens krav. Det er dog næppe tilfældet. Forhandlingerne mellem fagbevægelsen og arbejdsgiverne endte i hvert fald med, at man skiltes uden at have nået nogen form for resultat. I den givne situation havde begge parter endog taget speciel økonomisk visdom i anvendelse! Forligsmanden Sigurd Wechselmann forsøgte derefter at mægle mellem parterne. Arbejdsgiverne stod imidlertid så stejlt, at de faktisk nægtede at svare på visse økonomiske spørgsmål, som forligsmanden havde stillet. Begrundelsen var, at man under ingen omstændigheder ville

give indtryk af, at man var gået ind i interne forhandlinger. Sådanne forhandlinger risikerede man at blive forpligtet af under senere drøftelser om mulige løsninger. Forligsmanden meddelte parterne, at han ikke så sig i stand til at finde frem til et forlig til løsning af overenskomstsituationen, og han meddelte statsministeren dette 2. februar 1963. Man havde nok færtten af, at der blev taget forskellige skridt i retning af en rent politisk løsning. Alligevel fremkom det ene strejkevarsel efter det andet fra forskellige forbund. Alle tegn pegede i retning af den sædvanlige situation, der ville ende i en konflikttilstand.

Helhedsløsningen bestod af et sæt af lovforslag. Loven om forlængelse af de kollektive overenskomster betød, at samtlige overenskomster, der var opsagt i 1963 eller ville blive det, blev forlænget i kraft af loven til og med 1. marts 1965. De eksisterende overenskomster skulle altså på visse politiske betingelser forlænges uændret i 2 år. Forligsinstitutionen fik mulighed for at få specielle spørgsmål afgjort i ligeligt nedsatte udvalg og i tilfælde af uenighed suppleret med en opmand, som med bindende virkning kunne afgøre tvivlsspørgsmål. Der skulle i det første indkomstår gives et beløb på 60 mill. kr. til deling blandt de lavtlønnede medlemmer af fagforbundene under LO. Tillæggene til de overenskomstmæssige lønninger skulle gives med særlig hensyntagen bl. a. til normalløns- og minimallønssatserne samt til kvindernes dyrtidstillæg. I det næste overenskomstår pr. 1. marts 1964 skulle der gives 120 mill. kr. Den automatiske dyrtidsordning blev opretholdt, men beregningerne skulle foretages ud fra et fastsat pristal, der i januar 1963 skulle være lig med 100. Dog tog man skatter og afgifter ud af pristallet.

Det blev endvidere bestemt, at der i folketingsåret 1963-64 skulle fremsættes lovforslag om gennemførelse af en tillægspension på grundlag af indbetaling fra arbejdsgivere og lønmodtagere fra 1. marts 1964. Endelig blev det forbudt at iværksætte arbejdsstandsninger, altså strejker, blokader, lockouter og boykot, i lovens gyldighedsperiode indtil 1. marts 1965. Lønmodtagerne uden for LO's område blev efter loven afskåret fra at opnå større tillæg til lønningerne, end det ved loven var muligt for de lavtlønnede. Blandt tjenestemændene kunne derfor kun de lavtlønnede påregne at komme i betragtning. Og det samme gjaldt på områder, hvis overenskomster udløb senere end 1. marts 1963. På disse områder kunne man altså ikke kræve noget

generelt tillæg, men kun et lavtlønstillæg. Det ville ligeledes betyde, at ingen inden for de liberale erhverv som læger, tandlæger, ingeniører og lignende havde mulighed for at komme i betragtning med lønforhøjelser. I det andet overenskomstår kunne dog gives generelle tillæg af samme størrelse i kr. og øre, som det var sket inden for LO's område. En meget vigtig del af Helhedsløsningen bestod i en forhøjelse af sygedagpengene, af ydelserne til folke-, invalide- og enkepensionister og af folkepensionsbidraget.

Som parallel til den løntilbageholdenhed, der blev pålagt lønmodtagerne, blev der vedtaget love om udbyttebegrænsning, om pris- og avancementstop, om skærpe af forslaget om indseende med priser, om kontrol med huslejen, om forbud mod udstedelse af friaktier samt lovene om landbrugsstøtten. Støtten for høståret 1963-64 skulle fastholdes på samme niveau som i året 1962-63, idet dog landbruget fik dækning for de omkostningsstigninger, der havde fundet sted, og for de lavtlønstillæg som Helhedsløsningen medførte. Venstre og Konservative ønskede at fastholde regeringen på aftalen om skattnedsættelse, som var truffet i forbindelse med omsforliget. Det havde dog været en forudsætning, at der skulle finde en forhandling om den økonomiske situation sted, så man kunne overveje det forsvarlige i en skattnedsættelse. Regeringen mente, at det var rigtigst at udsætte skattelettelserne et år. Men Venstre og de Konservative lod sig ikke rokke. Regeringen gennemførte derfor en lov om bunden opsparing af beløb, der stort set svarede til skattelettelsen for den enkelte skatteyder, altså en slags modforanstaltning!

I den såkaldte overenskomstlov blev det pålagt regeringen at fremsætte forslag til en efterlønsordning. Vi måtte betragte dette som et stort fremskridt, særligt fordi vi i Smedeforbundet ved mange kongresser havde præciseret en efterlønsordning som et vigtigt socialprogrampunkt. På kongressen i 1959 fremhævede vi dette spørgsmål som et af de højaktuelle, der nu måtte sættes på dagsordenen og løses. Ved overenskomstforhandlingerne i 1960-61 opnåede vi dog også, at der skulle nedsættes et udvalg med repræsentanter fra hovedorganisationerne til at forberede en efterlønsordning på arbejdsmarkedet. Netop i Smedeforbundets jubilæumsår i 1963 kunne vi altså se frem til, at der nu ville blive gennemført et stort fremskridt: en lovfæstet efterløns- eller tillægspensionsordning.

Jeg var socialdemokratisk hovedordfører i forbindelse med forelæggelsen af Helhedsløsningens mere centrale love. Jeg begrundede

Helhedsløsningen eller Det lykkelige skibbrud kaldte Jensenius sin karikatur i Blæksprutten 1963, med undertitlen: Regeringsmagten i gode hænder.

hele denne lovgivning på overenskomstområdet sådan: »Jeg vil ikke fragå, at der kan være problemer på arbejdsmarkedet, som ikke kan ordnes, medmindre en konflikt bringes i anvendelse. Men i en periode som den, vi i øjeblikket gennemlever, og hvor det drejer sig om at rette vor valutabalanc op som den egentlige baggrund for den fulde beskæftigelse, og når arbejdsgivernes organisationsmæssige modstand kan bringes til standsning gennem et lovforslag som det foreliggende, kan jeg ikke se, at vi af hensyn til principielle betragtninger eller historiske traditioner i den grad skal være bundet til konfliktvejen.«

En del folk, som har kritiseret Helhedsløsningen, har også søgt at lægge det bevægelige lønsystem for had. Man har hævdet, at smedene havde helgarderet sig, fordi Jernets overenskomstområde ikke var omfattet af lønstop. Smedene skulle altså gennem Helhedsløsningen have fået en fortrinsstilling frem for de øvrige arbejdere.

Over for denne indvending sagde jeg: »Som smede kan vi naturligvis ikke have noget imod, at nogen mener, at vi er i besiddelse af så stor indflydelse, som det kunne forudsættes af forslagetets behandling. Sagen er imidlertid, at der ikke tildeles Jernindustriens arbejdere tillæg til lønningerne ved en overenskomstafslutning. Derfor må de – som en naturlig følge heraf – have mulighed for at kunne forhandle sig gevinsten hjem i takt med den stærke produktivitetsstigning, der dagligt finder sted på deres arbejdsområde. Mindstebetalingen, der er fastsat i overenskomsten, er så lav, at den nærmest er en begyndelsesløn. Dertil kommer, at Jernets Mindestbetaling gælder principielt både for faglærte og ikke-faglærte, derfor vil det være umuligt at låse Jernindustriens arbejdslønninger totalt fast.«

Prisstoploven var selvfølgelig en tornebusk i ansigtet på handelsorganisationernes ledere. De pressede på for at få loven ophævet, og handelsminister Hilmar Baunsgaard var svag i koderne. Desværre viste statsminister Jens Otto Krag sig at være svag i ryggraden. Han fulgte nemlig sin radikale handelsminister. I december 1963 ophævede man ved kongelig anordning prisstoppet. Det skete tilmed på et tidspunkt, hvor Danmark havde 200 millioner kroner i overskud i betalingsforholdet over for udlandet! Så vidt jeg ved, har det ikke været tilfældet hverken før eller senere. Siden har man i hvert fald vandret ad lånevejen. Ophævelsen af prisstoppet var et grundskud mod den indkomstpolitik, som Helhedsløsningen havde fastlagt, og det var et attentat på den solidariske lønpolitik. Nu strømmede det nemlig ind med lønkrav fra arbejdspladserne. Hvorfor skulle man holde sig tilbage, når indkomstpolitikens værn og garanti var skudt i grus? Her svigtede de politiske kræfter – og man har ikke siden været i stand til at gennemføre en virkelig indkomstpolitik, det eneste middel mod den nuværende krise.

Da det i 1962 viste sig, at Viggo Kampmann på grund af sygdom måtte afgive statsministerposten, var der slidt hårdt på hans konstitution. I næsten to år havde han måttet fungere både som finansminister og som statsminister under H. C. Hansens sygdom. Da Jens Otto Krag var konstitueret som statsminister efter Kampmanns første sygdomsanfald i maj 1962, var der meget, som talte for, at han skulle efterfølge Kampmann på statsministerposten. Men der var vel nogle som mente, der måtte være andre muligheder. Mit navn blev nævnt som et af

emnerne. Jeg havde gennem hele tiden et godt forhold til Viggo Kampmann. Jeg betragtede ham som en meget dygtig finansminister. Og det forekom mig helt naturligt, at han blev statsminister efter H. C. Hansens død. Kampmann har selv i sin lille erindringsbog nævnt, at der som hans efterfølger kun kunne være tale om to: Jens Otto Krag og mig. De fortolkninger, som Kampmann og andre har lagt i mit besøg hos Kampmann under hans første rekreation på Fanø sommeren 1962, er ganske forfejlede. Da han og jeg under hans andet sygdomsanfald talte sammen på hospitalet, sagde han til mig: »Ja, som afløser for mig kan der kun være tale om to muligheder: Krag eller dig!« Men jeg ønskede ikke at trænge mig på. Som næstformand for partiet kunne jeg nok have hentet mig en del støtte, hvis jeg havde ønsket det. Men jeg ville ikke løbe rundt og samle tilhængere!

Det var under alle omstændigheder en stor overraskelse for mig, dengang vi skulle til gruppemøde i værelse 1 på Christiansborg, at Hækkerup da trak mig ind i værelset ved siden af og sagde: »Så, nu har vi fundet ud af, at Krag skal være statsminister. Jeg skal være udenrigsminister, og vi har tiltænkt dig finansministerposten!« Jeg svarede da Hækkerup: »Det er der ikke tale om. Er der noget, jeg ikke skal være, så er det finansminister!« Jeg ønskede ikke for noget i verden at blive finansminister. Jeg havde ikke tilstrækkelig erfaring på området, og jeg havde jo set, hvad smadder Poul Hansen, Kalundborg, havde med finansministeriet i den tid, han var finansminister. Desuden vidste jeg, at der i de andre partier i Folketinget sad en del temmelig skrappe kritikere. En mand som Poul Møller fra de konservative var jo ikke sådan at bide skeer med. Dertil kom, at jeg ikke var så fortrolig med skattelovgivning og økonomi. Næh, det havde jeg ikke turdet, selv om jeg havde siddet i udvalg både med Thorkil Kristensen og Bertel Dahlgaard. Og jeg fandt, at det ikke ville være særlig rart for mig, hvis jeg, hver gang der var et spørgsmål i Folketinget, skulle bevæge mig over til embedsmandslogen for at hitte ud af, hvad jeg skulle svare. Hækkerup sagde til mig: »Vi skal nok hjælpe dig!« Men hvad så, hvis han var på udenlandsrejse? Nej, jeg skulle under ingen omstændigheder på den galej!

Inderst inde har jeg næppe ønsket at blive statsminister. Jeg har ikke været meget for al den udvendighed, der forlanges af mænd på poster med megen repræsentation. Jeg har aldrig deltaget i kongens aftenselskaber. Jeg har også følt, at jeg var langt mere fri i det daglige arbejde som forbundsformand. Det er nu forresten mærkeligt, at alle social-

demokratiske statsministre har opnået statsministerposten uden kongresbeslutning. De er blevet statsministre efter forhandlinger bag kulisserne! Lige siden Stauning fik gennemført valget af Hans Hedtoft til formand for partiet, har der været lagt op til en form for personlig arvefølge! Jeg selv græder tørre tårer over ikke at være blevet statsminister. Ikke fordi jeg mener, at jeg ikke kunne klare jobbet, der næppe er sværere end jobbet som formand for et stort fagforbund. Og i dag betragter jeg det som en lykke, at jeg ikke efterfulgte Viggo Kampmann. I så fald havde jeg sikkert været færdig, da jeg var 69 år. Og så havde jeg ikke fået de gode år, som jeg nu kan glæde mig over at have fået lov til at leve i.

Ved kongressen i 1961 trådte Alsing Andersen tilbage fra sin post som næstformand for Socialdemokratiet. Alsing Andersen havde på posten som næstformand været en art stedfortræder for partiformanden. I perioder, hvor formanden var statsminister, havde Alsing Andersen stået som den egentlige leder af selve organisationen. Han havde også i høj grad helliget sig det internationale arbejde i Socialistisk Internationale og i Forenede Nationer. Kampmann mente nu, at næstformandsposten burde besættes med en person, der kunne markere sig som en slags indre og ydre samvittighed for partiet og som samtidig havde muligheder for at knytte forbindelsen mellem partiet og fagbevægelsen tættere end før. Derfor slog Kampmann da ned på mig som emne til næstformandsposten. Jeg vred mig noget. Jeg var jo omkring de 60 år og følte, at det ikke lå for mig at overtage en sådan stilling. Men tanken blev drøftet i LO's forretningsudvalg. Den, som mest af alt tilskyndede mig til at sige ja til opfordringen, var Alfred Petersen. Han mente, det ville være ypperligt for fagbevægelsen, men selv var jeg som sagt ikke særligt forliebt i opgaven. Det er på den anden side klart, at de stærke tilskyndelser fra forskellig side sammen med min egen indstilling med hensyn til betydningen af forbindelsen mellem politik og fagbevægelse, måtte føre til, at jeg sagde ja til at påtage mig denne opgave.

Efter at Krag var blevet statsminister i 1962, ønskede han, at jeg skulle konstitueres som partiformand. Han ønskede ikke selv automatisk at indtræde i denne stilling. Da Krag 29. august havde talt med Eiler Jensen om statsministerposten, sagde Eiler til ham: »Du handler klogt ved ikke at ønske formandsposten i partiet.« Og Eiler havde peget på

Sammen med Jens Otto Krag på partikongressen 1961.

Erling Dinesen som formandsemne. Hvis jeg havde ønsket det, kunne jeg nok være blevet partiformand, idet jeg fungerede i hvervet indtil sidst i november 1962, da et enigt forretningsudvalg indstillede til partiets hovedbestyrelse, at Krag blev konstitueret formand indtil den følgende kongres. Når jeg ikke ønskede at bringe mig selv frem på det tidspunkt, hang det sammen med, at jeg havde visse afvigende opfattelser i forhold til Krag. Og der var også noget rimeligt i, at vi fortsatte med den gamle tradition, hvorefter partiets statsminister også var partiets formand.

Da jeg trådte ud af Folketinget i 1964, følte jeg, at jeg nu blev stærkt aflastet i mit politiske arbejde. Jeg måtte dog stadig som partiets næstformand deltage i politiske møder, ligesom jeg måtte følge forhandlingerne i partiets kompetente forsamlinger. Krag stod over for at blive valgt til partiformand på kongressen i 1965. Han havde jo hidtil kun været konstitueret. Det stod mig derfor klart, at når jeg stadig havde mine partifællers tillid, måtte jeg slå til og fortsætte endnu en 4-årig periode som partiets næstformand.

Når jeg gik ind på at lade mig genvælge som næstformand, var det især, fordi jeg ikke på nogen måde ønskede at bryde enigheden mellem fagbevægelsen og Socialdemokratiet. Politik var jo ved nu at blive en langt vanskeligere håndtering end før i tiden. Der var nu flere partidannelser end før. Venstrefolkene i Liberal Debat og repræsentanterne for Socialistisk Folkeparti var uberegnelige faktorer. Vi var i fagbevægelsen betænkelige ved udsigterne til, at SF-tillidsmænd skulle undergrave stillingen for vore trofaste, socialdemokratiske tillidsmænd ude på virksomhederne. Jens Otto Krag fastslog stærkt, at der ikke kunne være tale om noget egentligt samarbejde med Socialistisk Folkeparti. Men regeringen kunne på den anden side ikke afvise dette partis stemmer i Folketinget. Vi fastslog på kongressen, at arbejderbevægelsen var repræsenteret af ét parti, nemlig Socialdemokratiet, men at vi – sådan som forholdene var – gerne ville gennemføre en socialdemokratisk politik så langt som muligt, også når det kunne ske med stemmer fra andre politiske partier.

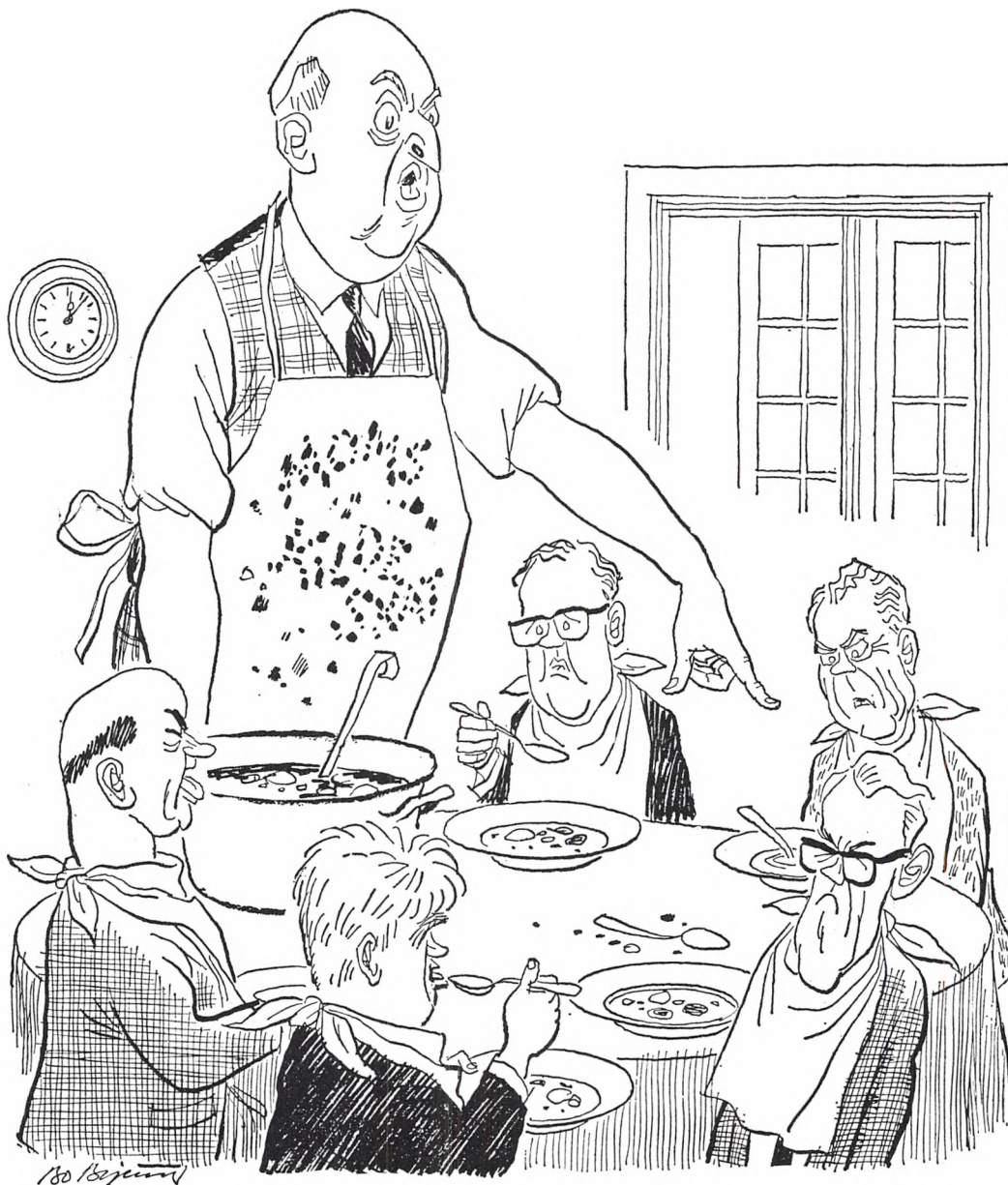
Socialdemokratiet og LO satte alle kræfter ind på at gøre folketingsvalget 22. november 1966 til en så stor valgsejr som muligt. Der blev organiseret udsendelse af talerhold, hvert hold på tre talere. Jeg var selv medlem af en sådan trojka sammen med statsminister Jens Otto Krag og kirkeminister Bodil Koch. Vi gennemløjede en stor del af Danmark og fik fin tilslutning til vore vælgermøder. Valget stod i særlig grad på kildeskatten, der skulle betyde, at indtægt og skat fulgtes ad. Vi gik ind for sociale reformer i retning af forbedringer i arbejdsløshedsunderstøttelsen, bedre sygedagpengeordning og en udvidet tillægspension.

Det så under valgkampen ud til, at der ville finde en vis samling sted på den borgerlige front. Venstrepolitikeren Axel Kristensen luftede flere gange tanken om indførelse af tvungen voldgift i den forestående overenskomstsituation. Vi vidste, at Det radikale Venstre og Det konservative Folkeparti var positive over for denne tanke. Hvordan skulle vi dæmme op for dette? Var der mulighed for at samle kræfterne til venstre i Folketinget? Det måtte afhænge af valgets udfald.

Valget medførte det resultat, at der i det nye folketing kun kunne etableres, hvad man kunne kalde et »socialistisk flertal«. Morgenen efter valget ringede statsministeren til mig. Han havde forud kontak- tet formanden for LO, Eiler Jensen. Krag var nået til den erkendelse,

Gør din pligt – spis din ret

**Socialdemokratiets næstformand, Hans Rasmussen, overvejer en tilbagetrækning af regeringens afgiftsforslag, h
oppositionen ikke vil „spise, mens maden er på bordet“.**

*Karikatur af Bo Bojesen, Politiken 7. september 1965. F.v. om bordet: Poul Sørensen, konser-
vativ, Karl Skytte, radikal, Ivar Poulsen, uafhængig, Aksel Larsen, SF, Poul Hartling, Venstre.*

at hvis Socialdemokratiet ønskede at gennemføre forslag i Folketinget, måtte man tage de realistiske muligheder for et flertal i betragtning. Efter SF's valgsejr mente han det klogt at gå i direkte forhandlinger med SF. Eiler Jensen havde været ret bekymret over et sådant samarbejde, men var dog blevet positivt indstillet over for Krag's tanker. Selv var jeg meget skeptisk over for SF. De mennesker, som repræsenterede Socialistisk Folkeparti på Christiansborg, udgjorde en højst uensartet sammensat forsamling fra de mest højpendede intellektuelle til de mest rabiate samfundsstyrtere. Jeg følte mig aldeles overbevist om, at der ikke i længden kunne opbygges en holdbar politik på et samarbejde med SF. Trods dette mente jeg ud fra mandattallene at måtte acceptere Krag's tanke.

Da han forelagde sine planer i den socialdemokratiske folketingsgruppe, rejste der sig en strid blæst. Mange af medlemmerne kunne ikke umiddelbart se nogen politisk fornuft i et sådant samarbejde. Efter at jeg selv havde overvundet min skepsis, fulgte jeg Krag fuldt og helt i debatten. Jeg var enig med ham i den politiske vurdering, at vi efter valget ikke kunne regne med de borgerlige partier, og at vi derfor måtte søge at føre en socialdemokratisk politik ved at alliere os – mere eller mindre – med Socialistisk Folkeparti. Under opgøret i folketingsgruppen truede nogle af ministrene med at træde ud af regeringen. Det gjaldt blandt andet Risgaard Knudsen. Jeg var med under forhandlingerne og måtte tage det hårde skyts i anvendelse. Jeg sagde rent ud til politikerne: »I kan gøre, hvad I vil, men så får I ikke en skilling af fagbevægelsen!« Sagen gik da også i orden, og vi fik dannet en socialdemokratisk mindretalsregering med støtte af SF.

Efter valget i 1971 ringede Krag mig op den 4. oktober for at aftale et møde den følgende formiddag kl. 11.00. Da han kom, var han sammen med Per Hækkerup og Erling Dinesen. Jeg blev noget forundret over dette store fremmøde og spurgte: »Hvad skylder jeg æren?« Krag sagde til mig, at de ville bede mig indtræde i den regering, som de ventede at skulle danne. Han ønskede, at jeg skulle være handels- og industriminister og mente, at det ville styrke regeringen i forholdet til erhvervene og arbejdspladserne. Krag mente også, at der var brug for min evne og autoritet, når der skulle siges et par borgerlige ord til de nyvalgte, venstreorienterede folketingsmænd i den socialdemokratiske gruppe. Jeg skal ikke nægte, at jeg var overrasket, men samtidig

også meget rørt over henvendelsen. Jeg sagde dog bestemt nej. Hvorfor skulle jeg i en alder af knap 69 år bryde op fra Smedeforbundet for at rykke over til den røde bygning på Slotsholmen? De overtalte mig til at vente med at give et egentligt svar. Det gik jeg ind på, for at jeg kunne rådføre mig med mine nærmeste medarbejdere. Det var ved den anledning, at Kjærbøl anbefalede mig at sige fra.

Jeg talte med Krag dagen efter kl. 11.00 i Folketinget, sagde da et endeligt nej tak til hans venlige tilbud. Jeg var lettet ved at fastholde min afvisning og derved forblive i fagbevægelsen på et kritisk tidspunkt – hvor selv en Anker Jørgensen som forbundsformand boltrede sig med udtalelser i retning af: »Det manglede sgu' bare, at folk skal betale bod for at strejke!«

Men jeg har siden da også ved forskellige lejligheder givet udtryk for mine meninger over for Krag. I marts 1972 havde Per Hækkerup og andre udarbejdet planer vedrørende opgivelse af folkepensionsforhøjelser pr. 1. oktober 1972 og forhøjelsen af aldersgrænsen for at opnå folkepension. Det var det lille udvalg, som fik betegnelsen »Kulegraverbanden«. Det var Krags fortjeneste, at han standsede banden, fordi han fandt, at man havde været ude på egen boldgade. Det betød dog ikke, at Krag opgav sparebestræbelserne, det var simpelt hen nødvendigt i landets situation. Per Hækkerup accepterede Krags anmodning om at standse disse planer, også SF'erne Poul Dam og Morten Lange var parat til at bakke ud. På et møde i forretningsudvalget for Socialdemokratiet onsdag 22. marts var disse bestræbelser startet. Hækkerup tog det som altid i stiv arm!

Krags indgreb over for sparebestræbelserne fik mig til at overveje tingene i påsken. Og 2. påskedag, 3. april, satte jeg mig ned og skrev et håndskrevet brev til Jens Otto Krag. Desværre har jeg ikke brevet mere og har ikke kunnet spore det. I sin dagbog betegner Krag det som et »interessant brev«. Jeg erindrer dog hovedindholdet af det. Først og fremmest mente jeg, at vi – hvad der også var Krags hensigt – ikke måtte rokke ved den sociale balance, selv om vi gik ind for tanken om besparelser. Hækkerup var givet gået for vidt, og det måtte under ingen omstændigheder gå ud over pensionisterne. Når vi havde fremmet vores socialpolitik så meget, som det var muligt, ville det være forkert at gøre indhug i de sociale ydelser. På den anden side skulle vi heller ikke gå for langt frem.

Jeg må indrømme, at jeg havde en fornemmelse af, at vi på visse felter allerede *var* gået for langt. Jeg brugte udtrykket i brevet, at der var jo

»ingen, der døde af sult i Danmark!« Nej, vi måtte hellere se på selve indkomstdannelsen, og vi kunne måske overveje at sætte den automatiske lønregulering ud af kraft. Vi skulle ikke sætte os for større udgifter, end produktionen og tjenesteindtægterne i Danmark kunne bære. Det lykkedes Krag på møder i økonomiudvalget, i regeringen og i gruppen at komme videre med sparebestræbelserne lørdag 8. april, således at man opnåede en besparelse af samme omfang, som »kulegraverne« havde planlagt, men *uden* at pensionsforhøjelsen pr. 1. oktober 1972 berørtes, og uden at pensionsalderen forhøjedes.

Hvis jeg i 1963 ikke havde bakket Helhedsløsningen op, men taget samme stilling som Alfred Petersen, da man planlagde selve oplægget til løsningen, så var hele den politik ramlet på gulvet. Jens Otto Krag har til tider talt lidt kritisk om min form. Krag havde ved denne lejlighed ikke så få rosende bemærkninger om min konstruktive indstilling. Han nævnte bl. a., at det at være formand for et stort fagforbund var at sammenligne med en sagførergerning. Sagføreren skulle kunne procedere sine sager godt, og det mente han, at jeg forstod at gøre – i modsætning til mange andre af fagbevægelsens ledere. Disse ord af Krag foretrækker jeg at holde mig til.

Når ret skal være ret, må jeg erkende, at Jens Otto Krag og jeg ikke er af dem, der har taget de store dravater med hinanden. Vi har i virkeligheden begge været opfyldt af troskab mod Socialdemokratiet. Ja, vi har måske været alt for tro mod partiet! Men det er jo *vort* parti, vores begges parti, som i så høj grad har virkeliggjort tanker, vi til syvende og sidst begge har næret – og som vi begge fortsat er fælles talsmænd for – *vores* parti, som har gjort den gamle tids fattigmand til en ny tids bevidste og socialt indstillede medborger.

Der har ikke, siden vi havde Stauning – og efter krigen H. C. Hansen – i Folketinget været nogen politikere, der ragede op, og som var i stand til virkelig at harmonisere landets politiske kræfter, så de kunne samles om en politisk-økonomisk linie, der betød en balance og en kombination mellem samfundsliv og erhvervsliv. Det viser sig jo i dag at være den eneste vej, der fører væk fra uføret. Hedtoft havde vel nok en fornemmelse af, hvor vejen gik, men han indså vist nok ikke hele dette samspils vigtighed og nødvendighed.

Men H. C. forstod det i udpræget grad. Hele hans indstilling kom til udtryk i den tale, han holdt ved Lindøværftets indvielse. Han opfor-

drede mig også til i Folketinget at støtte forslaget om bedre afskrivningsregler i 1957. Jeg drøftede disse problemer, ikke alene med H. C., men også med Viggo Kampmann, der da var finansminister. Jeg tror, jeg har lov til at sige, at det var H. C. Hansens særlige indsats, der var grundlaget for Viggo Kampmanns gennemførelse af de nye erhvervsvenlige afskrivningsregler. Kampmann følte selv – og med rette – at gennemførelsen af denne vigtige lovgivning med det vide perspektiv var et højdepunkt i hans politiske liv.

I virkeligheden har de borgerlige politikere – som ellers mener at tale erhvervslivets sag – ikke haft det fornødne udsyn og den tilstrækkelige fremdrift til at gøre noget virkeligt på disse felter. Deres borgerlige og liberale politik hvilede alene på den tro, at de gode konjunkturer ville fortsætte. Denne tro, eller hvad man skal kalde det, har bygget på en ren fejlspekulation, der særligt har afsløret sig efter tilslutningen til EF. I dag råber de borgerlige op om indkomstpøolitik. Men da der virkelig var brug for en politisk nydannelse i denne retning, var de ikke hjemme. Vi skulle have fastholdt helhedsløsningens økonomiske principper i stedet for at vandre ud på lånemarkedet. På tværs af partiskellene må mange politikere bære ansvaret for Danmarks nuværende økonomiske situation.

En af årsagerne til de stigende vanskeligheder med at få overenskomster halet i land ligger i høj grad i, at staten eller samfundsmagten – efter min mening planløst – har blandet sig i overenskomstforhandlingerne. Jeg finder det ansvarsløst, at man ikke i et demokratisk samfund må føre forhandlinger *selv* med udsigt til, at forhandlingerne brister, og konflikter indtræder. Jeg mener, at ikke alene det enkelte menneske, men også de store organisationer naturligvis må vise *ansvar* i forbindelse med deres forhandlinger. Hvis man hele tiden regner med, at Folketinget griber ind, så vil der altid være nogle, der mener at have råd til at sige nej til et forslag på trods af, at det rummer fremskridt og forsøger at dele sol og vind lige.

Jeg tror, det ville være sundere, at arbejdsmarkedets organisationer vedstod sig det ansvar, som udsigten til konflikt ville pålægge dem. Under vort demokratiske system er det jo arbejdsmarkedets parter, der har den hovedopgave at tilvejebringe ordnede forhold på arbejdsmarkedet. De må også have et meget stort ansvar – for ikke at sige det *fulde* ansvar – hvis det hele brister eller mislykkes.

Siden Kanslergadeforliget i 1933 har regering og folketing rent politisk, altså ved hjælp af lovgivning, fastlagt løn- og arbejdsvilkårene i alt ca. 20 gange. Jeg vil ikke benægte, at en regering i flere tilfælde med rette har følt sig forpligtet til at løse problemerne ved at søge et mæglingforslag ophøjet til lov. Men i mange tilfælde – og jeg tror, det er de fleste – har disse afgørelser efter min mening ikke været til gavn for arbejdsmarkedets hele funktion. Man har ganske vist altid tudet os ørerne fulde med, at landet ikke kunne *tåle* en arbejdskonflikt. Det tror jeg slet ikke er bevist. Selvfølgelig vil en konflikt medføre, at virksomhederne for en stund ophører med at producere. Men det er mit bestemte indtryk, at virksomhederne ofte hurtigt har genvundet det tabte, når konflikten er afsluttet. Alligevel går en konflikt naturligvis ud over *begge* parter. Derfor kan en konflikt i visse tilfælde belære begge parter om, at de skal se deres ansvar i øjnene, når de står over for at skulle træffe afgørelse om et overenskomstforslag.

En uheldig virkning af statens indgriben er i øvrigt, at arbejderne føler sig mindre bundet af en overenskomst, der er blevet til gennem statsindgreb. De føler da, at de hverken har lod eller del i en sådan overenskomst. Når der derfor opstår problemer, som man ikke kan løse på den enkelte virksomhed, føler arbejderne et mindre ansvar – og lader sig vel også i højere grad tilskynde til at tage sig selv til rette.

Som landet ligger i dag, tyder alting på, at respekten for overenskomster, der er påtvunget parterne ad lovgivningens vej, nu er dalet langt ned under nulpunktet. Aldrig før har vi set så mange faglige møder florere. Selve betegnelsen »faglige møder« er i virkeligheden en falsk etiket for uvarslede konflikter. Det var næppe nogen heldig bestemmelse, der blev indført i arbejdsretsloven, hvorefter deltagerne i en ulovlig arbejdsnedlæggelse fritages for bod i ca. 2 døgn, eller i hvert fald til det arbejdsretlig bestemte fællesmøde mellem hovedorganisationerne har fundet sted.

Jeg tror, det er en dårlig opfindelse og en forkert form for liberalitet. Med denne bestemmelse kan provokatører udnytte en misstemning på en arbejdsplads til at antænde en i virkeligheden ulovlig konflikt, så ilden meget let breder sig, og man får endnu sværere ved at slukke den. Jeg mener, at dette i virkeligheden er en leg med ild. Den slags arbejdsnedlæggelser i et demokratisk samfund udhuler selve retsbevidstheden. Jeg har altid fastholdt, at *en aftale er en aftale*, selv om jeg nogle gange er kommet i strid med mine egne medlemmer. En aftale, der på demokratisk vis er indgået mellem to parter på arbejdsmarke-

det, må og skal respekteres. En sådan aftale skal jo ikke alene fastsætte løn- og arbejdsvilkår. Den skal også give virksomhederne sikkerhed, så de i fred og ro kan tilrettelægge deres produktion og beskæftigelse.

Problemet om arbejdsro for produktionen er dog ikke blot et spørgsmål om penge og teknik. Det drejer sig også i høj grad om virksomhedsledernes og de ansattes *mentalitet*. Begge parter – arbejdsgivere og arbejdere – bør interessere sig levende for at udvikle *duelighed* i forhandling. Og de bør tvinge sig selv til at respektere modparten og til at forstå hinanden, sætte sig ind i hinandens forudsætninger og synspunkter. Det er jo livsnerven i demokratiet og ikke mindst i arbejdsmarkedets demokrati: det er den egentlige betydning af det for tiden så smædede begreb: *arbejdsretten*.

De beslutninger, som Folketinget træffer, er afgørende for os alle, og de skal respekteres og efterleves, selv om de går en imod, også når det gælder forhold på arbejdsmarkedet. Jeg erkender, at der kan være situationer, hvor de enkelte gruppers interesser må vige for hele nationens interesser. Det betyder ikke, at Folketinget til enhver tid skal bestemme lønforholdene og arbejdsvilkårene. Det må absolut være undtagelsen. Under alle omstændigheder må lov og ret respekteres.

INDUSTRIENS TRIVSEL

Smedeforbundets tidligere formænd var helt klar over den betydning, et blomstrende erhvervsliv har for beskæftigelsen. J. A. Hansen gik ind for at skaffe industrien bedre kår. Johs. Kjærbøl og Peter Andersen fulgte den samme linie. Forbundets virksomhed sigtede ikke alene mod bedre løn og arbejdsvilkår, men også på at skabe et stadig bedre grundlag for erhvervslivet. Stauning havde som regeringschef præcis det samme mål. Det var ikke nok, at man fik sikret en ordentlig løn på papiret – der skulle også være nogen, der var i stand til at *betale* lønnen! Det var også min politik.

I et dobbeltinterview med statsminister Viggo Kampmann og mig i Aktuelt 8. april 1962 blev jeg spurgt om, hvad jeg mente om socialisme. Jeg svarede: »Jeg må sige, at mine forestillinger er blevet ændret, siden jeg var ung og gik på højskole. Dengang troede man, at socialisering af forsikringselskaber, banker og andre virksomheder lå lige om hjørnet. Men samfundet har jo fået stærk indflydelse. Hvis nu en arbejdsgiver for eksempel kommer i klemme ...« Her afbrød Kampmann mig: »Ja, så skriver han til Hans Rasmussen!«

Jeg lod mig nu ikke anfægte af afbrydelsen, men skildrede, hvordan vedkommende arbejdsgiver henvendte sig til staten og måske kunne få eksportgaranti til hjælp for sit salg. Jeg sagde også, at en vel udbygget fagbevægelse betød øget indflydelse i samfundet og på landets ledelse, så vi var i stand til at bistå erhvervslivet. Det har jeg kunnet være med til på flere felter ikke så få gange.

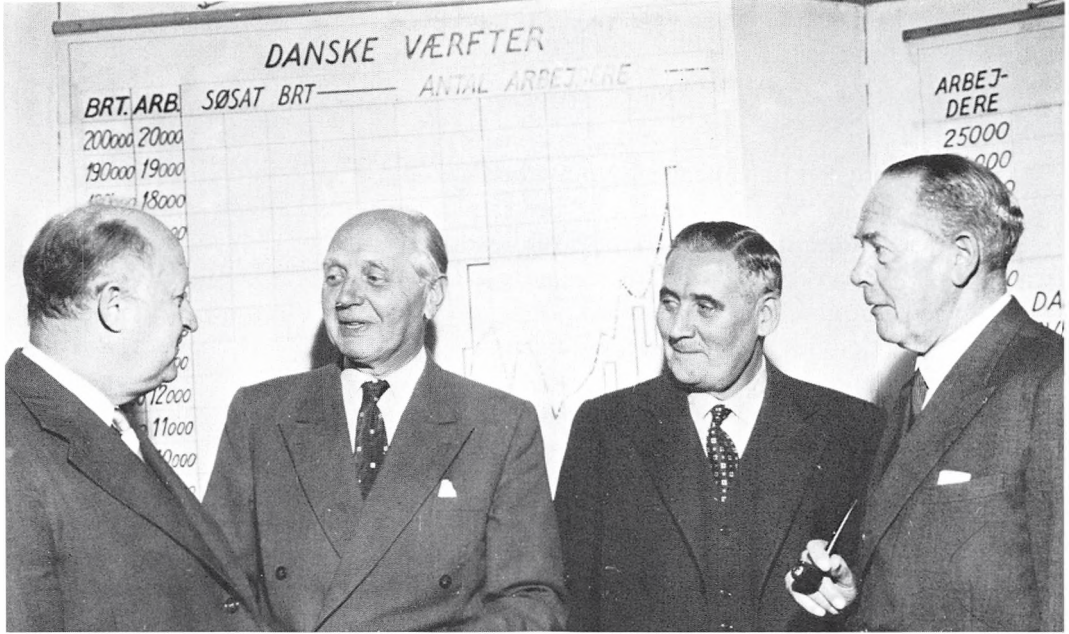
Jeg har altid været meget interesseret i denne kontakt, der meget naturligt voksede frem mellem på den ene side jernindustriens virksomheder og på den anden side Smedeforbundet og Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark. Den har betydet og betyder så meget for såvel virksomhederne som arbejderne. Vi har i Smedeforbundet ofte påtaget os at banke på mange døre og at virke som en økonomisk og politisk drivkraft. Det har selvfølgelig i særlig grad haft

betydning, at Smedeforbundet har haft en direkte politisk kontakt til regering, rigsdag og folketing, ganske særlig naturligvis til Socialdemokratiet og til de socialdemokratiske regeringer.

Blandt de store i dansk erhvervsliv har jeg fået et særligt stærkt indtryk af direktør H. P. Christensen, Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri. Han var et prægtigt menneske at have med at gøre. Vi havde et nært samarbejde på flere fronter, og ganske særligt i bestræbelserne på at skabe beskæftigelse og fremgang for dansk jernindustri. H. P. Christensen har som fremragende tekniker gjort en stor indsats i dansk skibsbygningskunst og har samtidig været en udmærket organisator og en smidig forhandler. Han var formand for Foreningen af Jernskibs- og Maskinbyggerier i Danmark 1933-61 og ydede her en enorm indsats for den samlede værftsindustri, var formand for Industrirådet 1941-47 og desuden i en årrække medlem af Arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse og af forretningsudvalget for Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark.

Det var H. P. Christensens store bedrift, at A/S Det danske Stålvalseværk i Frederiksværk blev oprettet. Før 2. verdenskrig blev der ikke fremstillet valsede stålmaterialer i Danmark, og ikke ret meget i Norge og i Sverige. Derfor var det aldeles nødvendigt for de skandinaviske industrier, herunder altså også skibsværfterne, at indføre profiler, stangjern og plader især fra tyske og engelske stålværker. Den frie konkurrence havde indtil midten af 1930-erne bevirket, at stålpriserne ikke røg i vejret uden videre. Men i 1936-37 dannede de stålproducerende lande et kartel, der drev en hårdhændet prispolitik over for tredjeland. Derved blev de skandinaviske industrier, og ikke mindst skibsværfterne, stillet dårligere i den internationale konkurrence.

H. P. Christensen begyndte selv at sætte skitser til et stålvalseværk på papiret. I 1937 fremkom Skibsværftsforeningen med forslag om at projektere et fælles-skandinavisk stålværk, der var tænkt placeret ved Gøteborg eller et sted ved Øresund. Grundlaget for et sådant stålværk skulle være norsk og svensk malm. Det lykkedes imidlertid ikke at opnå tilslutning til planen fra Norge og Sverige. H. P. Christensen iværksatte da et skitseprojekt til et værk, der skulle bygge på anvendelsen af stålskrot som det væsentligste råmateriale. 30. marts 1939 fremlagde han projektet til et dansk stålvalseværk ved et møde i Industrirådet. Der blev nedsat et særligt udvalg, bestående af civilingeniør Per

På en værftskonference sammen med direktør H. P. Christensen, Helsingør, Smedeforbundets næstformand, Viggo Jeppesen, og direktør Otto Christiansen, Nakskov Skibsværft.

Kampmann, fabrikant Hans L. Larsen, skibsreder A. P. Møller, direktør C. A. Møller, B & W, samt som formand H. P. Christensen selv. Interesserede kredse lovede at tegne en aktiekapital på 12 mill. kr.

Så kom krigsudbruddet 1. september 1939. Nu ville det sikkert slet ikke kunne lade sig gøre at gennemføre projektet. På den anden side bevirkede krigen og afspærringen, at det blev endnu vanskeligere at fremskaffe valseprodukter. Udvalget blev derfor enig om at søge at gennemføre en mindre del af det oprindelige projekt. Den tyske besættelse 9. april 1940 betød nye vanskeligheder og større tvivl. Ved et møde i udvalget 21. april 1940 udtalte H. P. Christensen dog, at han fandt det rigtigt at gennemføre projektet trods besættelsen, og A. P. Møller støttede ham kraftigt. Nationalbankdirektør C. V. Bramsnæs gav tilsagn om bistand fra Nationalbanken, ligesom han mente, at staten i givet fald ville være i stand til at forøge det indskud, der oprindeligt var givet tilsagn om. Arbejdsgiverforeningen og Sammenlutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien gav tilsagn om, at de ville vedstå deres løfte om aktietegning. 3 måneder senere havde banker, organisationer og selskaber sammen med staten sikret en nødvendig kapital på 15,5 mill. kr. Og 9. august 1940 blev A/S Det danske Stålvalseværk stiftet.

Firmaet Kampsax overtog bygning af anlæg og administrationsbygning på et opfyldt areal ud i Roskilde Fjord ved Frederiksværk. Virk-

somheden fik sin egen havn med en vanddybde på 6 m og med 250 m kajplads. Værket bestod af 2 Siemens Martin-smelteovne samt 2 valseværker for større og mindre enheder. I september 1942 kunne grovalseværket begynde valsningen, og 12. januar 1943 kunne bestyrelsesformand H. P. Christensen stolt forevise værket for repræsentanter for de interesserede parter. En dansk stålproduktion var begyndt. Det viste sig straks at være en virksomhed, som i allerhøjeste grad var til nytte for det råstoffattige Danmark. Man løste her spørgsmålet om en hjemlig stålproduktion – længe før der var tale om genbrug.

Stålvalseværket blev af uvurderlig betydning, særlig for de danske værfter. H. P. Christensen sad som formand for bestyrelsen fra starten, til han i 1971 gik af, 85 år gammel. Som en af de virkelig store i dansk industri blev han højt hædret, bl.a. modtog han i 1954 æresdoktorgraden ved Danmarks tekniske Højskole. Hans indsats strakte sig over utallige felter af erhvervslivet. H. P. Christensen glemte dog aldrig, at han var kommet fra meget små kår. Han lagde altid en dyb, social forståelse for dagen. Han havde også lært sparsommelighed og nøjsomhed. Når vi var på tur, »i tjenesten«, havde han altid selv sin madpakke med og spiste sin frokost siddende i bilen. Han drak ikke og røg meget lidt – og mente iøvrigt, at vi andre skulle følge ham på disse felter! Han elskede at fortælle og at samtale. Under vore ture og rejser havde vi rig anledning til at udveksle synspunkter.

Når det gjaldt erhvervenes stilling i samfundet, var H. P. Christensen erklæret liberalist. Erhvervene var for ham »de frie erhverv«, og erhvervslivet skulle ikke inddrages under statens ledelse. »En socialisering af industriens virksomheder, som vi kender den i enkelte lande, vil medføre stagnation og tilbagegang i produktionen,« kunne han sige, »det bliver en hæmsko for det tekniske og det økonomiske fremskridt, som kan bringe velstand og tryghed for alle.« For ham var den enkelte borgers foretagsomhed og initiativ under fri konkurrence en hovedhjørnestein i opbygningen af erhvervslivet.

Men H. P. Christensen har også givet udtryk for den opfattelse, at som samfundet og verden er i dag, må det på en række felter være statsmagten, der tager politisk initiativ og i visse tilfælde tager ledelsen, med bistand fra erhvervslivets sagkundskab. Men han har også peget på, at det er farligt, når regeringerne interesserer sig fortrinsvis for indkomst- og formueskatter, og han har ivret imod den opadgående og opskruende bevægelse gennem lønstigninger og prisstigninger. Han har været tilhænger af, at man fik arbejdsfred så meget som

Stålvalseværket ved Frederiksværk stod færdigt september 1942.

muligt, og han har meget stærkt opfordret industriens ledere til at gøre den størst mulige indsats for at holde priserne nede. Inflationen giver ingen varig fordel for nogen, har han sagt. Højere levestandard og fuld beskæftigelse skabes kun gennem forøget produktion og ved at gøre industrien mere konkurrencedygtig. Her kunne værftsdirektøren og fagforbundsformanden godt mødes.

Direktør for Stålvalseværket var i årene 1942-50 civilingeniør Svend Ringsted, en broder til direktøren ved Odense Stålskibsværft, Erik Ringsted. De fleste af de 400 medarbejdere var folk, der ikke før havde arbejdet inden for jernindustrien. Da medarbejderne var indøvet, og alle ovnene ombygget til oliefyr, nåede man i 1948 den projekterede årsproduktion på 40.000 t. I 1970 nåede man en samlet produktion af profiler, armeringsstål og plader på 455.000 t, hvoraf 40 pct. blev eksporteret. Værkets omsætning var da over 400 mill. kr., og der var ansat 1.650 funktionærer og arbejdere. Værket har bidraget til at stabilisere stålpriserne i Danmark på grund af sin evne til at konkurrere. H. P. Christensen har som formand for værkets bestyrelse været særdeles aktivt med i den udvikling. Han har loyalt udtalt, at væksten kun var muliggjort ved, at værket altid har en stab af dygtige og interesserede medarbejdere. H. P. Christensen har selv bekræftet over for mig, at stålvalseværket er hans hjertebarn.

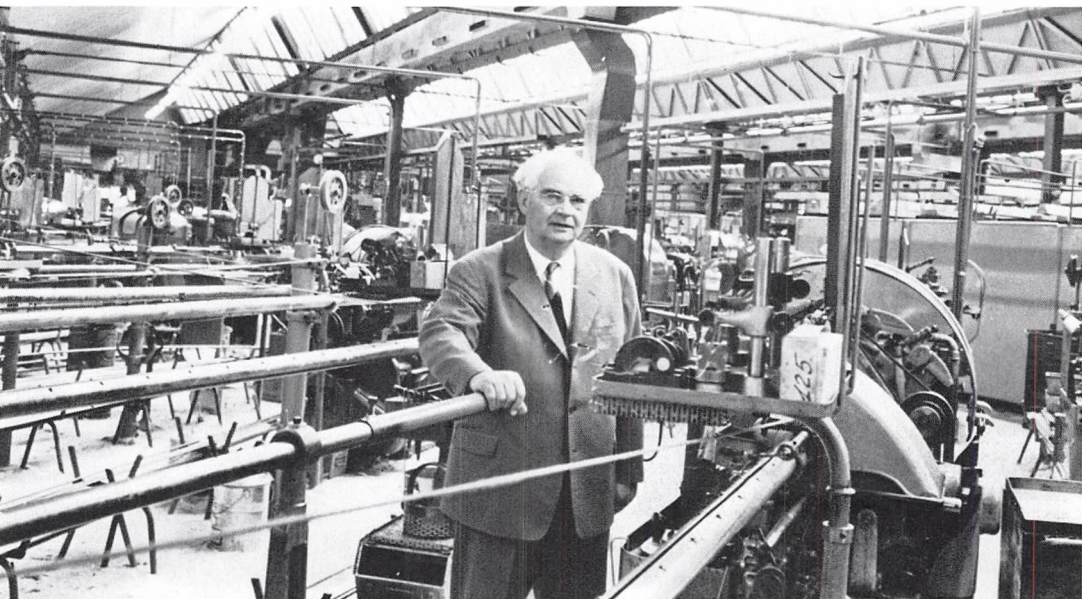

Blandt de store arbejdsgivere, jeg har forhandlet med, var Mads Clausen, Danfoss. Han var på sin vis en mere forstående arbejdsgiver end A. P. Møller. Han var også yngre, og det var måske derfor, han havde et mere moderne syn på virksomhedsledelse. Mads Clausen havde en tid arbejdet hos Thrige på ingeniørkontoret, da jeg var drejer dér sidst i 1920-erne. Han havde 22 år gammel taget afgangseksamen fra Odense Maskinbygnings Teknikum i 1927. Med særlig opmærksomhed fulgte jeg hans opbygning af Danfoss i Elsmark på Als siden 1933. Desværre døde han kun 61 år gammel i 1966. Han nåede meget i sit liv og satte meget i gang. Den virksomhed, han grundlagde, udvidede han med datterselskaber over hele verden. Danfoss blev omdannet til aktieselskab i 1961 med Mads Clausen som ledende direktør og formand for bestyrelsen. Samme år oprettede han »Fabrikant Mads Clausens Fond«.

Engang begyndte det svenske forsvarsvæsen at gå Mads Clausen i bedene, idet man ville iværksætte en produktion af visse meget specielle dele, som Danfoss fremstillede. Mads Clausen fandt, at det var en utidig konkurrence, den svenske stat her påførte ham. Jeg formidlede hans tanker herom til statsminister Tage Erlander og forsvarsminister Sven Andersson. Jens Otto Krag gav mig et nap med ved denne lejlighed. Det lykkedes at få svenskerne til at opgive disse planer.

Clausen havde anbragt en aflægger af sin danske virksomhed i Flensborg og kom da til mig og anmodede om min bistand, da han ønskede at få etableret en direkte telefonforbindelse fra Als til sit datterselskab syd for grænsen. Det var ikke muligt for mig at få gennemført dette, fordi det ville stride imod alle principper. Da jeg altså

Grundlæggeren af Danfoss på Als, fabrikant Mads Clausen.

kom til kort i denne sag, sagde Mads Clausen til mig: »Hva fa'en er du for en stærk smed, at du ikke kan organisere en bitte linje mellem Nordborg og Flensborg!«

Og så marcherede han til trafikminister Kai Lindberg, der dog kun kunne sige ham, at vel var Mads Clausen en betydelig industrimand, men han kunne ikke, uden om loven, få en fordel fremfor andre borgere. Men Mads Clausen var ikke tilfreds og blev derfor siddende i Lindbergs kontor i håb om, at der kunne ske en vending i sagen, så den alligevel kunne ordnes! De herrer kikkede på hinanden uden at sige noget. Da der var gået en rum tid, sagde Lindberg til Mads Clausen: »Nå, hvis De ikke vil gå, må De da gerne blive siddende for min skyld – men nu skal jeg altså over i Folketinget!« Så gik Lindberg – og dermed sluttede den telefonkrise!

Vi var i april 1957 meget betænkelige ved tanken om, at de store bilsamlefabrikker her i landet skulle blive nedlagt. Sådan var det gået i Sverige, hvor såvel Ford som General Motors havde nedlagt deres samlefabrikker. Det var en situation, vi nødig ville komme i, fordi den ville øge de arbejdsløses antal med et par tusinde mand. Smedeforbundet rejste derfor over for handelsminister Lis Groes spørgsmålet om, hvorvidt det var rigtigt at betale den såkaldte dollarpræmiering af dansk arbejde. Vi mente altså, at der absolut *ikke* skulle betales dollarpræmiering af dansk arbejde, når dette »danske arbejde« var en del af *hele* arbejdet i de færdigsamlede biler.

Forholdet var det, at der oprindeligt skulle gives de enkelte bilkøbere tilladelse fra Vareforsyningsudvalget til indkøb af biler. Denne ordning blev liberaliseret gennem den såkaldte dollarpræmiering, en særlig ordning der gav en vis begunstigelse til eksportvirksomheder, når de havde afsat varer inden for dollarområdet. Disse virksomheder fik da lov til at modtage betalingen som »præmie« af dollarprovenuet. Denne dollarpræmie kunne omsættes i en bank og kunne bl.a. anvendes til indkøb af biler. Ordningen medførte, at der blev importeret ikke så få helt færdigfabrikerede biler. Og denne import af færdige biler kunne General Motors ikke i det lange løb konkurrere med. Direktør Albin Madsen hos General Motors var meget bekymret for virksomhedens rentabilitet. Den var for stærkt nedadgående på grund af konkurrencen med de virksomheder, der importerede de færdige vogne. Skulle nu de biler, der var samlede af danske arbejdere i Danmark,

beskattes på samme måde som de importerede biler, ja, så kunne vi risikere, at arbejdet med samling af biler i Danmark ville ophøre, ligesom det var sket i Sverige. Virksomheden, tillidsmændene og Smedeforbundet rettede derfor en indtrængende henvendelse til handelsministeren om at få cif-værdien af General Motors biler så langt ned som muligt for at opretholde beskæftigelsen på samlefabrikken.

Vi fremførte derfor over for handelsministeriet ønsket om at fritage alt, hvad der forekom af dansk arbejde og materialer i de hos General Motors samlede vogne for registreringsafgifter. Det drejede sig om glas, vognfjedre, lydpotter, rør, ventilationsemner, maling, polstring og betræk. Arbejdet repræsenterede et beløb på ca. 800 kr. af importværdien pr. bil. På den bil, som General Motors producerede, svarede prisen til ca. 1.100 kr. For så vidt man slap for dollarpræmieringstillægget af disse nævnte danske materialer og operationer, ville det billiggøre samlevirksomheden, dens økonomi ville dermed bedres, og det ville igen betyde mulighed for fortsat beskæftigelse.

Vi hørte i lang tid ikke et kuk fra handelsministeren. Jeg måtte derfor gå ud fra, at man ikke var så stærkt interesseret i dette problem. Under alle omstændigheder havde ministeriet demonstreret en umådelig langsommelighed i sagsbehandlingen. Jeg fandt det hele ganske urimeligt. Der skete så det højst ejendommelige, at handelsminister Lis Groes under et møde i Danske Kvinders Nationalråd fremkom med forslag om at øge kvindernes erhvervsmuligheder. Hun pegede i denne forbindelse på sadelmager- og tapetsererfaget, hvor hun mente, at der udmærket kunne beskæftiges et antal kvinder.

Det var lige groft nok. Det fik bægeret til at flyde over – eller rettere sagt: jeg eksploderede! Her havde vi i måneder søgt at få løst en påtrængende opgave for at undgå et stort antal arbejdsløse fra bilfabrikkerne, og så kom Lis Groes med ét og blandede sig i problemer, hun overhovedet ikke havde forstand på! Sadelmager- og tapetsererfaget havde i forvejen en ret stor arbejdsløshed. Nu ville handelsministeren med andre ord forøge de arbejdsløses tal på dette fagligt ømfindtlige felt. Jeg rettede derfor en meget skarp henstilling til hende om at tage stilling til vores forslag og at få løst den opgave – alt sammen noget der var langt mere presserende end de ministerielle, rent teoretiske betragtninger, der i virkelighedens verden ville føre til, at der blev flere arbejdsløse sadelmagere og tapetserere!

Mine bemærkninger tog ikke sigte på at sætte pigtråd om fagene. Formålet med dem var at sætte handelsministeriet i gang med at løse

det problem, vi havde forelagt Lis Groes. Min eksplosion fik også til følge, at vareforsyningsudvalget hurtigt blev indkaldt, og der skete store lempelser i registreringsafgiften for alle danske materialer samt arbejdet. Vi nåede et resultat, og virksomheden blev i stand til fortsat at kunne fungere i mange år derefter.

Smedeforbundet har altid sørget for at få meget arbejde i gang på bilindustriens samlefabrikker her i landet. Vi har i høj grad hjulpet til i bilindustriens forhandlinger med myndighederne. Vi har også assisteret andre samlefabrikker som Ford Motor Co., Volvo- og Saab-fabrikkerne. Vi har altid ønsket at bevare så meget arbejde som muligt på danske hænder og har derfor også, når det gjaldt, støttet en vis restriktionspolitik. Samlefabrikkerne kunne i årene efter krigen nyde godt af høje konjunkturer. Vi har senere uden glæde måttet se på, at en del af disse fabrikker på forskellig måde lagde deres produktion om, og at de ophørte med deres samlevirksomhed.

I begyndelsen af 1960-erne fik jeg en henvendelse fra en tidligere statsemedsmand, direktør Frode Gabrielsen, og ingeniør S. A. Mathiessen, der arbejdede med planer om en dansk fremstillet plasticbil. De to mænd var kommet i forbindelse med borgmester Chr. Iversen i Thisted, hvor man havde en egnet, ledig fabriksbygning, der var opført af den tyske besættelsesmagt. Det var A/S Sundby Jernstøberi og Maskinfabrik, der ejede bygningen, men firmaet var kommet i økonomiske vanskeligheder og ville afhænde bygningen. Initiativtagerne ønskede nu statsstøtte til at komme reelt i gang med projektet.

Det vanskelige og krævende arbejde med at konstruere dette køretøj var påbegyndt allerede i februar 1949. Man ønskede en bil af kvalitet og til en overkommelig salgspris. Initiativtagerne mente, at den ville kunne fremstilles her i landet uden så store, meget kostbare produktionsmaskiner, som udenlandske bilfabrikker anvendte. Efter at det grundlæggende konstruktionsarbejde var tilendebragt, havde man drøftet produktionsmulighederne med mange af de store, danske bilimportører. Men de havde næsten alle fundet det lettere at importere færdige, eller delvis færdige, vogne fra udenlandske fabrikker.

Vi tog sagen op til behandling i Smedeforbundet. En sådan dansk bilproduktion ville kunne spare store summer i udenlandsk valuta, og ville rent fagligt være af stor prestigemæssig og beskæftigelsesmæssig betydning. Vi undersøgte, om det gennem loven om foranstaltninger

til fremme af danske erhvervsindustrier ville være muligt at få dækket forskellige udgifter på det indledende stadium, først og fremmest udgifterne ved fremstillingen af det første eksemplar af denne bil, grundformen eller »prototypen«.

Handelsminister Aage Rytter var positivt indstillet over for tanken, selv om han dog gav udtryk for sin tvivl med hensyn til mulighederne for en virkeliggørelse. Han blev klar over, at vognen kunne fremstilles til et lavere beløb end nogen anden importeret bil. Han mente også, at der måtte kunne eksporteres et betydeligt antal biler til Sverige og andre lande, måske navnlig i Sydeuropa. Han var klar over, at der kunne skaffes varig beskæftigelse til hundreder af ikke-faglærte arbejdere. Disse synspunkter bevirkede, at Aage Rytter gik ind for tanken.

Handelsministeriet stillede da 45.000 kr. til rådighed, og på den internationale automobiludstilling i Forum i marts 1950 blev den færdiske prøvevogn præsenteret. Den danske plasticbil blev betegnet som udstillingens sensation. Det bevirkede naturligvis, at vi lagde endnu flere kræfter i for at komme i gang med en egentlig produktion. Der så også ud til at være stor interesse for planen i udlandet. Men kunne vi nu fra dansk side konkurrere på eksportmarkedet med de store udenlandske fabrikker? Først måtte der foretages en grundig markedsanalyse. Hvad ønskede det bilkøbende publikum sig af en ny bil?

Teknikerne mente, at det var muligt at fremstille bilen. Men det var nødvendigt med en rationel masseproduktion. Man sigtede på 4.-10.000 enheder pr. år. Den størst mulige del af produktionen skulle være dansk arbejde, og der skulle ikke – som i den øvrige bilindustri – bindes store kapitaler i enorme karrosseripresser, stålforme og andre store, tekniske hjælpemidler. Det drejede sig nemlig om en bil med et selvbærende plastickarrosseri. Man sigtede på fremstilling af en 4-dørs sedan med god plads til 6 personer, altså netop en bil, der uden tvivl ville være stort behov for.

Fagbevægelsen mente, at der af de Marshall-midler, der også var blevet stillet til Danmarks disposition til fremme af nye industrier med eksport for øje, måtte kunne skaffes bistand. Ingeniør Ahlmann-Ohlsen kom med en sagkyndig og positiv erklæring, Kgl. Dansk Automobilklub gik ind for bilen, og de svenske bilejeres indkøbscentral ville sikre et stort antal plasticbiler afsat i Sverige. Byrådet og borgmesteren i Thisted gik dristigt ind for tanken. Der blev imidlertid af en eller anden grund lidt stille omkring tanken om en danskbygget bil. Thisted-forsøgene lykkedes ikke.

Et nyt firma blev så dannet i Roskilde. Autofabrikken DKR A/S planlagde en produktion af to plastic-prototyper, der skulle være kø-reklare i slutningen af januar 1954. Der kom interesserede forespørgsler fra udlandet. DKR regnede med en kapacitet på maksimalt 4.000 biler om året og mente, at man efterhånden kunne beskæftige 4-600 arbejdere til den højeste løn inden for jern- og metalindustrien. Handelsministeriet var dog ikke længere positivt indstillet, og det lykkedes ikke firmaet at opnå et lån på 4 mill. kr. gennem ministeriet. En af grundene hertil var det mislykkede forsøg i Thisted. En anden var vel, at bestyrelsen for det nye selskab ikke selv var i besiddelse af kapital.

Jeg synes stadig, det var et sørgeligt resultat. De skønne tanker og meget, ihærdigt arbejde for at virkeliggøre dem var spildt. Både som folketingsmand og som forbundsformand ofrede jeg planerne megen tid og interesse. Jeg fandt det spændende at bistå i bestræbelserne på at skabe en selvstændig, dansk bilproduktion. Det er derfor med vemod, jeg måtte konstatere, at planerne ikke lod sig realisere.

Jeg har dog gennem årene, særlig i de sidste par kriseår, sendt ikke så få tanker tilbage til projektet om plasticbilen. Siden 1950 har jeg kørt en engelsk Morris Oxford, som jeg synes er en udmærket og bekvem vogn. Efterhånden som jeg gennem årene har opdaget, hvad det koster at holde sådan en vogn, har jeg sammenholdt mit eget bilregnskab med de kalkulationer, som i sin tid blev opstillet over plasticbilens omkostninger. Jeg er sikker på, at en dansk plasticbil ville have været af stor samfundsøkonomisk værdi. Den skulle drives af en 4-cylindret 2-takmotor med et garanteret benzinforbrug på 1 liter pr. 5 km og holde en tophastighed på 115 km i timen, en efter danske forhold rigelig og fuldt tilfredsstillende hastighed. Dertil kommer, at man på grund af plasticmaterialet havde undgået stålkarrosseriernes værste skavank: de tærende rustdannelser. Mon nogen nu vil tage ideen op igen? I dag er det klart, at vi må tage sådanne initiativer.

Min gamle arbejdsplads, Thomas B. Thriges Eftflg., havde undergået en rivende udvikling siden grundlæggelsen i 1894. Thomas B. Thrige og hans hustru oprettede i 1934 Thomas B. Thriges Fond til støtte af dansk industri og håndværk. Fondet ejede aktiekapitalen i vognfabrikken Scandia i Randers og aktiemajoriteten i De Forenede Automobilfabrikker i Odense. Desværre forpassede man de chancer, der efter krigen lå i udviklingen inden for elevatorprocessen. Det samme gjaldt

også A/S Titan i København. Folketinget forsøgte gennem indførelse af visse toldrestriktioner at yde disse vigtige virksomheder hjælp, men det gik stadig ned ad bakke for dem begge.

I et forsøg på at vende den nedgang, der fandt sted på de produktionsområder, hvor både Thomas B. Thrige og Titan arbejdede, sluttede man i 1965 disse firmaer sammen gennem en fusion, hvorved det nye firma fik navnet Thrige-Titan A/S med Aage Lommer som administrerende direktør. På en virksomhedskonference lørdag 14. maj 1966 fremkom direktionen med en række oplysninger om den sammensluttede virksomheds fremtidsplaner – og til en vis grad om dens fremtidsudsigter, hvilket var særlig interessant for os.

Aage Lommer oplyste, at både Thrige og Titan havde haft utilfredsstillende regnskabsresultater i de foregående år, og at det sidste års samlede underskud androg 5 mill. kr. Fusionen mellem Thrige og Titan var affødt af deres indbyrdes konkurrence, der med tiden var skærpet på grund af afviklingen af toldbeskyttelsen. Sammenslutningen af de to virksomheder havde medført, at Thomas B. Thriges Fond ejede 60 pct. af aktiekapitalen i den gamle virksomhed. Man havde også indledt samarbejde med det svenske storfirma Asea. Dette foretagende skulle overtage den del af produktionen, som Thrige-Titan ikke kunne udføre uden underskud. Til gengæld overtog den danske virksomhed en anden produktion af samme størrelse, som man havde bedre forudsætninger for at gennemføre. Der var tale om et struktursamarbejde, således at Thrige-Titan skulle udføre alle små transformere og motorer op til 3 hk., medens de større produktioner som kraner, taljer o.l. blev overført til Asea. Man kunne spare millionbeløb gennem et fælles forsknings- og udviklingsarbejde med hensyn til standardmotorer og ved effektiv produktion og salgsarbejde.

Fusionens samlede arbejdsantal ville være af nogenlunde samme størrelse som pr. 1. april 1966. En vis geografisk omlægning af produktionen måtte finde sted mellem de tre afdelinger i København, Odense og Aalborg. Det var dog nødvendigt med visse besparelser vedrørende antallet af arbejdere og funktionærer. Formålet måtte være at bevare Thrige-Titan som et betydningsfuldt foretagende i dansk industri. Teknisk direktør K. A. Rasmussen fremhævede, at det simpelthen var nødvendigt med en produktudveksling med Asea.

I mit indlæg på konferencen lagde jeg hovedvægten på de menneskelige problemer, der opstod i forbindelse med fusionen og strukturrationaliseringen. Jeg sagde, at vi var nødt til at acceptere, at produktions-

gangen i vore virksomheder blev mere hensigtsmæssig, særlig i den elektriske industri, der er udsat for stort pres fra udenlandske, kapitalstærke virksomheder. Jeg mente, det var nødvendigt, at så stor en produktion som muligt blev bevaret i de danske virksomheder. Man måtte sikre de arbejdere, der blev berørt af hele omlægningen, en slags beskæftigelsesgaranti på et år, og man burde forpligte sig til at genantage tidligere medarbejdere, efterhånden som man fik brug for mere arbejdskraft. Vi måtte fra Centralorganisationens side lægge vægt på, at man kunne gennemføre omskoling for at bevare arbejderne, og at man ville overveje indførelse af nye lønsystemer, der måske bedre kunne egne sig til den mere automatiserede produktionsform. Vi ønskede også, at man kunne bevare de sociale goder, og at der blev mulighed for at yde gamle veltjente medarbejdere en vis efterløn. Navnlig var problemet svært i København, hvor 400 arbejdere ville blive berørt af de vedtagne ændringer.

Direktør Aage Lommer var positivt indstillet, men kunne selvfølgelig ikke give garantier. Fællestillidsmand Svend Larsen, København, beklagede, at arbejderne ikke havde fået rigtige oplysninger. På den kritik, der kom frem, svarede Aage Lommer: »Hele fusionen og omlægningen er et spørgsmål om at leve eller dø – hvis vi intet havde foretaget os, ville begge virksomheder være døde om en kortere årrække.« Og dette ville have haft langt større konsekvenser, også af menneskelig karakter, for samtlige medarbejdere.

Det gik nu ikke, som man regnede med og håbede på. Thrige-Titans stilling blev stadig forværret, og i 1969 tiltrådte revisor Steen Danø som administrerende direktør i foretagendet. Jeg havde flere ret dramatiske forhandlinger med ham. Det var jo en periode med store omvæltninger, der da blev indledt. Og Centralorganisationen brugte mig som forhandler og talsmand i hele denne periode. Virksomheden måtte reorganiseres fuldstændigt. På et stort møde erklærede Danø åbenhjertigt, at alt, hvad der ikke kunne bære sig, måtte skæres væk. Min opgave lå i at søge bevaret, hvad der var muligt og rimeligt og ganske særligt at sikre den størst mulige arbejdsstyrke i forhold til de produktionsmæssige muligheder.

Jeg havde i denne svære tid gode støtter i tillidsmændene fra København, Odense og Aalborg. Jeg måtte deltage i mange møder, der blev ledet af formanden for Thriges fond, direktør Steffen Holmblad. Det var under et af disse møder, at Steen Danø spurgte mig, om jeg ikke kunne tænke mig at blive direktør for denne store virksomhed,

der nu var på vej ned! Selvfølgelig kunne jeg ikke det, og jeg svarede med det samme nej tak. Jeg havde jo opgaver nok for mine medlemmer i forbindelse med rekonstruktionen. Der stod en kamp mellem virksomhedsledelsen og mig, idet jeg på Centralorganisationens vegne forlangte en kommission nedsat, der skulle undersøge virksomhedens situation. Danø og Holmblad var imod tanken. Det lykkedes mig dog at få gennemført, at et sådant arbejde blev iværksat. Vi måtte jo med sorg acceptere, at der fandt store afskedigelser sted både af funktionærer og arbejdere. Men der er ikke tvivl om, at det har været nødvendigt. Danø handlede rent forretningsmæssigt og fornuftsmæssigt. Der er ingen tvivl om, at når Thrige-Titan i dag ikke alene består, men er på vej fremad, så er det Steen Danøs store fortjeneste. Det har også været til gavn for virksomheden, at den arbejder i tæt forbindelse med den store svenske virksomhed Asea, hvis leder er Curt Nicolin.

Vi har også søgt at gribe ind over for statens foretagender, hvis man efter vores opfattelse svigtede dansk produktion. De danske Statsbaner foretog store investeringer i årene 1953-54 og derefter. Vi fulgte disse investeringer med den største interesse, da der var stor mulighed for at give danske virksomheder ordrer og derigennem hjælpe dem og deres medarbejdere. Investeringerne begyndte under Venstre-regeringen Erik Eriksen, hvor Victor Larsen var trafikminister. Han fremsatte forslag om at bygge 6 nye diesellokomotiver som et led i de store planer om efterhånden at erstatte de gamle damplokomotiver med denne type nye lokomotiver.

Sagen blev behandlet i et folketingsudvalg. Jeg fremkom her med adskillige indvendinger imod Victor Larsens ønske om at lægge ordren hos det svenske firma A/B Nydquist & Holm ved Trollhättan. Dette firma havde umiddelbart efter krigen erhvervet sig betydningsfulde licenser hos General Motors i USA. Jeg mente, at man burde lade A/S Frichs i Århus komme ind i billedet. Det var denne virksomhed, som gennem mere end et kvart århundrede havde forsynet De danske Statsbaner med lokomotiver. Firmaet havde ligeledes bygget de første lyntog i 1935 og havde endvidere leveret de elektriske S-tog til hele den voksende københavnske nærtrafik.

Der var mange medlemmer af folketingsudvalget, der absolut delte min opfattelse. Det lykkedes at få ordren til det svenske firma skåret ned fra 6 til 4 diesellokomotiver. Meningen med denne reduktion var,

at der skulle gives tid og anledning til politiske overvejelser vedrørende muligheden af at lade Frichs udføre kommende ordrer.

Jeg tror, at Frichs efter krigsafslutningen i 1945 kom for langsomt op af starthullerne, da kampen om at få licensrettigheder hos General Motors begyndte. Firmaet burde sikkert have sat stærkere bestræbelser ind i arbejdet på at erhverve disse rettigheder. Derfor måtte vi alligevel forsøge på at bevare dette vigtige arbejde i Danmark. Vi fik udvirket, at Frichs skulle levere 2 prototyper på diesellokomotiver. Men da prototyperne var færdige, viste de sig faktisk at være uanvendelige som drivkraft. De kom ikke ud over prøvestadiet. Vi måtte beklageligvis lade Frichs ude af betragtning i denne sag.

Vi forsøgte dog ved senere lokomotivbestillinger at gøre vores opfattelse gældende over for regeringen Hedtoft og over for Folketingets vareforsyningsudvalg. Trafikminister var Carl Petersen, der sammen med generaldirektør Emil Terkelsen, DSB, stod for forslagene om flere sådanne nyanskaffelser. Vi afholdt mange konferencer om denne sag. Men de 4 diesellokomotiver, der var leveret af A/S Nydquist & Holm i Sverige, var virkelig fint arbejde. A/S Frichs i Århus kunne ikke konkurrere på kvaliteten. Den nye ordre måtte derfor gå til det svenske firma. Smedeforbundet opnåede ganske vist,

Praktikeren, der også teoretiserer, blev et yndlingsoffer for Jensenius. Berl. Tid. 1963.

Firsdag 15. oktober... Socialdemokratiets næstformand ns Rasmussen er i en tale gået stærkt til felts mod de produktive akademisk lærde...

Fredag 18. oktober... Den teoretiske Hans Rasmussen prøver på at forklare den praktiske Hans Rasmussen, hvad han egentlig mente med sin tale i Odense...

at en del af arbejdet på disse diesellokomotiver skulle udføres i Danmark, idet vi sikrede, at Frichs skulle udføre undervognsarbejdet, og Thrige i Odense skulle levere den elektriske udrustning. Det var dog i virkeligheden kun en begrænset del af den store samlede ordre. Der kunne højst være tale om et lille plaster på såret.

Selv om vi led nederlag i kampen for at sikre dansk industri leveringen af de nye diesellokomotiver, synes jeg ikke, at vi, der kæmpede, behøver at føle nogen skam i den anledning. Kampen om lokomotiverne er produktionsmæssigt en kedelig side af dansk erhvervslivs historie – særlig for arbejderstaben hos Frichs! Frichs havde jo siddet med hænderne i skødet. Lederen, direktør Jens Due-Petersen, havde ikke haft det rette udsyn. Ret beset var sagen altså, at de investeringer, som DSB her foretog, både var rigtige og nyttige. General Motors havde prøvekørt og færdiggjort i hundredvis af disse diesellokomotiver, før DSB kom frem med sine forsøg. Og da det danske firma ikke havde været med i kapløbet om at erhverve den teknik og de erfaringer, som det svenske firma havde skaffet sig hos General Motors, havde vi kun at fastslå et beklageligt tilfælde af manglende udsyn på det produktionstekniske område.

VIRKSOM FOR VÆRFTERNE

Under den tyske besættelse i 1940-45 lykkedes det de danske værfter ikke alene at gennemføre reparationer på danske og tyske skibe, men også at få færdiggjort de nybygninger, man havde i arbejde i 1940. Da vi efter krigen skulle reorganisere værfterne, var H. P. Christensen og jeg rundt i Danmark for at se på de forskellige virksomheder. På grund af mit kendskab til borgmester Unmack Larsen i Århus havde jeg mulighed for at gøre indflydelse gældende for at opnå noget mere kajplads til værftet i Århus. Vi forsøgte gensidigt at hjælpe hinanden. Jeg arbejdede gennem regeringen på at få indflydelse på ordregivningen til danske værfter.

For at gennemføre vores ønsker om at rationalisere værfterne og derigennem forøge produktiviteten efter krigen, gjaldt det om at vinde forståelse i alle kredse for dette synspunkt. Derfor blev der på værfterne afholdt en række møder mellem repræsentanter for tillidsmændene og for de forskellige værftsledelser. H. P. Christensen var meget optaget af disse fællesmøder mellem værftsrepræsentanter og repræsentanter for fagforeninger og tillidsmænd. Skibsværftsforeningen og Smedeforbundet arrangerede et større fællesmøde på kursus ejendommen »Æblely« ved Faxe Ladeplads i 1950. Flere møder fandt sted bl.a. i 1953 og i 1957 på hotel »Nyborg Strand«. Værfternes direktører fremlagde åbent oplysninger om produktionstekniske og økonomiske forhold, og der fandt frie drøftelser sted med det formål at få alle forslag frem til en forbedring af produktiviteten og dermed en styrkelse og bedring af værfternes konkurrenceevne over for udlandet. Flere penge til værfterne betød flere penge til smedene.

1953 indledte jeg på Centralorganisationens vegne forhandlinger med skibsværfterne og med økonomi- og arbejdsminister Jens Otto Krag med det formål at skaffe arbejde til værfterne. Jeg fremhævede vigtigheden af, at Danmark så hurtigt som muligt indledte handelsforhandlinger med Sovjetunionen og de øvrige østeuropæiske lande med det formål at fremskaffe ordrer til de danske værfter.

I første halvdel af 1954 erfarede vi, at Sovjetunionen ønskede at få bygget tankbåde på danske værfter, nærmere betegnet hos Burmeister & Wain. Det er klart, at Smedeforbundet var parat til at støtte gennemførelsen af en sådan ordregivning så langt, som vi overhovedet havde mulighed for. Men situationen var udenrigspolitisk set meget problemfyldt. NATO-landene, og ganske særlig USA, havde belagt tankbåde med embargo, d.v.s. at medlemslandene ikke kunne bygge den slags skibe til lande uden for NATO-sammenslutningen.

Centralorganisationen havde overhovedet ikke chance for ved egne kræfter at bryde Danmarks udenrigspolitiske linie. Vi kunne ikke gennemføre vort ønske om at støtte Sovjetunionens ordre til Burmeister & Wain. Naturligvis drillede Sovjetunionens forhandlere os. For hvad kunne dog et eller to tankskibe fra Danmark betyde for Sovjets samlede krigsberedskab? Og de danske kommunister udnyttede situationen kraftigt. De påstod med stærke ord, at vi i virkeligheden slet ikke ville bekæmpe arbejdsløsheden – hvad vi ellers netop gav udtryk for at ville. Situationen gav grobund for mistænkeliggørelse af vore hensigter. Skumlerne fik sået tvivl selv hos vore ellers trofaste socialdemokratiske tillidsmænd.

I 1954 forhandlede en dansk handelsdelegation under ledelse af økonomiminister Jens Otto Krag i Moskva. Tilsyneladende var alle dele af en ny handelsaftale klar. Men den sovjetiske delegation med udenrigshandelsminister Mikoyan i spidsen stillede som betingelse for indgåelse af en ny handelsaftale, at Danmark skulle levere to tankskibe. Men Danmark måtte altså ikke som medlem af NATO levere krigsvigtige varer til Sovjetunionen. Danmark havde ganske vist under den tidligere aftale leveret Sovjet to tankskibe, idet aftalen med Sovjet var indgået, før Danmark tiltrådte NATO-aftalen i 1950. USA havde ganske vist gjort ophævelser over denne leverance, men Danmark havde fastholdt, at man måtte overholde den tidligere indgåede aftale.

Når de russiske forhandlere derfor i 1954 gjorde det til en betingelse for en endelig handelsaftale, at Danmark skulle levere to tankskibe, måtte vi naturligvis denne gang – under hensyn til vores forpligtelser over for NATO – afslå at indgå en kontrakt om ny tankskibe. Men det var en ganske ejendommelig tanke, at den mægtige Sovjetunion kunne føle sig handelspolitisk diskrimineret af et lille land.

Krag kom hjem til Danmark i sommeren 1954 og efterlod en del af delegationen i Moskva, idet han håbede, at man kunne finde en løsning ved at lade tiden gå. Forhandlingerne fortsatte altså i Moskva.

Danmark gjorde flere forsøg på at fremkomme med tilbud om andre skibstyper, som man mente, Sovjetunionen havde brug for. Men det var alt sammen forgæves.

Udenrigsminister H. C. Hansen vurderede situationen sådan, at Ruslands krav om tankskibe var helt politiske i deres indhold. Han mente derfor ikke, at det var nødvendigt at kalde restdelegationen hjem. Russerne havde officielt erklæret, at hvis de ikke fik tankskibe, blev der heller ingen handelsaftale. Man fandt det derfor nødvendigt at komme med en hurtig reaktion. Det var altså Danmark, der afbrød forhandlingerne. H. C. Hansen orienterede den danske presse om den danske beslutning 22. juli 1954. Sovjet ønskede i virkeligheden gennem sit krav om to tankskibe fra Danmark at protestere mod NATO's aftaler om ikke at eksportere strategiske varer til østlandene – og samtidig ville man søge at udhule denne aftale.

28. juli 1954 fik Smedeforbundet gennemført en forhandling med udenrigsministeriet. Her redegjorde H. C. Hansen udførligt for hele sagen om en fornyelse af handelsaftalen med Sovjetunionen. I en officiel meddelelse fra mødet hed det: »Man står ganske uforstående over for, at den sovjetrussiske regering med det politisk bestemte krav om levering af 2 tankbåde stiller sig hindrende i vejen for de fra dansk side foreslåede skibsleverancer omfattende skibe af samme type, som andre lande har sluttet aftale med Sovjetunionen om at levere ...« Denne holdning, hed det yderligere i meddelelsen, forhindrede gennemførelse af en handelsaftale, der ville beløbe sig til mere end det dobbelte af forrige års aftale. Udenrigsministeren havde fastslået, at der ikke var mulighed for at levere tankskibe til Sovjetunionen.

Straks efter mødet i udenrigsministeriet redegjorde jeg over for Centralorganisationens ledelse for de drøftelser, som jeg havde haft med repræsentanter for regeringen og for skibsværftsforeningen og med tillidsmænd for arbejderne på B & W i forbindelse med de dansk-russiske handelsforhandlinger. Vi havde mulighed for i centralledelsen at udfærdige en udtalelse, der var noget stærkere end udenrigsministeriets officielle meddelelse. Og det gjorde vi da.

I forbundets udtalelse beklagede vi Sovjetunionens afvisende holdning. Vi betegnede den som helt uforståelig, ganske særlig på baggrund af at vi kunne fastslå, at Sovjetunionen i andre lande – bl.a. i Vesttyskland, Holland, England og Sverige – i den seneste tid havde placeret ret store ordrer netop på fisketransportskibe og trawlere – vel at mærke »uden at betinge sig levering af tankbåde«. Og vi fastslog, at

det var meget nedslående for alle, der hidtil havde arbejdet for en bedre forståelse og større samhandel mellem øst og vest.

Vi måtte stå fast på samme standpunkt som den danske regering: at aftaler – naturligvis også internationale aftaler – selvfølgelig skulle holdes. Og hvorfor skulle Danmark – blot ved at holde sine aftaler – straffes ved at blive ringere stillet end andre vestlige lande, der byggede skibe til Sovjetunionen?

Metalarbejderne ønskede nok at få så meget arbejde som muligt draget til Danmark, men vi måtte på den anden side erkende, at vi intet kunne stille op, når de sovjetiske ønsker var i strid med Danmarks internationale forpligtelser. Og det var lige netop, hvad de var. Vi måtte altså tage sagen til efterretning og så håbe på, at der måske senere kunne komme en afklaring. Kommunisterne skældte atter og atter Smedeforbundet hæder og ære fra og forsøgte at mistænkeliggøre den danske regerings motiver. Deres angreb vandt en vis genklang hos de mange ledige skibsværftsarbejdere.

Efter vanskelige forhandlinger lykkedes det at udarbejde konkrete tilbud til Sovjet, som udenrigsminister H. C. Hansen kunne medtage til anvendelse under sine forhandlinger i Moskva. Danske værfter tilbød Sovjet at levere 5 køleskibe til en samlet pris af 40 millioner kr., 2 fisketransportskibe til i alt 25 millioner kr., 3 trawlere med dybfrysingsanlæg til i alt 25 millioner kr. samt et fragtskib på 10.000 bruttoregister tons til en værdi af 17 millioner kr. Alt i alt drejede det sig om et samlet tilbud på 107 millioner kr. Sovjetunionens ønske lød imidlertid på levering af 2 tankskibe og nogle køleskibe.

Netop medens vi forsøgte at slide os igennem overenskomstforhandlingerne, rejste H. C. Hansen – der efter Hans Hedtofts død nu var stats- og udenrigsminister – i februar 1956 til Sovjetunionen. Klimaet for de genoptagne forhandlinger om en ny handelsaftale var blevet bedre. Bulganin var i 1955 blevet premierminister efter Malenkov. Desuden så det ud til, at det kommunistiske partis 20. partikongres i februar 1956 havde mildnet den sovjetrussiske politik noget.

Undervisningsminister Julius Bomholt var med H. C. Hansen i Moskva i det tidlige forår 1956. Han skildrede senere forhandlingerne og fortalte, hvordan Khrustjev deltog i disse forhandlinger med hele sin fantastiske dynamik. »Danskerne har fornærmet os,« sagde han, »danskerne har gjort forsøg på at kvæle Rusland.« For ham var det et

spørgsmål om Ruslands nationale ære. Han rejste sig og dunkede i bordet for H. C. Hansen. Men H. C. svarede igen med uimponerede vendinger. Med sin åbne ironi sagde han direkte henvendt til Khrustjev: »Jeg stryger kasketten for en stor demagog!«

Man forhandlede tankskibe i 9 timer. Dagen efter holdt man forhandlingerne flydende. Den 3. dag stillede H. C. Hansen et forslag, der var udarbejdet om natten. Det blev kasseret. Derpå forhandlede russerne for sig. Efter et modforslag fremsatte H. C. Hansen et forslag, som udenrigsministeriets direktør, Nils Svenningsen, havde udarbejdet. Det gik ud på, at man fra dansk side erklærede sig parat til at levere et tankskib eller – i tilfælde af »umuligheden« heraf – to hurtiggående fragtskibe på hver 10.000 tons lasteevne og med en fart af 18 knob. Det var Danmark selv, der i virkeligheden fastslog, hvor umuligt det var at levere tankskibe! Resultatet ville altså blive to fragtskibe. Såvel Sovjetunionen som Danmark havde imidlertid gennem denne løsning reddet ansigt. I øvrigt vidste man jo, at også hurtige fragtskibe havde stor militær betydning!

Efter afslutning af aftalen skinnede Khrustjev af glæde og trykkede H. C. Hansen i hånden, idet han sagde: »Jeg tror, De har snydt os!« Hertil svarede H. C.: »Det håber jeg – men jeg er ikke sikker på det!« Ved den påfølgende frokost i Kreml sagde Khrustjev med sin håndfaste humor: »Vi har ikke mere brug for et tankskib end en død mand for varme omslag!« I virkeligheden var nu vanskeligheden ryddet af vejen, og 14. maj kunne Danmark og Sovjetunionen i København undertegne protokollen for en ny dansk-russisk handelsaftale, der skulle vare to år. Da aftalen var indgået, sagde H. C. Hansen, at der selvfølgelig var tale om en handel. Det skulle man være klar over! Og han bemærkede i den forbindelse: »Men hvordan skal noget problem løses fredeligt, uden at der gives noget for noget?«

Mon vi ikke i hele denne sag – som i mange andre lignende erhvervsspørgsmål – har handlet med større alvor og ud fra en følelse af en større forpligtelse, end nødvendigheden krævede? Ofte har det i tidens løb vist sig, at andre industristater alene handler ud fra egne og helt egoistiske interesser – mens vi danske opfører os som ovenud pæne og artige mennesker!

Jeg havde senere anledning til at træffe Khrustjev i den sovjetrussiske ambassade, da han besøgte Danmark i juni 1964. Ved den lejlighed præsenterede Krag mig for Khrustjev med ordene: »Her ser De en af Danmarks mægtigste mænd! Det er formanden for metalarbejderne i

Danmark!« Khrustjev kom da ind på, at han selv var metalarbejder. Vi drøftede også spørgsmålet om levering af tankskibe fra danske værfter. Så vidt jeg forstod tolken, sagde Khrustjev, at det ikke spillede nogen rolle for Sovjetunionen, om man fik disse tankskibe eller ej – og at han fandt NATO's holdning lidt latterlig over for det lille Danmark, der godt kunne trænge til at få denne ordre hjem. I sit billedrige sprog kom Khrustjev med en variation af sin udtalelse til H. C. i Kreml. Den lød for mig i tolkens udlægning: »Sovjetunionen har ikke mere brug for danske tankskibe, end man har brug for en våd karklud til at slukke en ildebrand!« Khrustjev var i det hele taget veloplagt og munter. Få måneder senere blev han styrtet af sine egne.

Der var ikke mange ordrer at hente hjem til værfterne i begyndelsen af 1960-erne. Vi fandt fra fagbevægelsens side, at det ville være klogt, om de forskellige værfter kunne samarbejde, trods det at de var privat-ejede. Danske værfter ville blive mere konkurrencedygtige, hvis de gennem samarbejde kunne forkorte leveringstiden. Der havde jo tidligere været samarbejdet mellem Burmeister & Wain og Nakskov Skibsværft og mellem Aalborg Værft og Frederikshavn Værft.

Vi fandt, at man måtte kunne forenkle de elementer, der indgår i skibene, ved at standardisere leverancerne fra skibsværfternes underleverandører. Det ville kunne medføre lavere omkostninger og billigere priser på elementerne. Hvor der var tale om en egentlig standardiseret produktion, måtte enkelte af de mindre skibsværfter kunne fungere som underleverandører til de større. Det gjaldt for eksempel et værft som Svendborg Skibsværft, der havde svært ved at klare sig i den internationale konkurrence.

Også en række statslige institutioner afgav fra tid til anden ordrer på skibsbyggeri. Det gjaldt flåden, DSB, Grønlandske Handel, Fyr- og Vagervæsenet og Fiskeriinspektionen. Uheldigvis er det af og til sket, at flere statslige ordrer på skibsbygning er dukket op på samme tid. Det har været meget uheldigt, hvis skibsværfternes beddinger på forhånd var optaget et godt stykke ud i fremtiden f.eks. af udenlandske ordrer. Man løb dermed den risiko, at sådanne statslige ordrer gik til udlandet. Det ville derfor være hensigtsmæssigt, hvis staten kunne finde frem til at planlægge med sigte på, at dens skibe skulle bygges på danske skibsværfter, når der iøvrigt var tale om konkurrencedygtighed. Det har man da også i regelen planmæssigt gjort i trafikministe-

riet. Jeg havde den glæde med hensyn til statens forhold til værfterne altid at møde en særlig positiv indstilling hos trafikministeriet og dets minister Kai Lindberg. Selvfølgelig burde regeringen også for de øvrige etaters vedkommende forlange, at der blev lagt en plan, så man fik mulighed for at udnytte danske skibsværfters tomgang til gavn for værfterne og deres medarbejdere – og for den danske stat selv.

Fællesmarkedslandene havde i henhold til Rom-traktaten pligt til efterhånden at afvikle den statslige hjælp, de hver for sig ydede deres værfter. Vi måtte dog se i øjnene, at problemet ikke lod sig løse så let, og at den diskrimineringspolitik, som andre landes værfter iværksatte, tværtimod trivedes og udvikledes inden for Fællesmarkedet. Den italienske regering godkendte i begyndelsen af 1963 et tilskud på milliardbeløb i statsstøtte til den italienske skibsværftsindustri gennem de følgende fire år. Det vil sige, at italienske skibsværfter dermed fik statsstøtte til bygning af 190 skibe på i alt 1,45 millioner bruttoregister-ton. I Norge besluttede regeringen at udvide skibskreditinstituttets låneramme fra 3 millioner kroner til 400 millioner kroner. Denne subsidiepolitik tog efterhånden også fart i Sverige, og den udviklede sig i Tyskland, Frankrig, Holland og Belgien.

Det blev da efterhånden umuligt for danske skibsværfter at opnå ordrer, fordi de ikke kunne yde en så langstrakt kredit som de øvrige lande. På denne baggrund sagde jeg: »Lad os derfor ikke gå og være så blåøjede at tro, at liberaliseringen er på vej. For uanset samarbejde mellem europæiske stater er man, når tidspunktet med beskæftigelsesmæssige vanskeligheder indtræder, sig selv nok. Og så tager man de midler i anvendelse, som gavner landets egen befolkning. Det er en lære, som vi nu også i vort land må leve op til.«

Herhjemme havde vi i 1961 fået oprettet Danmarks Skibskreditfond, hvorigennem der blev ydet lån til danske rederiers skibsbygning, både i indland og udland. Instituttet lettede til en vis grad finansieringen af nybygninger af skibe. Der var dog ikke tale om nogen form for hjælpeforanstaltninger, og man ydede heller ikke direkte subsidier til danske værfter. Lånene skulle nemlig forrentes med den gældende markedsrente. Instituttets betydning lå først og fremmest i, at det var i stand til at smidiggøre långivningen til danske redere. Instituttet betød altså ikke, at der var muligheder for en supplerende støtte.

Derfor måtte værfterne og skibsbygningsindustrien i det hele taget vende sig til statsmagten med anmodning om hjælp. Det kunne være en højst tvivlsom sag, uanset at næsten alle verdens skibsbygnings-

lande drev en form for subsidiepolitik over for skibsværfterne. Det foregik enten ved, at det offentlige direkte gav et tilskud til værfterne – eventuelt et bestemt beløb pr. bygget brutto-registerton – eller ved at der blev stillet midler til rådighed, så værfterne kunne tilbyde at yde de ordregivende rederier kredit over en længere årrække med en lav rente, sådan som det var tilfældet i Japan og Tyskland. Danske værfter fik da også senere en særlig låneordning, så der kunne ydes forskuds-lån. Et værft kunne låne ca. 80 pct. af en skibsbygningsordres kostpris. Der blev udstedt obligationer, der kunne genbelånes til parikurs i Nationalbanken. Lånet blev forrentet med 5½ pct. p.a. og skulle afdrages over 8 år. Senere ordninger blev dog ikke så gunstige.

Naturligvis er denne fremgangsmåde farlig. De forskellige landes værfter kan fristes til at indvikle sig i en kamp om kunderne, og de enkelte lande vil da søge at overgå hinanden med hensyn til støtte til værfterne. Det kan også skabe en form for præcedens med hensyn til de øvrige danske erhverv, uanset at skibsværfterne har helt andre, særlige afsætningsvilkår. Måske kunne man overveje at beskatte indtægter fra værfternes eksportsalg lavere end andre indtægter. En sådan hjælp til skibsværfterne fra statens side må dog medføre en ændring af denne industris rent privatkapitalistiske karakter. Det er vel navnlig om hele dette princip, kampen vil komme til at foregå.

Jeg har derfor anbefalet, at fagbevægelsen og værfterne indgår i et nøje samarbejde om produktionens tilrettelægning, herunder ganske særlig om rationalisering og forbedring af produktiviteten. Jeg går absolut ikke ind for morakkeri, og jeg går selvfølgelig heller ikke ind for, at den enkelte arbejder skal udslides i løbet af kort tid. Men danske værfter må for at overleve sættes i stand til virkelig at kunne konkurrere med andre landes statsstøttede værfter.

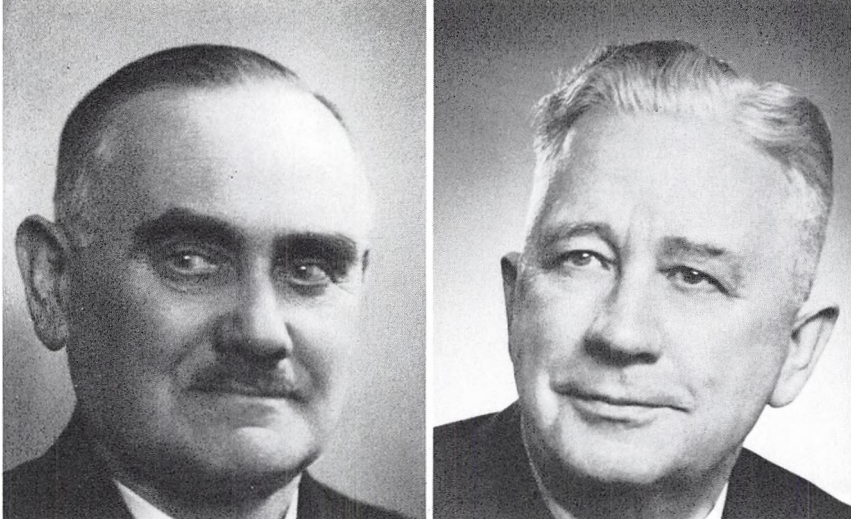
Man har undertiden drøftet spørgsmålet om den danske værftsarbejders effektivitet. Jeg husker en sådan drøftelse på et møde i Dansk Ingeniørforening, hvor den administrerende direktør for Asea-fabrikkerne i Sverige, Curt Nicolin, talte om emnet »Administrativ rationalisering«. I den efterfølgende drøftelse deltog direktør H. P. Christensen, Helsingør Skibsværft. Han henvendte sig direkte til mig og gjorde opmærksom på, at produktiviteten på svenske skibsværfter lå betydelig over danske værfters. Han antydede, at man på danske værfter spildte halvdelen af arbejdstiden med snak!

Det kunne jeg naturligvis ikke lade sidde på den danske arbejder. Jeg svarede straks, at de svenske værfter ganske rigtig havde en højere produktivitet end de danske. Men det behøvede absolut ikke at hænge sammen med, at danske skibsværftsarbejdere skulle være dårligere og langsommere eller skulle snakke mere end deres svenske kolleger. Svenskerne var mere indstillet på at lave skibe i serieproduktion, mens danskerne byggede mere individuelle fartøjer. Og mon ikke de svenske værfters ledelser planlagde og tilrettelagde arbejdsgangen på en langt klogere måde end de danske værftsledelser, samtidig med at de havde fået åbnet øjnene for betydningen af det industrielle demokrati? Nej, problemet er snarere: Er tegningerne fremme i rette tid? Er værktøjet og materialer til stede? Er produktionen fornuftigt tilrettelagt? Begge parter må vågne op til dåd! Under ingen omstændigheder kan et værft være interesseret i nogen form for slendrian.

Curt Nicolín udtalte, at han meget vel forstod mine indvendinger. Han fortalte åbenhjertigt, at han selv havde begået en stor fejl, da han tiltrådte som direktør for Asea-fabrikkerne. Han havde på forhånd sat sig ind i virksomhedens struktur, og ved sin tiltrædelse mødte han op med et fuldt udarbejdet rationaliseringsprogram i mappen. Dette program var blevet godkendt af bestyrelsen, og nu skulle det føres ud i virkeligheden. Der blev straks udstedt ordrer til at iværksætte nyordninger efter programmet. Til sin store overraskelse mødte Nicolín imidlertid modstand overalt. Nyordningen blev forsinket. Der bredte sig en stærk uro mellem arbejderne. Også funktionærene gjorde programmet til genstand for en kritisk debat. Samtidig bragte aviserne stærke indlæg om nyordningen. Initiativet var strandet totalt.

Curt Nicolín fortalte, at man måtte begynde fuldstændig forfra. Han måtte lære sig metoden i industrielt demokrati. Der blev afholdt gruppemøder, som gav anledning til voldsomme diskussioner. Efterhånden fandt man gennem samarbejde den rette melodi for Asea-fabrikkerne. Nicolín erklærede, at han havde lært overordentlig meget gennem sit nederlag. Al tale om rationalisering og nyordninger bliver til intet i en moderne virksomhed, hvis de ikke bygger på et nøje samarbejde mellem ledelse, funktionærer og arbejdere. Det er simpelthen den eneste fremkommelige vej, hvis man ønsker en øget og fornuftig produktion, der samtidig kan sikre rimelige lønvilkår, tryk-
hed i ansættelsen og trivsel blandt de ansatte. Jeg tror, at H. P. Christensen og andre ledere denne aften fik en god anvisning på, hvordan man undgår snak i arbejdstiden!

Direktørerne M. A. Westh og Erik Ringsted, Odense Stålskibsværft.

Medens jeg var fællestillidsmand hos Thrige i Odense, lukkede A. P. Møller Odense Stålskibsværft 1930-31. Han mente, at omkostningerne var for store. Vi var naturligvis fra smedenes side indstillet på, at vi gerne ville bringe ofre for at få værftet i gang igen. Det var dengang, da M. A. Westh lige havde forladt stillingen og var blevet afløst af Erik Ringsted. Efter at jeg i maj 1933 var blevet afdelingsformand, krævede man en reduktion af lønningerne på 10 pct. Det ville vi ikke gå med til. Vi enedes da om en lønreduktion på 5 pct, og derefter kom værftet i gang igen. Senere traf jeg skibsrederen selv.

A. P. Møller var meget interesseret i at holde kontakt til Smedeforbundet. Jeg har flere gange været til møder med ham. Nogle gange er det foregået i rederiets bygning på Kgs. Nytorv. Det drejer sig vel i alt om en 5-6 gange, hvor vi er mødtes her. Vi har altid talt uformelt sammen. Det er mit indtryk, at A. P. Møller har anerkendt den indstilling, vi havde i Smedeforbundet: at det gjaldt om at skabe arbejde ved at få nye virksomheder i gang. Vi fik snakket hyggeligt om tingene. Det skete i reglen over en gang labskovs og en pilsner. Jeg har også et par gange været hjemme hos ham selv i hans villa i Charlottenlund, dog kun om eftermiddagen til en kop te.

A. P. Møller var meget interesseret i at drøfte hele spørgsmålet om produktivitet. Det optog ham meget, at svenskerne havde højere værftsproduktion end vi. A. P. Møller benyttede ofte sin yndlings vending: »Svenskerne kan bygge en ton stål hurtigere ind i et skib end danske skibsværftsarbejdere!« Naturligvis var vi i Smedeforbundet modtagelige for sådanne betragtninger, men skibsrederen måtte vide, at vi jo aldrig havde set nogle regnskaber for værfterne.

A. P. Møller skildrede ofte for mig de vanskeligheder, han havde på sine egne værfter med hensyn til produktion og levering. Jeg har altid været modtagelig for, hvad jeg vil kalde »fornuftige anbringender«, når A. P. Møller mente at kunne påvise, at svenskerne og japanerne kunne bygge skibe i hurtigere tempo end danskerne. Jeg var også parat til at gå ind i realistiske forhandlinger om dette emne for at få den størst mulige beskæftigelse på vort felt. Men A. P. Møllers opfattelse af arbejdstempoet måtte jo i høj grad bygge på indberetninger fra hans egne værftsledelser.

Åbningen af Lindøværftet var en af de største begivenheder inden for dansk samfunds- og erhvervsliv. Smedeforbundet havde gennem sine værftskonferencer været med til at bane vejen for en fornyelse af værftsindustrien. Lindøværftet var naturligvis først og fremmest et resultat af skibsreder A. P. Møllers betydelige dristighed. I de samtaler, som jeg havde med ham i tiden forud for indvielsen af dette værft, lod han ikke selv til at være synderlig begejstret. Han kunne blandt andet bruge det udtryk, at han »ikke var sikker på«, at det var rigtigt af ham at »gå med på den galej«.

Man tillagde med rette A. P. Møller en høj grad af forudseenhed og fleksibilitet. Han strøede ikke om sig med ros. Jeg fandt, at han ved mange lejligheder godt kunne have påskønnet sine medarbejdere noget mere – netop fordi han ejede den vigtige evne til at finde de rigtige ledere. Ganske særlig gælder dette Erik Ringsted. Han havde oprindeligt været skibstegner hos Burmeister & Wain og i Københavns Flydedok & Skibsværft. Efter at have taget en universitetsgrad i Glasgow og arbejdet her under den første verdenskrig, var Ringsted i årene 1919-27 overingeniør, underdirektør og direktør for Københavns Flydedok. Han var overingeniør hos Burmeister & Wain i 6 år og blev i 1933 direktør ved Odense Stålskibsværft, 43 år gammel. Erik Ringsted ejede evnen til fremsyn og var fuld af initiativ. Han er en af de virkelig store ledere i Danmarks industrielle udvikling.

Det var Ringsted, der gav den gamle sin idé om bygningen af et storværft i Munkebo. Her ved Odense Fjord var der ikke alene tilstrækkelig skibsdybde, men fjordbunden var næsten granitagtig hård og var i stand til uden særlige ekstra foranstaltninger at danne grundlaget for dokker. Da Munkebo værftet var under opbygning, sagde A. P. Møller om Ringsted: »Han har ført mig på en limpind, jeg taber

penge på de jordhuller, som Ringsted laver derovre!« Men da Suezkanalen blev lukket i forbindelse med Egyptens konflikt med England og Frankrig, blev der behov for store tankskibe. Nu skulle der sejles syd om Afrika. Og så kom der gang i Lindøværftet.

Det er Erik Ringsteds fortjeneste, at Lindøværftet blev oprettet. Sagen var, at man ikke kunne bygge skibe på mere end 40.000 tons dødvægt på Odense Stålskibsværft, og man forstod, at tendensen inden for tankskibsfarten gik i retning af meget store skibe. Jeg havde anledning til at gå omkring på Lindøværftet nogen tid før indvielsen. Direktør Ringsted og jeg kørte derud sammen fra Odense. Værftet dækkede 40 ha og rådede over 2 byggedokker og et udrustningsbassin, der hver var 300 m i længde, 45 m i bredde og af en dybde på 7,5 m under daglig vande. Egentlig stabelafløbning kender man ikke. Når skibet skal i vandet, lukker man ganske enkelt vand ind i dokken.

Dokkerne og bassinet blev betjent af tårnkraner, og man havde et antal dieseldrevne mobilkraner og en stor »straddle carrier« – en vældig løftekran på skræveben – med magnetisk løfteanordning til transport af jernplader på flere tons. På værftsarealerne var der i alt 32.000 m² bebygget areal. Skibsbygningshallen er på det dobbelte af Forums størrelse. Desuden er der værkstedsbygning, varmecentral, magasinbygninger og en lille administrationsbygning. I så vidt omfang det lod sig gøre, benyttede man fra begyndelsen automatik under bygningen, og derved kunne værftet ikke alene være et af de største, men også et af de hurtigst arbejdende værftsanlæg i verden. Erik Ringsted regnede med, at fremtiden for skibsbygningen lå i de store skibe på op til 500.000 tons.

Efter Lindøværftets bygning kunne A. P. Møller konkurrere med de japanske værfter, uanset at de japanske arbejderlønninger lå lavere end de danske. Alligevel har lønnen inden for jernindustrien i Danmark aldrig været af de højeste. Vi lagde fra Smedeforbundets side vægt på at anvende det bevægelige lønsystem. Vi sigtede hele tiden på den fulde beskæftigelse som et hovedformål, der var af større betydning end at opnå en 10-øre eller en 25-øre mere i timen. Gennemsnitlig lå vi under, hvad andre faglærte arbejdere fik. Men så må man ikke glemme, at disse andre arbejdere undertiden kunne gå ledige et par måneder. Vi satsede inden for Smedeforbundet meget på *kontinuiteten* i beskæftigelsen. Hellere de flest mulige i arbejde til en lidt lavere løn end flere *uden* arbejde i forbindelse med et noget højere lønniveau for dem, der havde arbejde.

Lindøværftet blev indviet 22. november 1959. Det var en stor dag, ikke alene for A. P. Møller og Erik Ringsted, men for dansk erhvervs- liv. Det var meningen, at de københavnske gæster skulle være fløjet fra Kastrup til Beldringe for at komme med til indvielsen af »Odense Stålskibsværft A/S, Lindø-afdeling«, som værftet officielt hedder. Selv var jeg allerede aftenen før kommet med toget til Odense, fordi jeg skulle holde en tale om toldproblemerne i 1. valgkreds. Der lagde sig imidlertid en tæt tåge over hele landet, og gæsterne blev i stedet for kørt i bus hele vejen fra København. Det betød, at man i radioavisen hørte H. C. Hansens indvielsestale, før den var holdt! Og flere formiddagsblade gav et udførligt referat af den fest, der endnu ikke havde fundet sted, idet arrangementet jo simpelt hen havde måttet udskydes. H. C. Hansen var dog kommet i statsministeriets bil og kunne derfor byde A. P. Møller velkommen på Lindøværftet kl. 13.15 – i stedet for at skibsrederen, som oprindeligt planlagt, kl. 10.55 skulle have budt statsministeren velkommen! Odense Stålskibsværft havde måttet telefonere til de mange fynske gæster, at indvielsen var udsat i to timer. Som det blev sagt: »Mod tåge kæmper selv A. P. Møller forgæves!«

Direktør Ringsted og hans medarbejdere tog imod os og imod de mange blomster, der kom. Alle gæsterne samledes i kantinen. H. C. Hansen fastslog i sin tale, at Lindøværftet betød en ny stor arbejdsplads med øget beskæftigelse for danske arbejdere, teknikere og funktionærer. Han mente, at den ville give Danmark øgede muligheder i konkurrencen både inden for skibsbygningsindustrien og søfarten. »Lad os være realistiske og understrege, at hvis de øgede konkurrencemuligheder, som moderne skibsbygningsteknik, hurtigere arbejdsformer og klog rationalisering muliggør, virkelig skal slå igennem til gavn for det danske samfund, så er det nødvendigt, at både arbejdere og fagforbund, funktionærer og ledere og deres organisationer alle hver på sin vis søger at medvirke til, at den ny arbejdsplads kan være konkurrencedygtig i den meget hårde internationale kamp, der foregår inden for skibsbygningsindustrien og inden for fragtmarkedet.«

Det ville være nødvendigt med et snævert og støt samarbejde mellem alle parter, sagde H. C. Hansen. Også i fremtiden ville værftsarbejdernes, sømændenes og redernes dygtighed komme til at spille en afgørende rolle, hvis man skulle bevare det forspring, man havde på skibsbygningsområdet. Han roste dansk skibsbygningsindustri og dansk rederivirksomhed, fordi man havde gjort dagens gerning, »og gjort den så godt, at den fortjener samfundets respekt«, og han hyl-

dede A. P. Møllers foretagender og deres medarbejdere med en særlig og personlig hyldest til A. P. Møller: »De har på en smuk måde efterlevet det gamle bud: Den, der ejer evnen, har også pligten. Der er mange, som er taknemmelige over, at De – på direktør Ringstedts forslag – besluttede at gennemføre dette omfattende anlægsarbejde«.

Og H. C. Hansen fremhævede i sit slutafsnit af talen den enorme betydning, som den tekniske revolution og videnskabens eksperimenter ville få. Det betød, at man måtte tænke i nye baner, ikke mindst i de små samfund. Der må foretages investeringer til gavn for konkurrencemulighederne, og menneskematerialets kvalitet må bevares. Han roste de investeringer, der var foretaget i nye virksomheder og i forbedringer i bestående og gav tilsagn om, at staten ville gøre, hvad der lå inden for de økonomiske muligheder for at støtte arbejdet på at gøre virksomhederne velegnede til at møde de nye krav.

Jeg talte derefter og ønskede til lykke med virksomheden. Vi fra arbejderside kunne kun være tilfredse med et initiativ af denne art uanset forskellige opfattelser af de systemer, erhvervslivet hviler på. Det åbnede jo mulighed for i de kommende år at beskæftige måske helt op til 2.000 arbejdere. Jeg udtrykte håb om, at man i fordragelighed kunne klare de arbejds- og lønproblemer, der uden tvivl ville opstå. Det var arbejderne, der på den første skibsværftskonference i 1949 havde peget på, at der burde finde større investeringer sted inden for skibsværftsindustrien. Men selvfølgelig: ét var at udtale et sådant ønske, noget andet at få det virkeliggjort!

Som en dråbe malurt i bægeret måtte jeg beklage, at dansk skibsbygningsindustri ikke før, på det tidspunkt da ordremængden var størst, havde den nødvendige kapacitet og derfor måtte se mange ordrer blive placeret på udenlandske skibsværfter. Jeg sagde, at den samarbejdsvilje, som måtte være nødvendig for at bygge Lindøværftet op til at blive et førende værft i Norden, ville være til stede og ville udfolde sig. Jeg var også sikker på, at man ville tage det fornødne hensyn til hinanden: »For ingen af de arbejderkategorier, der medvirker inden for en sådan virksomhed, lige fra direktøren til lærlingen, kan være sig selv nok.« På hele den danske fagbevægelses vegne hilste jeg det nye værft velkommen og ønskede A. P. Møller og Erik Ringsted et hjerteligt til lykke.

A. P. Møller berettede i en mere causerende tale, at planerne til Lindøværftet var taget, *før* der var dukket lignende planer op inden for B & W: »Havde jeg vidst, at denne udvidelse ville komme, ville jeg

Skibsreder A. P. Møller og statsminister H. C. Hansen.

have overladt det til B & W. Jeg er ikke vis på, at jeg ville have taget denne byrde på mig! Dette siger jeg for at placere tingene rigtigt.« Han takkede alle, der havde medvirket til at rejse »dette efter danske forhold store værft«. Han takkede naturligvis først af alle Erik Ringsted og dernæst de mange, der var kommet til stede, og blandt dem i første række – og som en selvfølge – H. C. Hansen, idet han sagde: »H. C. Hansen og jeg kender jo hinanden gennem mange samtaler, og det vil næppe forundre nogen, at vi ikke altid er enige – men jeg vil gerne sige om H. C. Hansen: han er en flinker mand!« Bemærkningen affødte munterhed i forsamlingen.

A. P. Møller henvendte sig også til mig i sin tale. Han var klar over, at vi ville få en hel del at samarbejde om: »Jeg er ikke i tvivl om, at vi også når til et resultat, men uden forståelse tror jeg ikke, det kan lade sig gøre. Dette er naturligvis en nyttig virksomhed, derom er vi alle

enige. Men forudsætningen er, at den holdes i gang, og det er et problem. Desværre synes jeg, der er en tendens og indstilling i fagforbundene, som gør det vanskeligt. Dette er ikke ment som en bebrejdelse eller et angreb. Det har jeg ingen grund til. Men jeg vil gerne som den endnu unge – jeg er jo kun 83 – sige til jer midaldrende, Hans Rasmussen og andre: Dansk fagbevægelse er stivnet – søg at hjælpe til og vis vilje og evne til samarbejde, forståelse og smidighed – og vær ikke for konservative!« A. P. Møller håbede, virksomheden måtte blive ledet »til fremgang og lykke for så mange som muligt«. Et begejstret, minutlangt bifald slog op om værftets skaber.

Værftets 3-400 medarbejdere fulgte højtideligheden gennem højtaltare i en af magasinbygningerne i forbindelse med en udvidet frokostpause. De indbudte gæster gik efter højtideligheden til frokostbordene, der stod dækket i den modsatte ende af den store kantine, og blev her placeret efter en nøje tilrettelagt bordplan. Vi blev beværtet med en »prøveturs-lunch«, der bestod af sild, labskovs og ost. Det var ikke meningen, at der skulle være holdt taler ved bordet. Direktør Ringsted sagde dog, da man sad ved sildemaden: »Skål i skibet!« Imidlertid tog H. C. Hansen ordet, idet han havde glemt at udbringe et leve for værftet: »Men efter de forstandige ord, som Hans Rasmussen og jeg selv – og til en vis grad også A. P. Møller – har sagt i dag, synes jeg der er god grund til at indhente det forsømte nu!«

Jeg fik en stærkere forbindelse med værfterne i Odense og på Lindø i årene efter 1960, da Knud Kalm var direktør og efter ham Iver Hoppe 1964-71. Begge forstod de betydningen af ordretilgang på længere sigt. De havde begge sans for samarbejde, særlig med tillidsmændene, og var helt klar over, hvor vigtigt det var for et stort værft i udvikling, ikke mindst da man begyndte bygningen af de virkelig store tankere. Lindø stod rede til at udnytte det stærkt øgede behov for disse enorme skibe, der var i stand til at transportere store laster af olie syd om Afrika efter Suez-krisens udbrud. Mange hundrede mennesker, som dansk landbrug overflødiggjorde, kunne da efter oplæring finde deres udkomme som skibsværftsarbejdere på Lindøværftet.

Midt i 1960-erne opstod der påny store vanskeligheder for Burmeister & Wain. Svend Heineke var da formand for værftets bestyrelse. Han erklærede, at værftet ikke kunne svare regning. I en TV-udsendelse gav Heineke faktisk udtryk for, at det fornuftigste ville være at lukke

værftet. Man mente vel, at arbejdskraften kunne suges op andre steder i en periode med fuld beskæftigelse. Men skibsværftets arbejdere reagerede stærkt på meddelelsen herom. I Smedeforbundet rykkede vi straks ud, og sammen med den øvrige fagbevægelse måtte vi tage afstand fra en sådan disposition. Hvis B & W's bestyrelse virkelig havde den opfattelse, som Heineke gav udtryk for, så måtte Smedeforbundet reagere og sige: Man bør gå en helt anden vej – nu gælder det om at komme ud og skaffe ordrer til B & W! Og vi var samtidig klar over, at det gjaldt om at få øget virksomhedens produktivitet.

Det var faktisk Smedeforbundet, der tog initiativet. Men vi fik også besøg af højere funktionærer, der bad os om at bidrage til løsning af krisen. Jeg husker fra de mange møder, vi holdt, at salgsdirektør Per Schrøder, der rejste i Rusland og hentede ordrer hjem derfra, besøgte mig i denne situation for at anmode om vor bistand. Jeg erklærede mig villig dertil. Fagbevægelsen måtte se sådan på det, at skulle der være nogen mening med de samarbejdsudvalg – som både arbejdsgiverne og arbejderne havde været med til at oprette på virksomhederne – så måtte spørgsmålet om lukning af en virksomhed allerførst til forhandling med medarbejdernes repræsentanter i samarbejdsudvalgene.

Der fandt selvfølgelig en del forpostfægtninger sted, og derefter blev der optaget direkte forhandlinger mellem skibsværftets bestyrelse og Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark. Jeg deltog i bestyrelsesmøderne i den store administrationsbygning på Christianshavn. En af de indvendinger mod arbejdsforholdene, som bestyrelsen fremførte, var, at der var alt for mange faglige klubber med tillidsmænd på værftet. Man ønskede, at der skulle være færre klubber. Og man ønskede at få antallet af tillidsmænd reduceret. Det var der i og for sig en vis ræson i. Der var faktisk på et tidspunkt så mange tillidsmænd på B & W, at de sammen med deres klubbestyrelser dannede en ret stor og besværlig forsamling, der beskæftigede sig med *alle* slags problemer – herunder også udenrigspolitik!

Når vi stod over for den drastiske mulighed: en lukning af værftet, måtte vi føle en særlig forpligtelse til at reducere klubantallet. Vi måtte erkende, at det var en fornuftig foranstaltning, også rent organisationsmæssigt. En del af tillidsmændene på B & W er tillidsmænd på fuldtid og lønnes af værftet. Disse tillidsmænd er nu ikke altid sådan at komme til hovedet af. Det kan være sværere at få fat i dem end at få fat i direktørerne! Alt i alt måtte vi erkende, at det var et rimeligt forlangende fra værftets side.

De svenske skibsværfter skulle efter sigende producere mere rationelt og billigt end de danske. Dette forhold skulle blandt andet hænge sammen med, at de faglige organisationsforhold var ordnet efter industriforbundsprincippet. Vi løste da problemet om opdeling i klubber og tillidsmandsordning efter nogenlunde det mønster, som var gældende på Kockum Skibsværft i Malmö. Nogle enkelte fra Centralorganisationen besøgte Kockum værftet. Vi kontaktede direktionen og værftets tillidsmænd. De anbefalede stærkt en løsning, der byggede på industriforbundsprincippet. Det gav på mange måder færre vanskeligheder, når man skulle forhandle på det enkelte værft. Det svenske metalarbejderforbunds »ordførende«, Åke Nilsson, deltog også i dette studiearbejde og fulgte os på hjemrejsen helt til København for at bidrage til den bedst mulige udgang på de mange og ret besværlige forhandlinger mellem Jern- og Metalindustriens Sammenlutning og Centralorganisationen af Metalarbejdere.

Det holdt hårdt, før det lykkedes at få klubbernes antal skåret ned og organiseret, så de svarede bedre til skibsværftets hele struktur. Der eksisterede vel ca. 30 klubber på værftet. Jeg førte selv forhandlingerne med fællestillidsmand Bent Fjellerad. Og det lykkedes mig at komme igennem trods vræl og skrig. Antallet af klubber kom ned på 12, et antal der ved en senere revision blev til 14 klubber.

Det var blot overraskende, at vi fra fagforeningsside skulle møde en reaktionær holdning hos tillidsmændene. B & W's tillidsmænd havde jo ellers altid glimret, når det drejede sig om at anvise løsninger på politiske og udenrigspolitiske problemer! Men jeg må erkende, at det ikke altid har været fornuften, der har været ledetråden i dette arbejde! Jeg må også mene, at der til tider har været tilløb til en form for tillidsmandsvælde, et vælde der er gået langt ud over værftets grænser, når det drejede sig om at fremkomme med politiske udtalelser eller at starte demonstrationer. Jo, de kunne godt få tiden til at gå!

Jeg ved, at der er sket en stigning i produktiviteten på B & W. De bygger et skib meget hurtigere nu, ikke mindst fordi de råder over den nødvendige automatik. Men den internationale konkurrence på skibsbygningsområdet gør det absolut nødvendigt, at danske værfter er i stand til at bygge skibe med samme hurtighed som udenlandske. Sagen er jo den, at et rederi, der har besluttet sig til at investere i nybygning af skibe, vil have sine ordrer effektueret hurtigst muligt. Den investerede kapital skal jo forrentes og afskrives, og det gælder om hurtigt at komme ud på markedet og få fragter, særlig mens

raterne er gode under stigende konjunkturer. Når fragtraterne falder, er man ikke så interesseret fra rederiernes side. Så drejer det sig om en kamp om fragterne. Men som sagt: under stigende konjunkturer skal det partout være *her og nu*, man som skibsreder skal have sit skib.

Under en senere krise måtte staten igen træde til, og denne gang blev der stillet en statsgaranti på 50 millioner kr. til rådighed for værftet. Vi havde fornemmelsen af, at værftet herefter var kommet ind i en roligere periode. Vi var fra Smedeforbundets side meget interesseret i at sikre Burmeister & Wain en rolig tilværelse. Det samme gjaldt regeringen og Folketinget. Disse overvejelser førte til, at man mente, det ville være heldigt, om B & W's kapital kunne være bundet hos solide ejere for på den måde at skaffe »mere ro i sindet«.

Vi forhandlede derfor alvorligt om en plan, der gik ud på, at en del pengeinstitutter, derimellem Arbejdernes Landsbank, samt Arbejdsmarkedets Tillægspension skulle overtage en så stor del af aktiekapitalen, at spekulation med aktierne dermed var udelukket. Desværre blev de fornuftige planer ikke til noget. De blev nemlig krydset, ved at direktør Jan Bonde Nielsen gennem aktieopkøb sikrede sig hovedindflydelsen i virksomheden. Han blev formand for Burmeister & Wain A/S 1976 eller rettere »foresiddende i direktionen og administrerende direktør« for virksomhederne, der indgår i den samlede koncern, hvortil også hører maskinfabrikken på Christianshavn, B & W Industri A/S og B & W Motor A/S. Dertil kom Holeby Dieselmotorfabrik og Alfa Laval i Frederikshavn.

Det forekommer mig, at fremtiden ikke tegner sig særlig sikkert for denne kendte og ansete virksomhed – på grund af disse transaktioner. Vilkaerene afhænger ikke alene af fremtidens konjunkturer, de afhænger i allerhøjeste grad af de dunkle kræfter, som Jan Bonde Nielsen repræsenterer, altså af den rene privatkapitalisme. Jeg havde hellere set den anden løsning, der havde skabt et roligere leje for værftsarbejdet. På mig virker mange af Bonde Niensens dispositioner som udslag af et noget springende temperament. Men jeg håber naturligvis, at det lykkes at holde denne skude oven vande. B & W's fremtid afhænger jo ikke alene af formanden for bestyrelsen.

Hvordan skal man løse værftsindustriens problemer i den tid, vi nu er i – og i fremtiden? Og hvordan bliver arbejdernes placering? Det har som sagt været på mode at nævne, at værfternes lønninger i Danmark

lå højere pr. enhed end mange udenlandske værfters. Man må dog ikke glemme, at andre landes arbejdsgivere – ikke mindst inden for Fællesmarkedet – ud over lønnen må betale store bidrag til sociale foranstaltninger. Her har danske arbejdsgivere jo praktisk talt ingen udgifter. Når man ser på de sande lønomkostninger, sådan som Internationalt Metalarbejderforbund har oplyst, ja, så er disse omkostninger i lande som Belgien, Frankrig og Vesttyskland fuldt på højde med lønomkostningerne i England, Norge og Danmark. Ja, i Sverige er de endog højere. Når lønningerne i Holland er lavere, skyldes det i høj grad den splittede hollandske fagbevægelse. Og de lave lønninger i Italien skyldes, at fagbevægelsen endnu ikke rigtig har fået fodfæste.

Ganske ejendommeligt er det, at den svenske skibsbygningsindustri – der har det højeste lønniveau i Europa – har flere ordrer set i forhold til landets størrelse end øvrige europæiske værfter, mens den italienske værftsindustri med lavere lønomkostninger og store statsubsidier har svært ved at skaffe ordrer hjem. Grunden hertil er naturligvis, at det ikke alene er lønnens højde pr. tidsenhed, der spiller en afgørende rolle med hensyn til konkurrenceevnen i bred almindelighed. Det drejer sig også om graden af automatisering og mekanisering. Og det drejer sig om teknikernes og arbejdernes kvalifikationer. Hos lederne er det ikke alene et spørgsmål om tilrettelægning af arbejdet, kontrol med arbejdet og en høj teknisk standard. Det er i endnu højere grad et spørgsmål om sansen for samarbejdet og evnen til at skabe et tillidsforhold mellem ledelse og arbejdere.

Staten må være klar til at yde den tilstrækkelige hjælp. Men vi må indstille os på, at hvis Danmark fortsat skal være et skibsbygningsland, vil det blive såvel små som store skibe, man må gå i gang med. Det vil igen sige, at det ikke alene er de store rederier, der bliver ordregiverne, men også de mange mindre rederier der hjembringer mere og mere fremmed valuta og bidrager til at lindre landets valutasmarter. Det øgede samarbejde mellem staten og skibsbygningsindustrien vil kunne medføre, at værfternes privatkapitalistiske grundlag må ændres, hvad jeg ikke skal beklage. Men ændringerne vil ikke ske igennem socialisering, snarere derved at staten går ind som en slags kompagnon. Værftsindustrien er en nøgleindustri, som skaffer brød til ca. 60.000 arbejdere i vort land.

FORBUND OG FAGBEVÆGELSE

De faglige foreninger i Danmark bygger på det samme princip, som de gjorde, da de blev grundlagt. De hviler stort set på opdelingen i faggrupper som for hundrede år siden, da de endnu bar præg af det gamle håndværkersamfunds lavsinddeling. Vor tids erhvervsliv har imidlertid udviklet sig langt væk fra det gamle samfund. Derfor må fagforbundenes opbygning nødvendigvis ændres. Ellers vil man halte langt bagefter det moderne erhvervsliv, hvor specialisering, rationalisering og automatisering totalt har forandret produktionsprocessen. Det har været en hovedopgave for mig at søge den faglige arbejderbevægelse ændret, så vi fik en bedre struktur. Jeg har gennem tiden lagt meget arbejde i at søge denne opgave løst. Det er en lang vej at gå. Den er langt fra gået til ende. Men den er meget vigtig. Trods alt er vi dog nået et stykke hen ad vejen.

Men vi må videre frem, når det gælder spørgsmålet om vore organisationers struktur. Stilstand betyder nu engang tilbageskridt. Vi må hele tiden rette vores tanker også mod fremtidens samfund. Vi har ført en faglig politik, der med rette gennem længere perioder alene har drejet sig om fremskaffelse af højere løn og gennemførelsen af kortere arbejdstid. Mange er i stigende grad begyndt at forstå, at vore faglige organisationers politik i særlig grad må stile imod gennemførelse af fuld beskæftigelse og større produktion. Alt dette er i arbejderbevægelsens dybeste interesse. Det betyder simpelt hen bedre levevilkår for alle i det danske samfund. Men når arbejderbevægelsen kræver stabil, produktiv og fuld beskæftigelse, må vi også være klar til at slagte nogle af vore egne hellige køer for at nå dette mål. En af disse køer er opretholdelsen af den gamle faglige struktur.

Den særlige organisationsform, vi kalder *industriforbund*, har der på en måde været tilløb til, siden fagbevægelsen blev organiseret i forrige århundrede. Ved industriforbund forstår man den faglige organisation, hvor alle arbejdere inden for en bestemt industri eller et bestemt

fag – uanset om de er faglærte eller ikke-faglærte, mænd eller kvinder – er medlemmer af det samme forbund, det samme industriforbund. Man så da også dengang, at mange af de sammenslutninger, der knyttede sig til et bestemt fag, på en vis måde havde haft samme karakter som de gamle lav. Det gjaldt bl. a. tekstilarbejderne. Men der var også andre. Efterhånden kom nye forbund til, som i praksis etablerede det, vi altså senere benævnte industriforbund. Det var børstearbejderne, papirfabrikarbejderne, slagteriarbejderne og keramikkerne. Men ellers var – i fagbevægelsens første årtier – en fagforening udelukkende en sammenslutning af faglærte svende, som havde svendebrev. Og et *fagforbund* var – og er – en landssammenslutning af fagforeninger.

Det var epokegørende, at arbejdsmændene dannede Dansk Arbejdsmands Forbund i 1897, fordi man herved slog fast, at det kunne lade sig gøre at danne et stort fagforbund af *ikke-faglærte* – eller, som det indtil for få år siden hed: uaglærte. Det havde medlemmer, der arbejdede med transport, fabriksarbejde, jord- og byggearbejde, senere kom også landbrugets arbejdere med. Det nye forbund betød en mægtig rejsning for de ikke-faglærte. Det betød dog også, at man indimellem ikke kunne undgå konflikter mellem faglærte og ikke-faglærte. Der var aldeles ikke tale om, at der på fagbevægelsens forskellige felter var enighed om, hvorvidt den faglige organisation skulle bestå af rene fagforbund eller af industriforbund.

Det er en gammel rodfæstet og nedarvet skik at sætte pigtråd om det fag, vi hver for sig tilhører. Men det er også udtryk for en konservativ tankegang, en fordom. Ingen former for monopol er til gavn for vore organisationer. Den moderne demokratisk indstillede arbejder må også være med til at gennemføre fremskridt på sit eget område. Industriforbund betragter jeg som et sådant fremskridt til gavn ikke alene for vedkommende erhvervs egne arbejdere, men også for den moderne industri som sådan. Hvad der gavner industrien, gavner også dens arbejdere – og omvendt.

Der er sine steder blandt de faglærte en modstand mod industriforbundstanken, navnlig ude på arbejdspladserne. Der vil dog fortsat være brug for højt specialiseret faglig arbejdskraft, mens der er virksomheder eller felter, hvor man må foretrække, at arbejdet udføres af ikke-faglærte. Den enkelte virksomhed vil altid disponere ud fra, hvad der gavner virksomheden mest. Og her kan netop spørgsmålet om anvendelsen af arbejdere med forskellig baggrund spille ind og være af betydning – både for industrien og arbejderne.

Tanken om industriforbund fik stærkere rod fæste, da J. A. Hansen i 1912 dannede Centralorganisationen af Metalarbejdere. Det lykkedes at få denne organisation gjort til en slags fællesnævner for formerne, sliberne, elektrikerne og smedene. Der var den store fordel ved Centralorganisationen, at den kunne føre fælles forhandlinger i kraft af, at den optrådte som en art industriforbund – eller snarere som et kartel. Det drejede sig her ikke alene om løn- og arbejdsbetingelser. Centralorganisationen skulle også koordinere og mildne arbejderens stilling over for hinanden, hvor der måtte være problemer.

Ordet *kartel* betyder i fagforeningsprog en mellemting mellem industriforbund og fagforbund. Ordet kommer fra latin *cartellus*, der betyder seddel, eller *charta*, der betyder kort. Vi har i Danmark fået ordet fra fransk med glosen *cartel*, oprindeligt betegnelse for turneringsregler, senere for en overenskomst mellem stater eller mellem politiske partier. I industrien kan ordet kartel også være en overenskomst mellem konkurrerende bedrifter med det formål at fastsætte priser, begrænse produktion eller dele markedet. Men for os fagforeningsfolk er ordet kartel altså betegnelse for et fagligt samarbejde, der ikke går så vidt som industriforbund. Vi har i Smedeforbundet ment, at kartellet er et vigtigt skridt i retning af industriforbund. Smedeforbundet har i sine love udtrykt ønsket om at arbejde hen til gennemførelse af industriforbund i Danmark.

På en virksomhed som Thomas B. Thrige i Odense kunne der være op mod 20 forskellige faggrupper, der skulle forhandles med. Det medførte, at forhandlingerne blev meget besværliggjort alene på grund af selve arbejdsgangen. Dertil kom, at de enkelte arbejdsgrupper lurede på hinanden. I virkeligheden har arbejderne i Danmark som helhed en ganske god all-round uddannelse. Det medfører, at man meget ofte kan flytte omkring med de enkelte arbejdere inden for forskellige områder i virksomheden. En hel del af det arbejde, som smedene udfører på et værft, kan i mange tilfælde godt udføres af andre grupper af arbejdere.

Dansk Arbejdsmandsforbund har lige fra starten haft den opfattelse, at alt hvad en arbejdsmand kunne udføre, måtte henregnes til Arbejdsmandsforbundets område. Dette synspunkt har jeg tidligere kaldt »frihed på andres bekostning«. For Arbejdsmandsforbundet er aldrig gået ind for en liberalisering af beskæftigelsespolitikken. Man har ikke

villet tolerere, at andre organisationers medlemmer påtog sig decideret arbejdsmandsarbejde, hvis de ikke omgående lod sig overflytte til Arbejdsmandsforbundet. Før i tiden var det naturligt, at man kunne acceptere en opdeling af arbejderne efter fag, da mange produkter blev fremstillet gennem håndværksmæssige metoder. I den periode blev de ikke-faglærte arbejdere nærmest anvendt som hjælpere. Det var da kun sjældent, at der kunne opstå uenighed om, hvorvidt disse hjælpere udførte de faglærtes arbejde. Den moderne industri er bygget rationelt op.

Smedene har ikke været uden skyld i, at der gennem tiden har været et modsætningsforhold til arbejdsmændene. Det er ikke alene et spørgsmål om organisationsform. Det er også et spørgsmål om hele indstillingen. Man må ikke glemme, at smedene engang var så fine, at arbejdsmændene skulle sige De til dem. Og i værksteder og på fabrikker var der arbejde, som smedene anså for at være så simpelt, at de ikke selv ville udføre det. Derfor fik man arbejdsmænd ind på områder, der tidligere var forbeholdt de faglærte smede, bl. a. ved betjening af høvle- og revolverdrejebænke. Mange af disse arbejdsmænd viste sig så at være dygtige specialarbejdere, som udførte det, de var sat til, lige så dygtigt som smedene gjorde. Arbejdsmændenes fortjeneste steg da. Men landet lå sådan, at de nu engang var organiseret i Arbejdsmandsforbundet. Og smedeløn blev det jo ikke til.

Hvis man har evner og kvalifikationer til at udføre et mere krævende arbejde, end det man er sat til, så vil det under industriforbund være en naturlig ret for et medlem at kunne forlange sig overført til et andet arbejde inden for området. Det vil ikke alene være en fordel for den enkelte industri og den enkelte virksomhed. Det ville også give den enkelte arbejder mulighed for andet arbejde og derigennem for større udvikling. Han ville føle sig mere tilfreds. Det vil på den anden side forudsætte, at også arbejdsgiverne må have en større dispositionsfrihed med hensyn til at anvende arbejdskraften inden for forskellige områder. Det er svært i dag, hvor de forskellige grupper og organisationer hævder at have monopol på at udføre et bestemt stykke arbejde. Jeg har ved forskellige lejligheder kaldt dette forhold for en slags »forældet lavssystem« i moderne tid. Forskellen i lønninger forhindrer simpelt hen, at man får gennemført den større bevægelighed.

Det er navnlig arbejdsdelingen eller specialiseringen, der var afgørende for ændringen af dansk erhvervslivs karakter de første 14-15 år efter besættelsens ophør. Hvor en virksomhed før alene beskæftigede

nogle enkelte eller i hvert fald ganske få faggrupper, så beskæftiger flere og flere virksomheder sig i disse år med flere specialiserede grupper. Også dette forhold peger frem mod den industribestemte organisationsform.

En anden side af udviklingen efter krigen har gjort problemet om industriforbund særlig brændende. Alene i løbet af 15-16 år efter 1940 ændrede dansk landbrug sin produktionsform, så man overflødiggjorde 130.000 arbejdere. Vi måtte sørge for arbejdspladser til dem. Af dette antal har industrien optaget 95.000, og de øvrige 35.000 er gået til andre erhverv. Det store problem med at få disse folk beskæftiget i industrien var for mig også en tilskyndelse til at arbejde for gennemførelse af industriforbund. Allerede i 1950-erne gik vi ind for at få skabt fuld beskæftigelse, således at enhver, der kan og vil arbejde, også får mulighed for at komme ind i produktionen.

Erhvervslivet anvender altså i stadig højere grad ikke-faglærte arbejdere til at passe maskiner og til at udføre specialarbejde, som før i tiden alene var forbeholdt faglærte. Et monument over denne udvikling har vi i SAS-hotellet, Royal Hotel, nær ved Frihedsstøtten i København. Et hotel ville tidligere blive bygget af en masse forskellige faglærte arbejdere inden for bygningsindustrien, i visse tilfælde bistået af arbejdsmænd som håndlangere. Royal Hotel er bygget udelukkende af ikke-faglærte arbejdere, og det lod sig gøre i kraft af den enorme tekniske udvikling i byggeriet.

Inden for Smedeforbundet havde interessen for industriforbund vel været så som så i nogle år. Peter Andersen havde som forbundsformand ikke den store interesse derfor. Jeg må også erkende, at besættelsen og krigen 1939-45 på mange måder har sat en stopper for den faglige udvikling i det hele taget. Det var først efter jeg var blevet formand, at tanken om industriforbund igen blev ret aktuel.

Jeg mente, at man inden for jernindustrien skulle begynde med at gennemføre karteller, ved at man knyttede alle de arbejdere, som arbejdede i jernindustrien, til Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark. Det drejede sig om kvindelige arbejdere, arbejdsmænd, træindustriarbejdere, karetmagere, tømrere – og mange andre arbejdere. Et stort antal af de arbejdsmænd, der arbejdede inden for jernindustrien, var altså igennem Centralorganisationen knyttet sammen med andre arbejdere i denne form for kartel. Men problemet med

arbejdsmændene i Centralorganisationen var, at hovedparten af deres organisationsfæller arbejdede uden for jernindustrien, og disse gjorde sig gennem Arbejdsmandsforbundet ofte indirekte stærkt politisk gældende i Centralorganisationen.

De forskellige fagforbund har dybest set ikke noget som helst ønske om at ligge i konkurrence med hinanden eller at bekrige hinanden. Men faglærte og ikke-faglærte kan blive spillet ud mod hinanden, hvis en virksomhed vekselvis anvender faglærte og ikke-faglærte arbejdere i forskellige grene af produktionen. Arbejdsgiveren kan da ved fastsættelsen af lønnen bidrage til at forøge modsætningen mellem faglærte og ikke-faglærte. Der er ikke så få tilfælde, hvor vi gennem Smedeforbundet kunne konstatere, at ikke-faglærte arbejdere er blevet sat til at udføre faglærtes arbejde, men til en ringere løn. Derfor er jeg sikker på, at industriforbund forhindrer arbejderens egen indbyrdes konkurrence. Arbejdslønningerne vil kunne stabiliseres bedre. Og ved hjælp af industriforbund kan vi forhindre arbejdsgiverne i at spekulere i arbejdskraftens anvendelse. Arbejdsgiverne er selvfølgelig forpligtet af deres overenskomster til at overholde de aftaler, der er truffet mellem vedkommende arbejdsgiverforening og vedkommende industriforbund. Industriforbundets ledelse får samtidig også mere hold på samtlige arbejdergrupper inden for det bestemte erhverv. Under sådanne forhold er vi i Metalarbejderforbundet ikke imod, at ikke-faglærte specialarbejdere udfører arbejde sammen med faglærte.

Ved organisering af arbejderne i industriforbund opnår man andre væsentlige fordele. Man får mulighed for at gennemføre fælles overenskomst for *alle* de arbejdere, der er tilknyttet den bestemte industri. Jeg mener, at industriforbund bl.a. derigennem vil styrke hele arbejderbevægelsens fagpolitiske stilling. Vi vil over for vore arbejdsgivere stå stærkere i de direkte forhandlinger. Og endelig vil vi kunne fremføre vore synspunkter over for politikerne med større vægt. Jeg tror nu også, at det vil være en fordel for arbejdsgiverne, fordi de ikke skal forhandle med mange forskellige forbund, men kan føre forhandlinger under ét med samtlige ansatte.

Den frie bevægelighed på arbejdsmarkedet fører igen til, at vi er nødt til at ændre det organisationsmæssige grundlag. Vi må sikkert indrømme, at arbejdsgiverne – som er organiseret inden for bestemte erhvervsgrænser – i langt højere grad end vi – har et overblik over deres erhvervsområde. Det enkelte fagforbund har i langt mindre grad kendskab til, hvad der sker uden for forbundets eget medlemsområde.

Sådanne centraliserede overenskomster mellem de forskellige grupper af arbejdsgivere og de enkelte faglige industriforbund vil medføre en tilstand, hvor man i nogen grad kan reducere såvel sympati-strejker som sympatilockouter, hvad vi jo ofte har oplevet i Danmark. Lad os antage, at jernindustrien slutter overenskomst for samtlige sine arbejdere. En sådan overenskomst må da kunne sikre arbejderne i jernindustrien imod at blive kastet ud i en konflikt, hvis Dansk Arbejdsgiverforening for eksempel ikke kunne opnå enighed om overenskomster i tekstilindustrien, træindustrien eller på andre erhvervsområder. Sådan anvendes systemet i Sverige. Det har vist sig, at de svenske arbejderes vilkår ikke på nogen måde er blevet varetaget dårligere, end det er tilfældet i Danmark, tværtimod. For os lurer der bestandig en risiko for, at arbejdsgiverne fastholder princippet med, at alle overenskomstforhold skal være i orden *under ét* – og det vil igen sige, at enhver arbejdergruppe er udsat for, under denne ordning, at blive inddraget i en større konflikt.

Som formand for Centralorganisationen stod jeg faktisk ret suveræn over for denne organisations forretningsudvalg. Vi førte i Centralorganisationen forhandlingerne med arbejdsgiverne inden for jernindustrien, og vi var altså stort set i stand til at finde frem til brugelige løsninger. Det skete ikke så sjældent, at det lykkedes. Det var også betydelig lettere for os at koordinere det hele i kraft af mandatet til at føre de fælles forhandlinger.

Der finder inden for vort »jernkartel« et samarbejde sted med hensyn til overenskomster og værkstedsregler. Jeg tror, at man på andre områder, særlig inden for byggeindustrien og transportfeltet, måske kunne nå frem til noget lignende. Det er nok en lidt langsom udvikling, der er i gang. Til gengæld mener jeg, at den vil foregå mere naturligt. Antallet af forbund, der er knyttet til LO, vil yderligere reduceres. Det vil til gengæld samtidig medføre, at de større forbund, der opstår derigennem, ville få forøget deres styrke og slagkraft betydeligt, og det vil være med til at styrke LO.

Gennemførelse af industriforbund vil sikkert også medføre, at man kan undgå eller i hvert fald formindske tilbagevendende grænsestridigheder. Den slags stridigheder er ikke arbejderbevægelsen værdige. De kan ofte medføre, at der opstår et fjendtligt forhold mellem to fagforbund. Det vil blive lettere at holde styr på de faglige områder,

der er organiseret som industriforbund, selv om man nok stadig bliver nødt til at opretholde LO's grænseudvalg.

Der er også blandt de faglærte modstandere af tanken om industriforbund. De hævder, at industriforbund vil sænke den høje, faglige standard. Det tror jeg nu ikke er rigtigt. I en række større og mindre lande, hvor man har gennemført industriforbund, har man stadig en stab af højt kvalificerede, faglærte arbejdere. Industriforbund vil jo heller ikke betyde afskaffelse af en almindelig lærlingeuddannelse. Jeg har mange gange givet udtryk for, at jeg sympatiserer stærkt med mesterlæren. Jeg tror, det er af betydning, at en lærling virkelig får en uddannelse, der går til bunds i faget, at han eller hun lærer betydningen af samarbejde, og at lærlingen yderligere kan udvide sit felt af specialområder inden for faget.

Vi har op til vor tid haft et højt fagligt niveau, ikke mindst takket være mesterlæren. Nu lægges uddannelsen under det erhvervsfaglige felt, dog uden i første omgang helt at afskrive mesterlæren. Forhåbentlig kan en samordning praktiseres, da det danske samfunds største aktiv er vel uddannede mennesker. Under industriforbund kan man også rekruttere nye medlemmer, ikke alene gennem lærlingeuddannelsen, men også ved at de arbejdere, der beskæftiges inden for det bestemte erhvervsområde, optages i vedkommende områdes industriforbund. De arbejdere, der ikke har en faglig uddannelse, må i givet fald arbejde en tid som »tillærte« inden for faget for at sætte sig ind i dets finesser. Det er vel naturligt, at de da får en mindre løn, indtil de kan sættes til mere krævende og ansvarsfuldt arbejde.

Vi har adskillige selvstændige forbund, og mange af dem har en arbejdsløhedskasse tilsluttet. Det kan give urimeligt høje administrationsomkostninger, og det betyder igen et højere kontingent. I hvert fald er det store antal selvstændige arbejdsløhedskasser og de mange fagforbund med til at sætte administrationsomkostningerne stærkt i vejret. Ved at danne arbejdsløhedskasser, tilknyttede de enkelte industriforbund, vil man opnå en større ensartethed. Man behøver ikke at tage hensyn til, om medlemmerne er faglærte eller ikke-faglærte, om de er kvinder eller mænd. Man vil opnå større lighed og ensartethed. I virkeligheden vil en sådan ordning medføre, at alle medlemmerne i det enkelte industriforbund må dele anstrengelserne – men også glæderne – i højere grad, end det nu er tilfældet.

Et af de største problemer i forbindelse med de store fagforbunds tilknytning til LO bestod i, at Dansk Arbejdsmands Forbund – som

hidtil overvejende omfattede tidlønnede og lavtlønnede medlemmer – ikke havde store muligheder for at øge lønnen i perioderne mellem de enkelte overenskomstsituationer, fordi man ikke havde det bevægelige lønsystem. Sådant er forholdet også for Kvindeligt Arbejderforbunds vedkommende og til en vis grad for HK's. Disse forbund er, hvad man måske kunne kalde »ikke-egentlige« fagforbund. Ikke desto mindre udgør de i medlemsantal omtrent halvdelen af LO's medlemsskare.

De grupper, jeg har nævnt her, vil vokse stærkt i tal i de kommende år, og det rejser igen spørgsmålet om, hvorvidt man skal organisere fagbevægelsen i egentlige industriforbund. Der er jo sket det, at en del forbund, der har følt, at de fagligt var beslægtet, har indgået en form for mellemløsning. Det er som omtalt sket ved, at snedkerne og tømrerne er blevet sammensluttet. Problemet er aktuelt for fagforbundene inden for byggeindustrien, nærings- og nydelsesmiddelfagene, den grafiske industri samt beklædnings- og tekstilindustrien.

Antallet af medlemsforbund i LO er siden 2. verdenskrig, i løbet af årene fra 1945 til i dag, faldet fra godt 70 til godt 50. Det vil igen sige, at samtidig med at industrien har gennemført koncentration på en række felter, har også fagforbundene vist sig i stand til at gennemføre en vis koncentration, især ved at mindre forbund har tilsluttet sig et af de større. Det kan igen hænge sammen med hele erhvervsudviklingen, der har bevirket, at forbund, der oprindeligt var ret store, har måttet se medlemsantallet synke. Det betyder, at medlemskontingentet ikke har kunnet følge med, og at man derfor ikke i de enkelte forbund har været i stand til økonomisk at dække den øgede aktivitet, som medlemmerne har ønsket sat i værk.

Erhvervsudviklingen inden for de enkelte fag har altså medført, at man også på det fagpolitiske område har måttet koncentrere organisationerne i færre forbund. Der er i tidens løb sket et og andet i retning af industriforbund. Kobbersmedene, formerne, metaltrykkerne – og flere andre – er gået op i Smedeforbundet. Træindustrien har i 1950-erne gennemført en betydelig ændring i organisationsstrukturen, idet kurvemagerne, drejerne, korkskæernerne og sortererskernes forbund har tilsluttet sig et nyt træindustriforbund. Også forgylderne og børsteindustriarbejderne sluttede sig til dette forbund. Det vil sige, at det gamle træindustriarbejderforbund, som har været medlem af Landsorganisationen siden 1898, i virkeligheden har ændret struktur

ved optagelsen af disse små fagforbund og derved på det nærmeste er blevet et egentligt industriforbund.

Gartneriarbejderne og glasarbejderne er gået ind i Specialarbejderforbundet, der jo nu er Danmarks største fagforbund. På samme måde har en række mindre fagforbund søgt optagelse i beslægtede større forbund. Tømrerne og snedkerne har sluttet sig sammen. Derigennem kommer de til at spille en stadig større rolle, særlig i kraft af væksten i organisationen. Jeg ved, at forbundsformand Henry Hansen går ind for industriforbundstanken. Hans interesse for tanken synes dog slet ikke at række til afgivelse af medlemmer. Han vil nødig af med sine ca. 1.200 medlemmer af Tømrerforbundet, der står i Centralorganisationen. Disse medlemmer skulle jo i givet fald afgives til det nye industriforbund.

På LO's ordinære kongres i 1969 blev der nedsat et udvalg, som skulle undersøge fagbevægelsens strukturproblemer. Det vigtigste problem var de mange små forbund, der var tilknyttet LO. Den stærke omlægning af erhvervsstrukturen, der havde fundet sted, kastede et skarpt lys over det. Inden for erhvervslivet var der foregået fusioner og andre former for sammensmeltning af mindre enheder til større. Det hang sammen med, at man overalt ønskede større effektivitet og mere rationaliserede virksomheder. LO-udvalget nåede frem til den konklusion, at man burde se tiden an – og at man i øvrigt kunne anbefale, at nærliggende fagforbund søgte sammen til fælles gavn. Et sådant tværfagligt samarbejde er i gang på forskellige områder. Ja, selv Specialarbejderforbundet er begyndt at lufte tanken om, at alle landets arbejdere samles i en eneste, stor LO-organisation, som skulle være inddelt efter industriforbundsprincippet.

Gennemførelsen af industriforbund betyder ikke, at forholdet til Landsorganisationen ændres. Vi må fortsat have et LO. Der er mange opgaver, ikke alene de erhvervsmæssige, men også principielle, politiske og generelle opgaver, der må tages op til fælles løsning af hele fagbevægelsen gennem bevægelsens fælles landsorganisation. Vi er altså i LO blevet enige om, at man skal stræbe efter industriforbund. Men ét er at blive enige om en sådan bestræbelse, noget andet at praktisere den. I praksis har man ikke arbejdet for tanken – men måske er man i LO's ledelse slet ikke interesseret i industriforbund? Vi har i min tid kulegravet problemerne og talt om, at vi skulle ned fra 40 forbund til i alt 9, idet vi dog i første omgang skulle begrænse antallet af forbundene til 21. Senere skulle vi så gå ned til 9. Det er klart, at

Thomas Nielsen overrækker »Smeden« til Smeden efter 25 år i LO's forretningsudvalg 1970.

tillidsmændene kunne optræde med større vægt med de mange medlemmer bag sig, og det ville ganske særligt blive tilfældet, hvis man nåede helt ned på et samlet antal af 9 forbund i alt. Men jeg har det indtryk, og det gælder i mange andre organisationer, at den gamle devise »Del og hersk« også er et valgsprog, man i dag hylder i LO!

Fra partiets side var man enig med mig i den linie, jeg havde anlagt med hensyn til industriforbund. Jeg har tidligere drøftet sagen igennem med Jens Otto Krag og Erling Dinesen, og de tiltrådte Smedeforbundets organisatoriske linie. Det samme gjaldt i øvrigt Thomas Nielsen. Formerforbundet gik ind for princippet bl.a. ved hans hjælp. Han er jo selv gammel former og tidligere indflydelsesrig tillidsmand i dette forbund. Det var naturligvis en fordel for os, at vi havde LO's formand med os i denne sag. Thomas Niensens positive holdning til dette problem medvirkede efter min mening til, at han blev formand for LO. I Eiler Jensens tid var man knap så positiv. Eiler ville helst bevæge sig, så han ikke generede arbejdsmændene og kvinderne. Spørgsmålet om industriforbund var for arbejdsmændene et meget stort problem, eller rettere: de var ikke indstillet på det og ønskede det heller ikke. Alfred Petersen gav som forbundsformand mange gange udtryk for det. Men Eiler Jensen forstod at balancere.

Når man skal se på spørgsmålet om industriforbund med specialarbejdernes øjne, må man samtidig være klar over, at det er smedene og

specialarbejderne, der hidtil har haft den største styrke i kraft af det store medlemsantal og en tilsvarende god økonomi. Senere er også HK og kvinderne kommet med, og det er selvfølgelig ikke altid lige let for ledelsen af LO at balancere mellem de forskellige grupper. Jeg ved, at i den tid Eiler Jensen var formand for LO, var han i stand til at »snuse« sig frem til en art enighed. Det foregik i hvert fald på den måde, at han først og fremmest forhandlede med arbejdsmændene og smedene. Han sørgede for at sikre sig deres tilsagn i en situation – og det var afgørende for, om en overenskomst eller en politisk krise blev løst.

Da Anker Jørgensen var blevet formand for Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund, var han meget optaget af tanken om en industrivis organisation. Han talte meget ude i landet om industriforbund, og blev, særlig i den borgerlige presse, rost for sine betragtninger herom. Han gav udtryk for, at det også for arbejdsmændene ville være en god ordning, og at man i det hele taget kunne mobilisere adskillig styrke gennem en sådan organisationsform. Han føjede dog også til i sine taler, at der nok ville gå en halv snes år, før en sådan ordning kunne virkeliggøres.

Det er nu snart 10 år siden, Anker Jørgensen blev forbundsformand, så man skulle jo egentlig tro, at hans forudsigelser ville være ved at gå i opfyldelse. Så hurtigt går det nu heller ikke! Men arbejdsmændene er ikke uden skyld deri. Det er på sin vis forståeligt, at Specialarbejderforbundet ikke sådan godvilligt vil lade sig reducere. En organisering efter industriforbundsprincippet ville jo medføre, at dette forbund skulle give afkald på ikke så få af sine medlemmer.

Specialarbejderforbundet vil nødig se sin store organisation splittet og dens medlemmer overført til andre organisationer. Man mener, at de ikke-faglærte arbejderes organisation mister sin slagkraft, fordi forbundet skal af med et stort antal medlemmer. Den del af medlemmerne, der bliver tilbage i den formindskede organisation, må da uden videre til en vis grad affinde sig med, »hvad Herren vil give«!

I en tid med økonomisk opgang, hvor smedene havde nok at gøre, fik arbejdsmændene da mere og mere specialarbejde inden for jernindustrien. En velbegrundet frygt nærrede de: når der kom beskæftigelsesmæssig nedgang, ville *de* blive de første, der blev fyret. Det havde de meget ret i, for vi havde en arbejdsløshedsperiode før 1960, hvor der i perioder var op mod 10 pct. arbejdsløse, og hovedparten var netop

fra Arbejdsmandsforbundet. Derfor var adskillige interesseret i at komme over til smedene og blive organiseret der. Efterhånden blev arbejdsmændene til egentlige *specialarbejdere* og viste sig i stand til at påtage sig meget alsidigt arbejde. De var også med til at opfylde behovet for arbejdskraft. Disse arbejdere var indstillet på at forlade Arbejdsmandsforbundet og gå over til Smedeforbundet. Dermed skiftede de også fagforeningsbog – som det hed: man skiftede en rød bog ud med en sort – uden at det med farven skal misfortolkes!

Men Specialarbejderforbundets hovedledelse bedømte ikke problemet på denne måde. Her var man af den opfattelse, at det i dårlige tider først og fremmest var de »overmeldte« arbejdsmænd – de, der var gået til Smedeforbundet – som ville få »kærligheden at føle«. Derfor kunne deres sande interesser meget bedre varetages af deres hidtidige kolleger og arbejdsfæller i deres »eget«, gamle forbund. Og dets ledelse afviste derfor kategorisk at overmelde store styrker af forbundets medlemmer til andre forbund.

Et meget vigtigt fremskridt på uddannelsesområdet har været oprettelsen af omkring 35 specialarbejderskoler siden 1960. Disse skoler har været af afgørende betydning i den faglige udvikling, der har fundet sted, og som har givet sig udtryk i, at arbejdsmanden nu er *specialarbejder*. Alt dette er sat i gang af Specialarbejderforbundet. På disse skoler kan unge over 18 år få en specialuddannelse inden for anlægs- og bygningsindustri, fabriks- og jernindustri, transport, landbrug og gartneri. For alle de mennesker, der ikke har haft mulighed for en videre uddannelse efter skoletiden, har disse institutioner været af afgørende betydning. Ikke alene derved, at så godt som alle områder inden for arbejdslivet har fået dygtige specialuddannede folk, men også ved, at de arbejdere, der har gennemgået disse kurser, også er blevet menneskeligt rigere. Det gamle skel mellem faglært og ikke-faglært er i færd med at udviskes. Specialarbejderuddannelsen vil nemlig give mulighed for, at specialarbejderen får en bedre løn end hidtil, og det er jo ikke at foragte.

Når jeg i dag ser, hvad specialarbejderne har fået sat i gang med hensyn til uddannelse, må jeg med lidt skam erkende, at her nok er et felt, som jeg mener, vi i Smedeforbundet har forsømt. Det er nok min fejl, at vi ikke har sat ind meget tidligere på hele uddannelsesfeltet. Vi burde have forsøgt det. Vi fik forkortet uddannelsestiden for lærlingene, men vi forsøgte samtidigt at skaffe svendene en efteruddannelse. Vi skulle nok have fremført dette i forbindelse med overens-

Landsorganisationen afholder kongres i Falkoner Centret i København.

komstforhandlinger og kombineret en udvidet uddannelse af smedene med forkortelsen af arbejdstiden. Jeg glæder mig dobbelt over specialarbejdernes initiativ, og jeg ønsker varmt, at min efterfølger, Paulus Andersen, vil sætte ind på denne front i samarbejde med mine tidligere medarbejdere og de nye, der er kommet til.

Jeg er ikke klar over, om specialarbejdernes ledelse har forestillet sig, at den udvidede uddannelse af Specialarbejderforbundets medlemmer ville være med til at forhindre gennemførelse af industriforbund. En sådan tankegang kan jo have spillet med ind i beslutningerne om gennemførelsen af uddannelsen. I hvert fald vil selve det forhold, at arbejdsmanden nu er i fuld gang med at blive specialarbejder, være med til at styrke det store forbunds uvilje mod industriforbund. Jeg kan godt forstå dette. Der er jo også den mulighed, at man skubber målet »industriforbund« noget ud i fremtiden og i stedet sigter på en total samling af alle arbejdere på den enkelte virksomhed. I virkeligheden tror jeg, at man ved at begynde »fra bunden« efterhånden vil få »toppen« af fagbevægelsen til at finde sammen om den løsning, der *må* komme: industriforbund.

Jeg har søgt at klare mine egne tanker i anledning af, at mit gamle forbund har udmeldt sig af Centralorganisationen. Jeg kan godt se de fordele, der opnås derved. Man optræder nu mere suverænt. Man skal ikke spørge Per og Poul og behøver alene at handle i egne

medlemmers særlige interesse. Jeg måtte i min tid som leder passe på ikke at køre for vidt ud. Der var krav af meget forskellig art fra mange sider, og disse krav skulle koordineres. Gennem mange år har jeg for mit vedkommende ment det rigtigst, at vi stod sammen inden for Jernet. Jeg er derfor bange for, at udmeldelsen vil kunne svække følelsen af solidaritet over for andre arbejdere i jernindustrien. Man løber fare for, at grundlaget for fagbevægelsens virke, ja, dens egentlige indhold, dens livsnerve, svækkes.

Der er også fare for, at udmeldelsen kan skabe vanskeligheder på den enkelte arbejdsplads. Hvis denne skilsmisse bliver noget permanent, risikerer forbundet at tabe noget af sin politiske indflydelse. Gennem medlemskab af Centralorganisationen kunne Metalarbejderforbundet og dets formand i forhandlinger med arbejdsgiverne og politikerne repræsentere *hele* jernindustriens arbejderstab på omkring 200.000 medlemmer. Som det er blevet nu, vil snart arbejdsmændene, snart kvinderne – måske også andre – dukke op fra Centralorganisationen og i flere tilfælde gå direkte til regeringen og forhandle principielle problemer, der ellers er fælles i jernindustrien. Modsætningerne mellem smedene og dem vil ikke blive mindre derved.

Den politiske risiko er, at regeringen i en særlig situation ikke nærer ønsker om at forhandle med flere parter. Dertil kommer at jeg i min egenskab af formand for Centralorganisationen kun havde én part at

Sidste møde som formand for Centralorganisationen 26. april 1973, mellem forbundsformand Verner Andersen, Guld og Sølv, og forbundssekretær og næstformand i CO, Charles Hansen.

Afsked med Centralorganisationen. Forreste ansigter under ét er f. v.: Warni Michaelsen, El-forbundet, sekretær Janus Jensen, Edvin Olsen, El-forbundet, sekretær Børge Olsen, kst. næstformand i Metal Tage Jensen, og forbundsformand Paulus Andersen (her valgt til ny formand i CO). Bagest f. v.: Tage Jensen, Sadelmagerne, Svend Fischer og John Persson, Skibstømmerne, Jørn Rasmussen, Sadelmagerne, Egon Bøjden, Karetmagerne, Albert Olsen, Sliberne og Børge Jul. Larsen, Funktionærerne.

forhandle med på arbejdsgiversiden. Det er jo altid en fordel. Jeg håber ikke, at udmeldelsen vil medføre fjernelse af denne fordel. Endelig er der smedeformandens stilling i LO's forretningsudvalg. Jeg følte, at mit medlemskab her blev styrket ved, at jeg rent faktisk repræsenterede den store medlemsskare inden for Centralorganisationen.

Metalarbejderforbundet er rede til – sammen med de øvrige forbund inden for Jernet – at danne et helt nyt forbund. Metalarbejderforbundets udmeldelse af Centralorganisationen er selvfølgelig først foretaget efter indgående overvejelser. Det har været vanskeligt at beslutte sig til at tage et sådant skridt. Dertil kommer, at situationen efter udmeldelsen også vil medføre og har medført visse vanskeligheder. LO har ikke vist nogen særlig interesse for at bistå Metalarbejderforbundet siden udmeldelsen. Mærkeligt nok, fordi udmeldelsen meget vel kan betragtes som *et skridt* på vejen mod industriforbund. Metalarbejderforbundet har blot holdt sig til LO's kommissionsbetænkning. Jeg mener, at LO netop derfor skulle tage initiativet. Det nytter ikke, at man blot går og skeler til hinanden! Men også LO's formand, Thomas Nielsen, er i en vanskelig situation. Han vil som formand for LO ikke lægge sig ud hverken med Specialarbejderforbundet eller Kvindeligt Arbejderforbund.

Forrest f. v.: Laust Larsen, Funktionærforbundet, Tage Jensen og Jørn Rasmussen, Agner Christensen og Thorvald Madsen, Malerne. Bagest f. v.: Aksel Svendsen, CO, Knud Meiling, Karetmagerne, Svend Fischer, John Persson og Egon Bøjden.

Jeg håber stærkt på, at udmeldelsen vil lette vejen til gennemførelse af industriforbund. Jeg ved, at min tidligere medarbejder i Centralorganisationen, Charles Hansen, stillede forslag om en resolution med en mere afbødende karakter, idet den gik ind for nye forhandlinger med arbejdsmændene og kvinderne. Vor nuværende organisationsform er udtryk for stor træghed i tankegang, særlig når det drejer sig om at ændre organisationerne. Et forbunds ledelse vil ikke uden videre gå med til sammensmeltninger. Der ligger jo også personlige interesser bag det, og det er meget naturligt og forståeligt. Det gælder både centralt og lokalt. Hverken vedkommende fagforbund, tillidsmænd eller afdelingsformænd vil være tilbøjelige til uden videre at acceptere, at de selv, deres medlemmer og deres eget fagforbund skal tilsluttes et større forbund eller sluttet sammen med flere forbund.

Industriforbund ville betyde færre organisationer og betydelig større slagkraft for fagbevægelsen som helhed. Sådan har man arbejdet i en lang række lande, selv om det må erkendes, at det i disse lande er færre arbejdere, der er medlem af deres organisation, end det er

tilfældet i Danmark. Det skyldes, at fagbevægelsen i disse lande er opsplittet i kristelige, kommunistiske og socialdemokratiske forbund. Det har vi heldigvis været fri for i Danmark, takket være den 100 pct. tilslutning til LO. For at bøde på den manglende industriforbundsordning har LO heldigvis kunnet påtage sig mange af de specielle opgaver, som ellers burde være løst inden for de enkelte fag- og erhvervsgrene.

Hvis vi virkelig fik industriforbund, måtte også Metalforbundet aflevere ikke så få medlemmer til andre organisationer, hvis virkeområder de har mere tilknytning til efter arten af deres arbejde. Det gælder en række smede, der virker som reparatører bl. a. på sojakagefabrikkerne, papirfabrikkerne og oliefabrikkerne. Det er klart, at der er kræfter inden for vort forbund, der modsætter sig en sådan udvikling. Det er jo i øvrigt sådan, at mange af Metalforbundets medlemmer ikke ønsker at forlade deres gamle forbund. De vil blive i det forbund, de har været i fra de blev udlært, fordi dette forbund for dem står som noget ganske særligt. Det er vel en rest af følelser fra lavstiden.

Enkelte smedegrupper kunne måske få en særlig tilskyndelse til at forlade Metalforbundet. Paulus Andersen udtrykte det for nogen tid siden på en konference i Fredericia, hvor han sagde, at Metalforbundet ikke uden videre kan give afkald på sine medlemmer – *medmindre* de får bedre vilkår i *alle* henseender! Jeg var i min tid selv meget liberal i alle overflytningssager, altså siger hvor medlemmer flyttes fra et forbund til et andet, også med hensyn til overflytninger af vore egne medlemmer til andre forbund. Det gjaldt for eksempel de arbejdere, som arbejdede på olieraffinaderierne i Kalundborg, Stignæs og Fredericia. Der var ellers en hel del folk, der gerne ville være blevet hos os. Men under mine forhandlinger med direktør Edwin Westh – en søn af den gamle direktør M. A. Westh fra Jernindustrien – tilbød man vore medlemmer bedre betingelser. Og det, fandt jeg, måtte være en afgørende forudsætning for at lade dem blive organiseret på en ny måde.

Edwin Westh, der var direktør for oliebranchens arbejdsgiverforening, kom op til mig flere gange og forelagde sit problem. Han ønskede, at der skulle være fuld bevægelighed mellem disse virksomheders arbejdskraft, så arbejderne uden videre kunne flytte fra det ene arbejde til det andet. Dog var man også parat til at betale for denne fordel. Men han troede ikke, at dette ønske uden videre kunne opfyldes. Han sagde til mig: »Dette spørgsmål kan vi ikke rigtig klare!« Han kendte ikke min indstilling til problemet. Jeg svarede ham: »Når De kan tilbyde vore medlemmer en bedre løn, en fastere tilknytning til

virksomhederne og en organisering efter virksomhedernes struktur, så vil vi da gå ind for det!»

Det gjorde vi, og sagen gik i orden i løbet af forholdsvis kort tid. De smede, der var tale om, blev medlemmer af Dansk Funktionærforbund, som overtog den samlede forhandlingsret. Det drejede sig om et forholdsvis beskedent antal af vore medlemmer. Overflytningen var dog af så principiel karakter, at den ikke kunne løses gennem lokale afdelinger. Den kunne kun løses på forbundsplan. Den stilling, som Smedeforbundet tog i denne sag, bevirkede i øvrigt, at også andre grupper så det fornuftige i denne form for koordination og fornyelse af sammenslutningstanken. Arbejdsmænd, elektrikere og flere andre gik ind for tanken. Ordningen blev gældende for raffinaderierne i Kalundborg og Fredericia. Man fik oprettet en særlig »multikraftoverenskomst« med dem 25. oktober 1965. Olieraffinaderiet ved Stigsnæs gik dog ind under Industrifagenes overenskomst.

De sammenslutninger, der har fundet sted, har i virkeligheden ikke betydet så meget, selv om de trods alt er nogle skridt hen ad den vej, som åbenbart må betrædes frivilligt, hvis man skal komme i den rigtige retning. Hvor samtlige arbejdere på et helt erhvervsområde er tilsluttet én organisation, vil der være mulighed for at se tingene i et større perspektiv. Erhvervslivet gennemfører i højere og højere grad store koncentrationer, fordi produktion og afsætning gennem større enheder har sine store fordele. Fagbevægelsen kan godt se på tingene med erhvervsledernes øjne. Erhvervslivets rationelle ordning har altid optaget mig meget. Jeg forstår udmærket, at der kan opstå problemer med hensyn til effektiviteten i en virksomhed, når erhvervslivet i dag bygger på arbejdsdeling og beskæftiger mange forskelligartede faggrupper af arbejdere, herunder mange ikke-faglærte. »Når der på det danske arbejdsmarked er opstået en vis stivhed, skyldes det ikke mindst den måde, som organisationerne er sammensat på,« sagde jeg under en diskussion på Roskilde Højskole for 25 år siden. »Skabelse af industriforbund vil på en helt anden måde give anledning til større bevægelighed.« Det mener jeg stadig.

I princippet er jeg til en vis grad enig i overvejelserne bag udmeldelsen. Alligevel tror jeg, at man ville stå langt stærkere ved en videre udbygning af det samarbejde, der er foregået gennem de sidste 25-30 år. Sagen er jo, at nu vil Specialarbejderforbundet, Kvindeligt Arbejderforbund og andre tage sig af Centralorganisationen og derigennem vil de blive styrket i deres politik.

I den omformningsproces, som dansk fagbevægelse i øjeblikket undergår, må det i alle overvejelser om en forbedring og forenkling af strukturen være medlemmernes interesser, man har for øje. En ny organisationsdannelse kan ikke være et mål i sig selv. I hele denne udvikling vil mange forvente, at netop LO lever op til de beslutninger, som kommissioner og udvalg gennem kraftanstrengelser har leveret forslag til. Betænkninger, forslag og målsætninger udarbejdes jo ikke for at befri os for at arbejde videre med de meget ømtålelige problemer! Målet er ikke at det gennemarbejdede materiale skal fylde op og samle støv i vore arkiver!

Jeg skal heller ikke stå som den sure mand, der har forladt skibet! Jeg kan godt sætte mig ind i mit gamle forbunds nuværende situation. Jeg må også indrømme, at jeg forud for Danmarks tilslutning til EF, netop i den forbindelse, lagde hele problemet om industriforbund hårdt op. Jeg talte om, at dansk fagbevægelse skulle blive slagkraftig for at kunne hævde sig i det europæiske organisationsliv. Metalarbejderforbundene i Tyskland, Sverige, Norge og Schweiz repræsenterer samtlige arbejdere inden for jernindustrien i højere grad end Metalarbejderforbundet hidtil har gjort det i Danmark. Det er en meget vanskelig opgave at opbygge et metalarbejderforbund, der omfatter *alle* arbejdere inden for metalindustrien. Og jeg tror, at Paulus Andersen vil sige til mig: »På kongressen i 1972 vedtog vi en kraftig resolution med hensyn til fagforbundenes struktur i fremtiden. Her gik man ind for en tilpasning i forhold til den europæiske fagbevægelses organisationsform.« Han kan have meget ret heri. Han har også lov at fremhæve den styrke, hvormed jeg selv fremførte hele problemet. Dansk fagbevægelse må være hensigtsmæssigt organiseret for at kunne hævde sig og for at kunne fremme sine formål i et europæisk fællesskab. Og jeg forestiller mig, at Metalarbejderforbundet også ved udmeldelsen af Centralorganisationen – hele dette ganske utraditionelle skridt – har ment *senere* at kunne stå stærkere i arbejdet på skabelsen af det, som var en drøm eller rettere: en ledende tanke for mig, nemlig virkeliggørelsen af det store industriforbund af samtlige *metalarbejdere*.

ØKONOMISK DEMOKRATI

Jeg har som formand for Smedeforbundet vel nok været en af dem, der har holdt tanken om økonomisk demokrati levende. Siden 1956 har jeg rejst problemerne herom på forbundets kongresser. Jeg har været med til at virkeliggøre en del af denne tanke. Først ved at fremsætte ønsket om *industrielt* demokrati og dernæst ved, noget senere, at opstille princippet om *økonomisk* demokrati. Jeg har derigennem medvirket til en bedring af det samarbejde, der finder sted mellem arbejdsgivere og arbejdere. Aftalen om samarbejdsudvalg blev gennemført i 1947. Den bidrog til at skabe bedre muligheder end før for et gensidigt samarbejde om fælles interesser. Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen har endvidere indgået en rammeaftale om produktivitetsfremmende arbejdsmetoder og lønsystemer. I en række fag har man taget andre, mere fagligt betonedede samarbejdsopgaver op. Jeg kan erindre om de værkstedstekniske samråd, der blev oprettet i Jernindustrien allerede i 1927. Der er også iværksat andre ordninger til fremme af samarbejdet, bl.a. har man inden for beklædningsindustrien oprettet en særlig uddannelsesfond.

Disse ordninger har også haft til formål at vække arbejdernes interesse for, at arbejdet går godt, at produktionen øges, og at klimaet på arbejdspladsen forbedres. De to hovedorganisationer har i deres aftale om arbejdsstudier erklæret sig enige i, at hvis man skal bevare og højne befolkningens levestandard – herunder sikre et højt beskæftigelsesniveau – må erhvervslivets konkurrenceevne styrkes, og det afhænger af, at produktiviteten fortsat øges. Derfor er der en fælles interesse i en yderligere udbygning af samarbejdet mellem parterne i produktionen. Der må arbejdes på en stadig forbedring af arbejdsmetoder og lønformer med henblik på en mere effektiv anvendelse af maskiner, materialer og arbejdskraft. Det kom også til udtryk i den fornyede aftale om samarbejdsudvalg i 1965. Det hed her, at der var enighed om, »at samarbejdet på virksomheden er en betingelse for at

Smedeforbundets forretningsudvalg samlet til møde i den gamle hovedbestyrelsessal på Gammel Kongevej i 1947. F.v. Anker Nielsen, Helsingør, Chr. Johansen, Randers, Valdemar Hansen, afd. 10, D. Amstrup, lærlingeseekretær, Nic. Johansen, afd. 13, Viggo Jeppesen, næstformand,

fremme virksomhedernes og de ansattes trivsel«. Og derfor måtte alle parter tilstræbe at øge effektiviteten, nedsætte produktionsomkostningerne og styrke konkurrenceevnen.

Samarbejdsudvalgenes indsats har på mange måder været betydningsfuld. Men deres betydning havde været større, hvis der ikke havde fundet så mange og så hurtige personudskiftninger sted. De erfaringer, man har vundet, forsvinder af den grund ud i den blå luft. Mange medlemmer af samarbejdsudvalgene har simpelt hen ikke erfaringer og viden nok. Det har ganske givet også været en stor fejl,

forbundsformand Hans Rasmussen, Johs. Berg, forbundssekretær, Chr. Carlsson, hovedkasserer, Alfred Bjørklund, Centralafd., Aage Bressendorf, afd. 17, Niels Jensen, afd. 12, og Julius Nielsen, afd. 18.

at samarbejdsudvalgene ikke har måttet drøfte problemer som lønfordeling og indkomstdannelser. Disse vigtige emner er nok af organisatorisk natur, men der er dog en dyb sammenhæng mellem lønninger og produktivitet, som man kunne og burde have adgang til at drøfte i samarbejdsudvalgene – netop i samarbejdets ånd.

Smedeforbundet startede altså allerede i 1920-erne med de værkstedstekniske samråd, og i min formandstid blev disse samråd stærkt forbedrede. Det skete i 1946. Jeg har altid fundet det vigtigt, at parterne søger at trække på samme hammel, når det gælder produktionen. Der

er jo i virkeligheden store fælles interesser mellem arbejdsgivere og arbejdere. Det resultat, der kommer ud af en forøget produktivitet, kan man slås om til sin tid. Jeg husker en udtalelse herom af Axel Olsen, der var formand for Dansk Arbejdsmands Forbund 1931-47. Han sagde engang: »Lad dog bare arbejdsgiverne tjene nogle penge – ellers har de ikke noget, vi kan tage fra dem!«

Jeg er sikker på, at samarbejdsudvalgene – trods alle mangler – alligevel i kraft af møderne har virket opdragende i videste forstand ikke alene på arbejderrepræsentanterne, men også på virksomhedsledelserne. I tidligere tider optrådte ledelserne alt for autoritært. De nedværdigede sig ikke til at tale med folkene. Endnu i dag er mange teknikere og ingeniører i virkeligheden slet ikke egnede til at samarbejde med almindelige arbejdere. De er simpelt hen kun bevandret inden for deres eget lille område. Meningsudvekslingerne i samarbejdsudvalgene har betydet noget af en forbedring på dette område, og de har medført, at medlemmerne fik lært at udtrykke sig. Disse udvalg har derigennem uden tvivl været med til at lægge grunden for velfærdssamfundet. Det egentlige grundlag har været, at også arbejderne har været dybt interesseret i en øget produktion.

I samarbejdsaftalen af 1947 mellem de to hovedorganisationer hedder det i paragraf 5 om det enkelte samarbejdsudvalgs opgave, at udvalget for at fremme produktionen skal behandle spørgsmål vedrørende rationel drift af virksomheden. Til disse spørgsmål regnede man problemet om de tekniske hjælpemidler, tilrettelægning af arbejdet, materialebesparelse og lignende. Efter paragraffens ordlyd skulle der tilsigtes »en sådan organisering af arbejdsprocessen, at produktionseffektiviteten forøges mest muligt med det formål at nedsætte produktionsomkostningerne, skabe billigere varepriser og gavne virksomheden og de i virksomheden ansatte og samfundet som helhed«.

Spørgsmålet om produktivitet var således hermed kommet på dagsordenen lige efter krigen. De samvirkende Fagforbund tog principiel stilling til produktionsproblemet på sit repræsentantskabsmøde 17. maj 1951, hvor man vedtog, at der i høj grad skulle sættes ind for en større produktion på det danske arbejdsmarked. Det skulle ske »ved en effektivisering af vort produktionsapparat og ved investeringer og en bedre produktionsteknik og nye produktionsgrene«. Man understregede, at de resultater, der måtte komme ud af en sådan effektivisering, måtte give sig udtryk i »en bedre levelfod og en social højnelse af den arbejdende befolkning«.

Vi måtte imidlertid søge at komme videre frem, end samarbejdsudvalgene gav muligheder for. Jeg fandt det urimeligt, at et restoverskud i vore forskellige virksomheder en skønne dag blev udmøntet i friaktier. I første omgang kunne det ganske vist se ud til at være et blot og bart posteringsspørgsmål, idet kapitalejerne ikke forøgede deres formue derved. Vi har imidlertid set adskillige eksempler på, hvordan også udbyttet af friaktier har været stigende. Kapitalejerne får derigennem større indtjening, og det medfører en forøgelse af deres realværdier. Dette forhold kan ikke være retfærdigt over for arbejdsudøverne. De udgør dog den vigtigste faktor i selve produktionen, idet de skaber det egentlige grundlag for den store værditilvækst. Jeg blev derfor med årene mere og mere interesseret i at skaffe arbejderne andel i denne værditilvækst.

En af de veje, der var farbar, var udbyttedelingens vej. Jeg husker, hvordan bedriftsråd og udbyttedeling var mål for arbejderbevægelsen under Påskekrisen i 1920. Socialdemokratiets rigsdagsgruppe krævede under denne krise, at samfundsordenen skulle »reformeret fra grunden af«, og at der måtte »sikres arbejderne indflydelse på bedrifternes ledelse og andel i udbytte«. Det radikale Venstre har altid været optaget af udbyttedelingens princip, men arbejderbevægelsen har egentlig gennem årene slet ikke været særlig ivrig efter at gå i gang med det.

Det radikale Venstre havde siden stiftelsen i 1905 dyrket ideen om en udbyttedelingsordning på arbejdsmarkedet. I 1920-erne og 30-erne, da Jørgen Jørgensen og Bertel Dahlgaard var de ledende radikale, havde man forsøgt at komme igennem med denne grundtanke. Den var bl.a. til behandling i den store arbejdsmarkedskommission i 1925, hvor man også behandlede en anden af de radikales yndlingstanker: tvungen voldgift på arbejdsmarkedet i tilfælde, hvor parterne ikke selv kunne finde frem til enighed. Spørgsmålet om udbyttedeling blev imidlertid dengang pure afvist både af De samvirkende Fagforbund og af Socialdemokratiet.

Enkelte steder havde der eksisteret nogle udbyttedelingsordninger, som endnu fungerer godt. I 1902 indførte Andelsbogtrykkeriet i Odense en ordning, der betød, at det årlige overskud blev delt mellem virksomhedens kunder og medarbejdere, efter at andelskapitalen var forrentet med 6 pct. Direktøren og underdirektøren fik nogle procent af overskuddet i tantieme. Til kunderne blev der udbetalt bonus, hvis de havde købt for mindst 300 kr. i det forløbne driftsår. Denne bonus kunne udgøre 3, 4 pct. eller 5 pct. Resten af overskuddet blev delt

mellem virksomhedens medarbejdere, bortset fra direktør og underdirektør. Denne udbyttedeling har i nogle år svaret til 5-6 pct. af den udbetalte løn. Desuden oprettede man i 1931 en særlig sparefond, der præmierer medarbejdernes opsparing, og som yder tilskud til feriefond og til forskellige personaleforanstaltninger.

A/S Atlas har siden 1950 også haft en ordning med udbyttedeling. Ordningen er ændret nogle gange, men hviler fortsat på samme princip. Når afskrivninger og henlæggelser er foretaget, får aktionærene deres »arbejds løn« i form af et aktieudbytte, der ligger $\frac{1}{2}$ pct. over Nationalbankens diskonto, dog mindst $5\frac{1}{2}$ pct. Det resterende overskud deles med halvdelen til aktionærene og halvdelen til medarbejderne. En del af medarbejdernes udbyttedeling indgår i en særlig velfærdsfond. Man opmuntrer medarbejderne til at opspare deres udbytte ved at købe bonusbeviser for beløbet. Beviserne forrentes med det dobbelte af foregående års udbytte til aktionærene, dog mindst 4 pct. og højst 10 pct. Når ordningen kom i stand, skyldtes det i høj grad personlige drøftelser direkte mellem skibsreder Knud Lauritzen og mig. Drøftelserne fandt sted på mit kontor i forbundsbygningen. Arbejdsgiverne modarbejdede planerne. Men da de blev virkelighed, måtte også Jernindustrien bide i det sure æble.

Det radikale Venstre fremsatte i 1951 forslag til en lov om fremme af udbyttedeling. Socialdemokratiet og fagbevægelsen havde givet udtryk for, at vi ville se på lovforslaget med velvilje. Det var Bertel Dahlgaard, som forelagde forslaget i Folketinget, hvor det kom til første behandling 27. november 1951. Forslaget sigtede på oprettelse af et nyt nævn, et udbyttedelingsnævn, der skulle opmuntre, vejlede og mægle mellem parterne. Hele ordningen skulle fremmes og støttes ved, at den enkelte virksomhed kunne fradrage udbetalt udbytte i forbindelse med indtægtsopgørelsen, og aktieselskaber, der gennemførte udbyttedeling, skulle have adgang til særlige skattnedsættelser.

Den konservative arbejds- og socialminister Poul Sørensen lagde en vis tilbageholdenhed for dagen med hensyn til forslaget. Han gav udtryk for, at han ikke følte sig overbevist om, at en indsats fra statsmagtens side på dette felt ville blive hilst med glæde af arbejdsmarkedets to parter. Arbejdere og arbejdsgivere havde hidtil selv villet klare deres indbyrdes økonomiske forhold, og de havde jo heller ikke set just med særlig lyst på statsmagtens indblanding på dette

Sammen med H. C. Hansen og Vilh. Werner o. 1955.

område. Selv betragtede jeg Det radikale Venstres forslag positivt. Det måtte kunne hjælpe til efterhånden at ændre fordelingen af restoverskuddet i de danske virksomheder, selv om forslagetets hovedindhold var nedsættelse af et særligt udbyttedelingsnævn, der skulle søge tanken om udbyttedeling gennemført på frivilligt grundlag gennem rådgivende virksomhed inden for dansk erhvervsliv.

H. C. Hansen og jeg var enige om, at hvis Socialdemokratiet – som den politiske situation tegnede sig – skulle have mulighed for at fremme sine skattemæssige og sociale ideer gennem lovforslag, var Det radikale Venstre det parti, vi bedst kunne regne med som støtteparti. Derfor måtte vi samarbejde på andre felter med dette parti. Ud fra denne betragtning fik jeg derfor både fagbevægelsen og Socialdemokratiet til at opgive modstanden mod forslaget om udbyttedeling, så meget mere som jeg selv trods alt fandt positive ting deri. Når det lykkedes, hang det sammen med, at der til forslaget skulle kædes en alternativ ordning med mulighed for oprettelse af sociale fonds.

Jeg blev af den socialdemokratiske folketingsgruppe udpeget som ordfører for Socialdemokratiet. Jeg var nok den blandt folketingsgruppens medlemmer, der i praktisk arbejde var kommet tættest ind på livet af problemet. Jeg havde i forvejen arbejdet meget med det. Ikke desto mindre måtte jeg – da det var min jomfrutale i tinget – lægge et særlig stort arbejde i udarbejdelsen af talen. Vi havde ikke i fagbe-

vægelsen indhøstet særlig opmuntrende erfaringer fra andre lande. Vi fik det indtryk, at udbyttedelingsordninger i reglen var gennemført af filantropiske arbejdsgivere, der ønskede at fremme produktiviteten i deres virksomhed og derfor havde givet deres arbejdere nogle sociale og indkomstmæssige indrømmelser. Jeg besluttede at indhente yderligere oplysninger hos Den Internationale Arbejdsorganisation. På grundlag heraf mente jeg at kunne fastslå, at i de lande, hvor udbyttedeling var gennemført på frivilligt grundlag i virksomhederne – sådan som det var tilfældet i England og i USA – var der »en række eksempler på ordninger, der er startet med meget håb, men endt i fejltagelser, ofte efter mange års anstrengelser«. Kun i nogle få enkeltstående tilfælde havde der været åbenbar succes, men i disse tilfælde drejede det sig om ordninger, der blot havde eksisteret nogle få år. Der var tilmed en lang liste over ordninger, der var opgivet. Resultatet syntes altså at være temmelig problematisk.

Jeg fremhævede i min ordførertale i Folketinget, hvor påkrævet det var, at *hele* det danske erhvervsliv, både landbrug og industri, nu søgte at afsætte så stor en produktionsmængde i udlandet, som der overhovedet var mulighed for. Dette måtte være det mest nærliggende middel til at genskabe og fastholde den økonomiske ligevægt. Befolkningen var i virkeligheden klar over, at betingelsen for, at den økonomiske og sociale udjævning kunne fortsættes i retning af et højere leveniveau, måtte være, at produktionen blev øget. Bertel Dahlgaard havde i forbindelse med fremlæggelsen af forslaget om udbyttedeling henvist til, at en sådan tanke var naturligt forbundet med den aftale om samarbejdsudvalg, som de to hovedorganisationer havde ført ud i livet i juni 1947. Hans bemærkninger om, at samarbejdsudvalgene førte arbejdsmarkedets parter fra en ensidig kollektiv indstilling til en mere individuel interesse på den enkelte bedrift, måtte jeg afvise som en alt for teoretisk udlægning. I det praktiske liv blev samarbejdsudvalgenes indsats i den enkelte virksomhed hyppigt bremsset af direktiver fra vedkommende arbejdsgiverorganisation. Man havde ofte nedlagt forbud mod, at et samarbejdsudvalg beskæftigede sig med sociale velfærdsforanstaltninger for at forbedre forholdene for de ansatte.

Jeg erklærede mig principielt enig med Bertel Dahlgaard i, at det vigtigste var at få det samlede produktionsresultat øget: »Socialdemokratiets politik tager stadig sigte på fuld produktiv beskæftigelse. Herigennem kan vi få stadig flere goder til rådighed for befolkningen. Og kan produktionen gøres mere effektiv og mere fleksi-

bel, er vi fuldt indstillet på at lade undersøge, hvad der kan bidrage hertil.« Jeg påpegede også, at regeringen Erik Eriksen gennem sin økonomiske politik faktisk truede den fulde beskæftigelse. Danmark var det eneste land blandt de vesteuropæiske lande, der havde forladt efterkrigsårenes fremgangslinie i produktion og beskæftigelse. Jeg kunne påvise, at man stærkt nærmede sig et tal på 30.000 flere arbejdsløse, end man havde haft året før på samme tidspunkt. »Det er en realitet, som vi ikke kommer uden om, og derfor må de betragtninger, som den højtærede statsminister under finanslovsdebatten fremsatte om disse spørgsmål, ikke alene betegnes som luftige, men tillige som direkte vildledende. En nedgang i produktionen og beskæftigelsen betyder ikke blot, at værdifuld arbejdskraft går til spilde, men erfaringerne har vist, at en væsentlig arbejdsløshed i sig selv også medfører faldende effektivitet. Det er altid dyrere at køre med dårligt udnyttet kapacitet i virksomheden.« Produktionsnedgang og afsætningsvanskeligheder ville gøre det umuligt for de enkelte virksomheder at følge med i den tekniske udvikling.

Arbejderbevægelsen har ikke mindst de seneste år været stærkt interesseret i fuld beskæftigelse og dermed i selve produktionsspørgsmålet. Under det nuværende samfundssystem hviler ansvaret for tilrettelæggelsen af produktionen først og fremmest hos virksomhedernes indehavere. Det er en følge af Septemberforliget af 1899, der anerkender arbejdsgivernes ret til »at lede og fordele arbejdet«. Jeg kunne med god samvittighed henvise til, at arbejdstempoet i danske virksomheder stort set var tilfredsstillende.

Netop tilrettelæggelsen af produktionen spiller imidlertid en aldeles afgørende rolle i spørgsmålet om at opnå så stor en produktion som muligt. Arbejderbevægelsen har ofte kunnet påpege mangler på dette felt. »For at skabe det nødvendige samarbejde og den rigtige forståelse hos begge arbejdsmarkedsparter om de industrielle problemer, er det selvfølgelig nødvendigt, at arbejderne får en passende andel i det resultat, der fremkommer.« Jeg kunne henvise til, at netop dette spørgsmål havde været drøftet i forbindelse med oprettelsen af aftalen om samarbejdsudvalgene. Men denne fælles målsætning om øget produktivitet er stærkt neutraliseret i § 7 i aftalen, hvorefter samarbejdsudvalgene *ikke* kan befatte sig med lønspørgsmål. Alene derfor skulle man ikke vente, at udbyttedelingsordningerne ville få større praktisk betydning.

De afgørende fremstød for at give arbejderne en stadig stigende andel af produktionsresultatet måtte fortsat ske gennem overenskomst-

forhandlinger. I lovforslaget var der snarere tale om rammeforanstaltninger, der kunne hjælpe til efterhånden at søge udbyttedelingsordninger på de enkelte virksomheder indført. Men i arbejdsmarkedets komplicerede maskineri vil bestemmelserne næppe virke med stor moralsk kraft for virksomhedsledelser. De mennesker, der løber den største risiko for at blive arbejdsløse, er dem, der ikke vil komme i betragtning, når der skal fordeles andel i udbyttet. Der vil komme et endnu skarpere skel mellem de beskæftigede og de ledige. En anden vej til løsning af spørgsmålet kunne ske igennem aftaler om, at virksomheder under gode konjunkturer skulle indbetale betragtelige beløb til sociale fonds. Men også resultaterne af en sådan fremgangsmåde ville blive ret problematiske.

Alligevel ville det ikke være fornuftigt på forhånd at afvise Det radikale Venstres forslag. Det mente jeg, selv om der var for mig stor uvished forbundet med planen om det særlige udbyttedelingsnævn. Jeg henviste til, at de engelske liberale havde fremsat forslag, der var langt mere vidtgående end de radikales udbyttedelingsforslag. Det engelske forslag gik ud på, at enhver virksomhed, der beskæftigede over 50 personer, fik pligt til at udarbejde en udbyttedelingsordning efter bestemte regler. Et vigtigt led i det engelske forslag var, at der samtidig med gennemførelsen af udbyttedeling skulle sørges for, at lønmodtagerne fik medindflydelse på virksomhedens øverste ledelse, således at repræsentanter for lønmodtagerne skulle deltage direkte i bestyrelsesmøderne.

Jeg pegede på, at de radikales forslag fulgte samme tankebaner som de engelske konservative: udbyttedeling, der alene blev opmuntret af visse skattelempelser. Jeg mente, at skattefradragsret allerede måtte være hjemlet efter eksisterende lov. Særlig interesserede jeg mig for nedsættelsen af aktieselskabsskatten, og jeg tilføjede: »Meget synes at tale for, at vi fremefter benytter en differentieret skatteansættelse som led i erhvervspolitikken.« De radikale var ikke gået nær så langt som de liberale i England: »Såfremt det bliver muligt at gennemføre udbyttedelingsordninger ved forskellige virksomheder, bør man erkende over for hinanden, at arbejderne gennem deres samarbejdsudvalg på en helt anden måde må have udtømmende besked om de forskellige regnskabsopstillinger. Vel gives der i øjeblikket samarbejdsudvalgene nogen information om regnskaberne og herigennem om virksomhedernes finansielle stilling, men det helt fortrolige forhold, som burde bestå mellem de forskellige parter på virksomheder, har man fra inde-

havernes side hidtil kunnet forhindre. Når man fra arbejdsgiverside påstår, at samarbejdet på en virksomhed ikke har det mindste med selskabernes finansielle stilling at gøre, er en sådan udlægning ganske hen i vejret. Det er helt givet, at jo større krav man stiller til de enkelte arbejdere om stigende intensitet, jo mere interesseret vil de pågældende blive i det antagelig større overskud, som virksomheden gennem deres indsats kan indtjene.«

Jeg henviste her til, at finansminister Thorkil Kristensen i et foredrag på Århus Universitet i 1939 havde sagt, at skulle der skabes større fortrolighed på vore virksomheder, burde arbejdsgiverne på en ganske anden måde »lukke op for posen«, især når det drejede sig om, hvorvidt regnskaber afspejlede virksomhedernes økonomiske og produktionsmæssige stilling. Jeg gav også udtryk for, at arbejdernes repræsentanter gennem kyndige revisorer burde have anledning til at undersøge regnskabsopstillingerne. »Der er mange tidligere eksempler på, hvilke numre der kan laves ved opstilling af regnskaberne.«

Uanset mine betænkeligheder understregede jeg til sidst min positive grundindstilling til forslaget. Jeg fandt, at det kunne føre til øget produktivitet og til en mere retfærdig fordeling af det merudbytte, som fremkom derved. Socialdemokratiet ville derfor gerne medvirke til en fordomsfri realitetsdrøftelse af disse problemer. Der måtte være mulighed for at nå frem til et resultat. Enhver kunne så have sin opfattelse af, hvorvidt resultatet helst burde have form af en særlig lov eller bestå i en særlig aftale mellem parterne på arbejdsmarkedet.

Bertel Dahlgaard gav i sit svar udtryk for, at mine betænkeligheder og de erfaringer, jeg havde henvist til, netop talte for ikke at gøre ordningen for stram fra starten. Og han skildrede det radikale perspektiv: »Jeg synes, at det, det drejer sig om nu, er at få begyndt. Jeg ved ikke, om jeg må være så ubeskyet at nævne, at det egentlig er karakteristisk for tempoet her i landet, at da jeg for 31 år siden holdt min jomfrutale her i tinget, drejede den sig om gennemførelse af det, vi nu har stillet forslag om. Det synes at bekræfte det, som Landstingets formand, hr. Steincke, med så stor virkning har udtalt, at der altid vil gå 30 år fra det tidspunkt, da en tanke føres frem her i Danmark, indtil der er udsigt til virkeliggørelse af den.«

I mine bemærkninger til de øvrige ordførere måtte jeg modsige kommunisten Alfred Jensen. Han forsøgte at påvise, at samarbejdsud-

valgene overhovedet ingen betydning havde haft. De havde blot været med til at pace tempoet op og få arbejderne til at pukle, så der kunne blive et øget udbytte til arbejdsgiverne. Jeg sagde, at selv om fagorganisationerne ikke var tilfredse med alle resultater, som samarbejdsudvalgene havde opnået, og arbejdsgiverne ofte modsatte sig en social udvikling, så forelå der dog beretninger fra tillidsmændene om arbejdet, og de viste, at der trods alt virkelig var noget på vej. På spørgsmålet om forbrugerinteressernes forhold til udbyttedeling svarede jeg, at det ikke skulle gå ud over forbrugerne, ved at arbejdere og arbejdsgivere deler udbyttet i porten. Lønarbejderne udgør jo i øvrigt selv den største forbrugergruppe i landet.

Jeg erklærede mig enig med Alfred Jensen i, at en udbyttedelingsordning ikke ville medføre, at strejkernes tid skulle være omme: »Det er nu engang således, at man kan komme til at stå i en tilspidset situation, hvor en åben konflikt må afgøre de spørgsmål, der er arbejdsgiver og arbejder imellem. Det er også hjemlet i henhold til gældende sædvane her i landet, og før arbejdsforholdene ændres fundamentalt, tror jeg heller ikke, vi kan fraskrive os denne ret.«

Dahlgaard havde talt om, at en »velstandskilde« ville springe for arbejderne. Mine erfaringer fra fagforeningsarbejde talte imod en sådan antagelse. Noget positivt så jeg dog i, at eventuelle sociale fonds måtte falde ind under begrebet udbyttedeling. Uanset politisk indstilling erkender arbejderne den store værdi, der ligger i, at de efter endt arbejdstjeneste vil være i stand til, ud over pension eller aldersrente, at hente sig et beløb, der sætter dem i stand til at leve et nogenlunde tåleligt liv. Den konservative ordfører, Poul Møller, gik varmt ind for oprettelsen af sociale fonds. Han mente dog, at forslaget netop ville begrænse oprettelsen af sådanne fonds i fremtiden.

Kommunisten Alfred Jensen sagde, som svar til Dahlgaard, at man ikke fra hans partis side ønskede en nødtilstand, som skulle resultere i revolution. Det var ikke grunden til, at man var imod lovforslaget. Nej, kommunisterne mente, at en effektiv forbedring ikke lod sig gennemføre på anden måde, end ved at produktionsmidlerne overgik fra privat eje til folkets eje, til samfundets eje. Ingen andre ting fører frem, sagde Alfred Jensen, om man så kalder det samarbejdsudvalg, bonusordning eller udbyttedeling. Sandheden om samfundets udvikling var, at arbejdsgiverne indtog en stadig skarpere stilling over for deres medarbejdere. »Denne skærpelse af modsætningerne skyldes den rovgriskhed, som er fremherskende i arbejdsgiverkredse. Man

kan forsøge at tilsløre denne rovgriskhed så meget, man vil – den er dog til stede.« Han så her den egentlige årsag til, at arbejdere og arbejdsgivere står mod hinanden, som de står: »Det er årsagen til de mange gnidninger og de mange ulovlige strejker og til de strejker, som kommer ...«

Efter nogen debat bl.a. om de statistiske oplysninger afsluttedes forhandlingen, og uden afstemning vedtoges forslaget overgang til 2. behandling. Mit forslag om, at lovforslaget blev henvist til et udvalg på 15 medlemmer, blev vedtaget uden forhandling eller afstemning. Næste dag blev der valgt 15 folketingsmedlemmer til et sådant udvalg angående forslag til lov om fremme af udbyttedeling. Til udvalget blev fra den socialdemokratiske gruppe valgt foruden mig selv: Kaj Bundvad, Einer-Jensen, Peter Jørgensen, Wiggo Larsen og Kai Lindberg, fra Venstres gruppe O. Kryger, Niels Eriksen og Viggo Hauch, fra de konservative Poul Møller, Karl Bøgholm og Asger Jensen, og fra de radikale Bertel Dahlgaard og Jørgen Jørgensen, Lejre, samt retsforbundsmanden Karl M. Andersen.

Da jeg efter at have holdt min jomfrutale kom ned fra tingets talerstol, modtog jeg mange anerkendende ord og håndtryk. Jeg kunne se, at talen havde gjort sin virkning også i mit eget parti. Jeg modtog derfor efter traditionen en kuvert med diverse småmønt, der var indsamlet som en anerkendelse. På det medfølgende dokument stod et lille vers, der vistnok var forfattet af den første underskriver, den senere handelsminister Lars P. Jensen:

*Lille Hans, du store mand
kæmper for din smedestand.
Din jomfrutale mindes længe –
ingen deling, men alle penge!*

I folketingsudvalget forsøgte jeg at få indførelse af udbyttedeling og oprettelse af sociale fonds gjort obligatorisk, hvad jeg fandt enklest og rigtigst. Men de Konservative og Venstre modsatte sig det. Så vidt jeg husker, gik de kun modstræbende med til den frivillige ordning, der blev resultatet i den endelige lov af 16. april 1957, hvorefter virksomheder enten kunne indføre udbyttedeling eller gennemføre sociale fonds, eventuelt begge dele, hvis der på den enkelte virksomhed i øvrigt kunne opnås enighed herom. Man gav samtidig virksomheden

skattebegunstigelse, for så vidt angår de beløb, der blev hensat som ejet af lønmodtagerne. Vi håbede naturligvis på, at disse begunstigelser kunne bidrage til at animere virksomhederne til at udnytte loven. Det centrale i loven var jo oprettelsen af det særlige udbyttedelingsnævn. Nævnet var sammensat ikke alene af repræsentanter fra de to hovedorganisationer, men også fra Håndværksrådet, Fællesrepræsentationen for danske Arbejdsledere og Tekniske Funktionærforeninger, Fællesrådet for danske Tjenestemand- og Funktionærorganisationer samt Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund.

Vi havde regnet med, at dette nævn ville blive ret dynamisk i sine bestræbelser på at få loven til at bære frugt. Tiden er imidlertid gået – og jeg mener at have ret i, at nævnet ingenlunde har indfriet de forventninger, vi nærrede til det. Årsagerne til, at lovens grundtanker ikke blev realiseret, og at man ikke kunne »sælge« lovens ideer hverken til erhvervslivet eller til fagbevægelsen, ligger nok i udbyttedelingsnævnets fantasiløse og stillestående virksomhed. Det har efter min opfattelse savnet tilstrækkeligt initiativ, og det har manglet dynamik. Dette skyldes mange forhold. Meget tyder på, at hverken arbejdere eller arbejdsgivere i årene efter 1954 var modne nok til at udnytte de bestemmelser, som loven indeholdt. Ordningen burde også – hvad jeg kæmpede for – have været obligatorisk. Hvis virksomhederne havde fået pligt til at indføre udbyttedeling og oprette sociale fonds, ville der have været banet vej for økonomisk demokrati.

Når jeg gik ind for denne lov om udbyttedeling, hang det netop sammen med, at jeg så princippet i et videre perspektiv. De enkelte erhvervsvirksomheder havde – og har indtil i dag – stort set haft autoritære styrelsesformer, især når det gælder selve ledelsen og ejendomsforholdet. Jeg er ofte stødt på den indstilling, at arbejdsgiverne slet ikke ønsker, at arbejderne skal have nogen indsigt i virksomheden. Som en arbejdsgiver af den gamle skole, direktør M. A. Westh, engang udtrykte det: »Hva fa'en rager det arbejderne, hvem der er virksomhedsledere – det skal vi nok klare! Det skal de ikke bryde sig om. Det er nu engang arbejdsgiverne, der leder og fordeler arbejdet!«

Westh var i sin tid også imod samarbejdsudvalgene. Der opstod i den anledning en konflikt mellem Arbejdsgiverforeningens formand, Hans L. Larsen, og Westh. Hans L. Larsen gik stærkt ind for samarbejdsudvalg på de større virksomheder. Men Jernindustrien var afgjort imod dette sociale princip. Westh repræsenterede modstanden, og der opstod derfor et køligt forhold mellem ham og Hans L. Larsen. Westh

havde jo været direktør på Odense Stålskibsværft. Hans bestandige omkvæd til os arbejdere var: »Vi skal nok have jer til at bestille noget og til at forhandle overenskomst og løn med. Men ledelsen og ansvaret for virksomheden ligger nu engang hos arbejdsgiveren!«

I den lange tid, der gik, fra loven om udbyttedeling blev fremsat i 1951, og til den blev vedtaget i 1957, søgte vi fra smedeside at rykke fronten frem. Under overenskomstforhandlingerne i 1952 foreslog vi fra Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark, at der i de nye overenskomster skulle indsættes bestemmelser vedrørende arbejderens andel i eventuelle rationaliseringsgevinster. Det gjaldt især for akkordlønnede arbejderes vedkommende. Vi foreslog, at parterne skulle enes om, »at hvis væsentlige ændrede produktionsmetoder o. l. nødvendiggør ændringer af hidtil gældende akkordsatser, skal der ved sagens behandling lægges vægt på, at de i virksomheden ansatte arbejdere får en rimelig andel i den øgede produktionseffektivitet«. Og vi henviste netop til § 5 i aftalen om samarbejdsudvalg af 1947.

Endvidere foreslog vi for de timelønnede arbejderes vedkommende, at overenskomstbestemmelserne vedrørende det bevægelige lønsystem skulle suppleres med følgende: »Parterne er endvidere enige om, at Centralorganisationen har påtaleret over for Jern- og Metalindustriens Sammenslutning i tilfælde, hvor produktionseffektiviteten er forøget, uden at de i virksomheden ansatte arbejdere har fået rimelig andel heri.« Det vakte ikke genklang!

En opfyldelse af disse ønsker – som fra vores side også var udtryk for en ret positiv holdning til erhvervet – ville ganske givet have medvirket til at forøge produktiviteten og derved samtidig have bidraget afgørende til yderligere at stabilisere jernindustrien som eksportfaktor. Men det lykkedes os ikke at få disse forslag virkeliggjort i de nye overenskomster, hvad jeg finder meget beklageligt.

Tanken om økonomisk demokrati havde med mellemrum været fremme. Hovedtanken i dette system er jo, at man ønsker samfundets indflydelse på erhvervslivet øget ved at indføre »det økonomiske folkestyre« i erhvervslivet. Der er efterhånden gennem fagbevægelsen og andre lønmodtagergrupper skaffet øget indflydelse på virksomhederne, idet såvel tillidsmænd som medarbejdere har fået mulighed for at øve medindflydelse. Dette er sket efter forhandling og ved gennemførelse af bestemmelser, der nu med støtte både fra arbejdsgivere og

arbejdere er nedlagt i arbejdsmarkedets forskellige overenskomster og aftaler. Men man er dog ikke kommet længere, end at denne indflydelse kun rækker til en form for medvirken alene som *rådgivende*. Beslutningsprocessen hviler stadig hos virksomhedsledelserne.

Drøftelserne om industrielt og økonomisk demokrati blev ført videre i årene efter udbyttedelingslovens gennemførelse. Jeg havde personlig lejlighed til at fremkomme med et motiveret indlæg om medbestemmelse, medindflydelse og medansvar på Socialdemokratiets kongres i 1965. Sammenlignet med tidligere kongresser drejede debatten sig denne gang i højere grad om principper. For mig var dog stadig realiteterne afgørende. Jeg påpegede, at i den vældige industrielle udvikling, som det moderne Danmark var inde i, ændrede problemerne sig meget hurtigt. Det viste sig også i den holdning, som både arbejdsgivere og lønmodtagere indtog til den moderne produktionsproces. Tidligere måtte fagbevægelsen koncentrere hele sin styrke i direkte lønkampe for derigennem at fravriste modparten blot en ganske lille del af produktionsresultatet. Men der var grænser for, hvor langt man turde gå i kampen. Mange arbejdere og deres familier følte sig truet i hele deres eksistens ved den blotte tanke om, at de kunne kastes ud i arbejdsløshed, henvist til kun at leve for de meget små understøttelser, der da blev dem til del. Efterhånden blev der bedre og bedre beskæftigelsesforhold, og da kunne arbejderbevægelsen og den enkelte arbejder med rette føle, at der var grundlag for og tid til at rette blikket mod videre og højere mål. Nu gjaldt det især økonomisk demokrati.

Inden for Centralorganisationen af Metalarbejdere arbejdede vi nu stadig med disse tanker og så nye muligheder for at virkeliggøre dem. Vi var helt opmærksomme på, at der i forbindelse med oprettelse af nye arbejdspladser var et voksende *behov for kapital*. Vi så også, at ny teknik blev gennemført i de produktionsprocesser, vi deltog i, og vi forstod, at selve arbejdskraftens rolle som *værdiskaber* netop derigennem blev stadig større. I den almindelige fagforeningspolitik måtte vi derfor overveje, hvordan arbejderne kunne opnå andel i de øgede værdier. Og på grund af arbejdskraftens øgede betydning måtte vi også anlægge teknologiske og driftsøkonomiske synspunkter.

Inden for erhvervslivet foregik der i stadig højere grad en finansiell koncentration, ofte på tværs af de enkelte områder og brancher. Skulle den tekniske og industrielle fremgang fortsætte, var der brug for mere og mere kapital, ikke alene til investering, men også til at gennemføre nødvendig forskning. Vi var klar over, at en af de vigtigste veje til at

Fra en kongres i Smedeforbundet.

fremskaffe nødvendig kapital var at indføre en eller anden form for økonomisk demokrati: medarbejdernes andele af udbyttet skulle indgå i virksomheden – og medarbejderne måtte som følge heraf have udvidet medejendomsret, større medindflydelse og medansvar.

Vi ville derigennem tilstræbe en mere ligelig fordeling af indkomsterne og søge at tilvejebringe større ligelighed i formuefordelingen. Værdi- og samfundsgevinster er jo hidtil kun i ringe grad tilfaldet arbejderne, skønt netop arbejderne i høj grad har været med til at forøge virksomhedsejernes kapital. Dog har de senere års stærke inflation givet den bedre stillede del af arbejderklassen andel i landets formuestigning, særlig hvor der er tale om parcellhusejere. Om der her er tale om egentlige gevinster, er dog i høj grad et åbent spørgsmål.

På Smedeforbundets kongres i august 1969 fik ledelsen godkendt et forslag til økonomisk demokrati. Forslaget var udarbejdet i samarbejde med tidligere statsminister Viggo Kampmann. Vi sigtede på at få loven om udbyttedeling og sociale fonds ændret, hvad der i høj grad var tiltrængt. Den gamle lov af 1957 havde ikke medført en løsning af problemerne. Forholdet mellem arbejdsgivere og arbejdere var ikke blevet synderlig bedret, og man havde ikke fået gennemført en rimelig fordeling af udbyttet i de enkelte virksomheder.

Meningen med Smedeforbundets forslag var, at det skulle indgå i vore forhandlinger med Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark. Vi var dog også opmærksomme på, at et eventuelt resultat af disse forhandlinger kunne blive en forløber for – og inspiration til – en politisk beslutning. Derfor vedtog kongressen på forslag af hovedbestyrelsen en henstilling til lovgivningsmagten om at gennemføre *obligatorisk* udbyttedeling efter de retningslinier, som Smedeforbundet havde afstukket, idet man bad Socialdemokratiet tage initiativet.

Forslaget går ud på, at der skal indføres obligatorisk udbyttedeling i *alle* virksomheder, uanset hvor de er organiseret, således også i koncessionerede selskaber og i offentlig ejede virksomheder. Udbyttedelingen skal dog først iværksættes for et overskud, der ligger ud over 40.000 kr. årlig. Det overskud, der ligger ud over dette beløb, skal deles ligeligt mellem virksomheden og medarbejderne. Virksomhedens ejer skal have fri rådighed over sin halvdel.

Den anden halvdel af overskuddet, medarbejderhalvdelen, deles i to dele, der altså hver udgør en fjerdedel af det *samlede* overskud. Den ene af disse to fjerdedele skal blive stående urørlig i virksomheden, et fast investeringsbeløb, og udgøre en særlig *arbejderkapital* i lighed med al anden ansvarlig kapital i virksomheden, i et aktieselskab i lighed med aktiekapitalen. I enkeltmandsejede foretagender skal arbejderkapitalen anbringes *foran* ejerens kapital, men *efter* alle øvrige forpligtelser. Arbejderkapitalen får sin andel af udbyttet på linje med den øvrige kapital. Dette udbytte skal arbejderne frit kunne råde over.

Den anden halvdel af medarbejderkapitalen – altså den sidste fjerdedel af det samlede udbytte – skal indgå i en særlig *arbejderfond* inden for hele den branche, som den enkelte virksomhed tilhører. Der er altså tale om en særlig arbejderfond for hver af i alt ca. 10 hovedbrancher inden for det samlede erhvervsliv. Disse arbejderfonds skal ledes af arbejdernes organisationer i vedkommende brancher.

Desuden skal der ud over disse særlige branchefonds oprettes en særlig, såkaldt *almen arbejderfond*. Til denne fond skal indgå midler fra de såkaldte »finansielle« virksomheder – banker, sparekasser, forsikringselskaber o. l. – og fra virksomheder, der ikke beskæftiger fremmed arbejdskraft. Desuden skal likviderede virksomheder lade deres arbejderkapital overføre til denne fond. Endvidere skal i fonden indgå midler, der kan stamme fra en eventuel forhøjelse af arveafgiften. Den almene arbejderfond skal ledes af repræsentanter for de bran-

chevis opbyggede arbejderfonds og for arbejderne egne hovedorganisationer. Midlerne i de to former for arbejderfonds skal efter forslaget »fortrinsvis og hovedsagelig anvendes til investering i erhvervslivet«.

Arbejderne skal – på lige fod med aktionærerne – repræsenteres direkte i selskabsbestyrelserne i forhold til, hvor stor arbejderkapitalen er i den enkelte virksomhed. I enkeltmandsejede virksomheder »vælges en eller flere arbejderrepræsentanter, som virksomhedsledelsen skal respektere i alle afgørende økonomiske spørgsmål«. Som følge af disse ændringer i ejerforholdene foreslår man, at aktieselskabsloven og bogføringsloven revideres. Blandt andet ønsker man lovfæstet en pligt til ensartet regnskabsform for de virksomheder, der berøres.

Princippet i vort forbunds forslag kan med en enkel betegnelse kaldes *brutto- og nettooverskudsdeling*. Det havde dog flere væsentlige islæt. Vi havde med forslaget forestillet os, at ligestillingen mellem medarbejderkapital og virksomhedens øvrige kapital ville betyde, at medarbejderrepræsentanterne i stadig højere grad kunne hævde sig på selskabets generalforsamlinger, efterhånden som medarbejderkapitalen blev forøget. At medarbejderne skulle kunne vælge repræsentanter til bestyrelsen var en naturlig følge af hele forslaget. Kritikere har hævdet, at forslaget er uklart vedrørende de enkeltmandsejede virksomheders forhold til arbejderne. For hvad betyder det, at ledelsen

Til fest hos gamle smede i 1973.

skal »respektere« arbejderrepræsentanterne i alle afgørende økonomiske spørgsmål? Vil det sige, at arbejderrepræsentanterne har *ret* til drøftelse, *ret* til at stille forslag og *ret* til at nedlægge veto? Og hvad nu hvis ledelsen ikke kan blive enig med arbejderrepræsentanterne?

Der kan altid rejses kritik mod et ret så kompliceret forslag, der søger at løse meget store og vanskelige problemer. Vort forslag var ikke et diktat, men tænkt som grundlag for forhandlinger med vore arbejdsgivere. Der skulle jo to parter til for at nå et resultat. Hvordan dette resultat ville blive, vidste vi ikke. Men vi var indstillet på, at løsningen skulle være tæt knyttet til vort bevægelige lønsystem. Gennem overenskomsternes »løfteparagraf« sker der jo under overenskomstperioden en lønglidning på helt overenskomstmæssigt grundlag. Ja, der er endda mulighed for at fremskynde denne ved hjælp af lovlige strejker. Hvis arbejdsgiverne med hænder og fødder modsætter sig lønforhøjelser, efter at økonomisk demokrati er indført, bliver det arbejderne, der kommer til at betale den foreslåede opsparing i arbejderfonds! Der er også en risiko for, at omkostningerne ved udbyttedelingen væltes over på priserne, i hvert fald når det gælder varegrupper, hvor efterspørgslen ikke påvirkes særlig af prisforhøjelser.

Fordelene ved vort forslag er, at det vil medvirke til at skabe en mere smidig og alsidig erhvervsstruktur. Den almene fond kan meget vel tænkes at investere sine midler via det eksisterende kapitalmarked, så man ikke fastlåser erhvervsstrukturen, hvad man måske kunne berygte, at en centralfond ville. Jeg tror nok, at ledelsen af de forskellige branchefonds skulle være mere alsidigt sammensat, end vi oprindeligt havde tænkt det. Der bør nok være flere samfundsinteresser repræsenteret i ledelsen, så den bygger på et bredere grundlag.

LO's og regeringen Anker Jørgensens forslag til økonomisk demokrati hviler på det princip, at der af den udbetalte løn skal beregnes en procentdel som et *lønbidrag* til ØD. I det første år drejer det sig om 1/2 pct. af den samlede lønmasse, hvorefter procenten stiger med 1/2 pct. om året, indtil man efter 9 års forløb er nået op på det niveau, man tilsigter, nemlig 5 pct. af lønmassen i hele landet. Nogle har betegnet dette procentbidrag som en slags lønskat. Forslaget bygger på det demokratiske princip, at der bør være en form for *national ejendomsret* til de midler, der fremskaffes, idet en væsentlig del af midlerne er anbragt i en *central fond*, der kombineres med en art kollektiv ejendomsret. De ansatte i en virksomhed får større indflydelse på virksomhedens drift på grund af den lønmodtagerkapital, der anbringes i

den enkelte virksomhed. Lønmodtagerandelen må dog højst andrage 50 pct. af den samlede aktiekapital. Alle lønmodtagere, hvis bidrag har været bundet i 7 år, skal da efter forslaget modtage særlige certifikater, der lyder på lige store andele til alle. Jeg mener dog, at disse certifikaters værdi vil være faldet stærkt i løbet af de 7 år, hvis inflationen fortsætter med samme hast som nu.

Socialistisk Folkepartis forslag til økonomisk demokrati har til formål at sikre lønmodtagernes andel i den merværdi, der skabes i virksomhederne, og som hidtil er tilfaldet kapitalejerne. Forslaget går ud på, at virksomhederne skal betale en afgift af deres nettooverskud. For virksomheder med over 10 arbejdere beløber afgiften sig til 2 pct. af nettooverskuddet. Virksomheder, der i et år gennemsnitlig beskæftiger mellem 1 og 9 lønmodtagere, skal erlægge en afgift på 1 pct. I den almindelige drøftelse om økonomisk demokrati har man betegnet denne ydelse som et *forbrugsbidrag*.

Et af formålene med SF's forslag kunne være at holde igen på pris- og lønstigninger, idet den foreslåede afgift skal holdes uden for den almindelige pristalsberegning. Dette er i sig selv et ret positivt bidrag til drøftelsen af en ØD-ordning. Når SF har afstået fra at anvende lønmassen som beregningsgrundlag i værditilvæksten, må det sikkert skyldes hensynet til store virksomheder med mange ansatte. Med lønudgifterne som beregningsgrundlag kunne de blive så hårdt ramt, at det let kunne gå ud over beskæftigelsen, og dermed ville ordningen blive direkte farlig for lønmodtagerne.

Der er fra arbejdsgiverside fremført et forslag, som er udarbejdet af den tidligere direktør for F. L. Smidth og Co., Nils Foss. Det går ud på, at nettooverskuddet i en virksomhed efter skattebetaling og henlæggelser til reservefonden skal deles. De renteindkomster, der skal tilfalde medarbejderne, beregnes som 5 pct. af aktiernes kursværdi, og medarbejderne skal modtage aktier for deres renteindkomster. Det vil igen sige, at Nils Foss' forslag består i en *nettooverskudsdeling*. I modsætning til de tidligere skildrede forslag bygger det på den enkelte medarbejders ejendomsret afpasset efter den enkelte virksomhed, mens arbejderbevægelsens forslag ikke alene omfatter en medejendomsret for den enkelte medarbejder, men også etablering af en voksende fond, der skal løse en lang række kollektive, erhvervsmæssige og nationale opgaver.

Fra arbejderbevægelsen har vi ikke lagt skjul på, at vi sigter i retning af en art kollektiv opsparing, hvis midler ikke alene kan anvendes til

investeringer, men også give medindflydelse på ledelsen af den enkelte virksomhed. Helt præcist har vi vel endnu ikke i arbejderbevægelsen taget stilling til, om det skal være en altomfattende fondssparing efter regeringsskitsen, eller om man skal søge gennemført en kollektiv opsparing på de enkelte virksomheder. I sidste tilfælde kan ØD øge interessen for stigende produktivitet og rationalisering – og dermed bidrage til at holde de pågældende virksomheders varepriser nede, et forhold som man alt for sjældent er opmærksom på.

Selv står jeg usikker over for planerne om opsparing gennem en stor central fond. Når sådanne fondsopsparinger skal administreres, kan ledelsen komme ud for voldsomme politiske pressioer. Det kan meget let medføre en fejlagtig investeringspolitik. Jeg tror, det vil være bedst at løse problemet om fondsopsparring på en anden måde. Den del af midlerne, der ikke investeres i den enkelte virksomhed, kunne jeg tænke mig overført til Arbejdsmarkedets Tillægspension, som skulle forvalte dem. Når ATP på denne måde bringes direkte ind i økonomisk demokrati, mener jeg, man vil opnå to fordele. Det vil først og fremmest medføre en roligere kapitalbevægelse, end hvis man skal forsøge sig frem med en stor uprøvet centralfond. De midler, der hidtil gennem ATP er tilført erhvervslivet, er på en smidig og ret forstandig måde anbragt til samfundets fælles gavn. ATP ville også i kraft af øgede renteindtægter blive i stand til at forhøje pensionerne.

Økonomisk demokrati vil nok blive nøje forbundet med den fremtidige økonomiske politik og dermed blive et afgørende led i bestræbelserne på at søge gennemført fuld beskæftigelse og at opretholde den. Som den politiske situation i Danmark tegner sig i dag, tror jeg ikke, man bør begynde på eksperimenter med hensyn til økonomisk demokrati. Man bør nok snarere søge gennemført en principiel vedtagelse i Folketinget. I Danmarks nuværende økonomiske situation vil det bedste være at få hele spørgsmålet om økonomisk demokrati undersøgt gennem et grundigt kommissionsarbejde. Formålet med økonomisk demokrati er både rimeligt og retfærdigt ud fra et demokratisk samfundsmæssigt synspunkt. Indførelsen af økonomisk demokrati vil få flere virkninger. Det vil standse den inflatoriske udvikling, bremse virkningerne på løn- og prisudviklingen samt medføre fordelingspolitiske fordele, særlig når det gælder hensynet til de lavere lønnede grupper. Jeg tror, at begrebet økonomisk demokrati vil være en af de

former for fællesskab, der stærkest vil kunne bidrage til en roligere udvikling i det samfund, som vi er godt på vej imod: et samfund med blandingsøkonomi, hvori der indgår både kapitalistiske og socialistiske elementer. Og her vil man finde balancen mellem kapitalens anvendelse og menneskers arbejdskraft.

Det privatkapitalistiske samfundssystem med dets tøjlesløse spekulationslyster er for usikkert et grundlag for fremtidens samfund. Privatkapitalen afviser normalt at påtage sig noget som helst ansvar for, at menneskene kan opretholde en rimelig og tryk tilværelse. Økonomisk demokrati får særlig betydning her, fordi det indeholder et princip om et vist fællesskab mennesker imellem. Arbejds- og erhvervslivet i fremtidens Danmark må udfolde sig i et samspil mellem stat og erhvervsliv. Det private erhvervsliv vil ikke selv kunne skaffe tilstrækkelig kapital til at dække det voksende behov for investering. Ejerforholdet til kapitalen må derfor i fremtiden få en mere upersonlig karakter, end det er tilfældet i øjeblikket. Økonomisk demokrati og medejerskab er tidens løsen, når det gælder en videre udbygning af det moderne erhvervsliv.

Alle aktive, produktive personer i en virksomhed – direktører, ingeniører, funktionærer og arbejdere – vil sikkert efterhånden finde det urimeligt, at den helt igennem passive kapitalist skal have større indflydelse på ledelsen af en virksomhed end de mange ansatte, der frembringer produkterne, vedligeholder virksomhedens værdier og forøger dem. De ansatte i en virksomhed vil i fremtiden med rette forvente, at de gennem deres medarbejderskab og medejerskab får medindflydelse og medansvar – et *kollektivt medansvar*, også over for virksomheden, gennem økonomisk demokrati. Vi står nu over for et tidehverv, der for kommende generationer vil danne epoke ligesom stavnsbåndets løsning i 1788 og indførelsen af det politiske demokrati i 1849.

I en periode med indkomstpøolitik, der også forlanger løntilbageholdenhed, må lønmodtagerne i særlig grad være opmærksomme på hele spørgsmålet om *værditilvæksten* i samfundet. Ikke alene er lønmodtagerne med til gennem deres arbejde at skabe denne værditilvækst, men de er i virkeligheden også med til at finansiere nyinvesteringerne i erhvervslivet, selv om det ikke sker direkte. De midler, som erhvervslivet låner til investeringer, stammer fra banker, sparekasser, forsikringsselskaber og pensionsfonds. En stor del af disse midler er netop fremskaffet af de store lønmodtagergrupper gennem forskellige former for opsparing. At denne så kunne være større, er en anden sag.

Det er under alle omstændigheder store midler, som lønmodtagerne gennem deres opsparing fremskaffer til erhvervslivet. De bidrager altså også ad denne vej til den økonomiske vækst. For så vidt kunne man da godt indføre Jernindustriens udmærkede »bevægelige lønsystem« også på andre områder. Det bevægelige lønsystem afpasses jo efter den enkelte virksomheds situation. Hvis lønmassen øges, øges også mulighederne for opsparing og dermed for investering.

Men investering kan selvfølgelig ikke bygge på de midler, der stammer fra inflationsforøgelsen – som skiftende regeringer har et stort ansvar for – og økonomisk demokrati kan det ikke. Økonomisk demokrati bør slet ikke bestå i, at man i fællesskab fordeler virksomhedens overskud mellem virksomhedsejerne og de ansatte. ØD må ikke opfattes som en øjeblikkelig gave til arbejderne. Det bør heller ikke være en gevinst, som virksomheden blot henter sig hjem hos de ansatte til anvendelse for sig selv efter eget forogdtbefindende. Der er simpelt hen tale om en ny form for »gensidig« kapitalanbringelse, som gør begge parter, kapital og arbejde, alvorlig interesseret i såvel virksomhedens som de ansattes trivsel. Medejerskab og medindflydelse medfører medansvar. Dette udgør selve fundamentet for et virkelig socialt og demokratisk menneskeliv.

PÅ VEJ MOD MÅLET

Ved udgangen af april 1973 fratrådte jeg som formand for Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark. Jeg regnede da med, at jeg hermed gik ind i en sidste periode, hvor jeg ikke længere var bundet af daglige aftaler og møder, og hvor jeg ikke længere skulle tumle med faglige eller politiske problemer og de vanskeligheder, der måtte følge med løsningen af dem. Jeg var stadig formand for bestyrelsen i Arbejdernes Landsbank og kunne nu stærkere samle mine kræfter om udøvelsen af dette hverv.

Jeg havde stor glæde af samarbejdet med mange af bankens medarbejdere, i særlig grad havde jeg udbytte af mit arbejde sammen med direktør Gunnar Schmidt Laursen, der kender banken ud og ind, idet han 17 år gammel blev ansat i vores Århus-filial 1936 og via Odense-filialen kom til hovedsædet og blev direktør i 1960. Ganske særlig samarbejdede vi om at løse nye opgaver og at iværksætte nye initiativer. Vore bestræbelser gik i to retninger: vi ville gerne erhverve flere private kunder til banken – ikke mindst fra fagbevægelsen – og vi ønskede at udvide nettet af filialer, særlig i provinsen. Efter at hovedgeneralforsamlingen i 1973 havde fundet sted i København, blev der afholdt møder i de mange byer, hvor vi allerede havde filialer. Jeg deltog selv i disse møder, hvor den stedlige arbejderbevægelses forskellige grene var repræsenteret. Alle steder blev vort initiativ modtaget med stor opmærksomhed og velvilje, ja, jeg mener, vi har lov til at kalde det succesfyldt. På møderne behandlede vi grundigt bankens virksomhed, og vi fik belyst og drøftet de finansielle og økonomiske strømninger i det komplicerede moderne samfund.

De årlige beretninger, som Landsbanken udsendte, søgte jeg personligt at præge, så de blev udtryk for den idé, som Arbejdernes Landsbank bygger sin virksomhed på. Beretningerne kom derved i samklang med arbejderbevægelsens tanker om det produktive arbejdes betydning og dets ligestilling med kapitalen. Jeg lagde vægt på at fremhæve

Sammen med direktørerne G. Schmidt Laursen, Holger Hansen og Svend Nibelius, alle fra Arbejdernes Landsbank, samt LO's formand Thomas Nielsen.

kapitalens pligt til at tage hensyn til arbejderen, der har afgørende betydning for produktionsprocessen, og dens pligt til at investere og sætte arbejde i gang.

Arbejdet som formand for Arbejdernes Landsbanks bestyrelse betød for mig lykkelige afslutningsår i bankens tjeneste. Da jeg gik af i 1975, gav den nye ledelse mig kulant lov til at forblive i bankens bygning, Panoptikonbygningen på Banegårdspladsen, hvor jeg fik et selvstændigt kontor til rådighed i en periode, så overgangen til min nye tilværelse som egentlig pensionist ikke skulle blive for skarp. På smede-

kongressen i 1972 havde jeg givet løfte om, at jeg ville skrive mine erindringer. Jeg fik derfor flyttet mit store arkiv fra Metalhuset til kontoret på Panoptikonbygningens 10. etage med den vældige udsigt over Vesterbro, fra kvarteret ved Sct. Jørgens Sø, hvor forbundets gamle bygning lå det meste af min tid, til Carlsbergs kæmpesilo og Ørstedværkets høje rygende skorstene.

Jeg glædede mig til at kunne dyrke mit familieliv noget mere. Fra mit første ægteskab har jeg en datter, Bodil, der har arvet min store interesse for samfundsspørgsmål. Det er naturligvis en stor glæde for mig, ikke mindst da hun også arbejder inden for et så vigtigt socialt område som Arbejdsformidlingen i Odense, hvor også hendes mand, Regnar Bernholdt, virker. De har to piger, Mette og Jane, der begge er gift og i færd med at forøge slægten. Min søster Martha bor stadig i Odense, så jeg har altså på mange måder tilknytning til min fødeby.

For år tilbage har jeg indrettet mit hjem på Kajerødvej i Birkerød. Jeg er nu gift med Karen Skjolding, der er datter af en betroet tillidsmand inden for HK, toldklarerer Chr. Skjolding. Også Karen glædede sig til en hyggelig og fredelig »pensionisttilværelse« med en mand, der ikke skulle hænge i en klokkestreng. Vi skulle rigtig nyde livet med hus og have og med vor elskede, sorte pudel, Nick. Ikke flyve og fare, leve i fred og ro, glæde os over den skønne natur, vi bor midt i.

Jeg ventede mig en rolig periode i mit nye kontor og glædede mig til at sidde og sysle med mine erindringer i fred og ro. Det gik dog noget anderledes. Ganske vist arbejdede jeg stadigvæk med erindringerne, men der var ikke tale om en isoleret og fredelig periode. Det strømmede ind med anmodninger om at få mig som taler i vidt forskellige kredse og grupper. Man ønskede at høre min mening om sociale og politiske problemer: arbejdsmarkedsforhandlinger, uddannelsesproblemer, økonomisk demokrati, industriforbund, Danmark og EF, og landets økonomiske politik.

Jeg har altid været glad for at komme ud og tale og ikke mindst at deltage i den efterfølgende meningsbrydning – også når forsamlingens og mine opfattelser absolut ikke faldt sammen. Flere steder ville man gerne høre mig fortælle om min egen virksomhed i tidens løb. Det blev da også til erindringsforløb, der ikke før var fortalt, til beretninger om hændelser og iagttagelser der nu kunne fremlægges, da jeg ikke længere var bundet af ansvar eller måtte regne med at skulle stå

skoleret, når mine betragtninger ikke altid var i overensstemmelse med de på bjerget gældende. Jeg har kritiseret den praktiske gennemførelse af kildeskatten, og jeg har udtalt mig imod, at byggeriet blev en krigsskueplads for den økonomiske politik. Jeg er imod moms på byggeri og har ivret imod indførelse af ejerlejligheder. Og jeg har mange gange skarpt kritiseret regeringens gældsætning af landet.

Foruden de mange opfordringer til at tale rundt omkring i landet var der pludselig en mand med en slæde, der kom mig i vejen i min plan om at få en »blød« landing som pensionist. Jeg har boet i Birkerød i mange år, men jeg har aldrig været nogen flittig »partigænger« i min hjemby. Jeg havde aldrig dyrket den socialdemokratiske partiforening eller den lokale politik. Men pludselig kom der i marts 1974 en forespørgsel fra partiforeningen. Den gik ud på, om jeg kunne tænke mig at blive opstillet til byrådsvalget. Jeg var temmelig afvisende over for denne henvendelse. Jeg var jo på vej til at blive 72 år. Fra partiforeningens side gjorde man imidlertid gældende, at alene det at have mit navn stående på listen – selv om det blot var blandt de nederste navne – det ville i sig selv gavne partiet ved det kommende kommunalvalg. Det var særlig tidligere byrådsmedlem, skolebetjent Osvald Drewsen, der på bestyrelsens vegne fremhævede den betydning, som mit navn ville have for partiet.

Jeg er jo en medgørlig mand, og jeg ejer et så blideligt fynsk sind, så jeg lod mig da under disse omstændigheder overtale uden mere end klædelig modstand. Jeg var vel også lidt stolt over den betydning, man tillagde mit navn. Men jeg havde ikke skyggen af en anelse om, at min skæbne dermed var beseglet, kommunalpolitisk set: ved valget fik jeg så mange stemmer fra vælgerne i Birkerød, at partilisten blev sprængt, og jeg måtte se mig selv bragt ind i byrådet næsten med et brag! Jeg må erkende, at det ikke alene var de overbeviste, socialdemokratiske vælgere, der valgte mig. Da jeg hørte resultatet, slog jeg mig i tøjret: Det var jo ikke det, der havde været meningen! Men så fik jeg at vide, at sådan kunne man ikke lege med ilden: »Nu har du en pligt over for dem, der vil se dig i byrådet – og den pligt kan du ikke løbe fra! Du har et ansvar ikke alene over for dig selv, men også over for partiet!« Jeg sad med andre ord i saksen!

Jeg var altså med ét – i mit 72. år – pludselig blevet kommunalpolitiker. Det betød, at jeg nu på ny kom i lære. Det var naturligvis på

Jeg ventede mig en rolig periode i Birkerød ...

mange måder opmuntrende for mig, efter at jeg havde forladt mine store hverv i politik og fagbevægelse. Jeg indrømmer, at der trods alt også var noget, der lokkede mig ved tanken om hvervet som kommunalpolitiker. Jeg havde dog alligevel bestemt mig til ikke at sidde og trille tommelfingre! Nu var det altså Birkerød bys interesser, jeg også skulle til at varetage – og det skønt jeg tidligere i en tale i handelsstandsforeningen netop i Birkerød havde bebudet, at når jeg nu nedlagde alle mine hverv, ville jeg opstille en bod og sælge isvafler fra min grund på Kajerødvej.

Med hensyn til arbejdet i Birkerød byråd forbeholdt jeg mig, at jeg kun skulle være medlem af Teknisk Udvalg. Jeg mente, at man dér behandlede problemer og opgaver, som jeg havde særlig forstand på. Da Karen Gammelgaard og lektor Jørgen Due forlod byrådet for at påtage sig andre opgaver, måtte jeg dog overtage posten som viceborgmester. Det betød, at jeg nogle gange har måttet fungere som borgmester i Birkerød – uden at der dog af den grund er opstået revolution i kommunen!

Der var i øvrigt nok endda. Byrådsarbejde er noget ganske andet end folketingsarbejde og arbejde i en organisation. Det politiske spiller ikke den samme rolle i byrådet, som det gør i Folketinget, hvor man er tilbøjelig til at konstruere modsætninger mellem de forskellige politiske opfattelser. Man kan nok i et byråd have sit politiske ståsted, men

... men i mit 72. år blev jeg medlem af byrådet.

et byråd står over for ganske bestemte, konkrete opgaver, der skal løses, opgaver der i sig selv er meget bundne. Og i disse mange tilfælde drejer det sig i højere grad om praktisk håndelag og erfaring – og det passer mig godt. Dertil kommer naturligvis indsigt i den lovgivning og de mange overordnede bestemmelser, som et byråd nu engang er forpligtet af.

Gennem hele dette arbejde har jeg til fulde lært både nærdemokratiet og det såkaldte »nære« samfund at kende. Men samtidig har dette kendskab bevirket, at jeg efterhånden alvorligt må stille mig selv og andre det spørgsmål: Er nærdemokratiet blevet andet end et blomstrende og frodigt bureaukрати? Dette bureaukрати bygger ganske vist på en slags »visdommens lovbog«, altså alle de ting der er resultater af Folketingets beslutninger. Selvfølgelig skal der være visse klart optrukne linier på mangfoldige af samfundslivets felter. Jeg er dog, efter at have gjort kommunalpolitiske erfaringer, blevet meget bange for, at

ikke én ud af ti folketingsmænd er i stand til at give rimelige og anstændige forklaringer på, hvad det er, man har vedtaget på det teknokratiske felt!

Byrådsbeslutninger bør ikke hvile på det rene juristeri eller på teknisk maskeret »bedreviden«. Hvis det er tilfældet, vil byrådsmedlemmernes politiske beslutninger blot være marionetafgørelser. Jeg kan dog heldigvis notere mig, at de fleste beslutninger i den periode, jeg har deltaget i byrådsarbejdet, er truffet ud fra praktisk erhvervet viden hos byrådsmedlemmerne. Jeg må erkende, at jeg på dette felt har lært ikke så lidt af de byrådsmedlemmer, der har erfaring fra den forrige byrådsperiode – uanset de enkelte medlemmers politiske indstilling.

Og jeg har noteret mig, at der fra alle sider har været stor forståelse over for et kommunalpolitisk ubeskrevet blad. I Birkerød byråd er der repræsentanter for mange og vidt forskellige partidannelser. Men det egentlige samarbejde har fundet sted mellem, hvad vi kalder de »gamle« partier, også på felter hvor såkaldte miljøfolk og repræsentanter for Fremskridtspartiet har forsøgt sig med utraditionelle veje. Visse drøftelser har nu og da kunnet virke som det rene tidsspilde. Heldigvis er det ikke sådan, at der har gjort sig personligt uvenskab gældende som resultat af de mere tilspidsede drøftelser. Jeg har også på dette felt haft den glæde at opleve mange interessante og udbytterige timer.

Blandt de sager, jeg har haft med at gøre som medlem af kommunalbestyrelsen, er der én, som jeg var særlig glad for at kunne gennemføre med godt resultat. Det drejede sig om flytningen af en planlagt vej gennem Vaserne lige nord for Furesøen. Det var faktisk en væsentlig del af Birkerøds byråd, der var indstillet på en vejforbindelse, det gjaldt særlig blandt Venstre og socialdemokraterne. Jeg var straks klar over, at denne vejføring i det meget ømfindtlige naturområde så nær ved Furesøens bredder ville virke ødelæggende og skæmmende på hele miljøet. De radikale og SF'erne havde fundet frem til en nordligere løsning. Den mente jeg, vi burde gennemføre, og det lykkedes mig at få socialdemokraterne i byrådet til at ændre deres hidtil indtagne standpunkt.

Det hele tog en god udvikling, idet fredningsmyndighederne nu én gang for alle har lukket af for vejforbindelser gennem Vaserne. Når jeg derfor færdes i egnen ved Furesøen, glæder jeg mig over at se det smukke landskab, som jeg har ydet mit beskedne bidrag til at få bevaret, og jeg fryder mig over at se det græssende kvæg på de fredlagte vaser med de smukke udsyn.

Jeg føler nu, at jeg har haft en let gang gennem livet. Det hænger vel sammen med noget i mig selv – sikkert en blanding af noget jeg har arvet, og noget jeg har lært af livet. Jeg har heldigvis altid kunnet indrette mig efter forholdene. Den evneløse eller magtesløse skyder altid skylden på forholdene og omstændighederne, når han ikke får udført noget! Dertil kommer, at jeg altid har været indstillet på *selv* at forsøge at overvinde de besværligheder, jeg blev stillet over for i stedet for at lade andre tage fat på opgaven. Jeg har altid følt, at det var *mig*, der havde pligten til at løse problemerne. Det har også haft stor betydning for mig at færdes i andre kredse end de socialdemokratiske og fagforeningsmæssige. Derved har jeg fået mulighed for at se problemerne i et nyt lys og fået udvidet min horisont.

Jeg har oplevet store glæder, når jeg følte, at tingene lykkedes. Dermed være ikke sagt, at jeg betragter min indsats som enestående. Jeg synes, at jeg har ydet et bidrag, et beskedent bidrag, til arbejdet på opbygningen af et virkelig socialt og demokratisk Danmark. Det er ikke noget, jeg føler som en stolthed, selv om jeg måske nok indimellem er glad for at have udrettet et og andet. Jeg føler snarere, at arbejdet med alle de mange opgaver har givet mig rige glæder, glæder som det har været mig *forundt* at opleve.

De, der kommer efter mig, vil naturligvis se anderledes på mange ting, end jeg har gjort, og de vil korrigere kursen. De vil forhåbentlig vedstå den lighed i behandlingen af mennesker, som er blevet mere almindelig i vore dage. Jeg håber, at de vil fortsætte opbygningen af det danske samfund i retning af større lighed, sådan som jeg har haft den lykke at være med til det. Jeg vil ønske, at man i eftertiden vil kunne give mig det omdømme, at jeg engang ydede *mit* bidrag til at lette livet for de mange og til at *frigøre* mennesker, *gøre* dem fri. Det er jo dybest set det, som er arbejderbevægelsens egentlige mål.

Mit arbejde i Smedeforbundet og i Folketinget, på talerstole, i drøftelser og i artikler har været rettet mod dette mål, og jeg føler, min indsats har været gennemglødet af arv og erfaring fra opvæksten i Vindegade i Odense, fra Arbejderhøjskolen, fra organisationslivet, fra samarbejdet med andre og fra mindet om mænd før min egen tid . . . alt det som gennem hele mit liv har været – ilden i min esse.

REGISTER

PERSONREGISTER

Kursiverede tal henviser til billede og/eller billedtekst, i flere tilfælde også til siden.

f = og flg. side. – ff = og flg. sider.

- Ahlmann-Ohlsen, Otto 268
 Alkjærsg, Laura 78f
 Allerup, M. P. 53
 Amstrup, D. 142, 316
 Andersen, Alsing 249
 Andersen, Chr. 18
 Andersen, Erik 144ff
 Andersen, Karl M. 327
 Andersen, Laus 54
 Andersen, Paulus 145f, 147, 310, 312, 314
 Andersen, Peter 111ff, 114, 118f, 125, 128ff, 134ff, 151, 167, 171, 259, 299
 Andersen, Ragnhild 225
 Andersen, Verner 309
 Andersson, Josef 125
 Andersson, Sven 264
- Bang, Nina 24, 81
 Banke, Jørgen 79
 Baunsgaard, Hilmar 238f, 247
 Bech-Olsen, M. 69
 Bender-Petersen, fru 33
 Bengtsson, Preben 145, 146, 168
 Berg Johannes 140, 142, 143, 317
 Bernholdt, Bodil, Mette, Jane og Regnar 341
 Bertolt, Oluf 80, 155
 Bjørklund, Alfred 317
 Bloch, Valdemar 69
 Boeck-Hansen, E. 123
 Bollerup, C. 73f
 Bomholt, Julius 75ff, 83ff, 93ff, 228, 278
 Bonde, Jørgen 61
 Bonde Nielsen, Jan 293
 Borgbjerg, F. J. 25, 67, 81, 90, 163
 Borgland, Chr. 125
 Bramsnæs, C. V. 81, 261
 Brandes, Alwin 149
 Bredsdorff, Thomas 9
 Bredsten, Peter 117f
 Bressendorf, Aage 317
- Brændeskov, Rasmus 90, 95
 Buhl, Vilhelm 133
 Bundvad, Kaj 238, 242, 327
 Bøgholm, Karl 327
 Bøjden, Egon 310, 311
- Caben, A. 92
 Carlsen, N. C. 43
 Carlsson, Christian 142, 143, 145, 146, 147, 168, 317
 Carstensen, H. C. 213
 Christensen, Agner 150, 311
 Christensen, Anna og Thorvald 73
 Christensen, Anton 7
 Christensen, Edvard 7
 Christensen, H. P. 119, 260, 261, 275, 282f
 Christensen, Jens 7
 Christensen, Ludvig 119
 Christensen, Niels 188
 Christensen, Vilhelm 112ff, 117f, 121, 134, 136, 166f, 170f, 175
 Christian 10. 66f, 120
 Christiansen, Chr. 123, 229
 Christiansen, Otto 261
 Clausen, Mads 264f
 Clauson-Kaas, G. A. 119ff
- Dahlgaard, Bertel 231ff, 238f, 248, 319f, 322, 325ff
 Dahlgaard, Frederik 86
 Dalborg, Peter 43
 Dalhoff, Johs. 96f
 Dam, Ludvig 71f
 Dam, Poul 254
 Danø, Steen 271f
 Dinesen, Erling 212, 249f, 253, 305
 Dohn, Henry 196f
 Drewsen, Osvald 342
 Dreyer, Erik 113, 118, 127, 130f, 187f, 204f, 220
 »Drosche-Møller« 18, 52
 Due, Jørgen 343
 Due-Petersen, Jens 274
- Ebbesen, Edith 140f
 Edison, Thomas A. 102
 Einer-Jensen, O. E. 125, 227f, 230, 233, 327
 Elmquist, W. 213
 Engberg, Henry 43
 Eriksen, Erik 230f, 236, 272, 323
 Eriksen, Holger 239
 Eriksen, Niels 327
 Erlander, Tage 264
 Espesen, Carl 171f
- »Fine Jeppe« 62
 Fischer, Svend 310, 311
 Fisker Andersen 181f
 Fjellerad, Bent 292
 Fogh, Aage 239
 Fohlmann, Heinrich 119f
 Foss, Nils 335
 Frank, Carl 106ff
 Frank, Irmgarth 140f
 Friis, J. 102
- Gabrielsen, Frode 267f
 Gammelgaard, Hjalmar 91, 135
 Gammelgaard, Karen 135, 343
 Geertsen, R. P. 213
 Geiger, Th. 123
 Gilboe, Gerda 106
 Groes, Lis 165ff
 Grünbaum, Henry 201
- Hage, Christopher 170
 Hansen, Alex 150
 Hansen, Charles (sekretær) 143, 145f, 150, 309, 311
 Hansen, Charles (direktør) 46
 Hansen, Chr. 15, 23, 51, 68, 70
 Hansen, Daniel 109
 Hansen, Frederik 109
 Hansen, H. C. (snedkermester) 65f
 Hansen, H. C. (statsminister) 177, 191, 227, 229ff, 235f, 247f, 255f, 277ff, 287f, 289f, 321
 Hansen, H. P. (driftsbestyrer) 191
 Hansen, H. P. (forbundsformand) 153, 155ff
 Hansen, H. P. (smedemester) 18, 59
 Hansen, Hans 44f

- Hansen, Henry 304
Hansen, Herman 113
Hansen, Holger 340
Hansen, J. A. (»I. A.«) 105, 149, 152, 156ff, 159ff, 175, 189, 259
Hansen, Johs. 226
Hansen, Laurits 124, 125
Hansen, Leonhard 111f, 134, 166, 171
Hansen, Ludvig 68
Hansen, Maren (HR's farmor) 7
Hansen, Poul (Kalundborg) 248
Hansen, Rasmus 228f
Hansen, Svend 226
Hansen, Valdemar 316
Hartling, Poul 252
Hauch, Viggo 327
Hauge, C. N. 82, 175
Hedtoft, Ella 229
Hedtoft, Hans 125, 180, 226, 227, 228ff, 249, 273
Heimann, Robert 108
Heineke, H. B. 115
Heineke, Svend 115, 197f, 199ff, 204, 212, 213ff, 290f
Hellberg, Sigv. 125
Hempel Syberg, F. 14
Henningsen, Erik 228
Henningsen, Poul 88
Henriksen, Anna og Carl 97
Henriksen, Viola 97f
Hertel, Magnus Th. N. 34, 36ff, 39, 43, 45f, 48
Hinke-Nielsen 54, 58
Hoffmann, Oscar 31
Hoffmann, Martha (f. Rasmussen) (HR's søster) 14f, 31, 341
Holmblad, Steffen 271f
Hoppe, Iver 290
Horn, Svend 238
Houmøller, Frithjoff 131f
Hurop, Ferdinand 151, 152, 154ff
Hye-Knudsen, Johan 68
Hækkerup, Hans 49
Hækkerup, Per 248, 253f
Hæstrup, J. Chr. 69f
Hæstrup, Jørgen 70
Høiland Andersen, Erik 142, 143, 145, 168
- Ilg, Konrad 149
Illum, Knud 123ff
Iversen, Chr. 267
- Jacobsen, Erhard 235
Jensen, Alfred 223, 225, 325f
Jensen, Arne 142, 143, 146, 147
Jensen, Asger 327
Jensen, Carl P. 130, 194, 234f
Jensen, Chr. 106f
Jensen, Eiler 125, 135, 187, 191, 193, 194, 196, 198, 212, 214, 220, 227, 242f, 246, 249, 251, 253, 305f
Jensen, Fanny 193
Jensen, Harald 87
Jensen, Holger 201
Jensen, J. P. 43
Jensen, Janus 142, 310
Jensen, Jens 23
Jensen, Knud V. 124, 125
Jensen, Lars P. 327
Jensen, Niels 317
Jensen, Sigurd 123
Jensen, Tage (Metalarbejderforb.) 142, 143, 147, 310
Jensen, Tage (Sadelmagerforb.) 310, 311
Jensen, Vald. (El-forb.) 125
Jensen, Valdemar (Sammenlutn.) 181f
Jensen, Viggo 121
Jeppesen, Viggo 111, 134, 136, 142, 143, 188, 261, 316
Jepsen, Victor 99, 173, 226
Jerrild, Holger 137
Jespersen, Otto 190
Johansen, A. 111, 117, 134, 164, 170f, 174
Johansen, Chr. 148, 316
Johansen, Nic. 316
»Jomfru Larsen« 70
Jul. Larsen, Børge 310
Juncker, Th. 123
Jørgensen, A. P. 74
Jørgensen, Anker 189, 192f, 216f, 254, 306, 334
Jørgensen, Herman 140, 144f
Jørgensen, Jørgen 231f, 319, 327
Jørgensen, Peter 327
- Kalm, Knud 290
Kampmann, Per 260f
Kampmann, Viggo 214, 239, 247ff, 256, 259, 331
Khrustjev, N. 278ff
Kjær, Fr. 189f
Kjærbøl, Johs. 99, 111, 114, 149, 157, 162, 168ff, 179, 206, 235, 254, 259
- Klausen, K. M. 24f
Klavsen, Povl 43
Koch, Bodil 235, 251
Koch, Emil 12, 45f
»Kommandøren« (se: Nielsen, K. C.)
Krag, Jens Otto 177, 233, 239ff, 242ff, 246ff, 250f, 252ff, 264, 273, 275f, 279, 305
Kristensen, Axel 233, 235, 238, 251
Kristensen, Frode 91f, 94
Kristensen, Marinus 25
Kristensen, Thorkil 123f, 127, 248, 325
Krogh, Mads 43
Kruuse, Jens 19
Kruuse, P. A. 18f
Kryger, O. 327
Krøyer, T. G. 213
Kyrsting, Hjalmar 197
- Lange, Morten 154
Larsen, Aksel 42, 105, 215, 225, 252
Larsen, Carl (afd. 11 Kbh.) 173
Larsen, Carl (kammerråd) 12
Larsen, Chr. 187ff, 191, 233, 235
Larsen, Hans L. 116, 128, 187, 195ff, 200, 210, 212, 261, 328
Larsen, Johanne Dorthea 21f
Larsen, Laust 311
Larsen, Svend 271
Larsen, Vagn 43
Larsen, Victor 272
Larsen, Wiggo 327
Lauesen, Hans 10
Lauritzen, Knud 320
Leth Jeppesen, Steen 201
Lindberg, Kai 235, 238, 265, 281, 327
Linde, Chr. 44
Lommer, Aage 270f
Lund, Arne 200, 205
Lundgren, Holger 118
Lyngsie, M. C. 96f, 99, 162, 163, 170, 174, 189f
- Madsen, Carl F. 163
Madsen, Niels 125
Madsen, Thorvald 311
Mair, Steffen 20
Mari, Lola (se: Henriksen, Viola)

- Marott, Emil 25
 Mathiessen, S. A. 267f
 Meiling, Knud 317
 Meinung, Carl Johan 33
 Meyer, Otto 115f
 Michaelsen, Warni 310
 Mieke, August 31
 Mieke, Thyra 31
 Mieke-Pfänner, Dora 31
 Monberg, Peter 36
 Mortensen, P. (lærer) 43
 Mortensen, Peder (direktør) 44
 Mule, Anne, Erik og Rasmus 34f
 Munch, W. Chr. H. 20
 Munk, Sigv. 168
 Myrdahl, Thorkil 127, 130
 Mølgaard, John 148
 Møller, A. P. 108, 261, 264, 284ff, 289f
 Møller, C. A. 175, 261
 Møller, Poul 248, 326f
 Møller, Th. 148
 Møller, Viggo 105
- Nansen, Chr. 167f
 Neergaard, A. N. 213
 Nibelius, Svend 340
 Nicolin, Curt 272, 282f
 Nielsen, Anker 316
 Nielsen, Einar 194, 195
 Nielsen, J. A. 190
 Nielsen, Julius 146, 317
 Nielsen, K. C. 160f
 Nielsen, N. P. 56
 Nielsen, Robert 125
 Nielsen, Thomas 148, 194, 216, 305, 310, 340
 Nilsson, Åke 292
 Nissen, Poul 43, 48
 Nittegaard, Niels Ove 73
 Nygaard, Vilhelm 174
- Odel, Axel 130
 Olesen, Kjeld 243
 Olsen, Albert 310
 Olsen, Axel 135, 186, 318
 Olsen, Børge 310
 Olsen, Chr. 98
 Olsen, Edith 193, 194, 212, 216
 Olsen, Edwin 310
 Olsen, G. Chr. 151
 Olsen, Martin 162
 Olsen, O. M. 43
 Olsen, Valdemar 151, 153f
 Ovesen, R. 76, 77
- Pedersen, Gustav 229, 233f
 Pedersen, Jørgen 123
 Pedersen, Oluf 237
 Pedersen, Vald. 124
 Persson, John 310, 311
 Petersen, Alfred 189, 191f, 194, 198, 200f, 213f, 242, 249, 255, 305
 Petersen, Carl 227, 273
 Petersen, Charles 7, 125
 Petersen, Chr. og Johanne 11
 Petersen, Dirch 146
 Petersen, Gustav 41
 Petersen, Kai 212
 Petersen, Marius 56
 Petersen, Orla 41
 Petersen, Ove 121, 122f
 Petersen, Viggo 125
 Philip, Kjeld 123f
 Plesner, Max 118
 Poulsen, Axel 46
 Poulsen, Georg 146
 Plum, Carl 124
 Pontoppidan, Morten 79
 Poulsen, Ivar 252
- Rasmussen, Anna (f. Jönsdotter) (HR's moder) 10f, 12, 13ff, 21ff, 28, 29, 34, 45f, 51ff
 Rasmussen, Axel J. 39, 43, 48, 64
 Rasmussen, Carl 56
 Rasmussen, Carl Jens Wilhelm (HR's broder) 13ff, 18, 32, 109
 Rasmussen, Ejnar, Christian, Inger, Viggo og Aage 27
 Rasmussen, Hans Christian (HR's fader) 7ff, 10, 11, 13ff, 19ff, 28, 29, 34, 37, 45f, 51, 60, 61, 69
 Rasmussen, Jens (HR's farfar) 7, 9
 Rasmussen, Jens Vilhelm (lærer) 33
 Rasmussen, Jørn 310, 311
 Rasmussen, K. A. 270
 Rasmussen, Karen (f. Skjolding) 341
 Rasmussen, L. D. 25f
 Rasmussen, Martha (se: Hoffmann, Martha)
 Rasmussen, N. P. 26
 Rasmussen, Signe 26ff
 Rasmussen, Svend 44, 196f, 199
 Rasmussen, Vilhelm 24
- Ravnemose, Ove 116
 Riis-Hansen, K. 172, 174, 206
 Ringsted, Erik 108, 263, 284ff, 289
 Ringsted, Svend 263
 Rise, Allan 195, 213
 Risgaard Knudsen, J. 253
 Romose, R. N. 43
 Rosendahl, Laurits 92f, 135, 175
 Rosendal, Else Marie 40
 Rosendal, Gustav 39f, 43
 Rytter, Aage 268f
- Schmidt Laursen, Gunnar 339, 340
 Schrøder, Per 291
 Skjoldbo, C. L. 90
 Skjolding, Chr. 341
 Skytte, Karl 240f, 252
 Starcke, Viggo 236
 Steincke, K. K. 325
 Stauning, Th. 66, 74, 81, 93, 96, 111, 134, 163, 165, 176f, 249, 255, 259
 Stensballe, Johannes 170
 Sundbo, J. P. 77, 78ff, 91, 95, 228
 Svendsen, Aksel 311
 Svendsen, S. A. 112
 Sørensen, Anton 57f, 62
 Sørensen, Georg 146, 148
 Sørensen, Poul 230, 252, 320
- Terkelsen, Emil 273
 Thorsen, Ejnar 212, 213
 Thrige, Thomas B. 9, 99f, 101ff, 269
- Ungermann, Arne 30, 42
 Unmack Larsen, S. 275
- Wechsellmann, Sigurd 205, 216ff, 243f
 Werner, Vilh. 67ff, 106, 166, 168f, 321
 Westh, Edwin 312
 Westh, M. A. 108, 110, 115f, 119, 131, 284, 312, 328f
 Vind, Rasmus 78
 Windinge, Otto 64, 65
 Wivel, Viggo 189, 192, 213
 Wolf, Otto 112, 134f, 142
- Ørnberg, Chr. 99f, 101, 105f, 180
 Aakjær, Jeppe 82f

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	5
Dreng i Vindegade	7
Mulerdreng	33
Lærling og arbejdsløs svend	51
Elev på Esbjerg	75
Ung smed i Odense	95
I Smedeforbundet	113
Forgængere	151
Medpart og modpart	181
Folketingsmand	223
Industriens trivsel	259
Virksom for værfterne	275
Forbund og fagbevægelse	295
Økonomisk demokrati	315
På vej mod målet	339
Register	348

Ilden i min Esse

Gennem mere end 30 år har *Hans Rasmussen* været et navn og et ansigt i det offentlige liv. Formanden for Smedeforbundet fik tilnavnet »den stærke smed«. Han øvede en indsats på den faglige og den politiske front, også som taler og kritisk kommentator, og han har aldrig været bange for at tugte sine egne. Hans Rasmussen er gået i brechen for metalindustrien og skibsværfterne. Som Stauning og Kjærboel ser han et blomstrende erhvervsliv som den bedste baggrund for at skaffe arbejderne bedre kår.

»Ilden i min Esse« beretter om barndoms-tiden i arbejdsmandshjemmet i Vindegade i Odense, skolegangen på Mulernes Legatskole, læretiden hos M. P. Allerups Eftf., tiden som arbejdsløs smedesvend på Esbjerg Arbejderhøjskole 1924-25 og livet som maskinarbejder, fællestillidsmand og afdelingsformand for smedene i Odense. Hans Rasmussen bliver i 1935 sekretær i Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund (nu: Dansk Metalarbejderforbund) og er forbundsformand 1944-72.

En menneskelig udvikling skildres – fra den 10-års dreng, der er glødende optaget af arbejderbevægelsen og efterligner de store talere – til livet som tillidsmand på værksted og i forbund og som ledende politiker, der flere gange får tilbudt ministerposter og er på tale som statsministeremne i 1962.

»Ilden i min Esse« er interessant og sine steder spændende og morsom læsning. Bogen, der er rigt illustreret, er redigeret og tilrettelagt af *Ib Koch-Olsen*.